

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**ETİK ve İNSANİ MÜDAHALE:
SÖYLEM, MİTLER ve GERÇEKLER**

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Şaban ÇALIŞ

Hazırlayan
Segâh TEKİN
074229001002

Konya-2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Segâh TEKİN
	Numarası	074229001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tezin Adı	Etik ve İnsani Müdahale: Söylem, Mitler ve Gerçekler	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Segâh TEKİN
	Numarası	074229001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Şaban ÇALIŞ
Tezin Adı	Etik ve İnsani Müdahale: Söylem, Mitler ve Gerçekler	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ^{Söylem, Mitler} Etik ve İnsani Müdahale: Söylem, Mitler ve Gerçekler başlıklı bu çalışma .03.../..08.../..2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
	Doç. Dr. Murat Şenel	
	Prof. Dr. Şaban Çalış	Prof. Dr. Şaban ÇALIŞ Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Bölüm Başkanı Tel: 0.332. 223 31 00 - Konya/KONYA scalis@selcu.edu.tr
	Yrd. Doç. Dr. Nevir Akyılmaz	

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Segâh TEKİN
	Numarası	074229001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Şaban ÇALIŞ
Tezin Adı	Etik ve İnsani Müdahale: Söylem, Mitler ve Gerçekler	

ÖZET

İnsani müdahale, siyasi ve askeri bir eylemin ahlaki açıdan gerekçelendirilmesidir. İnsani müdahalenin Soğuk Savaş'tan sonraki popüleritesinin temelleri, sonrasında Birinci Dünya'nın Üçüncü Dünya'yla ilişkilerinde aranmalıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ise iki kutuplu uluslararası sistemin ve beraberinde yerel çatışmaların nükleer savaşa kadar tırmanabilme tehlikesinin ortadan kalkması, doğan otorite boşluğunda yaşanan çözümler, ortaya çıkan başarısız devletler olgusu, büyük ölçüde sivillerin hayatını kaybettiği iç çatışmalar ve soykırım ve etnik temizlik hareketlerinin artması insani müdahalenin tartışılmasına yol açmıştır. İnsani müdahale yürütülmesi için güçlü siyasal kararlılığa ihtiyaç duyulmaktadır. İnsan kaybına yol açabilen ve maddi külfeti gerektiren, sonuçları açısından başarısızlık ihtimalinin de olduğu, hatta başarısının uzun vadede neye göre ölçüleceğinin muğlak olduğu bir eylemdir. Bu nedenlerle hem müdahale edilen hem de müdahaleci ülkeler açısından ciddi riskler taşır. Hukuki boyutuyla insani müdahale ancak BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak karar ile gerçekleştirilebilir, NATO'nun Kosova için düzenlediği operasyon gibi tek taraflı girişimlerin hukuken karşılığının bulunmadığı ileri sürülmektedir. Etik açıdan bakıldığında ise insani müdahale eşiğinin soykırım, etnik temizlik veya benzeri bir ağır insan hakları ihlali durumunda aşılmış olacağı ve ancak böyle bir durumda silahlı müdahalenin meşru görülebileceği anlayışı kabul görmektedir. Etik ve insani müdahale arasındaki ilişkiyi incelediğimizde görüyoruz ki insani müdahale geniş kapsamlı bir uluslararası ilişkiler etiğinin parçası olarak ele alınmalıdır Çünkü ancak bu takdirde sorunlar şiddete karşı şiddetle bastırılmayacak ve gelişmiş ülkelerin şartların hazırlanmasındaki rolleri de masaya yatırılacak biçimde çözümlenebilecektir.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Segâh TEKİN
	Numarası	074229001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Şaban ÇALIŞ
Tezin İngilizce Adı		Etik ve İnsani Müdahale: Söylem, Mitler ve Gerçekler

SUMMARY

Humanitarian intervention is the moral justification of a political and military action. Basis of the popularity of humanitarian intervention after the Cold War should be traced back to the First World- Third World relations. After the end of the Cold War; disappearance of the bipolar system and disappearance of the danger of local conflicts escalating into nuclear wars, disintegration movements due to the lack of authority, emerging of failed states, internal conflicts mainly causing civilian deaths and the increase of genocidal actions and ethnic cleansings have caused the humanitarian intervention to be debated. Strong political determination is needed for conducting humanitarian intervention. It may cause loss of human lives, may require material burden, may prove unsuccessful and even its success criteria in the long term are ambiguous. Due to these reasons carries serious risks both for the intervenee and the intervenor countries. In its legal dimension humanitarian intervention can only be carried out with the UN Security Council decision, it is claimed that unilateral actions such as the NATO intervention for Kosovo are not legal. From the ethical perspective it is accepted that the threshold for humanitarian intervention is transgressed in case of genocide, ethnic cleansing or a similar grave human rights violation and only under such conditions military intervention can be seen as legitimate. When we analyze the relationship between ethics and humanitarian intervention we see that humanitarian intervention should be taken as the part of a wider ethics of international relations. Because only in this way problems would not be repressed by using violence against violence and would be solved by also considering the roles of the developed countries in the existing conditions.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANİ MÜDAHALENİN DÜŞÜNSEL TEMELLERİ

1.1. Etik	5
1.2. Uluslararası İlişkilerde İçsel Benzeşim	7
1.3. Egemenliğe Saygı ve Karışmazlık İlkesi.....	10
1.4. Etik ve İnsani Müdahale.....	17
1.4.1. İnsani Müdahale Nedir?	17
1.4.2. İnsani Müdahaleye Etik Yaklaşım	19
1.5. İnsani Müdahale Tartışmalarında Kullanılan Temel Etik Yaklaşımlar.....	20
1.5.1. Temel Etik Ayrımlar	20
1.5.2. Faydacılık	21
1.5.3. Deontoloji.....	22
1.5.4. Sosyal Sözleşmecilik.....	22
1.5.5. Toplumculuk	23
1.5.6. Doğal Hukuk Doktrini.....	24
1.5.7. Pozitivist Hukuk.....	25
1.5.8. Erdem Etiği	25
1.5.9. İlgî Etiği.....	26
1.6. Etik Açısından İnsani Müdahale ve Uluslararası İlişkiler Disiplini	26
1.6.1. Pasifizm.....	28
1.6.2. Realizm.....	28
1.6.3. Devletçilik	31
1.6.4. Kozmopolitanizm	33
1.6.5. Uluslararası Hukuk Açısından	36
1.6.6. İngiliz Okulu	37
1.7. İnsani Müdahale Etiği Tartışmaları.....	40
1.8. İnsani Müdahalenin İnsanlar Gözündeki Meşruiyeti: İyilikseverlikten Fedakârlığa ..	43

İKİNCİ BÖLÜM

İNSANİ MÜDAHALENİN UYGULAMADAKİ GELİŞİMİ

2.1. Tarihsel Arka Plan.....	47
2.2. Koruma Yükümlülüğü.....	54

2.2.1. Egemenliğe Meydan Okuyuş	54
2.2.2. Sorumluluk Olarak Egemenlik	59
2.3. Haklı Sebepler	60
2.3.1. Devlet Başarısızlığı	61
2.3.2. İnsan Hakları İhlalleri	62
2.4. Koruma Yükümlülüğü Yaklaşımı	64
2.4.1. Koruma Yükümlülüğü Raporu	65
2.5. Yasallık Karşısında Meşruiyet	73
2.5.1. Hak mı Yoksa Ödev mi?	76
2.5.2. Meşruiyet	77
2.6. Bir Politika Aracı Olarak İnsanilik	81
2.7. Medya ve Kamuoyu Üzerindeki Etkisi	86
2.8. Yardım Kuruluşları'nın Rolü	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNSANİ MÜDAHALE ETİĞİ

3.1. Adil Savaş	94
3.2. Müdahale Kararı	99
3.2.1. Sebeplerin Değerlendirilmesi	99
3.2.2. Diğer Çözüm Yollarının Tüketilmesi	102
3.3. Kimin İçin Müdahale?	104
3.4. Kim müdahale etmeli?	105
3.4.1. BM Barışı Koruma Güçleri	106
3.4.2. Barış Güçleri ve İnsani Müdahale	111
3.4.3. Tek Taraflılık	115
3.4.4. Tek Taraflılığa Karşı Çok Taraflılık	118
3.5. Seçicilik	122
3.6. Ahlaki Zafiyet	124
3.7. Güç Kullanımı	127
3.8. Başarılı Sonuç	130
3.8.1. Yeniden İnşa	131
SONUÇ	135
KAYNAKÇA	139

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler etiğinin neyi ifade ettiği, etiğin kendi içindeki yaklaşım farklılıkları ve uluslararası ilişkilerdeki temel aktörün kim olduğu, ‘devlet’in neyi temsil ettiği, etiğin uluslararası ilişkileri ne ölçüde etkilemesi gerektiği ya da gerçekten etkilemesi gerekip gerekmediği gibi sorular üzerinden tartışılmaktadır. Ahlaki ilkelerin teorik açıdan kabul gördükleri ve benimsedikleri durumlarda dahi siyasi açıdan ne kadar uygulanabilir oldukları ve şartların bu ilkelerin hayata geçirilmelerine ne kadar elverdiği hakkındaki görüş farklılıkları da tartışmalardaki yerini almaktadır. Etik ve insani müdahale arasındaki ilişki de kendi içinde uluslararası ilişkiler etiğine dair bu meseleleri barındırır.

*“İnsani müdahale bir devletin sınırları içinde başka bir devlet (veya devletler) tarafından kendi vatandaşlarını korumak amacıyla olmamak kaydıyla, geniş kapsamlı ve ağır insan hakları ihlallerini önlemek veya durdurmak için müdahale edilen devletin izni alınmadan güç kullanılması veya güç kullanılması tehdidinde bulunulmasıdır.”*¹ İnsani müdahale egemenliğe saygı ve devletlerin içişlerine karışmama ilkelerine aykırıdır ve yakın gelecekte uluslararası ilişkilerde bir hukuki ilke haline gelmesi beklenmemektedir.

Aristo, etiğin her duruma uygun kesinliklere değil durumların tekliğine dair olduğunu söylemiştir.² İnsani müdahalenin gerekliliği olay bazında değerlendirilen bir istisna oluşu ve hem kendisi için müdahale edilenler hem de müdahaleciler adına hayata ve ölüme dair bir mesele olması onu etik açıdan değerlendirmenin uygunluğunu ortaya koyar. İnsani müdahale bir dış politika eylemi gibi görünmekle beraber, toplumun tüm kesimlerini içeren bir ahlak anlayışının neticesi olarak ortaya konabilecek sorumluluk, merhamet, fedakârlık, çıkar, ötekileştirme/me gibi algılar, niyetler ve amaçları ilgilendiren bir kavram olarak etik çerçevesinde incelenmeye açıktır. Bu tezde insani müdahale hukuki değil ahlaki boyutu ile incelenecektir. Gerçekte bir askeri müdahaleyi insani kılan onun ahlaki yönüdür. Ahlakilik ise toplumun nezdinde hukuka uygunluk değil meşruiyet ile ölçülmektedir.

Tarihsel açıdan insani amaçlarla müdahalede bulunulabileceği düşüncesi ve uygulamaları geçmiş yüzyıllara dayanır. Paralelinde diğer devletlerin içişlerine karışmak için gerekçe olarak kullanılması da aynı tarihsel süreçte gerçekleşmiştir, özellikle de Osmanlı

¹ Allen Buchanan, “Reforming the International Law of Humanitarian Intervention”, J.L. Holzgrefe, Robert O. Keohane (ed.), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, New York: Cambridge University Press, 2003, s. 130.

² John D. Caputo, “The End of Ethics”, Hugh La Folette (ed.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Blackwell, 2000, s. 119.

Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan Batılı devletlerin gayrimüslim azınlıkların haklarını korumaya yönelik girişimleriyle insani müdahalenin geçmişi hatırlanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise uluslararası alanda güç kullanılmasının önlenmesi amacıyla devlet egemenliğine saygı ve karışmazlık ilkeleri ön planda olmuş ve bu ilkeler çerçevesinde devletlerin ne amaçla olursa olsun kendini savunma dışında birbirlerine karşı güce başvurmalarını önleyici çeşitli hukuki tedbirler alınmıştır.

Günümüzde hukuki açıdan insani müdahale ancak BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak karar ile gerçekleştirilebilir, NATO'nun Kosova için düzenlediği operasyon gibi tek taraflı bir girişimin ise hukuken karşılığı bulunmamaktadır. Kuruluşunu takiben 1946 yılında Birleşmiş Milletler uluslararası suçu tanımlamış ve insanlığa karşı işlenen suçlar barışa karşı işlenen suçlar ve savaş suçlarıyla aynı kategoriye konulmuştur. Fakat bir eylemi suç olarak kabul etmekle onu önlemek veya durdurmak için silahlı güc kullanmak farklı şeylerdir. Soğuk Savaş süresinde BM'nin önceliği uluslararası alanda güce başvurulmaması olmuştur. İnsan haklarını ihlal eden ülkelere karşı ise diplomatik ve ekonomik tedbirler alma yoluna gidilmiştir.³ Bu süreçte, 1990'lı yıllara gelinene kadar devletler bazında diğer devletlere karşı askeri müdahaleler gerçekleştirilmiş fakat hiçbir zaman müdahale edilen ülkedeki halk için hareket edildiği yönündeki insani gerekçelerle açıklanmamışlardır. İlgili ülkedeki halka fayda sağlayan müdahaleler bile onlar adına gerçekleştirilmiş olarak değil, birer kendini savunma eylemi olarak sunulmuştur.⁴

Siyasi ve askeri bir eylemin ahlaki açıdan gerekçelendirilmesiyle ortaya çıkan insani müdahalenin Soğuk Savaş'tan sonraki popüleritesinin temelleri dekolonizasyon süreci sonrası dönemde, Birinci Dünya'nın Üçüncü Dünya'yla ilişkilerinde aranmalıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelerde yaşanan açlık, fakirlik, etnik ayrımcılık ve iç çatışmalar gibi sorunların Batı'ya yansması ve özellikle de Sivil Toplum Kuruluşları'nın bu ülkelerdeki çalışmaları insani müdahalenin yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. İnsani yardım olgusuyla birleştirilmesi, siyasi bir karar ve askeri bir eylem olan insani müdahalenin ahlaki açıdan gerekçelendirilmesiyle sonuçlanmıştır. Fakat gelinen nokta ve insani müdahalenin bu denli tartışılır olması yardım eden - yardım alan ilişkisiyle sınırlanmamalıdır. 1990'lardan sonra iki kutuplu uluslararası sistemin ve beraberinde yerel çatışmaların nükleer savaşa kadar tırmanabilme tehlikesinin ortadan kalkması, doğan otorite boşluğunda yaşanan çözümler, ortaya çıkan başarısız devletler olgusu ve büyük ölçüde sivillerin hayatını kaybettiği iç çatışmalarla soykırım ve etnik temizlik hareketlerinin artması insani müdahale

³ W. Raymond Duncan, et al., *World Politics in the 21st Century*, Pearson, 2004, s. 427.

⁴ Martin Griffiths, Terry O'Callaghan, *International Relations: The Key Concepts*, Routledge, 2004, s. 146.

tartışmalarını gündeme taşımıştır. İnsan haklarına saygının uluslararası sistemde devletlerin birbirlerine karşı olan tutumlarını etkileyen; siyasi ve ekonomik ilişkilere yansıyan bir yükselen değer haline gelmesinin etkisi de göz ardı edilemez.

*İnsani müdahalenin asla yalnızca insani olamayacağı*⁵ iddia edilmektedir. Ne yazık ki yalnızca insani niyetlerin varlığı da müdahaleye yol açmamaktadır. Niyetler veya sonuçların önceliği konusundaki etik tartışmaya dayanarak şunu söyleyebiliriz ki bir insani müdahalenin meşruiyeti kesin bir ölçüte bağlı olarak açıklanamaz. İnsani müdahalenin amaçlarının, yürütülmesinin ve sonuçlarının neler olması gerektiğine dair detaylı ahlaki değerlendirmeler yapılmaktadır. İnsani olarak adlandırmak özellikle de güçlü devletlerin güç kullanımları değerlendirilirken eylemleri meşrulaştırmaya yetmemektedir ve ahlaki gerekçelendirmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat belki de en uygun tercih olay bazında ve geniş perspektiften ve kendisi için müdahale edilenler odaklı olarak konuyu ele almak olacaktır.

Diğer taraftan ise devletler ve uluslararası kuruluşlar hem müdahale ettiklerinde hem de etmediklerinde kendi çıkarları doğrultusunda davrandıklarına dair çeşitli eleştirilere maruz kalmaktadırlar. Eğer yalnızca hukuki boyutuyla insani müdahaleyi ele almak yeterli olsaydı, eylemlerin meşruiyeti tartışılmazdı. Meşruiyetin bu kadar önemsenmesinin gerçek nedeni ise adalet arayışıdır. Dolayısıyla güncel müdahale tartışmalarının özünde, hukuki olarak BM Güvenlik Konseyi'nin karar alması dışında kesin bir hukuki dayanağı bulunmayan insani müdahaleye hangi şartlar altında, kim tarafından, ne zaman, nasıl, hangi amaçla başvurulabileceğinin ileride hukuki bir norm olarak yerleşmesine yol açacak biçimde ahlaken gerekçelendirilmesi yatmaktadır.

Günümüzde insani müdahale Uluslararası İlişkiler disiplininde destekleyici ve eleştirel yaklaşımlar tarafından çeşitli boyutlarıyla ele alınmaktadır. Özellikle İngiliz Okulu'ndan gelen müdahale yanlısı düşünürlerin eserleri literatürde önemli yer tutmaktadır. Fakat müdahaleyi meşrulaştırma çabası sadece disiplinden gelenlerin yazdıklarıyla sınırlı değildir. İnsan hakları savunucuları, eski politikacılar, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarında çalışmış kişiler insani müdahalenin meşruiyetini kitaplar, makaleler, raporlar ve internet siteleri aracılığıyla savunmaktadırlar. İnsani müdahalenin bazı yönlerini eleştirenler veya tamamen karşı çıkanlar ise Çoğulculuk, Feminizm, Post-kolonyalizm ve Pasifizm açısından konuya yaklaşmaktadırlar. Uluslararası hukukçular insani müdahaleyi meşruiyet gerekçeleri değil hukuki engeller üzerinden tartışmaktadırlar. Devletçi ve Realist perspektifler ise kendilerini daha çok karar alıcıların söylemlerinde göstermektedirler. İnsani

⁵ Mona Fixdal, Dan Smith, "Humanitarian Intervention and Just War", *Mershon International Studies Review*, Vol. 42, No. 2, 1998, s. 284.

müdahaleye dair yazan diğerk bir grup ise asker kökenli veya askeri bilgiye sahip kişilerdir. Onlar gelecekteki muhtemel insani müdahalelere nasıl hazırlanılması ve müdahalelerin nasıl yürütülmesi gerektiğini ordular açısından ele almaktadırlar. Çeşitli Sivil Toplum Kuruluşları'nın, medyanın ve internetin insani müdahalenin gündemde kalmasında ve kamuoyunu yönlendirmede akademik çalışmalardan çok daha etkili oldukları ve karar alıcılar üzerinde baskı oluşturdukları gerçeği ise göz ardı edilemez.

İnsani müdahaleye dair literatürden yola çıkarak çalışmanın ilk bölümünde Westphalian düzenin iki ilkesinin; egemenliğe saygı ve karışmazlığın sınırlarını çeşitli etik ayrımlar, Uluslararası İlişkiler disiplinin görüşleri ve hukuki boyut çerçevesinde bireye, topluma ve devlete dair yönleriyle inceleyeceğiz. İkinci bölümde öncelikle tarihsel arka planıyla fakat esas olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne insani müdahalenin Soğuk Savaş sonrasındaki konumuna nasıl geldiğini, özellikle 2001 yılında geliştirilen ve 2005'te BM tarafından kabul edilen koruma yükümlülüğü yaklaşımı çerçevesinde ele alacağız. Üçüncü bölümde ise insani müdahale etiğini yani insani müdahalenin hangi amaçla, ne zaman, kim tarafından nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğini ve başarı ölçütlerini değerlendireceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANİ MÜDAHALENİN DÜŞÜNSEL TEMELLERİ

1.1. Etik

Akademik ve gündelik dilde etik kelimesi birbirinden bağımsız olmayan farklı anlamlarda kullanılmaktadır. İnsani müdahale tartışmalarında kullanılan etik dayanakların ne olduğuna gelmeden önce, etiğin ne olduğunu, etikle ahlakın farklı şeyler olup olmadıklarını ve kendi içindeki ayrımları kısaca açıklamak faydalı olacaktır.

Karakter, huy, gelenek anlamlarındaki Yunanca ve Latince kelimelerden gelen etik (ethics) ve ahlak (morality) kavramları aynı anlamdadırlar.⁶ Tanımlayıcı ahlak diye adlandırdığımız şekliyle etik veya ahlak kuralları, toplumda hayatı yönlendirir, insanların davranışlarına ve değer yargılarına zemin oluşturur. İçinde geliştiği topluma veya kültüre bağımlıdır. Ayrıca belirli bir kişinin özelliklerini adlandırmak için de kullanılabilir.⁷ Yani gündelik anlamlarıyla belirli bir toplulukta geçerli olan genel, kural koyucu prensiplerdir.⁸ Felsefi açıdan ise “nasıl yaşamalıyız?” sorusunun cevabını ararlar.⁹ Bu arayışa dair düşünceler etik teori veya ahlak teorisi, ahlak felsefesi kapsamında geliştirilmişlerdir.¹⁰ Etik teorisi veya ahlak teorisi, sistematiktir ve belirli prensipler ileri sürer. Genel anlamdaki ahlaktan farklıdır. İnsan belirli bir ahlak teorisi sistematigi çerçevesinde düşünmeden de bir konuda ahlaken neyin doğru olacağına karar verebilir. Ayrıca farklı teorilerin belirli bir davranışın ahlaklılığı konusunda aynı kanıya varmaları mümkündür.¹¹ Yirminci yüzyılda, etikle ahlak teorisi arasında ayrıma gidilmesi yönünde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür¹² fakat bu felsefi ayrımın detaylarına girmeden uluslararası ilişkiler ve insani müdahale tartışmalarıyla olan ilgisi bakımından etik ve ahlak kavramlarını aynı anlamda kullanabiliriz.

Etik çalışmaları meta etik, normatif etik ve uygulamalı etik olarak üç ana başlık altında toplanmaktadır. Meta etik; sorumluluk, hak, özgürlük gibi ahlaki kavramlar üzerinde çalışır.¹³

⁶ Nicholas Bunnin, Jiyuan Yu, “Ethics and Morality”, *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*, Blackwell, 2004, s. 228.

⁷ Bernard Gert, "The Definition of Morality", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2008 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/morality-definition>, (05.06.2010).

⁸ Christopher Falzon, *Foucault ve Sosyal Diyalog: Parçalanmanın Ötesi*, İstanbul: Paradigma, 2001, s.90.

⁹ J.A.C. Coady, “The Ethics of Armed Humanitarian Intervention”, *Peaceworks*, No. 45, 2002, s. 13.

¹⁰ Bunnin, Yu, “Ethics and Morality”, *op cit.*, s. 229.

¹¹ John Haldane, “Applied Ethics”, Nicholas Bunnin, E.P. Tsui-James (ed.), *The Blackwell Companion to Philosophy*, Blackwell, 2003, s. 490-491.

¹² Bunnin, Yu, “Ethics and Morality”, *op cit.*, s. 229.

¹³ *Ibid.*, s.229.

Metafizik ve epistemolojik kaygılar taşır.¹⁴ Normatif etik ise uyulması gereken ahlaki prensiplerin neler olduğuyla ve ahlaki ikilemlerin nasıl çözümleneceğiyle ilgilenir. Fakat günümüzde, yirminci yüzyılın başlarında gerçekleşen meta etik- normatif etik ayrımı giderek önemini yitirmektedir.¹⁵ Davranışlarımızı ve düşüncelerimizi normatif yargılara dayanarak gerekçelendiririz.¹⁶ Normatif etik, sonuççuluk ve deontoloji olarak iki kısma ayrılmaktadır. Faydacılık, sözleşmecilik gibi yaklaşımlar sonuççu etiğe dayanmaktadır.¹⁷ Sonuççuluk, eylemlerin ahlaki açıdan değerlendirilmelerinde sonuçlarının önemli olduğunu söyler.¹⁸ Yunanca görev manasına gelen ‘deon’ kelimesinden türeyen deontoloji ise eylemlerin yalnızca sonuçlarına göre değerlendiremeyeceğini söyler ve sorumlulukları öncelikli sayar.¹⁹ Normatif etiğin insani müdahale tartışmalarındaki kullanımına çalışmanın devamında döneceğiz.

Uygulamalı etik ise ahlak teorisinin karşılaşılan sorunlarda pratik biçimde nasıl uygulanacağı ile ilgilenir. İlk başlarda savaşın nasıl yürütüleceği, intihar, ötenazi gibi hayat ve ölüme dair konularla ilgilenirken günümüzde hayatın hemen her alanı için bir uygulamalı etik söz konusudur.²⁰ Meta etik kavramlar ve neyi ifade ettikleriyle, normatif etik kuralların belirlenmesiyle, uygulamalı etik ise kuralların uygulanışı ile ilgilenir.²¹

Uygulamalı etik kavramının yeni olduğu doğrudur fakat eski çağlardan beri düşünürler teorisinin nasıl pratiğe geçirileceği üzerinde düşünmüşlerdir. Normatif prensiplerin pratiğe uygulanması kazuistik²² etik denilen düşünce sistemi çerçevesinde yapıyordu. Günümüzde kazuistik bir tür yanlış yönlendirme olarak algılanıp olumsuz bakılsa da ilk kullanıma amacı, Hıristiyanlıkla ilgili temel metinlere ve görüşlere dayanılarak karşılaşılan sorunlara teoriye dayalı çözüm üretilmesi idi. Fakat kullanımı Katolik görüşlerle sınırlı kalmadı. Thomas Aquinas, Suarez, Grotius, Kant ve Bentham etiğin nasıl hayata geçirileceğine kazuistik yöntemle yaklaştılar. Bu yazarlar meseleleri farklı konu başlıkları altında incelenirken günümüzde değer bazında bir analize gidilmektedir. İnsani müdahale tartışmaları çerçevesinde sıkça bahsedeceğimiz adil savaş konusu da kazuistik düşüncenin en önemli ilgi

¹⁴ Haldane, *op cit.*, s. 491.

¹⁵ Ethics and Morality”, Bunnin, Yu, *op cit.*, s.229.

¹⁶ John Skorupski, “Ethics”, Nicholas Bunnin, E.P. Tsui-James (ed.) *The Blackwell Companion to Philosophy*, Blackwell, 2003, s. 225.

¹⁷ Bunnin, Yu, “Ethics, normative”, *op cit.*, s. 228.

¹⁸ Terry Nardin, “The Problem of Relativism in International Ethics”, *Millennium - Journal of International Studies*, Vol. 18, No. 2, 1989, s.150.

¹⁹ Bunnin, Yu, “Ethics, normative”, *op cit.*, s. 228.

²⁰ Haldane, *op cit.*, s. 491.

²¹ Bunnin, Yu, “Ethics and Morality”, *op cit.*, s.229.

²² Türkçe’ye olaysalcılık veya uslamlamacılık olarak da çevirilmekle beraber, özellikle hukuk alanındaki kullanımından dolayı, kelime *kazuistik* olarak Türkçe’ye yerleşmiştir.

alanlarından biriydi. Günümüzdeki uygulamalı etik çalışmaları iki aşamalı yapılmaktadır. İlkinde mevzubahis olan konuyla ilgili bir teorik çerçeve çizilmekte, ikinci aşamada ise felsefi kısmına girmeden pratikte konuya nasıl uygulanacağı belirlenmektedir. Oysaki bahsettiğimiz yazarlar teori ve pratiğin aynı derecede önem taşıyarak iç içe geçtiği dengeli ve kapsamlı yaklaşımlar geliştirmişlerdir.²³

Günümüzde Uluslararası İlişkiler disiplininde günlük dilde kısaca etik olarak nitelendirilen uygulamalı etik ön plana çıkarılırken normatif etikten zaman zaman yararlanılmakta, meta etik yani kavramların neyi ifade ettiği ve anlamlandırmaların değişkenliği üzerinde düşünenler ise genelde insani müdahale savunucuları değil konuya eleştirel yaklaşanlar olmaktadır. Günümüzde uygulamalı etiğin ikinci mekanik kısım üzerine fazlaca yoğunlaşması aslında görüş darlığına yol açmaktadır. Gerçek manasıyla kazuistiğe de kapsayan yani teoriyi ihmal etmeyen kapsamlı yaklaşımlara ihtiyaç vardır.²⁴ İnsani müdahaleyle ilgili detaylı gerekçelendirmeler yapan ve uygulama esasları belirleyen etik odaklı çalışmalar aslında konuya geniş perspektiften ve daha bütüncül bir ahlak anlayışı çerçevesinde bakılmasını engelleyebilmektedir.

1.2. Uluslararası İlişkilerde İçsel Benzeşim

Uluslararası ilişkilerde etik ilkelerin geçerli olup olmadığı tartışmaları, içsel benzeşim üzerinden yapılmaktadır. Uluslar arasındaki ilişkilerin, ulusların iç ilişkileri ile paralellik kurularak açıklanmasına içsel benzeşim denilmektedir. İçsel benzeşim, devletlerin birbirlerine karşı olan durumları, bir devlet içindeki bireylerin birbirlerine ve yönetime karşı haklarına benzetilmektedir. Ulus içindeki ilişkilere dair yazan Locke ve Hobbes'un görüşlerine dayanılarak, ulusların birbirlerine karşı ahlaki yükümlülükleri hakkında çıkarımlara gidilmiştir.²⁵ Ahlaki kurallar, eğer herkes tarafından benimsenir ve uygun davranılırlarsa anlam kazanırlar. Hobbes'a göre doğa halinde hiç kimse diğerlerinin ahlaki kurallarına uyacağından emin olamayacağından kuralları birer yükümlülük haline dönüştürecek yönetici bir otoriteye ihtiyaç vardır. Eğer böyle bir üstün otorite yoksa insanların birbirilerine yardım etmektense kendi başlarının çaresine bakmaya çalışmaları daha akıllıca olacaktır.²⁶ Uluslararası ilişkiler disiplinindeki doğa hali benzeşimini Hobbes'a borçluyuz. Hobbes bir uluslararası toplumun varlığı düşüncesini reddeder çünkü doğa halinde herkes herkese karşıdır ve aralarında topluluk oluşturabilecekleri bir birliktelik bulunmamaktadır. Hobbes,

²³ Haldane, *op cit.*, s. 494.

²⁴ *Ibid.*, s. 495.

²⁵ Gordon Graham, *Ethics and International Relations*, Blackwell, 1997, s. 17-19.

²⁶ Charles R. Beitz, *Political Theory and International Relations*, Princeton: Princeton University Press, 1979, s. 29.

sonu gelmeyen bir çatışma ortamından kurtulmanın yolunu, her bireyin barış ve güvenliğin sağlanması adına tek bir otoriteye boyun eğmelerinde görmüştür.²⁷

Locke ise insan doğasının bencilliği meselesi ve doğa halinin nasıl olduğu konusunda farklı düşünmektedir.²⁸ Locke'a göre, devletin doğuşundan önceki doğa halinde insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen yasalar yoktu fakat ahlaki prensipler vardı. Locke'un doğa hali bir ahlaki prensipler dünyasıdır. Hobbes'a göre ise, doğa halinde doğru ve yanlış mefhumları bulunmamaktadır.²⁹

İçsel benzeşim, esas olarak Locke'un görüşlerinin uluslararası sisteme uyarlanmasına dayanır. Locke'a göre, devletler de tıpkı bireyler gibi özgür biçimde karar alabilirler yani egemendirler. Fakat pratikte, zayıf durumda bulduklarından ya da kendine yardım fikrinin cazibesine kapılarak, yanlış davranışlarda bulunabilirler. Bu durumda da uluslararası ahlaki düzen bozulur, savaşlar ve anlaşmazlıklar ortaya çıkar. Bu yüzden de tıpkı bireylerin doğa halinde yaptıkları gibi devletler de bir federasyon içinde bir araya gelerek her birinden daha güçlü olacak uluslar üstü bir güç oluşturmalarıdır. Böylelikle dünya toplumunu oluşturan devletler de bireyler gibi, ahlaki ilkeler ve uluslararası düzen çerçevesinde hareket etmek zorunda kalacaklardır. Bunun dışında ise, kişisel haklar benzeri, devletlerin de belirli konularda hareket serbestisi olacaktır.³⁰

Realistler ahlaki ilkelere dayalı bir uluslararası düzen fikrine karşı çıkarlar.³¹ Hobbes'un görüşlerini benimseyen Realistlere göre, tıpkı doğa halinde olduğu gibi, uluslararası ilişkiler için de doğru ve yanlış kavramları geçersizdir ve kendine yardım ilkesi önce gelir. Realistler, Locke'un tarif ettiği, ahlaki temellere dayalı bir doğa hali algısına yol açan içsel benzeşime karşıdır. Onlara göre, uluslararası ilişkileri ahlaki ilkelere dayanarak yönetmek mümkün değildir. Güç politikaları öncelikli olmalıdır. Ahlaki görünen eylemleri gerçekleştirip gerçekleştirilmemek de ancak politik sonuçları düşünülerek kararlaştırılmalıdır.³² Realizm, ahlaki kaygıların politik kaygıların önüne geçirilmesine karşıdır.³³ Hobbesyen bakış açısının amacının ahlaki ilkelerin uygulanmamasını söylediği düşünülmemelidir. Aksine, eğer herkes için yararlı olacaklarsa ve herkes tarafından kabul edilmişlerse uygulanmaları gerekir.

²⁷ Martin Wight, "An Anatomy of International Thought", Gabriele Wight, Brian Porter (ed.), *Four Seminal Thinkers in International Theory: Machiavelli, Grotius, Kant, and Mazzini*, Oxford: Oxford University Press, 2005, s.144-145.

²⁸ *Ibid.*, s. 147.

²⁹ Graham, *op cit.*, s. 17-19.

³⁰ *Ibid.*, s. 18.

³¹ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations; The Struggle for Power and Peace*, New York: McGraw-Hill, 1993, s. 13.

³² *Ibid.*, s. 12.

³³ Martin Hollis, Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Clarendon Press, 1991, s. 27.

Yani Realistlere göre de ahlaki ilkeler benimsenebilir fakat bunu kabul etme gerekçeleri ahlakla ilgili değildir.³⁴

Locke'un içsel benzeşimine yöneltile bir başka eleştiri de, ulus içindeki ve uluslar arasındaki ilişkilerin aslında birbirinden farklı olduğu şeklindedir. İlk olarak devlet, farklı ahlaki ilkeleri benimseyen çeşitli bireylerden oluşur. İkinci olarak, insanlar düşünürler ve acı çekerler dolayısıyla devletten farklı olarak empati yapabilirler ve bireysel deneyimlerine dayanarak değer yargıları oluşturabilirler. Realistlerin dışındaki bu ikinci grubun eleştirel yaklaşımı uluslararası ilişkiler etiğinin var olmadığını değil ama insanlar arasındaki ahlaki ilkelerle örtüştürülemeyeceğini savunur.³⁵ Devletlerin dış işlerinin iç işlerinin farklı olduğunun bir göstergesi de uluslararası alanda, güç kullanarak yaptırım uygulayabilecek bir üst otoritenin yokluğudur.³⁶

Her iki yaklaşıma da temel teşkil eden liberal ahlak anlayışının ise gerçekten bir uluslararası ilişkiler etiğinin ortaya çıkışına yardım edip etmeyeceği ise ayrı bir tartışma konusudur. Çünkü bu bakış açısında içlerinde buldukları sosyal ilişki ortamına rağmen devletler, ideal ahlaka tabi özneler olarak ele alınmışlardır. İdeal ahlak, bireyle bu dünyanın dışındaki bir yüce merci arasındadır. Sosyal ahlak ise, insanlar arası ilişkilere, bu ilişkilerin nasıl yürütüleceğine dairdir. Ahlaki açıdan ideal ahlak benzeşimi kurduğumuzda, devletler ahlaksız bir ortamda yaşayan ahlaklı varlıklar olarak kabul edilmektedirler. Sosyal ahlaka ise yer verilmemiş olmaktadır. Oysaki uluslararası ilişkiler etiği denilen, devletler arasındaki ilişkilerde ifadesini bulan bir sosyal ahlaktır. Ahlaksız ortamdaki ahlaklı devlet anlayışı, ahlaksız toplumdaki ahlaklı insan benzeşiminden yola çıkar. Nasıl bireyin gönüllü olarak sosyal sözleşmeye katıldığı kabul ediliyorsa, devletlerin kendilerini bağlayan uluslararası hukuka tabi olmayı kabul etmeleri de aynı gönüllülük esasına dayandırılır.³⁷ Sonuçta, tıpkı asosyal birey gibi asosyal devlet de uluslararası ilişkilerin ahlak kurallarına tabi olmayan ortamında seçimlerinde hür ve bağımsızdır.³⁸ Ahlaki açıdan ise bir sosyal ahlakı öngörmeyen bu yaklaşım yanlışlık barındırır çünkü ahlaki ilişkiler ancak kendini ahlaklı olarak tanımlayan bir toplumun üyelerinden beklenebilir.³⁹ Ayrıca toplumda ahlaklı davranışlar sergileme üzerinden gelişecek olan bu sosyal ahlak hem özneye ahlaklı davranması için bir sebep verir

³⁴ Geoffrey Sayre-McCord, "Contractarianism", Hugh La Folette (ed.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Blackwell, 2000, s. 260.

³⁵ Graham, *op cit.*, s. 19-20.

³⁶ *Ibid.*, s. 45.

³⁷ Daniel Warner, *An Ethic of Responsibility in International Relations*, Lynne Rienner Publishers, 1991, s. 2.

³⁸ *Ibid.*, s. 3.

³⁹ John Janzekovic, *The Use of Force in Humanitarian Intervention: Morality and Practicalities*, Ashgate, 2006, s. xi.

hem de bütünün bir parçası olduğunu hissettirmesi bakımından bağımsız bir unsur olarak varlığını ve eylemlerini anlamlı kılar.⁴⁰

Tıpkı liberalizmin bireyci özü gibi Uluslararası İlişkiler disiplini de sosyal ilişkilerini nasıl yürüteceğini kendisi belirleyen özgür bireye benzettiği devletin egemen olma durumuna vurgu yapar.⁴¹ Liberalizmin bireysel haklar ve adalet algısı modern devletler sistemiyle örtüşmektedir.⁴² Egemen olmak, diğerinin egemenliğine saygı göstermeyi yani karışmazlık ilkesini ve onun özgür iradesine yani kendi kaderini tayin hakkına saygı göstermeyi gerektirir.⁴³

Yalnızca İdealizm değil Realizm de devletler arasında farklılıkların olabileceğine ve devletler arası ilişkilerin bir eşitler ilişkisi olmasının öneme vurgu yapar.⁴⁴ İki yaklaşım arasındaki fark, egemen devletlerin tercihlerinde yatar. Ahlak veya çıkar peşinde olabilirler. Bu tezde insani müdahale etik açıdan fakat siyasi yönü göz ardı edilmeden incelenecektir. İnsani müdahale açısından hem bireylerin hem de devletlerin kendi çıkarlarını öncelikli olarak gözetiyor oldukları yok sayılamaz. Bu nedenle, gerek insani müdahale, gerekse uluslararası ilişkilere dair diğer konularla ilgili değerlendirmeler hem İdealist ve Realist düşüncenin yansımalarını taşımak durumundadırlar.⁴⁵

1.3. Egemenliğe Saygı ve Karışmazlık İlkesi

Westphalia Barışı'ndan (1648) bu yana uluslararası sistemin kendi ülkelerinde müdahale edilmeden hüküm süren egemen devletlerden oluştuğu varsayılmaktadır.⁴⁶ Egemen olmanın kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Hem devlet içindeki yönetim yapılanmasını hem de uluslararası sistem içinde bir devletin haklarını ve yetkilerini kapsayan çeşitli konular için egemenlikten söze edilmekte ve egemenlikten neyin kastedildiği de kullanıldığı yere göre değişiklik gösterebilmektedir.⁴⁷ Sistemin bağımsızlığa saygı ve karışmazlık ilkelerine dayanarak işleminin temelinde egemen devletlerden oluşan bir uluslararası sistem bulunduğu varsayımı yatmaktadır ve egemen olmak, karışılmayan olmak biçiminde kendini ifade etmektedir. Klasik anlamda karışmazlık ilkesi, ilgili ülke yönetiminin rızasını almadan

⁴⁰ Ross Poole, *Morality and Modernity*, Routledge, 1996, s. 159.

⁴¹ Warner, , *op cit.*, s. 37.

⁴² Poole, *op cit.*, s. 90-91.

⁴³ Warner, , *op cit.*, s. 38.

⁴⁴ Aidan Hehir, *Humanitarian Intervention after Kosovo: Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, Palgrave Macmillan, 2008, s. 30.

⁴⁵ Svend Andersen, "Kant, Kissinger and other Lutherans: on Ethics and International Relations", *Studies in Christian Ethics*, Vol. 20, No.1, 2007, s. 19.

⁴⁶ Stephen D. Krasner, "Compromising Westphalia", *International Security*, Vol. 20, No. 3, Winter, 1995-1996, s. 115.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 121.

onun ülkesine askeri müdahalede bulunmamaktır.⁴⁸ Müdahale etmek ise genel olarak “*ilgili egemen devletin dışındaki bir aktörün o devletin işlerine müdahale etmek için gerçekleştirdiği eylemler veya yürüttüğü politikalar*” anlamındadır.⁴⁹ Uluslararası hukuka göre bir devletin egemenliğinin diğerleri tarafından tanınması ancak karışmazlık, güç kullanmama ve kendi kaderini tayin hakkına saygı prensiplerinin uygulanması ile mümkündür.⁵⁰ Dolayısıyla müdahale araçları ve imkânları geniştir fakat uluslararası hukukun benimsediği karışmazlık ilkesi ile müdahaleye getirilen kısıtlamalar güç kullanımını ile sınırlanmıştır. İnsani müdahale tartışmaları ise bu silahlı güce başvurma etrafında gerçekleşmektedir.⁵¹

Uluslararası alanda sorumluluklar yüklenmeyen fakat kararlarında bağımsız olan modern devletin ortaya çıkışı on yedinci yüzyıla dayanmaktadır. İlk olarak 1555 Augsburg Barışı’nda sonra da 1648 Westphalia’da yer alan *cuius regio eius religio* ilkesi prenslere kendi yetki alanlarında kendi mezheplerine inanılmasını sağlama ve bu kararlarına karışılmaması imkânını sağlıyordu. BM Şartında egemenliğe yapılan vurgunun hukuki temeli bu anlaşmalardan yola çıkmaktadır.⁵² Batı düşüncesinde bu devlet tipinin ortaya çıkışının temelleri ise Machiavelli’nin ahlak ve politika ayırımına dayandırılabilir. Ahlak bireysel hayata hapsedilip politika bir güç arayışı olarak kabul görmeden önce, Hıristiyan prenslerinin doğal adalet ilkeleri çerçevesinde adaletsiz yönetilen toplumlara müdahale etmek yükümlülükleri bulunuyordu.⁵³ Bu *adalet dağıtım* anlayışının zıttı olan ve karışmazlık ilkesine de dayanak sağlayan *karşılıklı adalet* anlayışı ise karşılıklı yükümlülükler öngörüyor fakat ortak bir iyiliğe ulaşmayı amaçlamıyordu.⁵⁴ Böylelikle ortak iyiliğin yerine önceliği egemenin üstünlüğü almıştır.⁵⁵ Aslında bu düzen savaşı yasaklamıyor fakat egemen devletin içte mutlak hükümranlığına dışta ise kendi çıkarları nasıl gerektirirse, savaş da dâhil olmak üzere, ona uygun olarak davranmasına imkân sağlıyordu. Yalnızca savaşın başkalarına yardım için veya yardım bahanesiyle müdahale için bir araç olarak kullanılması yasaklanıyordu. Doğal hukuk anlayışının yerini alan hukuki pozitivizm (legal pozitivizm) ise savaşı, adil savaş

⁴⁸ Adam Roberts, “The So-Called Right of Humanitarian Intervention”, *Trinity Papers*, No. 13, Trinity College, The University of Melbourne, 2000, s. 6.

⁴⁹ Beitz, *Political Theory...*, s. 72.

⁵⁰ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1997, s. 7.

⁵¹ Sean D. Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, s. 9-10.

⁵² Hehir, *op cit.*, s. 14-15.

⁵³ Robert L. Phillips, “The Ethics of Humanitarian Intervention”, *Humanitarian Intervention: Just War vs. Pacifism*, Robert L. Phillips, Duane L. Cady, Rowman & Littlefield Publishers, 1996, s. 16.

⁵⁴ Leo McCarthy, *Justice, The State and International Relations*, Macmillan Press Ltd, 1998, s. 7.

⁵⁵ Phillips, “The Ethics of ...”, s. 16.

geleneği ilkeleri çerçevesinde formüle etmeye başlamıştı.⁵⁶ Kendi kaderini tayin prensibi ise ilk olarak on dokuzuncu yüzyılda Mazzini tarafından ortaya atılmış, gelişmelere bağlı olarak uluslararası politikada çeşitli amaçlarla gündeme getirilmiştir. Wilson Prensiplerinde, Lenin'in fikirlerinde, kolonilerin bağımsızlık mücadelelerinde ve son zamanlarda ise azınlıkların hak taleplerinde hep kendi kaderini tayin hakkına atıf vardır.⁵⁷

Westphalia egemenliğe vurgu yaparken egemen devletlerin içişlerine karışmama ilkesinin uluslararası sistemde ön plana çıkışı ise İngiltere'nin on dokuzuncu yüzyıldaki politikalarına dayanmaktadır. Bu dönemdeki devrim ve ayaklanma dalgaları çerçevesinde Avrupa'nın genelindeki görüşlere bakarsak Doğu Avrupa'daki monarşiler, monarşik yönetim tarzının devamı amacıyla bir diğerinin içişlerine karışmayı makul görüyorlardı. Liberaller ise ayaklanmalara destek için müdahaleyi savunuyorlardı. İngiltere ise dışarıda kalmayı seçti ve böylelikle karışmazlık prensibi ortaya çıktı. Bu politikasından sapmasına neden olan Rusya'daki iç savaşa Bolşevikler aleyhinde müdahalesinin başarısızlığı, İngiltere'nin karışmazlık prensibine daha sıkı sarılmasına neden oldu. ABD ise izolasyonist politikalar yürüttüğü dönemler haricinde Vietnam savaşındaki kayıplara kadar demokrasileri desteklemek amacıyla idealist bir müdahalecilik politikası izlenmesi taraftarı olmuştur.⁵⁸

On sekizinci ve on dokuzuncu Avrupa ülkeleri arasındaki müdahale konusundaki yaklaşım farklılıklarını her halükarda Avrupalı ülkelerin birbirleri hakkındaki eşitlik kabulleri çerçevesinde ele almak yerinde olacaktır. Westphalia bir tür Avrupalı devletler sistemi öngörüyordu. Kendi kaderini tayin hakkına ve karışmazlık korumasına sahip olan devletler esasında bunlardı. *Terra nullius*⁵⁹ işgale ve müdahaleye açıktı ve bu sorgulanmıyordu. Dolayısıyla Westphalia, büyük güçlerin kendi aralarındaki denkleğin sistemiydi.⁶⁰ Batı'nın kendini konumlandığı medeniyet algısı karışmazlık ilkesinin nasıl uygulandığının da çerçevesini çizmiştir. Hangi ülkenin müdahale edilmemeyi hak ettiği medeniyet standartlarına göre tayin edilmekteydi. Örneğin karışmazlık ilkesini savunan J.S. Mill, İrlanda ve Hindistan gibi ülkeleri bu çerçevenin dışında tutmaktaydı. Mill'e göre medenileşmemiş diye nitelendiği bu ülkeler böyle bir saygı ilkesinin muhatabı değillerdi.⁶¹

⁵⁶ James Mayall, "The Concept of Humanitarian Intervention Revisited", Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000, s. 321.

⁵⁷ Beitz, *Political Theory*..., s. 94-95.

⁵⁸ Steven Haines, "Military Intervention and International Law", Trevor C. Salmon (ed.), *Issues in International Relations*, Routledge, 2000, s. 104.

⁵⁹ "kimseye ait olamayan toprak" manasında, İngilizler'in Avustralya'yı işgal gerekçesi olarak kullanılmıştır.

⁶⁰ Hehir, *op cit.*, s. 14-15.

⁶¹ Chris Brown, "International Relations as Political Theory", Tim Dunne et al. (ed.), *International Relations Theories*, New York: Oxford University Press, 1997, s. 43.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise yüzyılın başlarından itibaren egemenliğin önemi Milletler Cemiyeti Şartı (1920), İç Kargaşa Durumunda Devletlerin Hakları ve Ödevleri Hakkındaki Sözleşme (1928), Devletlerin Hakları ve Ödevleri Hakkındaki Montevideo Sözleşmesi (1933) gibi çeşitli hukuki metinlerde açık biçimde ifade edildi.⁶² Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesi ile bütün üyelerinin egemen eşitliği prensibine dayalı bir uluslararası sistemi öngörmesi, Westphalian anlamda büyük güçlerin eşitsiz üstünlüklerini sona erdirmekteydi.⁶³ Karışmazlık prensibinin düzenin devamını adaletin önüne geçirdiği doğrudur. Bununla beraber farklı devletler ve toplumların birbirine saygı duymasına verdiği önem ve güce başvurmayı yasaklayarak çatışmaları önlemesiyle açıkça ahlaki ilkelere hizmet etmiştir.⁶⁴ 1945 sonrasında bazıları değil tüm devletler arasındaki karışmazlığın öncelikli olmasının siyasi temelinde ise süper güçlerin denge arayışları ve bağımsızlıklarını kazanan eski sömürgelerin ise tam bağımsız olma istekleri yatmaktaydı.⁶⁵ Yirminci yüzyılda çeşitli hukuki metinlerin ve en önemlisi de Birleşmiş Şartı'nın bağımsızlığa saygıyı her devletin hakkı olarak tanımasının yanı sıra Westphalia düzeninden bir diğer farkı ise meşru müdafaa veya BM'nin izin verdiği durumlar dışında güç kullanımının hukuken yasaklanmış olmasıdır. 1929 Birand-Kellog Paktı savaşı yasaklıyordu. Bu anlayış BM Şartı'nda da benimsenmiştir. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi de bu prensibi *jus cogens* olarak ele almıştı. BM'nin 1970 tarihli Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği Hakkındaki Uluslararası Hukuk İlkelerine Dair Genel Kurul Kararı Deklarasyonu (2625-XXV), Helsinki Nihai Senedi'ne Katılan Devletlerin İzleyecekleri Temel İlkeler Deklarasyonu'nun (1975) IV. maddesi, Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua-ABD çatışması hakkında 1986 yılında verdiği karar hep devletlerin birbirlerine karşı güç kullanmalarının gayri meşruluğunu teyit eder nitelikteydi. Uluslararası hukukun temelini oluşturan BM Şartı açısından meşru müdafaa dışında bu durumun istisnası, BM Şartının uluslararası barışın tehdidi, bozulması ve saldırma karşısında silahlı güç kullanılmasına izin veren VII. Bölümüne dayanılarak devletlerin egemenlik haklarına müdahale edilmeydi. Uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğunun ve ne tür önlemlerin alınması gerektiğinin kararı BM Güvenlik Konseyi tarafından verilir. Bölgesel aktörler veya organizasyonların

⁶² Phillips, "The Ethics of ...", s. 16.

⁶³ Hehir, *op cit.*, s. 14-15.

⁶⁴ Adam Roberts, "Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights", *International Affairs*, Vol. 69, No. 3, 1993, s. 434.

⁶⁵ John A. Hall, *International Orders*, Polity Press, 1996, s. 192.

böyle bir karar almaya yetkileri yoktur. Ancak, Güvenlik Konseyi'nin izni doğrultusunda askeri müdahale gücünde rol oynayabilirler.⁶⁶

BM Şartında açıkça ifade edilen ve zaman içinde başka hukuki metinlerle de yinelenmiş olan bu kuralın tek hukuki istisnası BM Genel Kurulu'nun 1950 tarihli *Uniting for Peace*⁶⁷ olarak bilinen kararıdır. Bu karar Genel Kurul'a "uluslararası barış ve düzenin tehdit edilmesi halinde eğer Güvenlik Konseyi oybirliği ile harekete geçemezse", karar alma hakkı tanımaktadır.⁶⁸ Genel Kurul *Uniting for Peace* çerçevesinde 10 kez karar almıştır fakat ilk olarak 1956 Süveyş Bunalımı'nda, son olarak da 1997 yılında İsrail'in Filistin topraklarını işgali hakkında karara alınması için kullanılmıştır.⁶⁹ Bu yöntem genel anlamda yaptırım gücü açısından önemli görülmemektedir. İnsani müdahale açısından bir meşrulaştırıcı olarak işe yarayabileceğini savunanlar olmakla beraber hukuki bir dayanak olarak kabul edilmemektedir.⁷⁰

Soğuk Savaş döneminin karışmazlık prensibinin tam anlamıyla hayata geçtiği bir dönem olduğunu söylemek hatalı olacaktır. Büyük güçler çevreleme politikası çerçevesinde ve kendi ideolojilerini yaymak amacıyla küçük devletlere çeşitli askeri müdahalelerde bulundular.⁷¹ Fakat bu müdahaleler, günümüzdeki insani müdahale tartışmaları çerçevesinde savunulan insan haklarının korunması açısından bakıldığında, liberal Batı tarafından gerçekleştirildiklerinde bile esas itibarıyla insani değil, siyasi nitelikteydiler. Çünkü Soğuk Savaş döneminde liberal devletlerin önceliği müttefiklerini komünizme kaptırmayarak Batı bloğu içinde tutabilmektir. Dolayısıyla bu ülkelerde yaşanan insan hakları ihlalleri iyi ilişkiler yürütülmesinin önünde engel değildi. Soğuk Savaş döneminde içişlerinde egemenliğe verilen önceliğin yerini Soğuk Savaş sonrasında ise insan haklarının korunmasına verilen öncelik aldı.⁷²

Hem Soğuk Savaşın siyasal ortamının sona ermesi hem de başarısız devletler olgusunun ortaya çıkışı hak veya sorumluluk olarak tarif edilen müdahalelerin önem kazanmasına yol açtı.⁷³ Bu süreçte ortaya çıkan çatışmalara insani açıdan yaklaşılmasının bir nedeni de İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana çatışmaların niteliğinde yaşanan değişimdir.

⁶⁶ Hehir, *op cit.*, s. 15-16.

⁶⁷ "Uniting for Peace", [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/377\(V\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/377(V)), (22.06.2010).

⁶⁸ Hehir, *op cit.*, s. 16.

⁶⁹ Christian Tomuschat, "Uniting for Peace", <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/ufp/ufp.html>, (22.06.2010).

⁷⁰ Hehir, *op cit.*, s. 17.

⁷¹ Karin Von Hippel, *Democracy by Force: US Military Intervention in the Post-Cold War World*, Cambridge University Press, 2004, s. 4.

⁷² Michael Ignatieff, "Intervention and State Failure", *Dissent*, Vol. 49, No. 1, 2002, <http://www.dissentmagazine.org/article/?article=641>, (10.06.2010).

⁷³ Hall, *op cit.*, s. 192.

İkinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin %90'ı askeri personeldi. Günümüzdeki çatışmaların çoğunda ise aksine siviller doğrudan hedef alınmakta ve kayıpların çoğunu sivil ölümler oluşturmaktadır.⁷⁴

Soğuk Savaş'ın bitişiyle süper güç mücadelesinin ortadan kalkması, müdahalelerin siyasi veya ideolojik nedenlerle gerekçelendirilmesini de engelliyordu. Bu nedenle BM Şartının uluslararası barışın tehdidi, bozulması ve saldırma karşısında silahlı güç kullanılmasına izin veren VII. Bölümüne dayanılarak devletlerin egemenlik haklarına uluslararası barış ve güvenliği tehdit edildiği gerekçesi ile müdahale edilebilir hale gelmeye başladı.⁷⁵

Eşitler arasında karışmazlığı öngören Westphalia'nın aksine II. Dünya Savaşı sonrasında insan haklarına saygı istisnası dışında tüm devletlerin birbirlerinin içişlerine karışmamaları ön kabul haline gelmişti.⁷⁶ Bu ucu açık istisna ise özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte teorik açıdan Batılı devletler tarafından Batı'nın liberal değerlerinin üstünlüğü ve başka toplumlara dayatılabilmesi olarak algılandı ve müdahalelere giden yolu açtı.⁷⁷ Hukuki açıdan baktığımızda ise, BM Şartı insan haklarını uluslararası toplum için bir amaç olarak ifade etmekle beraber BM Şartı'nın VII. Bölümü haricinde asıl vurgusu egemenlik ve devletlerin herhangi bir biçimde davranmaya zorlanmamaları üzerinedir.⁷⁸

Günümüzde insani müdahale kavramının tartışılabilirliği sağlayan demokratik rejimlerin çoğalması, insan haklarına verilen önemin uluslararası alanda artması ve buna dayalı olarak etik açıdan devletin mutlak egemenliğinin söz konusu olup olmadığının tartışmaya açılmış olmasıdır. İnsani müdahale taraftarları açısından sorgulanan bağımsızlığa saygı prensibi değil, saygı gösterilen makamın neresi olduğudur. Bu açıdan bağımsızlığa saygı ve içişlerine karışmama, devlet mekanizmasının demokratik yollarla bir devletin vatandaşlarının kendilerini yönetmek için kullandıkları bir araç olduğu varsayımına dayanır. Yani esasında saygı insanlara ve onları devlet formunda kendilerini yönetme hakkına gösterilmektedir.⁷⁹

İnsan haklarının nasıl müdahale gerekçesi haline geldiğine geri dönecek olursak, başlangıçta Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin güç kaybetmeye başlamasına götürülebilir. 1970'lerde SSCB'nin ekonomik açıdan Batı'ya bağımlı hale gelmeye başlaması ve 1975

⁷⁴ Von Hippel, *op cit.*, s. 5.

⁷⁵ *Ibid*, s. 4.

⁷⁶ Brown, *op cit.*, s. 43.

⁷⁷ Krasner, *op cit.*, s. 115-151.

⁷⁸ Stanley Hoffmann, "Sovereignty and the Ethics of Intervention", Stanley Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1996, s. 11.

⁷⁹ Mervyn Frost, *Constituting Human Rights: Global Civil Society and the Society of Democratic States*, New York: Routledge, 2002, s. 32.

Helsinki Nihai Senedi ile SSCB'ye verilecek destek, teoride bile olsa insan haklarına önem verilmesi ile ilişkilendirilmişti. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ise özellikle Avrupa'daki ülkeler açısından AB'nin, NATO'nun veya genel anlamda Batı'nın bir parçası olma, insan hakları performansına bağlı hale gelmeye başladı. Avrupa'da insan hakları konusunda oluşan bu 'fikir birliği'nin ardından Avrupalı ülkeler enerjilerini kıta dışına, kalkınmakta olan ülkelere yönelttiler. Çeşitli yardım kuruluşlarının çalışmaları ve ekonomik kuruluşların desteklerinin bir parçası ise bazıları daha önce SSCB desteği ile ayakta duran bu ülkelerde insan haklarına saygının teşvik edilmesiydi.⁸⁰

İnsan hakları ile egemen devlete saygı arasındaki ilişkiye baktığımızda etiğin, hukukun ve siyasetin farklı öngörülleri bulunmaktadır. Hukuki açıdan egemenlik derecelendirilemez, az veya çok gibi bir nitelendirilmesi yapılamaz. Siyasi açıdan ise bu mümkündür. Siyasi açıdan egemenliğe müdahale edilebilirliğin mümkünlüğü özellikle güçlü devletlerin baskısından çekinen kalkınmakta olan ülkeler tarafından endişeyle karşılanmakla beraber, Bosna, Ruanda gibi ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı krizler için bu ülkelerin çoğu da müdahale çağrısı yapmışlar veya operasyonlara destek vermişlerdir.⁸¹

Aslında Westphalia'da idealize edilmiş bir biçimde ifade edilen bir egemenlik ve karışmazlık ilkesi hiçbir zaman teoride öngörüldüğü biçimde uygulanmamıştır.⁸² Özellikle günümüzün şartları açısından baktığımızda yukarıdaki ekonomik yardım örneğinde de gördüğümüz üzere belki silahlı değil ama meşru denilebilecek kanallardan müdahale sürekli gerçekleşmekte ve normal karşılanmaktadır.⁸³ Ekonomi politikaları, IMF gibi uluslararası kuruluşların yardımları ve önerileri, kültür ürünlerinin ihracı hep yerine göre müdahale aracı olarak kullanılmaktadırlar.⁸⁴ Bağımsızlığa saygı ve içişlerine karışmama aslında mutlak bir egemenliğin varolabileceğini ifade etmezler. Hukuki açıdan egemen devletlerin egemenliklerini koruma hakkına sahip olmaları onların hiçbir konuda dışarıdan müdahale edilemeyecek bir biçimde egemen olabilmelerini garanti etmez. Bu yine hem söz konusu devletin karşı koyabilme gücü hem de karşılıklı bağımlılık, küreselleşme gibi olguları da ele alırsak şartlarla alakalıdır.⁸⁵ Dolayısıyla “...çeşitli biçimleriyle müdahale günümüzde ne nadir

⁸⁰ Ignatieff, *op cit.*

⁸¹ Thomas G. Weiss, “Rekindling Hope in UN Humanitarian Intervention”, Walter Clarke, Jeffrey Herbst (ed.), *Learning from Somalia: The Lessons of Armed Humanitarian Intervention*, Colorado: Westview Press, 1997, s. 210.

⁸² Krasner, *op cit.*, s. 115-151.

⁸³ Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations...*, s. 9-10.

⁸⁴ Stephen A. Garrett, *Doing Good and Doing Well: An Examination of Humanitarian Intervention*, Praeger Publishers, 1999, s. 2.

⁸⁵ Hehir, *op cit.*, s. 25.

rastlanan bir durumdur ne de hukuken yasaktır, uluslararası ilişkilerin normal işleyişinin bir parçasıdır.”⁸⁶

1.4. Etik ve İnsani Müdahale

1.4.1. İnsani Müdahale Nedir?

Uluslararası İlişkiler disiplininde hem *insani* hem de *müdahale* tartışmalı kavramlardır. Müdahale kavramı, karışmazlık ilkesinin gelişimi çerçevesinde yukarıda açıklanmaya çalışıldı. Uluslararası ilişkilerde insaniden ne anlaşılabilceği ya da insani amaçlarla hareketin mümkün olup olmayacağı ise aslında tezin genelinde anlatılmaya çalışılan meselenin özü. Çünkü bütün insani müdahaleler yalnızca insani duygular nedeniyle gerçekleştirilmedikleri gibi,⁸⁷ mağdurlara karşı beslenen insani duygular her zaman müdahaleyle de neticelenmeyebiliyor.

İnsani müdahalenin ne olduğunu tanımlamadan önce onun ne olmadığını açıklayarak başlamak kavramı tartışmalı kılan özellikleri anlamamıza yardımcı olacaktır. Askeri müdahale, insani müdahaleyi de içeren fakat onunla sınırlı olmayan geniş içerikli bir kavramdır. Silahlı müdahaleyi, bir ülkenin bir diğerinin sınırlarını belirli bir hedefe veya hedeflere ulaşmak için can kaybını ve diğer ülkelerden gelebilecek tepkileri de göze alarak askeri güç kullanarak aşması olarak tanımlayabiliriz.⁸⁸ *Askeri müdahale tek bir devlet, iki devlet veya bir koalisyon tarafından kara, deniz veya havada, müdahale edilen devletin rızası alınarak veya alınmadan, yetkili bir bölgesel otoritenin veya BM Güvenlik Konseyi'nin onayı alınarak veya alınmadan gerçekleştirilen askeri operasyonları kapsar.*⁸⁹ Müdahale doğal bir felaketten zarar görenlere yardım götürmekten doğrudan başka bir devletin içişlerine karışmaya ya da iki veya daha fazla devlet arasındaki silahlı çatışmayı durdurmaya kadar çeşitli amaçlarla yürütülebilir.⁹⁰

Günümüzde hukuki açıdan, insan haklarına saygı gösterilmesinin sağlanması amacıyla bir başka ülkenin egemenlik alanında silahlı güç kullanımı kabul görmezken, insani yardım hukuki açıdan meşrudur. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Nikaragua ile ABD arasındaki davada ABD'nin Nikaragua'daki ve Nikaragua devleti aleyhindeki askeri ve paramiliter faaliyetleri hakkındaki güç kullanımını reddeden kararı bu ayırım için zımni bir hukuki

⁸⁶ Garrett, *op cit.*, s. 3.

⁸⁷ Coady, *op cit.*, s. 5.

⁸⁸ Duane L. Cady, “Pacifist Perspectives on Humanitarian Intervention”, *Humanitarian Intervention: Just War vs. Pacifism*, Robert L. Phillips, Duane L. Cady, Rowman & Littlefield Publishers, 1996, s. 31.

⁸⁹ Haines, *op cit.*, s. 94.

⁹⁰ *Ibid.*, s.94.

açıklama getirmiş olmaktadır.⁹¹ Tarihsel açıdan uluslararası hukuka baktığımızda Grotius ve Vattel'e dayanan insani müdahale tartışmaları oldukça eskidir. İnsani yardım ise çok daha yeni bir kavramdır. “*İnsani yardımın amacı herhangi bir silahlı güce başvurmadan ve aralarında herhangi bir ayırım gözetmeksizin bütün mağdurlara yardım etmektir.*”⁹² Lojistik destek veya yardım görevlilerinin güvenliklerinin sağlanması gibi nedenlerle silahlı korumaya ihtiyaç duyulabilir fakat çatışmanın herhangi bir tarafının yararına bu güç kullanılmaz. Askeri müdahalenin bir türü olan insani müdahale, *bir bütün olarak hem insani müdahaleyi hem de insani yardımı içeren insani eylemin bir parçasıdır.*⁹³

İnsani müdahaleyi tartışmalı kılan ev sahibi ülkenin rızası dışında gerçekleştiriliyor olması dolayısıyla egemen bir devletin içişlerine karışılmaması prensibinin çiğnenmesidir.⁹⁴ Müdahalenin gerçekleştiği ülkenin rıza gösterip göstermediği konusu olay bazında incelenmelidir. Bu konudaki isteklilik veya isteksizlik şartlara göre değişebilir. Diğer bir konu ise insani müdahalenin amacının müdahale edilen ülkenin vatandaşlarına yardım amacıyla yapılıyor olmasıdır. Bir ülkenin yurtdışında yaşayan kendi vatandaşlarını korumak için giriştiği eylemler insani müdahale kapsamına girmezler.⁹⁵

“*İnsani müdahale bir devletin sınırları içinde başka bir devlet (veya devletler) tarafından kendi vatandaşlarını korumak amacıyla olmamak kaydıyla, geniş kapsamlı ve ağır insan hakları ihlallerini önlemek veya durdurmak için müdahale edilen devletin izni alınmadan güç kullanılması veya güç kullanılması tehdidinde bulunulmasıdır.*”⁹⁶ Çeşitli yazarlar bu klasik diye nitelendirebileceğimiz tanımda bazı değişikliklere gitmektedirler. BM Güvenlik Konseyi'nin onayı alınarak veya alınmayarak şeklinde bir ifadeyi de insani müdahalenin güncel tanımına ilave edebiliriz.⁹⁷ Örneğin NATO'nun Kosova'daki duruma müdahalesi BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan gerçekleştirildiği için literatürde yetkisiz (unauthorized) insani müdahale olarak tanımlanmaktadır.⁹⁸ Çünkü insani müdahale adaletin gereği olarak algılandığında, hukuki prosedürlere uygun olmamasının onun

⁹¹ Edmundo Vargas Carreño, “Introductory Report: Humanitarian Action and State Sovereignty”, *Humanitarian Action and State Sovereignty International Congress on the Occasion of its XXXth Anniversary*, San Remo, 31 August - 2 September 2000, s. 25.

⁹² *Ibid.*, s. 26.

⁹³ *Ibid.*, s. 25.

⁹⁴ Coady, *op cit.*, s. 11.

⁹⁵ Simon Caney, *Justice Beyond Borders: A Global Political Theory*, New York: Oxford University Press, 2005, s. 229-230.

⁹⁶ Allen Buchanan, “Reforming the International Law ...”, s. 130.

⁹⁷ Adam Roberts, “The So-Called Right ...”, s. 5.

⁹⁸ J.L. Holzgrefe, Robert O. Keohane, *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 1.

gerekliliğini ve doğruluğunu geçersiz kılamayacağı düşünülmektedir.⁹⁹ Bazı yazarlara göre ise müdahale edilen devlete karşı insani müdahale kapsamında uygulanacak zorlayıcı tedbirler askeri operasyonlarla sınırlı değildir ve askeri gücü de içerecek biçimde zorlayıcı müdahaleden bahsetmektedirler.¹⁰⁰

Tezin devamında insani müdahalenin tarihsel gelişimi çerçevesinde inceleneceği üzere insani müdahale kavramı ne yenidir ne de daha önce uygulanmamış ve savaş gerekçesi olarak kullanılmamıştır. Fakat günümüzün dünyası, savaşın ve fethin kınanmadığı, karışıklık çıkan toprakların komşu imparatorluk topraklarına dâhil edilmesinin normal karşılandığı geçmişin dünyası değildir.¹⁰¹ Müdahale geçmişte de tartışmalıydı fakat uluslararası ilişkileri ait tanımları içinde şekillendikleri şartlardan bağımsız düşünemeyiz. Dolayısıyla geçmişten bugüne uluslararası sistemin ahlaki ve siyasi kodlarındaki değişim müdahalenin nasıl yorumlandığını da etkilemiştir.¹⁰² Günümüzde müdahaleye yetkili bir otoritenin bulunup bulunmadığı, eğer BM olarak kabul edilirse hangi şartlar altında bunu gerçekleştirebileceği tartışılmaktadır.¹⁰³ Dolayısıyla güncel müdahale tartışmalarının özünde, hukuki olarak BM Güvenlik Konseyi'nin karar alması dışında kesin bir hukuki dayanağı bulunmayan insani müdahaleye hangi şartlar altında, kim tarafından, ne zaman, nasıl, hangi amaçla başvurulabileceğinin ileride hukuki bir norm olarak yerleşmesine yol açacak biçimde ahlaken gerekçelendirilmesi yatmaktadır.

1.4.2. İnsani Müdahaleye Etik Yaklaşım

*“Uluslararası insani müdahale, kendi hükümetlerinden daha fazlasını istemek için fazlasıyla susturulmuş, fazlasıyla aç, fazlasıyla hasta ya da kısacası fazlasıyla unutulmuş olan insanlara merhamet göstermenin bir yolu haline geldi.”*¹⁰⁴ İnsani müdahale taraftarlarının ahlaki gerekçelendirme çabalarını çok güzel özetliyor bu cümle. Peki, neden insani müdahaleyi tartışırken etikle ilişkilendiriyoruz? Çünkü gerçek bir “insani” müdahale,

⁹⁹ Sean D. Murphy, “Humanitarian Intervention”, Dinah L. Shelton (ed.), *Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity, Vol I*, Thomson Gale, 2005, s. 465.

¹⁰⁰ Robert J. Johansen, “Limits and Opportunities in Humanitarian Intervention”, Stanley Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1996, s. 66, Jennifer M. Welsh, *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 3.

¹⁰¹ Francis Fukuyama, *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006, s. 142.

¹⁰² Anthony F. Lang, Jr, “Humanitarian Intervention”, Patrick Hayden (ed.), *The Ashgate Research Companion to Ethics and International Relations*, Ashgate, 2009, s. 138.

¹⁰³ Andrew Altman, Christopher Heath Wellman, *A Liberal Theory of International Justice*, New York: Oxford University Press, 2009, s. 99.

¹⁰⁴ Helen Stacy, “Humanitarian Intervention and Relational Sovereignty”, Steven P. Lee (ed.), *Intervention, Terrorism and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory*, Dordrecht: Springer, 2007, s. 102.

müdahale eden taraf adına gerek devlet gerekse toplum bazında fedakârlık gerektiriyor. Başkaları için yapılabileceklerin sınırları ve nasıl yapılacağıın çerçevesi etiğin kapsamı içine giriyor. İnsani müdahaleyi siyasi bir karar olarak ele alsak bile, toplumu oluşturan insanlar olarak siyasal katılımımızda inançlarımıza dayanarak, doğru olduğunu düşündüğümüz şeylere destek veriyoruz.¹⁰⁵ Verdiğimiz her karar, hiçbir şey yapmamayı tercih etmek de dâhil olmak üzere aslında bir seçim ve etik açıdan değerlendirilmeye açık. Dolayısıyla etik sorunlar, sadece *doğrucu insanları* değil hepimizi ilgilendiriyorlar. Günlük hayatta verdiğimiz her karar aslında bir seçim ve üst düzey siyasetçiden sokaktaki insana kadar hepimiz uluslararası politikayı etkileyen seçimler yapıyoruz.¹⁰⁶ İnsani müdahale de bundan ayrı değil ve bir dış politika eylemi gibi görünmekle beraber, toplumun tüm kesimlerini içeren bir ahlak anlayışının neticesi olarak ortaya konabilecek sorumluluk, merhamet, fedakârlık, çıkar, ötekileştirme/me gibi algılar, niyetler ve amaçları ilgilendiren bir kavram olarak etik çerçevesinde incelenmeye açık.

1.5. İnsani Müdahale Tartışmalarında Kullanılan Temel Etik Yaklaşımlar

1.5.1. Temel Etik Ayrımlar

Ahlakın kaynağının ne olduğuna baktığımızda, ahlak kurallarının verili mi oldukları yoksa sonradan mı yapıldıkları konusunda iki farklı görüş mevcuttur. Tabiatçılık (naturalism) ahlaki normları içsel kabul eder ve tabiatçılara göre, zaten var olan bu normları biz yaşantımız içinde keşfederiz. Diğer taraftan uzlaşımçılık (consensualism) ise normların insan yapısı olduğunu iddia eder. Tabiatçılara göre herkesi bağlayan evrensel kurallar bulunmaktayken uzlaşımçılara göre ise kurallar sadece onların yapılmasına rıza gösteren insanlar için bağlayıcıdır. İkinci ayırım, ahlakın amacıyla ilgilidir. Bireycilik (individualism) her bir bireyin faydasını veya iyiliğini düşünürken toplumculuk (collectivism) ise toplumun, onu oluşturan bireylerden özgün ve bazen üyesi olan bireylerinkiyle çelişen ortak faydaya ve kimliğe sahip olduğunu ileri sürer.¹⁰⁷

Üçüncü ve dördüncü ayrımlar, ahlaki kuralların öznesinin kimler olduğuna dairdir. Eşitlikçilik (egalitarianism) herkese eşit davranmayı tavsiye ederken, eşitsizlikçilik (inegalitarianism) farklı muameleye izin verir. Evrenselciliğe (universalism) göre ahlak genel olarak bütün toplumları kapsamaktayken karşıt görüş ise bazı toplumlar için geçerli olduğu

¹⁰⁵ Mervyn Frost, “A turn not taken: Ethics in IR at the Millennium”, Tim Dunne, et al. (ed.), *The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 119.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 122.

¹⁰⁷ J.L. Holzgrefe, “The Humanitarian Intervention Debate”, J.L. Holzgrefe, Robert O. Keohane (ed.), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, New York: Cambridge University Press, 2003, s.19.

(particularism), yani yalnızca belirli toplumların ahlaki muamele görmeye uygun oldukları yönündedir.¹⁰⁸

1.5.2. Faydacılık

Faydacılık, sonuççuluğun (consequentialism) argümanlarını kullanan kapsamlı bir doktrindir. Faydacılık bir eylemin ahlaki olup olmamasını arzu edilen sonuçlara ulaşım ulaşılamamasına bağlı olarak değerlendirir. Bireyci, eşitlikçi ve evrenselci olan bu görüşe göre başarılı sonuca ulaşılmışsa sonuca götüren eylemler iyi, ulaşılamamışsa kötüdür.¹⁰⁹

İki tür faydacılık bulunmaktadır. Eylem faydacılığı eğer bir eylem, nesnesine zarardan çok yarar sağlıyorsa adildir, der.¹¹⁰ Eylemin sonuçları en az herhangi bir alternatifi kadar öznesine yarar sağlayacaksa ahlaken doğru kabul edilir, yani eylemi sonuçları üzerinden değerlendiren, sonuççu (consequentialist) bir yaklaşımdır.¹¹¹

Kural faydacılığı ise bir eylem belirli ahlaki kurallara uygunsa, sonuçlarına bakılmadan ahlaki kabul edilmelidir, der. Önceliği sonuçlara değil, kurallara uygun davranışlardan elde edilecek genel faydaya vermiştir. Örneğin eylem faydacılığına göre, bir insani müdahale eğer kurtarılacak insanların hayatı müdahale nedeniyle hayatını kaybedeceklerin sayısını aşıyorsa adildir, aksi takdirde adil değildir.¹¹² Bu şartlar altında eylem faydacılığı insani müdahaleyi haklı görmekte ve hatta hâlihazırdaki veya muhtemel can kaybından daha fazla insanın hayatta kalmasını sağlayacaksa sivillerin hedef alınmasını uygun bulmaktadır.¹¹³ Unutulmalıdır ki eylem faydacılığı talepkâr bir yaklaşımdır ve en üst düzeyde genel fayda edilmesi uğruna insanlardan makul olmayan fedakârlıklar talep edebilir. Kural faydacılığı ise makul ölçüde bir fedakârlık talep edecektir.¹¹⁴ Bazı eylem faydacıları insani müdahaleyi bu tarz eylemlerin genelleştirilmesinin uluslararası düzene zarar vereceği, kolaylıkla güçlü devletler tarafından müdahale gerekçesi haline getirilebileceği ve savaşı normalleştireceği gerekçesiyle haklı bulmamaktadırlar.¹¹⁵ Diğerleri ise insani müdahale gerektirdiği düşünülen her olay için kolaylıkla müdahalenin ahlaksızca olacağı etiketinin yapıştırılmayacağını düşünmektedirler.¹¹⁶

¹⁰⁸ *Ibid.*, s.20.

¹⁰⁹ *Ibid.*, s.20.

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 21.

¹¹¹ R.G. Frey, "Act-Utilitarianism", Hugh La Folette (ed.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Blackwell, 2000, s. 165.

¹¹² Holzgrefe, "The Humanitarian ...", s. 21.

¹¹³ *Ibid.*, s. 22.

¹¹⁴ Brad Hooker, "Rule-Consequentialism", Hugh La Folette (ed.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Blackwell, 2000, s. 198.

¹¹⁵ Holzgrefe, "The Humanitarian ...", s. 24.

¹¹⁶ *Ibid.*, s. 25.

Faydacılık elde edilecek iyiliği, iyinin kötüyü aşması olarak nitelerken en iyi sonucun elde edilmesi konusuna değinmemektedir. Örneğin, NATO'nun Kosova'ya müdahalesi, Sırp'ların insan hakları ihlallerine son vererek olası can kayıplarını önlediği için, faydacılık açısından haklı görülmektedir. Bununla beraber Kosova'ya yapılan insani müdahale, en iyi sonucu yani mümkün olan en az can kaybını elde edecek şekilde yürütülmemiştir. NATO'nun hava saldırıları kara harekâtıyla desteklenmiş olsaydı muhtemelen çok daha az sayıda Kosovalı hayatını kaybedecekti. Dolayısıyla faydacılık açısından doğru olarak lanse edilen bu müdahale, faydacılar tarafından mümkün olan en iyi sonuca ulaşılması bakımından farklı bir muameleye tabi tutulabilirdi.¹¹⁷ İkinci bir eleştiri olarak da faydacılığın sonuççu yönünün ön plana çıktığını hesaba katarsak sonuççuluğun tam olarak insanların ahlaktan bekledikleri yol göstericiliği sağlamadığı söylenebilir. Sonuççuluk, öngördüğü sonuçlara dayanarak nasıl hareket etmenin makul olacağı konusunda yön gösterebilir fakat nasıl hareket etmenin doğru olacağı konusunda kesin bir şey söyleyemez.¹¹⁸

1.5.3. Deontoloji

Eylemlerin sonuçlarının değil sonuca nasıl gidildiğinin değerlendirilmesine bağlı bir ahlaki ölçüt olan deontoloji, sonuçlara bağımlı olmadan yani bağımsız bir ölçüt olarak bize neyin doğru olduğunu ve nasıl davranmamız gerektiğini söyleyebilir. Bir eylem faydalı sonuçlar elde etmemizi sağlayacaksa o yolu, ona götüren kuralları takip etmemiz gerekir diyen kural faydacılığından farklıdır. Sonuç öngörüsüne ve değişen şartlara bağlı kalmayan bir ahlak anlayışı önerir. Ayrıca neyin doğru olduğunu bildirerek eylemi gerçekleştirecek kişilere görev de yüklemiş olur.¹¹⁹

1.5.4. Sosyal Sözleşmecilik

Faydacılığın karşısına geçebilecek ve adaleti ön plana alan sistematik teori ise John Rawls'tan gelmiştir.¹²⁰ Rawls gibi düşünürler, sosyal sözleşme fikrinin devletler arasındaki ilişkilere de uyarlanabileceğini ve devletler arasındaki ilişkilerin ahlaki prensiplere göre düzenlenmesinin mümkün olabileceğini varsaymışlardır.¹²¹ Rawls'ın önceliği, kaynak dağıtımında, uluslararası toplumu da içerecek şekilde her tür toplumsal paylaşımında bireyin

¹¹⁷ Janzekovic, *op cit.*, s. 35.

¹¹⁸ H. M. Roff, "Response to Pattison: Whose Responsibility to Protect?", *Journal of Military Ethics*, Vol. 8, No.1, 2009, s. 80.

¹¹⁹ *Ibid.*, s. 81.

¹²⁰ Christopher Heath Wellman, "Justice", Robert L. Simon (ed.), *The Blackwell Guide to Social and Political Philosophy*, Blackwell, 2002, s. 64.

¹²¹ Holzgrefe, "The Humanitarian ...", s. 31.

veya genelin faydasının maksimize edilmesinden önce adil dağılımın nasıl olabileceğidir. Toplumda dağıtımın en kötü durumdaki kişinin de kendisi için mümkün olabilecek en iyi payı alabileceği şekilde düzenlenmesini bunun da ancak herkes kendisi en kötü durumda olanmış gibi hareket ederse gerçekleşebileceğini söyler.¹²² En kötü durumdakinin çıkarını koruyacak şekilde davranılmasını sağlayan ise bilgisizlik peçesi (veil of ignorance) ardındaki karar alıcıların, kendi konumlarından ve sahip oldukları avantajlardan haberdar olmamalarıdır.¹²³

İnsani müdahaleye bakışı açısından ise Rawls'un önceliği insan haklarına saygının devletlerin iç işleyişlerinin bir gereği haline gelmesidir. Böylelikle haklı nedenlerle de olsa bir başka devletin içişlerine zor kullanarak müdahale edilmesine, hatta diplomatik ve ekonomik yaptırımlara bile gerek kalmayacaktır.¹²⁴ Fakat ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu olan yasa tanımaz devletlere karşı adil savaş ilkelerine dayalı insani müdahalede bulunulmasının gerekli olacağını ifade etmiştir. Yine de Rawls bu noktada dahi önceliği diplomatik yollarla bu devletlere uluslararası toplumun bir parçası olabilmeleri için insan haklarına saygılı davranmaları gerektiğinin benimsetilmesi çabasına vermiştir.¹²⁵

Sosyal sözleşmecilik “ideal durum”da insanların kendilerini bağlayacak kararlara özgürce rıza gösterdikleri varsayımına dayanır.¹²⁶ Bu yaklaşıma karşı çıkanlar ise sözleşmenin kimler arasında yapıldığını devletlerle devletler arasında mı olduğunu yoksa sadece insanlar arasında mı olduğunu herkesi kapsayıp kapsamadığını sorgularlar.¹²⁷ Eğer sözleşmenin belirli bir devletin vatandaşları arasında yapıldığını ve tüm insanları kapsamadığını varsayarsak, insani müdahaleyi gerekçelendirmeye yetmez. Çünkü bu takdirde öncelik sözleşmenin taraflarının iyiliğine yani *ulusal çıkar* verilmelidir ve bundan fedakârlık edilemez.¹²⁸

1.5.5. Toplumculuk

Toplumculuk (communitarianism) uzlaşımıcıdır ve belirli ilkelerin yalnızca bazı toplumlar için geçerli olduğu (particularism) görüşüne dayanır. Başka görüşler için diğer toplumlara insani müdahaleyi geçerli kılabilecek her toplumda insan hakları kültürünün aynı olması gerektiğine dair görüşleri paylaşmaz, kültürel göreceliliği kabul eder. Fakat hakikatte

¹²² *Ibid.*, s.65.

¹²³ John Rawls, *Halkların Yasası ve “Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması”*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 31.

¹²⁴ *Ibid.*, s. 86.

¹²⁵ *Ibid.*, s. 102, dipnot 6.

¹²⁶ Holzgrefe, “The Humanitarian ...”, s. 28.

¹²⁷ *Ibid.*, s. 29.

¹²⁸ *Ibid.*, s. 30.

hiçbir kültürün rıza gösteremeyeceği ağır insan hakları ihlalleri durumunda insani müdahalede bulunulmasını haklı görür.¹²⁹

1.5.6. Doğal Hukuk Doktrini

Doğal hukuk doktrini hepimizin insan olmanın bir gereği olarak ırk, milliyet gibi ayrımlar gözetmeden birbirimize karşı sorumluluklarımız olduğunu söyler ve genel anlamda insani müdahaleyi haklı bulur. Grotius insani müdahale hakkını bu doktrine dayanarak savunmuştur. Fakat doğal hukuk doktrini insani müdahaleyi bir sorumluluk değil hak olarak kabul eder. Yani uygulanması tercihe bağlıdır ve müdahale eden devletin kendi vatandaşlarının çıkarları ile çatışmadan uygulanabilir.¹³⁰ Bu açıdan bakıldığında Grotius gibi bazı doğal hukukçulara göre bir kusurlu sorumluluk olarak müdahale hakkı bulunmaktadır. Ahlaki sorumluluklar genelde kusursuz ve kusurlu sorumluluklar olarak ikiye ayrılırlar. Kant'a göre, bir kusurlu sorumluluk iyilikseverlik olarak addedilebilir ve kusurlu sorumluluğun sahibinde bu sorumluluğu gerçekleştirmesi talep edilemez veya bunun için zorlanamaz. Eğer sorumluluğunun gereklerini yerine getirirse, ahlaki açıdan değerli bir davranış gerçekleştirmiş olur. Diğer taraftan kusursuz sorumluluk, şartlar ne olursa olsun yerine getirilmelidir, herhangi bir istisna söz konusu değildir.¹³¹ Kant'a ve Wolff, de Vattel gibi bazı doğal hukukçulara göre ise esasında karışmazlık ilkesi devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir kusursuz sorumluluktur.¹³² Kant'ın ve Grotius'un doğal hukuk doktrini çerçevesinde insani müdahaleye yaklaşımları, farklı sonuçlara varsalar da özünde egemen devletlerin özgürce karar aldıkları varsayımına yani içsel benzeşime dayanır.¹³³

Kusursuz sorumluluğun ne olduğunu tarif etmek için borç ilişkisi örnek olarak verilebilir. Bir borçlu, kusursuz sorumludur. Borcunu ödemeyen bir kişiden alacaklı borcunu ödemesini isteme yine alamazsa yasalardan yardım alarak zorla verdiği borç kadarını geri alma hakkına sahiptir. Kusurlu sorumlulukta ise hiçbir öge belirli değildir, kimin kime ne vermesi gerektiğinin yazılı kurala bağlanamayacağı, hiçbir şeyin zorla alınamayacağı bir yardımseverliktir. Aslında iki tür sorumluluk birbirinin zıddı değildir, aralarında belirlilik ve belirsizlik farkı bulunan iki ayrı anlayışlardır.¹³⁴ Diğer toplumlara yardım etmenin de bir "hayır işleme" olarak kusurlu sorumluluk olduğunu kabul ettiğimizde, adaletin bu konudaki yerini sorgulamamız gerekir. Çünkü adaleti sağlamak için çalışmak yapılması iyi fakat

¹²⁹ *Ibid.*, s. 33.

¹³⁰ *Ibid.*, s. 26.

¹³¹ Bunnin, Yu, "Imperfect Duty", *op cit.*, s. 333.

¹³² Holzgreffe, "The Humanitarian ...", s. 27.

¹³³ *Ibid.*, s. 28.

¹³⁴ Roff, *op cit.*, s. 82.

zorunlu olmayan bir hayır işi, bir kusurlu sorumluluk değildir. Bu nedenle yardımseverliğin konuşulmasından önce adaletin nerede bittiği, yardımseverliğin nerede başladığı bilinmelidir.¹³⁵ İnsanların birbirlerine karşı sorumlulukları açısından insani müdahale tartışmalarında kusurlu ve kusursuz sorumluluk kavramlarının kullanılmasına ise tekrar değineceğiz.

Günümüzde doğal hukuk doktrinin insani müdahaleyi kabul eden yanı, pozitif hukuktaki kısıtlamalar karşısında insani müdahaleyi ahlak ve adalet çerçevesinde meşrulaştırmak isteyenler tarafından ihtiyaç olduğu durumlarda hukukten normlaştırılmamış da olsa müdahalenin gerekli olabileceği tezinde dayanak olarak kullanılmaktadır.¹³⁶

1.5.7. Pozitivist Hukuk

Sözleşmeci ve toplumcu bir doktrindir ve insanların hukuk kurallarına uymalarının ahlaki bir sorumluluk olduğunu söyler. Pozitivist hukuk ile ilgili sorun, baskıcı rejimlerin halklarını temsil etmeye ne kadar yetkili oldukları ve devletlerin belirlemiş olmalarının hukuk kurallarını ahlaken geçerli kılıp kılmayacağıdır.¹³⁷ Oysaki pozitif hukuk açısından hukuk kurallarının uygun bir kaynak (içişleri için devlet) tarafından belirlenmiş olmaları onlara tabi olunması için yeterli sebeptir. Bu kuralların adil olmamalarıyla veya uygun kaynaktan gelmeseler de adil kuralların uygulanabilirliğiyle ilgilenmez.¹³⁸

1.5.8. Erdem Etiği

Sokrat ve Platon'a dayandırılabilir bu anlayış, Aristo tarafından sistematikleştirilmiştir. Ahlaklı bir hayatı karakterle özdeşleştirirler ve “nasıl yaşamalıyız?” sorusunu “nasıl bir insan olmalıyız?” şeklinde düşünmüşlerdir. Olayların ahlaki boyutunu sonuçlarına veya kurallara uygun eylemler yoluyla gerçekleştirilip gerçekleştirilmediklerine değil, eylemi gerçekleştiren kişinin bizzat kendisiyle ve cesaret, sadakat, dostluk, suçluluk duygusu gibi kavramlarla ilgilenir.¹³⁹ Önemli olan, görevlerini yerine getirme veya iyi sonuç elde etmenin ötesinde çeşitli erdemler barındıran ve bu açıdan bütüncül; niyetleri, eylemleri ve sonuçlarıyla tatminli, kişiliğiyle örtüşen iyi bir hayata sahip olmaktır. Güç kullanımına karşı çıkan Pasifistler, kendine hâkim olma, barışseverlik gibi özelliklerin erdem etiği

¹³⁵ Wellman, *op cit.*, s. 75.

¹³⁶ Anne Orford, *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, New York: Cambridge University Press, 2003, s. 44.

¹³⁷ Holzgrefe, “The Humanitarian ...”, s. 36.

¹³⁸ Nicholas Bunnin, E. P. Tsui-James, *The Blackwell Companion to Philosophy*, Blackwell Publishing, 2003, s. 408.

¹³⁹ Bunnin, Yu, “virtue ethics”, *op cit.*, s. 728.

modelindeki karakter algısına dayanarak kişinin tüm davranışlarına yansımaları gerektiğini düşünmüşlerdir.¹⁴⁰

1.5.9. İlgi Etiği

İlgi etiği (care ethics), ilgiyi esas alan, feminizm tarafından ortaya atılmış kapsamlı bir etik yaklaşımdır. Hissetmeye ve karşısındakinin hislerini anlamaya önem verir. Klasik etik teorilerini adalet etiği olarak niteler ve maskülen bulur. Akılcılığa dayalı ahlaki kuralların hisleri açıklamakta yetersiz kaldığını öne sürer. Fakat birebir ilişkilerden yola çıkması nedeniyle toplumsal ilişkileri ve kurumları açıklamakta yetersiz kaldığı düşünülmektedir. İlgi etiği, çıkış noktası toplumsal sözleşme olan maskülen etiğin aksine aile benzeşiminden yola çıkar.¹⁴¹ Diğer etik yaklaşımlarla karşılaştırıldığında en çok erdem etiğine benzerlik göstermektedir. İnsanların karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı olduklarına ve ilgi gösterme sorumluluğuna vurgu yapar.¹⁴²

1.6. Etik Açısından İnsani Müdahale ve Uluslararası İlişkiler Disiplini

İnsani müdahalenin uluslararası ilişkilerde etik açıdan gerekçelendirilmesi ve değerlendirilmesi için yukarıda bahsedilen görüşler her zaman doğrudan adapte edilmemekte, onlardan kısmen de yararlanılabilmektedir. Bu noktada söz konusu olan yalnızca devletler arasındaki ilişkiler değildir. Hem müdahale eden hem de müdahale edilen devletlerin kendi halklarıyla, bu halkların birbirleriyle ilişkileri ve devletler arası ve devlet dışı örgütler ve aktörlerin konuyla ilgileri de analizlere dâhil edilmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplindeki insani müdahalenin etiğinin geliştirilmesine veya bunun etikle bağdaştırılamayacak bir konu olduğuna dair disiplininde çeşitli görüşler bulunmaktadır.

İnsani müdahalenin insanların gözündeki meşruluğuyla yani ahlaki gerekçelerinin desteklenmesiyle, hukuki durumu birbirinden ayrı incelenmektedir. Meşruiyet tartışmalarına tezin ikinci bölümünde değinecek olmakla beraber bu bölümde hukuki bir norm haline getirilmesine dair hukukla ahlak ilişkisini değerlendiren görüşlere tartışmalarına kısaca değineceğiz. Klasik görüşlere bakacak olursak, Realizm ve Pasifizm kendi bakış açılarından insani amaçlı silahlı müdahalenin olamayacağını düşünmektedirler. Kozmopolitanizm ise destek vermektedir. Son yıllardaki insani müdahaleye dair güncel teorik tartışmalar ise İngiliz Okulu'nun Dayanışmacılık (Solidarizm) / Çoğulculuk (Pluralizm) ayrımı ve insani

¹⁴⁰ Duane L. Cady, "Reply to Professor Phillips", *Humanitarian Intervention: Just War vs. Pacifism*, Robert L. Phillips, Duane L. Cady, Rowman & Littlefield Publishers, 1996, s. 96.

¹⁴¹ Bunnin, Yu, "ethics of care", *op cit.*, s. 229.

¹⁴² Cady, "Pacifist Perspectives ...", s. 38.

müdahalenin adil bir savaş olarak yürütülüp yürütülemeyeceği etrafında şekillenmektedir. Feminizm, Postmodernizm, İnşacılık gibi görüşler ise insani müdahaleye dair kapsamlı yaklaşımlar geliştirmemişlerdir. Onların konuya dair görüşleri de esas itibariyle pratikteki gelişmelerin yorumlanmasına ve özellikle adil savaşı esas alan müdahale gerekçelerinin olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirilmesine yöneliktir.

İnsani müdahale etiğine dair tartışmaları yalnızca devletler arasındaki ilişkiler ve müdahale edilen devletin halkı açısından meşruiyet arayışlarına dayandırmak yetersizdir. Müdahale etmek, siyasal bir karardır ve aynı zamanda müdahale eden devlet/lerin iç politikalarında, kendi halklarına karşı da meşru gerekçelere dayandırılmış ya da halktan yönetime gelen bir talep oluşmuş olması gereklidir.¹⁴³ Disiplindeki farklı görüşlerin ardından çalışmanın birinci bölümünün son kısmı olarak insani müdahalenin müdahaleci devletlerin halkları ve iç politikaları açısından durumu incelenecektir.

Etik açıdan gerekçelendirilmesine ve nasıl yürütüleceğine dair görüşlere bakacak olursak ise, esas itibariyle insani müdahale bir askeri güç kullanımınıdır ve askeri gücün ne zaman nasıl kullanılması veya kullanılmaması gerektiğinin kesin olarak belirleyen *ideal bir ahlak teorisi* yani tüm soru işaretlerini kesin olarak kaldıracak *mükemmel bir teori* bulunmamaktadır.¹⁴⁴ İnsani müdahalenin bir savaş olduğunu düşünürsek, feministlerin maskülen etik olarak nitelendirdikleri klasik etiğin sonuççuluk ve deontoloji yaklaşımları insani müdahale tartışmalarında en çok kullanılan argümanlardır.¹⁴⁵ Liberalizmin insani müdahale anlayışı hem sonuççu hem de deontolojik yaklaşımları barındırır. İnsani müdahalenin gerekçelendirilmesi için her iki yaklaşımdan da faydalanmaya ihtiyaç vardır.¹⁴⁶ Yani iki görüşün arasında bir yerde olduğu söylenebilir.¹⁴⁷ Ahlaki yaklaşımların bir tanesini seçerek benimsemek ve diğerlerini yok saymak bizi konuyu aşırı biçimde basitleştirmeye itebilir.¹⁴⁸ Bu nedenle ahlaki yaklaşımların farklı yorumlarını göz önüne alan bir bakış açısıyla insani müdahaleye yaklaşmak daha yerinde olacaktır.

¹⁴³ Allen Buchanan, “The Internal Legitimacy of Humanitarian Intervention”, *The Journal of Political Philosophy*, Vol. 7, No. 1, 1999, s. 72.

¹⁴⁴ Janzekovic, *op cit.*, s. 51.

¹⁴⁵ Cady, “Pacifist Perspectives ...”, s. 38.

¹⁴⁶ Fernando R. Tesón, “The Liberal Case for Humanitarian Intervention”, J.L. Holzgrefe, Robert O. Keohane (ed.), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, New York: Cambridge University Press, 2003, s. 114.

¹⁴⁷ Fernando R. Tesón, “Eight Principles for Humanitarian Intervention”, *Journal of Military Ethics*, Vol. 5, No. 2, 2006, s. 103.

¹⁴⁸ Wellman, *op cit.*, s. 82.

1.6.1. Pasifizm

Pasifistlerin kendi aralarında çeşitli görüş farkları olmakla beraber genel anlamda savaşa ve özelde de konumuz olan silahlı müdahaleye güç kullanımının sorunları çözmeye çalışırken yenilerini doğurabileceği gerekçesiyle karşı çıkmaktadırlar. Evrensel barışın tesis edilmesinden yanadırlar ve ahlaki açıdan güç kullanımını doğru bulmadıklarından sorunların çözümünü de barışçıl yollarda aramaktadırlar.¹⁴⁹ Pasifistler, insani müdahalenin adil savaş doktrinine dayanılarak gerekçelendirilmesi çabalarını, güç kullanımının meşrulaştırılması çabaları olarak değerlendirmektedirler. Diğer ülkelerdeki insan hakları ihlalleri karşısında sessiz kalmamanın tek yolunu şiddete başvurmak olarak sunanların barışçıl müdahale araçlarını yok saydıklarını düşünmektedirler.¹⁵⁰ Bu çerçevede şiddeti önlemek için şiddete başvurmak haklı gösterilmektedir. Yani aslında insan hakları ihlallerine ve önlenmelerine dair bütün tartışma şiddete başvurmayı haksız veya haklı nedenlerle olsun verili kabul etmektedir. İnsani müdahale norm olarak yerleştirilmeye çalışılırken aslında güç kullanma normlaştırılmaktadır.¹⁵¹

Pasifizm modern devletleri “*insani müdahalenin meşruiyeti konusunda kendi çıkarlarını gözetmekle, askeri güce başvurmakta acele etmekle ve gerçek anlamda insani ve şiddet içermeyen barışçıl çözüm yollarının geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilgilenmemekle eleştirmektedir.*”¹⁵² Pasifizmi eleştirenler ise bu yaklaşımı kendisiyle çelişecek biçimde şiddete maruz kalanlarının haklarının savunulması konusunda ayrımcılık yapmakla ve insan hayatının kıymetini vurgulamakla beraber kurtarılmasına yeterince önem vermemekle suçlamaktadırlar.¹⁵³ Sonuçta çoğu Pasifistin karşı çıktığı insani müdahalenin yerine tam olarak ne konulabileceğini söylediği kapsamlı bir doktrini bulunmamakta bununla beraber, insani müdahalenin meşrulaştırılması çabalarına yönelik eleştirileri haklılık taşımaktadır.

1.6.2. Realizm

Realizm devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul eder. Realizme göre devlet, belirli bir ülke sınırları dâhilinde kanun koyma ve uygulama yetkisine sahip bir yüksek otoritedir. Uluslararası ilişkilerde ise egemen devletlerin kanunlara uymalarını sağlama hakkına sahip bağımsız bir üst otorite bulunmamaktadır.¹⁵⁴ Hobbes’un bencil insan doğası

¹⁴⁹ Janzekovic, *op cit.*, s. 43.

¹⁵⁰ Cady, “Reply to Professor Phillips”, s. 92-93.

¹⁵¹ *Ibid.*, s.97.

¹⁵² Cady, “Pacifist Perspectives ...”, s. 33.

¹⁵³ Janzekovic, *op cit.*, s. 50.

¹⁵⁴ Tim Dunne, Brian C. Schmidt, “Realism”, John Baylis, Steve Smith (ed.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, New York: Oxford University Press, 2006, s. 172.

anlayışına dayanan Realizm, *uluslararası toplum* fikrine de karşı çıkar çünkü ulus devlet içinde insanlar arasında bir dayanışmanın var olabileceğini fakat farklı ulustan insanlar için bir ulusun fedakârlıkta bulunmasının, kaynaklarını sarf etmesinin beklenemeyeceğini ileri sürer.¹⁵⁵ Beitz, bu anlayışı ‘uluslararası ahlaki şüphecilik’ olarak adlandırmaktadır.¹⁵⁶ Realizm, devletler arasındaki ilişkileri belirleyen temel ilkenin kendine yardım olduğu ve eğer çıkarlara hizmet etmeyecekse işbirliğinin öncelikli olamayacağı görüşünü savunur. Uluslararası alanda yaptırım gücüne sahip bir otoritenin yokluğundan bahsetmekle birlikte aslında bunun bir ihtiyaç da olmadığını çünkü devletlerin insanlardan farklı olarak bir sosyal sözleşme ile yetkilerini üst otoriteye devretmeden de varlıklarını devam ettirebileceklerini söyler.

Realizm ahlaki açıdan devletlerin yalnızca kendi vatandaşlarına karşı sorumlu olduklarını ve diğer ülkelerin vatandaşlarının iyiliği için çalışmanın bir devletin görevi olmadığını iddia etmektedir.¹⁵⁷ Her ne kadar bazı Realistler ahlaki seçimlere değil bunların dış politika kararlarına yanlış biçimde etki etmesine karşı olduklarını söyleseler de Realizmin temel iddiası ahlaki ilkelerin uluslararası ilişkilerde yerinin olamayacağıdır.¹⁵⁸ Fakat devletlerin davranışlarını toplumun gözünde meşru kılmak için ahlaki gerekçeleri kullanabileceklerini söylemektedir.¹⁵⁹

Ahlaki ilkelerin uluslararası ilişkileri yönetmesinin düzeni bozmasından endişe eder Realizm. Soğuk Savaş’ın hemen sonrasındaki süreçte ilk etapta uluslararası politikaya hâkim olan tavrın müdahalecilik yerine insani kriz durumlarında dahi mevcut durumun korunmasına öncelik verme tavrının nedeni, Soğuk Savaş döneminde alışlagelmiş olan düzenin bozulmaması çabasıydı.¹⁶⁰ Realizmin insani müdahale karşısındaki eşitlikçi ve bazı toplumları diğerlerinden ayrı bir yere koyan tutumunun temelinde ulusal çıkarı ön plana alması bulunmaktadır.¹⁶¹ Realizmin insani müdahaleye bakışı için öncelikle şunu söyleyebiliriz ki Pasifizm gibi savaş karşıtı değildir. İnsani müdahaleye karşı olan tavrının sebebi, devletlerin ‘insani’ değil, ahlakla ilişkilendirilmesine gerek olmayan nedenlerle diğer devletlere müdahale edebileceklerini söylemesidir.¹⁶² Bir insani müdahale ihtimali olduğunda,

¹⁵⁵ Garrett, *op cit.*, s. 24.

¹⁵⁶ Beitz, *Political Theory...*, s. 180-181.

¹⁵⁷ Caney, *op cit.*, s. 7.

¹⁵⁸ Charles R. Beitz, “Bounded Morality: Justice and the State in World Politics”, *International Organization*, Vol. 33, No. 3, 1979, s. 407.

¹⁵⁹ Nicholas J. Wheeler, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 287.

¹⁶⁰ Hehir, *op cit.*, s. 4.

¹⁶¹ Holzgrefe, “The Humanitarian ...”, s. 30.

¹⁶² Cady, “Pacifist Perspectives ...”, s. 32.

Realist perspektif konuyu müdahaleye katılan devlet/lerin nasıl bir çıkar sağlayacağı açısından ele alacak ve eğer kayda değer bir çıkar söz konusu değilse müdahale etmemeyi tavsiye edecektir.¹⁶³ Yalnızca insani gerekçelerle müdahale edilemez ve müdahalecinin çıkarları doğrultusunda seçici davranmak gerekir.¹⁶⁴ İnsani değerlerin uluslararası alanda teşvik edilmesini gerekli görmeyen Realizm asıl olarak müdahalecilerin siyasal, ekonomik, vb. çıkarlarına hizmet eden müdahaleleri doğru bulmaktadır.¹⁶⁵ Yani sadece insani gerekçelerle bir müdahale söz konu olamaz, olmamalıdır da. Çünkü devlet esasında kendi vatandaşlarını düşünmeli ve karşılık elde edemeyecekse onların hayatlarını tehlikeye atmamalıdır.¹⁶⁶

Realizmin insani müdahaleye karşı tavrına yöneltilen eleştirilere kısaca değinecek olursak öncelikle egemen devlet günümüzde klasik tanımının ötesine ekonomiden çevreye çeşitli alanlarda bir değişim geçirmekte ve diğer devletlerle birlikte hareket etmek durumunda kalmaktadır. Uluslararası ilişkilerin etik perspektiften yürütülmesi de değişimin bir parçası olabilir. Devletin muhakkak ki ahlaki sorumluluktan bağımsız hareket etmesi gerektiği düşüncesi ‘*anakroniktir*’. Çıkar amaçlı askeri müdahaleyi olağan kabul edip insani amaçlı askeri müdahaleyi olmaması gereken olarak nitelendirmesi ise aslında Realizmin konuya ahlaktan bağımsız değil, gayri ahlaki biçimde yaklaştığını gösterir.¹⁶⁷ İkinci olarak, müdahalenin düşünüldüğü devletler her zaman olmasa da çoğunlukla buldukları bölgelerde istikrarsızlığa ve güvenlik problemlerine neden olmaktadır. Dolayısıyla iç karışıklık yaşanan bir ülkenin istikrara kavuşturulması, çevre ülkeleri de olumlu etkileyecektir.¹⁶⁸

Eleştirileri değerlendirecek olursak, Realizmin insani müdahaleyi desteklememesini ahlaksızca olarak nitelendirmek doğru olmayabilir çünkü Realizm müdahalenin eski çağlardan bu yana savaş veya diplomasi gibi bir dış politika aracı olduğunu ve ‘insani’ olamayacağını söylemektedir. Gerçekten de müdahale her zaman için vardı, 1648 Westphalia ile ortaya çıkan egemen devleti takiben Fransız İhtilali ile modern ulus devlet anlayışının yerleşmesi ile ise müdahalenin meşruiyeti sorgulanmaya başlanmıştır. 1793 tarihli Fransız anayasasının 119. maddesi Fransızların “*diğer ulusların içişlerine karışmadıklarını ve kendi işlerine de diğer ulusların karışmasına müsamaha göstermeyeceklerini*” beyan etmektedir.

¹⁶³ Janzekovic, *op cit.*, s. 47.

¹⁶⁴ Wheeler, *Saving Strangers* ..., s. 30.

¹⁶⁵ Nicholas J. Wheeler, “The Humanitarian Responsibilities of Sovereignty: Explaining the Development of a New Norm of Military Intervention for Humanitarian Purposes in International Society”, Jennifer M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 38.

¹⁶⁶ Nicholas J. Wheeler, “Agency, Humanitarianism and Intervention”, *International Political Science Review*, Vol. 18, No. 1, 1997, s. 10.

¹⁶⁷ Janzekovic, *op cit.*, s. 47.

¹⁶⁸ Wheeler, *Saving Strangers* ..., s. 301-302.

Takip eden süreçte ise hukuki metinlerde ve söylemde karışmazlık ilkesi yerleştirilmeye ve meşru ve gayri meşru müdahaleler arasında bir ayrıma gidilmesine çalışılmıştır. Günümüze kadar gelen süreçte de daha önce bahsettiğimiz gibi pek çok hukuki metinde karışmazlık ilkesinden bahsedilmiştir. Oysaki siyasi gerekçelerle müdahaleler gerçekleşmeye devam etmiş ayrıca karışmazlık ilkesinin hukukileşmesi yine siyasi gerekçelerle, kendilerinin müdahalelerini haklı görürken diğerlerinininkine karşı çıkmak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. İngiltere'nin 19. yüzyıldaki dış politika anlayışının karışmazlık prensibinin yerleşmesini sağladığından bahsetmiştik. Fakat İngiltere'nin kendisi de Rusya'nın müdahalelerine karşı dururken kendi dış politik çıkarları nedeniyle Yunan milliyetçiliğine destek vermiş ve Portekiz'in içişlerine karışmıştır.¹⁶⁹

Realizm her şart altında müdahale edecek gücümüzün olduğu varsayımını ideolojik bulmaktadır. Realizme göre müdahaleci hem kendi çıkarlarını hem de başarılı bir müdahaleyi gerçekleştirecek kapasitesinin bulunup bulunmadığını iyi hesap etmelidir.¹⁷⁰ Müdahalenin başarı imkânlarının önceden iyice değerlendirilmesi gerektiği insani müdahaleyi kabul edenleri de kaygılandırmaktadır. Esasında çıkar amaçlı müdahalelerin 'insani' olarak gerekçelendirilerek siyasi amaçlar uğruna meşrulaştırılması ve müdahalede seçicilik, insani müdahale tartışmalarında sık rastlanılan eleştirilerdir ve Realizmin uluslararası politikanın gerçeklerine dair yaptığı hatırlatmalar insani müdahalenin bir norm olarak benimsetilmesi çabalarına temkinli yaklaşmak açısından fayda sağlamaktadır.

1.6.3. Devletçilik

Devletçilik (statism), bir ülkenin vatandaşlarının sahip olduğu hakların neler olduğunun, nasıl kullanılmalı gerektiğinin yine bu toplumun içinde bulunduğu sosyal, kültürel, siyasal, vb. şartlar altında değerlendirilebileceğini ve yabancıların bu konuya karışma haklarının olmadığını öne sürmektedir. Diğer ülkelerinin kendi doğrularını kabul ettirme çabaları ise *bir tür ahlaki emperyalizm* veya o insanlar için neyin iyi olduğunu yabancıların daha iyi takdir edebileceğini varsayan zihinsel bir üstünlük taslama çabası olarak adlandırılabilir.¹⁷¹ Devletçiliğin bu yaklaşımı göreceliliğe dayanmaktadır. Görecelilik, insan haklarının evrensel olmadığını, bağlı olduğumuz ahlak anlayışının haklarımızı da belirlediğini söyler. Eğer insan haklarına dair bir tartışma yapılacak olsaydı, bunun tarafların her birinin aynı biçimde kabul ettiği ortak bir ahlak anlayışı çerçevesinde yapılacak olması gerekirdi,

¹⁶⁹ Hans J. Morgenthau, "To Intervene or Not To Intervene," *Foreign Affairs*, April, 1967.

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ Garrett, *op cit.*, s. 26.

fakat görecelilik anlayışına göre böyle bir ortak ahlak kabulü yoktur. Farklı ahlak anlayışlarından hangisinin üstün olduğunu da bilemeyiz çünkü neye göre değerlendireceğimizin bir ölçütü bulunmamaktadır. Görecelilik anlayışında bir uygulamanın nasıl yapılacağına dair akılcı seçim diye bir gerekçe de olamaz çünkü kararlarımızı temelde dayandırdığımız şeyler vardır ve nihayetinde kendi ahlak anlayışımızdan yola çıkarak davranış ve eylemlerde bulunuruz.¹⁷²

Göreceliliği eleştirenler ise öncelikle evrensel bir insan hakları algısının var olabileceğini, herkes için geçerli haklar bulunduğunu söylemektedirler. Bu anlayışa göre esasında hiçbir insan toplumda kötü muameleyi veya diğerlerinden daha aşağıda bir konumda olmayı istemez. Haklar konusunun kültür veya ahlakla, düşük konumu veya haksızlığı kabullenme bakımından alakası yoktur. Özellikle Kozmopolitanizm, bu açıdan göreceliliğe karşı çıkmaktadır. Ortak bir insan hakları ölçütünün varlığı kabul edilmesi ise bir toplumun üyelerinin bunu talep etmemeleri halinde onların ileri Batı toplumlarının aksine haklarını talep etmek için yeterli kapasiteye sahip olmadıkları düşüncesine götürür bizi.¹⁷³

Devletçilik, haklarını idrak edemeyen veya koruyamayan bu insanlara diğer ulusların yardım etmemesi gerektiğini söyler. Çünkü durumun değişmesi için esasında o toplumun değerlerinin değişmesi gereklidir ve bu da yabancıların zorlamasıyla gerçekleşemez. Devletçilik bu konuya faydacı açıdan yaklaşmaktadır. Öncelikle insanların durumlarının düzelmesi için kendi mücadelelerini vermeleri gerektiğini ileri sürmektedir. İkinci olarak da başkalarına yardım etme ‘insani’ bir bahane olarak müdahaleleri kolaylaştırabilir ve yayılmak isteyen devletler tarafında çıkar amaçlı kullanılabilir.¹⁷⁴ Yani karışmazlık ilkesi sayesinde uluslararası düzenin korunması yalnızca Realistler tarafından değil, konuya ahlaki açıdan bakan göreceli yaklaşım tarafından da benimsenmektedir. Kural faydacılığına dayanan bu anlayışa göre, insani müdahale herkes tarafından benimsenmiş biçimde kurala bağlanmadığı ve göreceli amaçlarla kullanılabileceği için, karışmazlık ilkesine bağlı kalınması uluslararası düzenin devamına ve sonuçta herkesin iyiliğine daha çok hizmet edecektir.¹⁷⁵

Baskı altındaki toplumların bu durumdan kurtulmak için yöneticilerine karşı kendi mücadelelerini dışarıdan yardım almadan gerçekleştirmeleri gerektiği konusunda özellikle J.S.Mill’in “A Few Words on Non-Intervention” makalesindeki görüşlerine başvurulmaktadır. Mill öncelikle baskıcı rejimlere veya başka ülkeleri hâkimiyetleri altına tutmaya çalışan yabancılara diğer ülkelerin destek vermemesini ve bu biçimde bir müdahalenin yanlış

¹⁷² Frost, *Constituting Human Rights ...*, s. 27.

¹⁷³ Garrett, *op cit.*, s. 33.

¹⁷⁴ *Ibid.*, s.27.

¹⁷⁵ Wheeler, *Saving Strangers ...*, s. 29.

olduğunu söyler. Güçlerin birbirine yaklaşık olduğu, herhangi bir tarafın kesin galip gelemeyeceğinin açık olduğu bir iç çatışma durumunda ise diğer ülkelerin bu ülkedeki durumun kötüye gitmemesi için uluslararası hukuka dayalı bir müdahalede bulunmalarını meşru görmektedir.¹⁷⁶

Mill'in görüşlerinin günümüzdeki insani müdahale anlayışı için tartışmalı kısmı ise kendi hükümetlerine karşı daha özgür bir yaşamın mücadelesini veren toplumlarla ilgilidir. Bu mücadeleyi her toplumun kendisi vermesi gerektiğini çünkü başkalarından yardım istemek yerine eğer özgür kurumlara kavuşmaya yeterince önem veriyorlarsa öncelikle kendi işlerini ve hayatlarını tehlikeye atarak mücadeleye girişmelerini söyler. Zaten eğer özgürlüğün önemini yeterince kavrayamamışlarsa yabancıların eliyle geldiğinde bile ona sahip çıkmayacak ve yine bir şekilde baskıcı bir rejim tarafından yönetilmeye başlayacaklardır. Mill, *hiç bir toplumun kendiliğinden özgür olmadığını diğerleri veya yöneticileri onları baskı altına almaya muktedir olmadıkları için özgür kalabildiklerini*, insanların ülkelerini de ancak bu özgürlük mücadelesi sayesinde benimseyebileceklerini ve ülkelerinin çıkarlarını gerektiğinde uğruna fedakârlık yapabilecekleri biçimde, kendi çıkarları olarak görebileceklerini söyler.¹⁷⁷

1.6.4. Kozmopolitanizm

Ahlakın ve devletin aynı sınırlara sahip olmadığını söyleyen Kozmopolitanizm; Suarez, Vitoria, Grotius ve Kant gibi düşünürlerden beslenen bir yaklaşımdır.¹⁷⁸ Akılcı (rationalist) değil, devrimci (revolutionalist) bir görüştür.¹⁷⁹ Devletlerden oluşan uluslararası toplum anlayışının ötesine geçerek, insanların hak sahibi oldukları bir dünya toplumunun var olduğunu söyler.¹⁸⁰

Kozmopolitanizmin üç ögesi vardır; bireycilik, evrensellik ve genellik. Bireycilik ailesi, toplumu, devleti, vb. ile olan bağlarının ötesinde her insanı kendi içinde anlamlı bir amaç olarak görür.¹⁸¹ Kozmopolitanizm sonuççu olmayan bir yaklaşımdır. Sonuççu olmamak (nonconsequentialism), Kant'ın Koşulsuz Buyruk (Categorical Imperative) formülasyonuna ve kusurlu ve kusursuz sorumluluklar ayırımına dayanır. İnsan başka hiçbir amaca hizmet edecek bir araç değil, kendi içinde bir amaçtır. Dolayısıyla faydacılığın yaptığı biçimde genel anlamda insanların elde ettikleri iyiliğin artması için sonuçlardan yola çıkmak ve bireylerin

¹⁷⁶ John Stuart Mill, "A Few Words on Non-Intervention", *Foreign Policy Perspectives*, No. 8, 1859, s. 5.

¹⁷⁷ *Ibid.*, s. 5.

¹⁷⁸ Beitz, "Bounded Morality ...", s. 409.

¹⁷⁹ Robert H. Jackson, "The Political Theory of International Society", Ken Booth, Steve Smith (ed.), *International Relations Theory Today*, Polity Press, 1997, s. 114.

¹⁸⁰ *Ibid.*, s. 111.

¹⁸¹ Thomas W. Pogge, "Cosmopolitanism and Sovereignty", *Ethics*, Vol. 103, No. 1, 1992, s. 48.

kendi başına amaç olduklarını göz ardı etmek mümkün değildir.¹⁸² Bununla beraber Kant'ın çıkış noktası ahlaki olmakla ve sonuçlarla pek ilgilenmemekle beraber vardığı noktanın faydacıların görüşlerinden çok uzakta olmadığı da söylenmektedir.¹⁸³

Evrensellik bütün insanların eşit olduklarını, ahlaki evrensellik de aynı ahlak kurallarının dünyadaki tüm insanlar için bağlayıcı olduklarını söyler.¹⁸⁴ Fakat bu yaklaşım tartışmalıdır. Çünkü herhangi bir insan açısından bakıldığında, kendi inandığı ahlak anlayışının herkes için de geçerli olacağını düşünebilir oysaki kültürel farklılıklar nedeniyle gerçekte durum farklıdır.¹⁸⁵ Bazı düşünürler, ahlaki ilkelerin hiç kimsenin itirazına gerek kalmayacak biçimde evrensel çerçevede düzenlenmesini önermektedirler.¹⁸⁶ Evrensellik yaklaşımı genel olarak farklı şartlar altında farklı kuralların geçerli olabileceğini, ayrıca ahlaki bakımdan özel alan / kamusal alan ayırımına gidilebileceğini ve bu iki alan için farklı ilkelerin var olabileceğini kabul etmektedir.¹⁸⁷ Genellik ise etnik farklılıklar gibi ayrımlar olmadan tüm insanların birbirlerine karşı sorumluluklarının olmasıdır.¹⁸⁸ Kant'a göre insanlar kendileri için talep ettikleri şeyleri başkalarının da isteme hakkına sahip olduklarını bilmelidirler.¹⁸⁹ Kant insanlar arasında bir ayrıma gitmez, herkese haklarını özgürce kullanabilmesi için gerekli sosyoekonomik, siyasal, vb. imkânların sağlanması gerektiğini düşünür.¹⁹⁰

İçişlerinde insan hakların saygılı olan devletlerin dışişlerinde de kendilerine benzeyen devletlerle daha az savaşa eğiliminde olduklarını varsayan Kant, uluslararası hukukun her devlette insan haklarına saygının teşvik edilmesi için kullanılması gerektiğini düşünmektedir. Uluslararası hukukun evrensel olması ve insan haklarının korunması için evrensel ölçekte çalışması gerektiğini düşünmektedir. Kant'a göre bu bir evrensel koşulsuz buyruktur, görecelilerin vurgu yaptıkları kültürel, tarihsel, vb. farklılıklardan bağımsız olarak ele alınmalıdır.¹⁹¹ Bu noktada Kant'ın görüşleri ve John Rawls'ın daha önce bahsettiğimiz görüşleri arasındaki farklılığa değinebiliriz. Kant insan haklarına saygıyı evrendeki tüm bireyleri kapsayan bir bireyci perspektiften ele alır ve herkesin aynı hak ve özgürlüklere sahip olması gerektiğini savunur. Rawls ise her devletin liberal demokrasiye dönüşmesi gerektiğine

¹⁸² F. M. Kamm, "Nonconsequentialism", Hugh La Folette (ed.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Blackwell Publishing, 2000, s. 205.

¹⁸³ Poole, *op cit.*, s. 21.

¹⁸⁴ Caney, *op cit.*, s. 26.

¹⁸⁵ *Ibid.*, s. 27.

¹⁸⁶ *Ibid.*, s. 28.

¹⁸⁷ *Ibid.*, s. 30.

¹⁸⁸ Pogge, *op cit.*, s. 49.

¹⁸⁹ Poole, *op cit.*, s. 18.

¹⁹⁰ Fernando R. Tesón, *A Philosophy of International Law*, Colorado: Westview Press, 1998, s. 5.

¹⁹¹ *Ibid.*, s. 14-15.

giden bir çıkarıma yol açmadan, farklı rejim tipleri altında yaşayan *halkların* ilişkilerinin nasıl olması gerektiği üzerinden görüşlerini geliştirir.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Kant esasında müdahalecilikten değil karışmazlık prensibinden yanadır.¹⁹² Müdahaleyi ise ancak saldırgan eğilimli devletlere karşı kabul etmektedir. Fakat bu noktada rejim tipi ayrımı yapmaz. Yani liberal devletlere müdahale edilemez gibi bir sonuca ulaşmaz ve farklı rejimden olmasını da bir devlete müdahale etme sebebi saymaz.¹⁹³ Çünkü Kant kendi vatandaşlarının bir devletin yönetimine karşı direnişe geçme haklarını reddeder. Böylelikle bu insanlara yardım için başka devletlerin bu ülkenin içişlerine karışma hakları olmayacaktır.¹⁹⁴ Kant ayrıca kendi kaderini tayin hakkının önemine işaret eder ve toplumların kendi tercihleri ile liberal demokrasilere dönüşmeleri gerektiğini düşünür. Bazı yazarlar Kant'ın karışmazlık hakkındaki görüşlerinin bir devletin vatandaşlarına adil davranıp davranmaması meşruiyet ölçüsü olarak ele alınmasıyla kısıtlanmasını savunmaktadırlar. Çünkü dünya yalnızca insan haklarına saygılı liberal devletlerden oluşmadığından Kant'ın görüşleri liberal devletler arasındaki ilişkiler için makul olabilir fakat ağır insan hakları ihlallerine maruz kalan insanların sorunlarını çözmez.¹⁹⁵

Kozmopolitizm devlet değil insan odaklıdır. Öncelikle insanların çıkarlarının olduğunu, ülke içi ve dışı siyasal kurumların bu çıkarları korumak için var olduklarını, eğer devlet bu çıkarları yeterince koruyamıyorsa insanların iyiliği adına ülke dışından aktörlerin duruma müdahale edebileceklerini savunur.¹⁹⁶ Devletçiliğin kapalılığının aksine bir devleti dışarıdan gelecek ahlaki değerlendirmelere açar.¹⁹⁷ Ahlak ve ahlaki sorumlulukları uluslararası ilişkilerin bir parçası olarak ele alır.¹⁹⁸ Fakat insani müdahalenin kusurlu mu yoksa kusursuz bir sorumluluk mu olduğu konusu net değildir.¹⁹⁹

Kozmopolitizm, toplumculuk (communitarianism) tarafından eleştirilmektedir. Toplumculuk Kozmopolitizmin aksine genelliğe değil farklılıkların olduğuna (particularism) vurgu yapar ve düzenin esas amacının bireye hizmet olduğu görüşü yerine topluluk hayatının önemini savunur. Bireyi anlamlı kılan toplumla olan bağıdır ve bu ilişkiler ağı tarih, kültür, vb. gibi toplumları birbirinden ayırt eden özelliklerden bağımsız

¹⁹² John MacMillan, Immanuel Kant and the Democratic Peace”, Beate Jahn (ed.), *Classical Theory in International Relations*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 65.

¹⁹³ *Ibid.*, s. 66.

¹⁹⁴ Tesón, *A Philosophy of ...*, s. 6.

¹⁹⁵ *Ibid.*, s. 21.

¹⁹⁶ Caney, *op cit.*, s. 233.

¹⁹⁷ Beitz, “Bounded Morality ...”, s. 409.

¹⁹⁸ Beitz, *Political Theory ...*, s. 180-181.

¹⁹⁹ Roff, *op cit.*, s.83.

düşünülemez.²⁰⁰ Kendimizi aile fertleri, iş arkadaşları, diğer vatandaşlar gibi insanlara, bir diğerinin başarısıyla gururlanma veya hatasından utanma gibi ortak duygular sebebiyle bağlı ve bu ilişkilerin varlığı nedeniyle ahlaki açıdan yükümlü hissederiz.²⁰¹ Toplumculuk, ahlaki davranışların ve sorumlulukların da toplu yaşam sayesinde ortak anlayış çerçevesinde anlamlandıklarını düşünmektedir.²⁰² Belki bu noktada Rawls'ın farklı rejim tiplerinin ve toplumsal düzenlerin makul olduğu konusundaki görüşlerini hatırlamakta fayda var. Kozmopolitanizm esasında kapsamlı bir insani müdahale teorisi ortaya koymaz. Özelde Kant'ın yazdıklarının çeşitli yorumları ve Kozmopolitan yaklaşım insani müdahalenin etik açıdan doğru olduğunu savunanlarca, insan hakları ihlalleri karşısında diğer devletlerin içişlerine karışılabilmesini öngören insan odaklı bir yaklaşım çerçevesinde gerekçe olarak kullanılmaktadır.

1.6.5. Uluslararası Hukuk Açısından

Hukuki açıdan insani müdahaleye baktığımızda 1945 yılına kadar, hukuka uygun insani müdahalenin olabileceğinin kabul edildiğini görüyoruz. Birleşmiş Milletler Şartı ile ise devletlerin birbirlerine karşı müdahaleleri yasaklanmıştır. Günümüzde insani müdahalenin belirli şartlar altında hukuki kabul edilebileceğine dair görüşler önem kazanmaktadır.²⁰³ Ağır insan hakları ihlallerine karşı müdahale konusunda uluslararası hukukun tavrı esasında ahlakın hukuku yönlendirip yönlendirmediği konusuyla alakalıdır. Eğer ahlaki ilkeler hukuk için önemliyse, bir yaklaşıma göre hukuk düzenin korunması için genel çerçeveyi çizmeli fakat farklı ahlak anlayışları olan toplumları belirli bir ahlak anlayışına yöneltmeye çalışmamalıdır.²⁰⁴ İnsani müdahalenin hukukileştirilmesinin de bu yaklaşıma sadık kalınarak geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.²⁰⁵

Diğer yaklaşım ise uluslararası hukukun ancak ahlakın yorumlamasıyla anlam kazanacağını ve bu yorumlamanın da evrensel ahlak ve adalet ilkeleri çerçevesinde yapılması gerektiğini söylemektedir. Bu konudaki görüşler de ikiye ayrılmaktadır. İlk görüş, içsel benzeşimi kullanarak egemen devletlere karışılmayacağını ve eğer insanlar yönetimlerinden memnun değilse değişimi kendi çabalarıyla başarmaları gerektiğini savunmaktadır.²⁰⁶ Doğal hukukun modern bir yorumu olan bu görüşe göre uluslararası ilişkilerde de ahlaki

²⁰⁰ Molly Cochran, *Normative Theory in International Relations: A Pragmatic Approach*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 8.

²⁰¹ Wellman, *op cit.*, s. 76.

²⁰² Cochran, *op cit.*, s. 11.

²⁰³ Garrett, *op cit.*, s. 44.

²⁰⁴ Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations...*, s. 27.

²⁰⁵ *Ibid.*, s. 28.

²⁰⁶ *Ibid.*, s. 28.

ilkeler geçerli olabilir fakat bunların uygulanışı zayıf kalır.²⁰⁷ Devlet ahlakı denilen bu anlayışa göre tıpkı modern bir liberal devlette yaşayan insanlar gibi devletler de birbirlerinin işlerine karışmamalıdır ve bir diğerrinin ekonomik veya insani durumundan bağımsız olarak kendi refahlarını en üst düzeye çıkarmakla meşgul olmakta özgürdürler.²⁰⁸ Uluslararası hukuk, insanların değil devletlerin hak ve yükümlülüklerine dairdir.²⁰⁹ Kişinin hakları kendi devleti tarafından çiğnendiğinde kim tarafından korunacağı ise belirsizdir.²¹⁰ Devletler insanların ancak hükümetleri aracılığıyla temsil edilebildikleri ve devlet dışı aktörlerin hesaba katılmadığı ‘uluslararası toplum’u oluştururlar.²¹¹ Bu, Grotius rasyonalizmidir yani uluslararası hukukun devletlerin iletişimi, ilişkileri çerçevesinde oluştuğu kabul edilir.²¹² Grotius insani müdahaleyi reddetmez fakat insanların birbirlerine yardım etmelerinin bir zorunluluk olduğunu düşünmemektedir. Esas ilke zarar vermemektedir.²¹³

İkinci görüş ise devletlerin değil insanların ahlaki açıdan hak sahibi olduklarını savunur. Sosyal sözleşme fikrine dayanır. Fakat gerekçelendirilmesi için demokratik devletlerin işleyişini esas alan bu yaklaşımın dünya üzerindeki farklı adalet ve ahlak anlayışları ile örtüştürülmesi gerekmektedir.²¹⁴

1.6.6. İngiliz Okulu

İngiliz Okulu’nun insani müdahale hakkındaki normatif ve eleştirel görüşleri klasik yaklaşımlardan beslenmekle beraber Okul’un dekolonizasyon, üçüncü dünya, uluslararası ilişkilerin geleceği ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkiler gibi konular hakkındaki düşüncelerine de dayanmaktadır.²¹⁵ İnsani müdahalenin meşruiyeti, bu ahlaki meşruiyetin hukuki boyuta taşınıp taşınmayacağı, adaletin mi yoksa düzenin mi önce geleceği, İngiliz Okulu’nun tartışmakta olduğu meselelerdir.²¹⁶

İngiliz Okulu, Martin Wight’ın Realizm, Rasyonalizm, Devrimcilik (Revolutionalism) ayırımından yararlanmaktadır. Bu üç gelenek devletlere farklı sorumluluklar yüklemiştir. Devletin sorumluluğu Realizm için *kendini ulusuna ve vatandaşlarının iyiliğine adamaktır.*

²⁰⁷ Beitz, *Political Theory ...*, s. 180-181.

²⁰⁸ Beitz, “Bounded Morality ...”, s. 409.

²⁰⁹ Tesón, *A Philosophy of...*, s. 25.

²¹⁰ *Ibid.*, s. 26.

²¹¹ Jackson, *op cit.*, s. 110-111.

²¹² *Ibid.*, s. 114.

²¹³ Terry Nardin, “The Moral Basis of Humanitarian Intervention”, *Ethics & International Affairs*, Vol. 16, No. 1, 2002, s. 61.

²¹⁴ Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations...*, s. 28-29.

²¹⁵ Richard Little, “The English School’s Contribution to the Study of International Relations”, *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 3, 2000, s. 415.

²¹⁶ Alex J. Bellamy, “Humanitarian Responsibilities and Interventionist Claims in International Society”, *Review of International Studies*, Vol. 29, 2003, s. 321.

Rasyonalizm için *diğer devletlerin meşru çıkarlarıyla haklarına ve uluslararası hukuka saygı göstermektir*. Devrimcilik için ise *insan haklarına ve ortak ahlak saygıdır*.²¹⁷ İngiliz Okulu, bu üç yaklaşımdan faydalanarak bir uluslararası toplum anlayışı geliştirmiştir. Realistlerin verili uluslararası sistem algısını, düzenin sosyal inşa yoluyla oluşturulmuş olduğunu kabul eden Rasyonalizmi ve gerektiğinde Liberal bir Devrimciliğin uygulanabileceğini benimser.²¹⁸

İngiliz Okulu'ndan düşünürler kendi içlerinde Dayanışmacılar (pluralists) ve Çoğulcular (solidarists) olarak ikiye ayrılmaktadırlar. 1980'lerden itibaren Dayanışmacılar Kozmopolitanizm ve kolektif sorumluluk görüşleri çerçevesinde insani müdahalenin meşruiyetini savunan çalışmalar yapmışlardır. Çoğulcular ise önceliğin devlet egemenliğinde olduğunu düşünmüşler ve egemenliği normatif bir değer olarak ele almışlardır.²¹⁹ İnsani müdahalenin meşruiyeti tartışmaları disiplinde Dayanışmacılık/Çoğulculuk tartışması etrafında şekillenmiş olmakla beraber günümüzde iki tarafın görüşlerinin de açıklamakta yetersiz kaldıkları noktalara değinen çalışmalar yapılmaktadır.²²⁰

İnsani müdahaleye dair Dayanışmacılar ve Çoğulcuların tartıştıkları sorunlar müdahalenin gerekçesinin yani insani aciliyetin nasıl belirlenebileceği, müdahale hakkı/yükümlülüğü konusu ve müdahalenin nasıl gerçekleştirileceğidir. İnsani müdahalenin hukuki ve ahlaki açıdan kabul edilemez olduğunu düşünen Çoğulcular insan hakları anlayışının o toplumun kültüründen bağımsız olamayacağını ve insani aciliyetin evrensel bir ölçütünün bulunmadığını düşünmektedirler. Müdahale hakkı konusunda bunun büyük devletler tarafından istedikleri doğrultuda kullanıldığını ve aslında karışmazlık ilkesinin küçük devletlerin bağımsızlıklarını korumalarını sağladığını savunmaktadırlar.²²¹ Çoğulcular, Dayanışmacıların iddia ettiği biçimde insani müdahalenin uygulamalar aracılığıyla uluslararası bir norma dönüşmeye başladığı fikrine karşı çıkmaktadırlar. Düzenin bozulmaması adına böyle bir normun zaman içinde yerleşmesi gerektiği düşüncesine de karşıdırlar.²²²

Dayanışmacılar ise dünya genelinde belirli bir insan hakları anlayışının yerleşmiş olduğu varsayımından yola çıkarak insani kriz durumları hakkında fikir birliğinde

²¹⁷ Jackson, *op cit.*, s. 115.

²¹⁸ Andrea Birdsall, *The International Politics of Juridical Intervention: Creating A More Just Order*, Routledge, 2009, s. 19.

²¹⁹ Martin Griffiths, et al., *Fifty Key Thinkers in International Relations*, Routledge, 2009, s. 211-212.

²²⁰ Bellamy, "Humanitarian Responsibilities ...", s. 321-322.

²²¹ Alex J. Bellamy, "Humanitarian Intervention and the Three Traditions", *Global Society*, Vol. 17, No. 1, 2003, s. 3-4.

²²² Alex J. Bellamy, "Motives, Outcomes, Intent and the Legitimacy of Humanitarian Intervention", *Journal of Military Ethics*, 2004, Vol. 3, No. 3, s. 219.

olunabileceğini düşünmektedirler.²²³ Çünkü Hedley Bull'un tarifıyla Dayanımcı uluslararası toplum "onu oluşturan devletlerin uluslararası hukukun gelişmesi ve uygulanması konusunda bir ölçüde dayanışma gösterdikleri bir topluluktur".²²⁴ Uluslararası hukuk konusunda da belirttiğimiz gibi, uluslararası toplumda bireylerin hakları ancak devletleri aracılığıyla korunabilir. Devletler ise ahlaken yalnızca kendi vatandaşlarının haklarını korumakla yükümlü olmayıp bunu diğer insanları da kapsayacak şekilde kapsamlı bir sorumluluk olarak ele alabilirler. Esasında uluslararası toplumu bu şekilde tarif eden Hedley Bull, başka devletlerin içişlerine karışacak biçimde insan hakları savunuculuğunun ve insani müdahalenin hukukleşmesini pek olası görmemişti. Günümüzde geline noktada ise Dayanımcılar müdahale hakkının varlığı konusunda da tıpkı insan haklarına benzer bir ortak yaklaşımın gelişmekte olduğunu, düzen ve adalet arasında bir dengenin kurulabileceğini ve bunun uluslararası hukuki mekanizmalardan da destek alabildiğini öne sürmektedirler. Karışmazlık ilkesinin yerini müdahaleciliğin almasından değil, *istisnai durumlarda meşru bir istisna* olarak insani müdahalede bulunulmasından yanadırlar.²²⁵

Çoğulcular²²⁶ adaletin tecelli edebilmesi için bir düzenin varolması gerektiğini düşündükleri için uluslararası düzenin korunmasını öncelikli saymaktadırlar. Çoğulculuk hem göreceliliğin görüşlerinden yararlanarak farklı toplumların haklarını yitirmeden bir arada yaşayabilmeleri için düzenin gerekli olduğunu söyler hem de tıpkı Realizm gibi, uluslararası hukukun ahlaka dayanan doğal hukuk geleneğinin değil pozitif hukuk anlayışının bir uzantısı olduğunu düşünür. Fakat Realizmden farklı olarak uluslararası ilişkilerde kendine yardım değil, işbirliği kültürüne, uluslararası hukuk çerçevesinde davranmaya ve farklı değer sistemlerine sahip toplumların ortak çalışmasını sağlayabilecek uluslararası kurumlara önem verir. Yine Realizmden farklı olarak düşük düzeyde de olsa devletlerin birbirlerine karşı sorumluluklarının olduğunu kabul eder, uluslararası toplumun ortak yaşamının önemini ve devletlerin uluslararası topluma karşı da sorumlu olduklarını vurgular.²²⁷

Dayanımcılık, Realist öğeler taşıyan Çoğulculuğun aksine ortak ahlaki ilkelere ve değerlere atıf yapan Liberal öğeler taşır.²²⁸ Dayanımcılık, Grotius'a dayanan doğal hukuka dayalı uluslararası hukuk görüşüne yakındır. Uluslararası toplumun esas öznesi, hak sahipleri

²²³ Bellamy, "Humanitarian Intervention and ...", s. 4.

²²⁴ Bellamy, "Motives, Outcomes, ...", s. 219.

²²⁵ Bellamy, "Humanitarian Intervention and ...", s. 4.

²²⁶ İngiliz Okulu'ndaki Çoğulcu yaklaşım, karşılıklı bağımlılık üzerinde çalışan bir Uluslararası İlişkiler teorisi olan Pluralizm (Çoğulculuk) ile aynı şey değildir, bkz.: Nicholas J. Wheeler, Alex J. Bellamy, "Humanitarian Intervention in World Politics", John Baylis, Steve Smith, (eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, New York: Oxford University Press, 2006, s. 578.

²²⁷ Birdsall, *op cit.*, s. 23-24.

²²⁸ *Ibid.*, s. 18.

olarak insanları alır, adaletle düzenin zıt değil birbirlerine bağımlı olduklarını söyler ve adaleti de temelde bireyin adalet içinde yaşayabilmesi olarak görür. Devletlerin de yalnızca kendi vatandaşlarının değil tüm bireylerin adalet içinde yaşamalarını sağlamakta ortak sorumluluğa sahip olduklarını söyler.²²⁹ Dayanışmacıların kendi aralarında da insani müdahalenin evrensel bir norm haline gelmesinin gerekliliği konusunda görüş farklılıkları vardır. Örneğin John Vincent gibi düşünürler insani müdahalenin bir prensip haline gelmesi gerektiğini söylemezken daha katı Dayanışmacılar ise egemenliğin mutlak olmadığı ve insani müdahalenin ahlaki meşruiyetinin gerekçelendirilmesi konularına odaklanmışlardır.²³⁰

Dayanışmacılığın özelliği, odak noktası olarak müdahaleciyi değil kendisi için müdahale edileni yani zarara uğramış insanları almasıdır. Bu da disiplinde müdahalelerin ‘insani’liğinin yani sonuçların öncesinde niyetlerin tartışılmasına yol açmıştır.²³¹ Dayanışmacılığın algıladığı biçimde bir uluslararası toplum aslında Kozmopolitanizmin dünya toplumu anlayışını hatırlatmaktadır ve bu geçişin nasıl olabileceğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ayrıca evrensel prensiplerin uygulanması için devletlerin nasıl zorlanacağını da açıklanması gerekmektedir.²³² Bununla beraber günümüzde gelinen noktada Dayanışmacılığın insan haklarına saygının benimsetilmesine yönelik görüşlerinin uluslararası ilişkilerde ön planda olduğunu görüyoruz.²³³

1.7. İnsani Müdahale Etiği Tartışmaları

İnsani müdahalenin etiğinin disiplinde ve pratikte konuşulur hale gelmesinin arkasındaki düşünsel açıdan en önemli neden insan haklarına ve insanların daha iyi şartlarda yaşamalarına verilen önemin artmasıdır. Uluslararası politikadaki karar ve eylemlerin ahlak çerçevesinde değerlendirilmesi dönemi yani ‘normative turn’ olarak adlandırılan, Realizmin pozitif dünya düzeni algısından ahlaki ilkelerin ve adaletin şekillendirdiği bir düzen arayışına geçiş başlamıştır. Etik insani müdahalenin hem disiplin hem de çalışmanın devamında göreceğimiz üzere uluslararası ilişkilerin bütün aktörleri tarafından tartışılabilir bir konu haline gelmesini bu düşünsel dönüşümden bağımsız olarak düşünemeyiz.²³⁴ İnsan hakları ekonomi, yönetim, dinsel hoşgörü, insani müdahale gibi çeşitli konular için gündeme gelmektedir ve günümüzde devletler için insan hakları ihlalleriyle suçlanmak bir utanç

²²⁹ *Ibid.*, s. 26.

²³⁰ Griffiths, et al., *op cit.*, s. 223.

²³¹ Wheeler, *Saving Strangers...*, s. 38.

²³² Griffiths, et al., *op cit.*, s. 222-223.

²³³ Birdsall, *op cit.*, s. 18.

²³⁴ Hehir, *op cit.*, s. 38.

vesilesidir. Devletler kendi insan hakları ihlallerini gizli tutmaya çalışmakta, bir şekilde duyulduğunda ise kendilerini mazur gösterecek çeşitli gerekçeler bulmaya çalışmaktadırlar.²³⁵

Güncel olarak konuşulan insani müdahale hakkındaki sorular öncelikle insani müdahalenin uluslararası hukukta yerinin, hukuki olmasa bile meşruiyetinin olup olmayacağı, tek bir devletin veya BM dışı örgütün müdahale edip edemeyeceği, haklı müdahale gerekçesi diye bir ön kabulün var olup olmayacağı ve eğer varsa haklı müdahale gerekçelerinin neler olduğuna ilişkindir.²³⁶ İnsani müdahaleyi meşru kabul edersek nasıl uygulanacağı, müdahale edilen devletin rızasının alınıp alınmayacağı²³⁷ ve paralel olarak devlet inşası gibi konular da bu çerçevede tartışılmaktadır.

İnsani müdahalenin en başından etik olamayacağını düşünen ya da uygulanmasına dair belirli noktalara karşı çıkan herkes Realist değildir. Yine etik kaygılarla eleştirilerde bulunmaktadır. Çok farklı kültürel, siyasal, ahlaki düşünelere, yapılaraya sahip olsalar da tüm insanlığı ilgilendirebilecek insani müdahaleyi tek bir ahlaki perspektif tüm yönleriyle tatmin edici bir teoriye oturtmakta yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden ortak bir noktaya giden yolda farklı ahlaki anlayışların konuya yaklaşımlarını karşılaştırmak ve değerlendirmekte fayda vardır.²³⁸

İnsani müdahalenin meşruiyetini destekleyen genel olarak normatif diye adlandırabileceğimiz görüşler Dayanışmacılık ve Kozmopolitanizm merkezlidir. Kozmopolitanizm konuya daha radikal yaklaşım devlete karşı çıkışının bir parçası olarak insani müdahaleyi ele alsa da her iki görüş de insani müdahalenin bir uluslararası norm haline getirilmesinden yanadırlar.²³⁹ Liberal diye nitelendirebileceğimiz bu yaklaşımlar iyi niyete dayanan analizler yapsalar da insani müdahaleye dair belirsizlikleri herkesi tatmin edecek biçimde ortandan kaldırmakta zorlanmaktadırlar. Özellikle müdahaleye ihtiyaç duyulduğu düşünülen pek çok ülkenin koloni geçmişi, büyük devletlerin çıkar amaçlı politika geliştirdikleri şüphesi uyandırmaktadır ve konuyu bu açıdan ele alan düşünürler tarafından da müdahaleye karşı çıkış gerekçesi olmaktadır.²⁴⁰

Dayanışmacılığın adalet ve düzeni rakip görmediğinden bahsetmiştik. Düzenin ne olduğuna dair iki farklı anlayış vardır: şekilsel ve normatif. Şekilsel anlamda düzen Soğuk Savaş'ın karşılıklı caydırıcılığa dayanan dengesinde olduğu gibi dünya politikasında bir denge

²³⁵ David Boucher, *The Limits of Ethics in International Relations: Natural Law, Natural Rights, and Human Rights in Transition*, New York: Oxford University Press, 2009, s. 246.

²³⁶ Buchanan, "The Internal Legitimacy ...", s. 71.

²³⁷ Bellamy, "Humanitarian Intervention and ...", s. 5.

²³⁸ Tesón, "The Liberal Case for ...", s. 100.

²³⁹ Hehir, *op cit.*, s. 10.

²⁴⁰ Neta C. Crawford, *Argument and Change in World Politics: Ethics, Decolonization, and Humanitarian Intervention*, Cambridge University Press, 2004, s. 427.

durumunun olmasıdır. Günümüzde normatif olarak algıladığımız dünya politikasındaki düzen ise güvenlik, ekonomik ilişkiler, yönetim, kurumlar ve fikirler gibi çeşitli unsurları barındırmaktadır.²⁴¹

Devlet egemenliğinin çiğnenmesi normatif bir sorun olarak müdahale tartışmalarında önemli yer tutmaktadır. Çoğulcular devletin kendi vatandaşlarının iyiliğinden sorumlu bir otorite olarak egemenliğine saygıyı ahlaki açıdan hak ettiğini düşünmektedirler. Fakat bu hak uygulamada devletler tarafından bu kişilerin aleyhine de kullanılabilir.²⁴² Devletin egemenliğini ahlaki bir kabul olarak alan görüş toplumculuğa dayanır. Devlet özünde bir insan topluluğunun siyasal temsil aracıdır ve aslında egemenliğin ihlali devletin devlete değil, bir topluluğu oluşturan insanların kendilerini idare etme hakkına müdahalesidir. Bu nedenle de müdahale değil müdahale etmeme ahlaki açıdan gerekçeli bulunmaktadır.²⁴³

Bir görüşe göre, devletlerin diğer ülkelerdeki insan hakları ihlallerini önlemekle yükümlü olup olmadıkları konusu açıklığa kavuşturulmuş değildir. Şu anki haliyle insan haklarının teşviki ve korunması bir kusurlu sorumluluk olarak kabul edilebilir ancak. Kusurlu sorumlulukta ise kimin kime karşı hangi alanlarda nasıl bir sorumluluk taşıdığı belirli değildir. Dolayısıyla hâlihazırda insani müdahalenin ahlaki bir sorumluluk olması bu belirsizlik nedeniyle mümkün değildir. Ancak insanlara adil muamele edilmesini ve haklarının korunmasını sağlamak için uluslararası hukuki mekanizmalar oluşturulup sorumluluğa dair belirsizlikler giderilirse, bu çabaların bir devamı olarak insani müdahale de ahlaki sayılabilir.²⁴⁴ Müdahaleci devletler açısından da belirsizlikler müdahalelerini gerekçelendirmek veya müdahaleden kaçınmak için kullanılmaktadır.²⁴⁵

Sorumluluğun sınırları da esasında başlı başına bir tartışma konusudur. Öncelikle devletlerin kendi vatandaşlarının haklarını korumaktan sorumlu olup olmadıkları, eğer insan haklarına saygılı bir devlette yaşamak bir şans ise bu kadar şanslı olmayanlar için diğer devletlerin çaba gösterip göstermeyeceği konuşulmaktadır.²⁴⁶ Dayanışma göstermek ve zor durumdaki insanlara yardım etmeyi düşünmekle uluslararası düzeni bozma pahasına adaleti getirmek için savaşmak aynı şey değildirler.²⁴⁷ Mevzubahis olan silahlı eylemde bulunarak yardım etmektir. Yoksa gerek insan haklarının yerleşmesi için gerekse kendi çıkarlarını

²⁴¹ Andersen, *op cit.*, s. 14.

²⁴² Bellamy, "Humanitarian Responsibilities ...", s. 322.

²⁴³ Beitz, *Political Theory ...*, s. 193.

²⁴⁴ Buchanan, "The Internal Legitimacy ...", s. 87.

²⁴⁵ Bellamy, "Humanitarian Responsibilities ...", s. 322.

²⁴⁶ Henry Shue, "Limiting Sovereignty", Jennifer M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 21.

²⁴⁷ Wheeler, *Saving Strangers ...*, s. 303.

geliştirmek için büyük devletler diğerlerine ekonomik yayılma başta olmak üzere çeşitli biçimlerde müdahale ve nüfuz etmektedirler.²⁴⁸

Etiğin sonuççu ve deontolojik yaklaşımlarına dayalı sonuçları veya amaçları ön plana alan dolayısıyla insani müdahaleyi farklı inceleyen görüşler bulunmaktadır. Oysaki insanlar karar alırken amaçları ve sonuçları aynı anda değerlendirebilme kapasitesine sahiptirler. Bu nedenle insani müdahaleyi amaçları ve sonuçları birbirinden ve ahlaki davranış algısından bağımsız olarak düşünerek ele almak gerçek hayatla örtüşmemektedir.²⁴⁹

1.8. İnsani Müdahalenin İnsanlar Gözündeki Meşruiyeti: İyilikseverlikten Fedakârlığa

Toplumun iyiliği ve bireyin iyiliği her zaman örtüşmezler. Toplumun iyiliği ve refahı için bazı bireylerin maddi varlıklarından ve bazen de yaşamlarından vazgeçmeleri beklenir. İnsanların gözünde böylesine bir fedakârlığı anlamlı ve kabul edilebilir kılmanın yolu ise bu fedakârlığı ahlaki temellere dayandırmaktır.²⁵⁰ Modern dünyada, özel ve kamusal ahlak birbirinden ayrılmıştır. Ailelerimizle ilişkimiz özel ahlakın alanı içindedir.²⁵¹ Milliyetçiliğin de bu tür özel ilişki ve buna dayalı bir özel ahlak anlayışı sunduğu iddia edilebilir. Modern dünyada özel alan olan ailenin ve milliyetçi duygulara dayanan ulus-devletin dışındaki ulus devlet insanlara bir sonsuzluk algısı ve koruma vadeden anlamlı bir hayat biçimi sunmaktadır – insanların kazanımlarından ve gelecek planlarından vazgeçmek için ahlaki açıdan bağlılık hissettikleri bir yapı söz konusu değildir.²⁵² Kamusal ahlak insanın nasıl bir hayat süreceği ve diğer insanlarla nasıl ilişki kuracağı üzerinde kısıtlamalara gider yani ne yapılmaması gerektiğini söyler. Özel ahlak ise bireyin karakterini, ne yapması gerektiğini yani kısacası kim olduğunu ifade eder.²⁵³ Özel ahlak insanın kendi adına iyiliği ve ait olduğu topluluğun (konumuzda aile veya devlettir) iyiliğine katkı yapabilmesi için yol gösterir.²⁵⁴

Kişinin kim olduğu algısıyla örtüşen, ahlakın karakter özellikleriyle ifadesini bulduğunu düşünen erdem etiği anlayışından bahsetmiştik. Fakat modern dünyada çoğu zaman kimlikler değiştirilebilir ve insanlar belirli bir kimliğin gerekliliklerine uygun davranıp davranmamakta özgürdürler.²⁵⁵ Böylelikle fedakârlık ve iyilikseverlik gibi erdemlere sahip olmak tercih edilebilir veya edilmeyebilir. Liberal yönetim anlayışı kendi rolünü kısıtlamalar yoluyla adaleti sağlamakla sınırlamıştır fakat iyi bir yaşam sürme amacından bahsedilmez. Bu

²⁴⁸ Cady, “Pacifist Perspectives ...”, s. 32.

²⁴⁹ Cady, “Reply to Professor Phillips”, s. 96.

²⁵⁰ Poole, *op cit.*, s. 11.

²⁵¹ *Ibid.*, s. 56.

²⁵² *Ibid.*, s. 91.

²⁵³ *Ibid.*, s. 56.

²⁵⁴ *Ibid.*, s. 57.

²⁵⁵ *Ibid.*, s. 61.

boşluk olduğu için niçin adil olmalıyız sorusunun tatmin edici bir cevabı bulunmamaktadır.²⁵⁶ Örneği Badiou, etik kavramının bizzat kendisinin modern Batı dünyasındaki nihilizmin bir parçası olduğunu ve Batı'nın küresel meşruiyetinin bir aracı olarak kullanıldığını söylemektedir. Bu araçsal etik anlayışının nedeni modern toplumlarda evrensel bir gelecek fikrinin olmayışıdır.²⁵⁷ İnsani müdahale özünde modern liberal ulus devlet yapısıyla çelişmektedir. İçsel ve dışsal meşruiyetinin ispatlanması için bu kadar çabaya ve ikna edici tezlere gerek duyulmasının nedeni ise insani müdahalenin uluslararası hukukta yerinin olmaması değil modern ulus devlet kendi vatandaşlarıyla ve diğer devletlerle kurduğu ilişkiler ve fedakârlığın ölçüsü konusundaki çelişkilerdir.

Uluslararası İlişkiler disiplininde ise uluslararası ilişkilerin modern dünyanın kapitalist ilişkilere dayalı güç politikaları yerine yukarıda açıklanan özel alanın temsil ettiği, ahlak ve karşılıklı anlayışa dayanan bir ortamda işleminin mümkün olup olmadığı tartışılmaktadır.²⁵⁸ İnsani müdahaleye gelince, müdahaleci devletler halklarından insanlık adına fedakârlık daha doğrusu yeri geldiğinde başkaları için kendi yaşamlarından vazgeçmelerini talep etmektedirler. Bu nedenle insani müdahale; dış yardımdan, para, ilaç, malzeme, vb. yollamaktan farklıdır. Liberal demokratik bir devlette ise kamuoyu / yönetim ilişkisi karmaşıktır ve insanların bunun bir parçası olmayı isteyip istememeleri de önemlidir. İnsani müdahalenin müdahaleci devletin halkı için haklı olması esasında uluslararası hukuka uygun gerçekleştirilmesine değil, halk tarafından ahlaki açıdan meşru olarak algılanmasına bağlıdır.²⁵⁹ Toplumların bu noktadaki desteği ile müdahalenin meşrulaşması uluslararası ortamda meşrulaşmasından önceliklidir.²⁶⁰ Fakat modern dünyada böylesine bir fedakârlık mümkün müdür?

Fedakârlığın sınırları aslında biz/öteki ayırımına dayanır. Ötekiler için kaygılanmak ve yardımcı olmayı düşünmek vicdanlı olduğumuzu gösterir fakat “biz” ve “onlar” ayırımını ortadan kaldırmaz.²⁶¹ Bu noktada seçicilik devreye girer. Başkaları için kendimize ait çeşitli şeylerden fedakârlık edebiliriz. Kimin için ne kadar fedakârlıkta bulunabiliriz sorusunun cevabı ise merhametimizde seçici olduğumuzdur. Zaten sürekli ve kapsamlı bir merhamet halinin gerçekte insan için mümkün olabilirdiği de tartışmalıdır.²⁶² İnsani müdahaleye bu şekilde yaklaşırsak, etik açıdan başkalarına karşı olan sorumluluğumuzu coğrafi yakınlık veya

²⁵⁶ *Ibid.*, s. 85-86.

²⁵⁷ Alain Badiou, *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: Metis, 2004, s. 49.

²⁵⁸ Jill Steans, Llyod Pettiford, *Introduction to International Relations: Perspectives and Themes*, Pearson, 2005, s. 114.

²⁵⁹ Buchanan, “The Internal Legitimacy ...”, s. 73.

²⁶⁰ Wheeler, “Agency, Humanitarianism ...”, s. 16.

²⁶¹ *Ibid.*, s. 13.

²⁶² Janzekovic, *op cit.*, s. 19.

ulusal yakınlıkla bağdaştıramayız. Gerçek yakınlığın kaynağı, kendi dışımızdaki herkese karşı beslediğimiz sorumluluk duygusudur. Kendimiz dışındaki herkese karşı, yakın veya uzak aynı derecede, ön şartsız biçimde sorumluyuz. Çünkü Levinas'ın ifade ettiği gibi, yer işgal eden bir varlık olarak tanımladığımız kendimizin işgal ettiği yer aslında başkalarından alınmıştır.²⁶³

Bir görüşe göre, merhametten kaynaklanan yardım etme duygusu özünde bir sorumluluk hissinden doğar. Sorumluluk ise sevgiden kaynaklanmak zorunda değildir ve biz / ötekiler ayrımıyla birlikte varolabilir. Sevgiden kaynaklanan yardımseverlik ise yardım eden tarafından aslında fedakârlık veya zorluk olarak değil, kendini gerçekleştirme olarak algılanır. Üstelik böyle bir yardım anlayışında karşı tarafın yardım talep edip etmemesi, beklentileri, ihtiyaçları ve haysiyeti öncelikli öneme sahip olacaktır.²⁶⁴ Özneler arası ilişki (intersubjectivity), başkalarına saygı gösterme sorumluluğunun ötesinde kendi başlarına bir amaç olan bu insanların bizim için birer araç olmadıklarını kabul etmektir.²⁶⁵ İnsanın bu yolla kendi kimliğini diğerleriyle iletişiminin bir parçası olarak görmesi ise bir toplumda adaletin sağlanmasının temeli olabilir.²⁶⁶

İnsani müdahale nihayetinde bir savaştır ve yönetimler bu yönde karar alsalar bile gerçekleştirilebilmesi için toplumların destek vermesi yani savaşın *sosyal meşruiyeti* gereklidir. Toplumdaki savaşın getireceği ölümler ve yenilgiye dair korkular ise siyasetçilerin güç kullanma yönünde politikalar geliştirmeleri üzerinde etkilidir.²⁶⁷ Can kaybı korkusu yalnızca demokratik değil, demokratik olmayan rejimlerde de halkın yönetim üzerinde baskı kurmasına yol açmaktadır. Yani konu yalnızca ölümlerin Amerikan ve Avrupa medyasında yer alması, kamuoyunda tartışılması değildir. Günümüzün çekirdek ailesinin geçmişe oranla az sayıda çocuk sahibi olması, insan kayıplarının toplumda duygusal açıdan çok daha zor kaldırılabilmesine yol açmaktadır.²⁶⁸ Günümüzde savaşın getirdiği yükler, nüfus artış hızındaki azalma, bireysel beklentilerin değişmesi gibi çeşitli nedenlerle demokrasilerde toplumları savaşa gitmeye ikna etmek zorlaşmıştır. Özellikle ulusal çıkarların tehdit altında

²⁶³ E. Jeffrey Popke, "Poststructuralist Ethics: Subjectivity, Responsibility and the Space of Community", *Progress in Human Geography*, Vol. 27, No. 3, s. 304.

²⁶⁴ Phillips, "The Ethics of ...", s. 8.

²⁶⁵ Poole, *op cit.*, s. 143.

²⁶⁶ Poole, *op cit.*, s. 87.

²⁶⁷ Yagil Levy, "The Gap of Legitimacies Syndrome: A Conceptual Framework", *International Political Science Review*, 2010, Vol. 31, No. 1, 2010, s. 90.

²⁶⁸ Steven Livingston, "Media Coverage of the War: An Empirical Assessment", Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000, s. 363-364.

olmadığı, başarı ihtimalinin belirsiz olduğu konularda kamuoyunun desteğini almak çok daha zor olmaktadır.²⁶⁹

İnsani müdahale, çalışmanın devamında da göreceğimiz üzere ister salt sorumluluk olsun ister biz / öteki ayrımını kaldıracak bir sevgi anlayışına yönelik olsun iletişim araçları ve çeşitli kampanyalar yoluyla toplumlara benimsetilmeye çalışılmaktadır. Oysaki insani müdahale askerlerin gerçekleştireceği bir operasyon olarak ölüm riskini içeren bir eylemdir. Günümüzde özellikle demokratik toplumlarda asker kayıplarına karşı kamuoyundan şiddetli tepki gelmektedir. Bu nedenle insani müdahalenin yardım konvoyu göndermekten farklı olduğu ve riskleri kamuoyuna iyi anlatılmalıdır.²⁷⁰

²⁶⁹ Hugh Smith, “What Costs Will Democracies Bear? A Review of Popular Theories of Casualty Aversion”, *Armed Forces & Society*, Vol. 31, No. 4, 2005, s. 509.

²⁷⁰ Michael Walzer, *Arguing about War*, New Haven: Yale University Press, 2004, s. 73.

İKİNCİ BÖLÜM

İNSANİ MÜDAHALENİN UYGULAMADAKİ GELİŞİMİ

2.1. Tarihsel Arka Plan

16. yüzyılda yaşamış olan Hugo Grotius, adil savaş geleneğine dayandırdığı bir anlayışla baskı altındaki toplumlara silahlı güç kullanılarak yardım edilebileceğini kabul etmişti.²⁷¹ Yine 16. yüzyılda Vitoria ve Suarez'in çalışmalarında bir adaletsizliği gidermek amacıyla başka bir devletin işlerine karışılmasına yer verilmişti.²⁷² 19. yüzyıla gelindiğinde ise teoride olumlu yaklaşılan bu anlayışı devletler de uygulamalarıyla yerleştirmekteydiler.²⁷³ 19. yüzyılda Avrupalı devletler Osmanlı topraklarındaki Hıristiyanları desteklemek için Yunanlılar, Marunîler ve Bulgarlar lehine müdahalede bulundular.²⁷⁴ Birinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar uluslararası hukukun savaşı yasaklamıyor olmasını da insani müdahalenin bir savaş gerekçesi olarak rahatlıkla kullanılmasını değerlendirirken göz önünde bulundurmalıyız.²⁷⁵

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise, uluslararası sorunların güce başvurulmadan görüşüleceği bir platform olarak 1919'da Milletler Cemiyeti'nin kuruldu ve 1928 yılında savaşı yasaklayan ilk çok taraflı uluslararası anlaşma olan Briand-Kellogg paktı imzalandı. Fakat güce başvurmayı yasaklama çabaları sonuçsuz kaldı ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışı engellenemedi. İnsani müdahaleye dair önemli olan ise Japonya'nın 1931 yılında Mançurya'yı, İtalya'nın 1935'te Etiyopya'yı ve Almanya'nın 1939'da Çekoslovakya'yı işgallerinde bu ülke halklarının maruz kaldıkları baskıları ortadan kaldırmak amacıyla müdahalede bulduklarını ileri sürmeleridir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, uluslararası alanda güce başvurmanın engellenmesi çabaları yine önem kazandı ve 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler'in önceliği, insan haklarının önemine de yer vermekle beraber esasında güce başvurmanın yasaklanması oldu.²⁷⁶ 1945 sonrasında karışmazlık ilkesinin uluslararası ilişkilerde benimsenmesinin nedenleri süper güçlerin istikrar, İkinci Dünya Savaşı'nın

²⁷¹ Murphy, "Humanitarian Intervention", s. 465.

²⁷² Füsün Türkmen, "Cyprus 1974 Revisited: Was It Humanitarian Intervention", *Perceptions*, Vol. X , No. 4, 2005, s. 63.

²⁷³ Murphy, "Humanitarian Intervention", s. 465.

²⁷⁴ Martha Finnemore, "Constructing Norms of Humanitarian Intervention", Peter J. Katzenstein (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1996, s. 4.

²⁷⁵ Murphy, "Humanitarian Intervention", s. 465.

²⁷⁶ *Ibid.*, s. 465.

ardından sayıları hızla artan bağımsızlığını kazanmış eski sömürge devletlerinin ise tam bağımsızlık arayışları olmuştur.²⁷⁷

Devletlerin birbirlerine karşı askeri güç kullanmalarının yasaklanmasına yönelik bu çabaların yanında, devlet içinde insan hakları ihlallerinin önlenmesine yönelik İkinci Dünya Savaşı sonrası ilk adımlar 1946 yılında BM Genel Kurulu'nun soykırımı uluslararası hukuk açısından suç olarak kabul etmesi ve 1948 Soykırım Konvansiyonu'nun imzalayan tarafları soykırımı “önlemek ve cezalandırmak”la yükümlü kılmasıdır.²⁷⁸ Konvansiyonun tarafları barışta veya savaşta soykırımın bir uluslararası hukuk suçu olduğunu kabul etmektedirler.²⁷⁹

Birleşmiş Milletler Şartı uluslararası alanda kuvvet kullanımına iki şart altında izin vermektedir. Öncelikle meşru müdafaa hakları saklıdır. İkinci olarak ise uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi durumunda BM Güvenlik Konseyi'nin girişimiyle güç kullanılabilir. Fakat burada tehditten kastedilen uluslararası alandaki tehdittir ve insani müdahalenin gerekçesi olan insan hakları ihlalleri genelde böyle bir tehdit oluşturmazlar. Tehdit oluşturduğu düşünülen durumlar ki burada devlet başarısızlığından kaynaklanan komşu ülkelere mülteci akınları, istikrarsızlık ihracı, bölgede güvenlik sorunları oluşturma gibi etkenleri hesaba kattığımızda ise bu sefer de müdahalenin müdahale edilen devletin halkının iyiliğine yönelik olan ‘insanilik’ vasfı sorgulamaya açık hale gelecektir.²⁸⁰

Soğuk Savaş döneminde de uluslararası alanda askeri müdahalelerde bulunulmuş ve güç kullanılmıştır. Bu dönemde süper güçlerin müdahalelerinin temel özelliği kendilerini kısıtlayan bir yapı içinde gerçekleşmeleridir. Öncelikle iki süper güç arasındaki denge çerçevesinde gerçekleşmişlerdir.²⁸¹ İkinci olarak da müdahaleler nükleer savaşa yol açabilecek kapsamlı çatışmalara dönüştürülmemeye çalışılmıştır.²⁸² Bu dönemde gerçekleşen Tanzanya'nın Uganda'ya ve Vietnam'ın Kamboçya'ya müdahalelerinin ise insani sonuçları bulunmakla beraber müdahaleciler tarafından hiç bir zaman insani amaçlarla gerekçelendirilmemişler ve kendi güvenliklerine yönelen tehditlere karşı müdafaa olarak nitelendirilmişlerdir.²⁸³ Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Irak, Somali, Ruanda ve Kosova'ya düzenlenen operasyonlar insani müdahale olarak ilan edilmiş ve müdahaleciler eylemlerini insani gerekçelerle meşrulaştırmak istemişlerdir.²⁸⁴

²⁷⁷ Hall, *op cit.*, s. 192.

²⁷⁸ Haines, *op cit.*, s. 110.

²⁷⁹ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, *Adopted by Resolution 260 (III) A of the United Nations General Assembly on 9 December 1948*, <http://www.hrweb.org/legal/genocide.html>.

²⁸⁰ Murphy, “Humanitarian Intervention”, s. 466.

²⁸¹ Phillips, “The Ethics of ...”, s. 1.

²⁸² *Ibid.*, s. 2.

²⁸³ Wheeler, Bellamy, *op cit.*, s. 563.

²⁸⁴ *Ibid.*, s. 567.

1945 sonrası süreçte müdahale bir sorumluluk veya hak olarak Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru hukuk profesörü Mario Bettati ve Bernard Kouchner tarafından, insan haklarının ön planda olacağı yeni düzenin bir parçası olarak yeniden gündeme getirildi.²⁸⁵ Bunu takiben müdahalenin “insani”liği konuşulmaya başlandı ve gündemdeki “insani müdahale” kavramı ortaya çıktı.²⁸⁶ Müdahalenin savunulması, insani yardımın tarafsızlığına ve kimi zaman da kayıtsızlığına karşı bir tepkiydi. Kızılhaç için Nijerya'daki iç savaşta bulunan bir doktor olan Kouchner, Kızılhaç'ın tarafsızlığına karşı katliama uğrayanlardan yana taraf olunması gerektiğini savunarak Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü'nü (MSF) kurdu. Müdahale hakkı / sorumluluğunu savunan Sınır Tanımayan Doktorlar yardım çalışmaları için ev sahibi ülkenin iznine başvurmamakta ve çatışmalarda taraflardan birine yardım etmeyi seçebilmektedir.²⁸⁷

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise dönüşüm geçiren Güvenlik Konseyi çoğunda insan hakları ihlallerini uluslararası barışı tehdit olarak yorumlayarak uluslararası arası güç kullanımı yönünde çeşitli kararlar aldı. İlk dönüşüm Güvenlik Konseyi'nin bu yaklaşımında görülebilirken ikinci dönüşüm NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ile yaşandı. Çünkü Güvenlik Konseyi'nin onayı aranmadan insani müdahale yapılabileceği olgusu gündeme geldi. NATO üyeleri ve bazı NATO dışı devletlerin desteklediği, BM'nin kınamadığı bu operasyon aynı zamanda Rusya ve Güvenlik Konseyi üyesi Çin ve diğer bazı devletlerin de büyük tepkisini çekti. Buna rağmen müdahaleyi gerçekleştirenler ve destekleyenler tarafından insani müdahale olarak kabul edilmekte ve haklı görülmektedir.²⁸⁸ Güce dayanmayan insani yardım anlayışı ise aslında bu sürecin bir ürünü değildir. 1949 Cenevre Konvansiyonu'ndan bu yana devlet egemenliğine saygılı uluslararası insani yardım çabaları sürmektedir.²⁸⁹ Yeni dönemin farkı, egemenliğe müdahalenin meşrulaştırılmaya çalışılmasıdır.

Soğuk Savaş sonrasında yaşanan insani hakları ihlallerine karşı güç kullanmaya yönelik bu değişimin çalışmanın devamında inceleyeceğimiz çeşitli siyasi, sosyal ve ekonomik sebepleri bulunmaktadır. Bununla beraber en önemli neden, iki süper gücün etki alanından çıkan küçük ülkelerin tıpkı geçmişte önce yirminci yüzyılın başlarındaki Büyük İmparatorlukların dağılışı süreci, sonra da dekolonizasyon sürecinde olduğu üzere devlet yönetiminde ve ülkesel bütünlükte istikrar gösterememelerinin yani devlet başarısızlığı

²⁸⁵ http://www.hrea.org/index.php?base_id=132, (02.11.2009).

²⁸⁶ Olivier Corten, “Humanitarian Intervention: A Controversial Right”,

http://www.unesco.org/courier/1999_08/uk/ethique/txt1.htm, (02.11.2009).

²⁸⁷ Alex de Waal, “No Such Thing as Humanitarian Intervention: Why We Need to Rethink How to Realize the “Responsibility to Protect” in Wartime”, 21.03.2007, <http://hir.harvard.edu/articles/1482/1/>, (02.03.2009).

²⁸⁸ Murphy, “Humanitarian Intervention”, s. 467-468.

²⁸⁹ Roberts, “Humanitarian War ...”, s. 435.

denilen olgunun önemli rolü bulunmaktadır. İkinci etken ise sivillere yönelik şiddetin ve insan hakları ihlallerinin büyük boyutlarında olması, tecavüzün ve sivillere saldırmanın çatışmaların olağan bir parçası haline gelmesidir.²⁹⁰ Yirminci yüzyılın başlarındaki çatışmalarda on kayıptan biri sivil iken Soğuk Savaş sonrası dönemde bu oran onda dokuza yükselmiştir.²⁹¹ Yeni dönemin sorunlarının yardım malzemesi ve doktor göndererek üstesinden gelinemeyeceği anlaşılmıştır fakat şiddetin insani müdahaleyle yani özünde şiddet olan bir eylemle ortadan kaldırılmaya çalışılması ise asıl tartışmayı oluşturmaktadır. Olayların bu yönde akması ve silahlı müdahalenin meşrulaştırılması çabaları modern Batılı toplumların amaçsızlık duygusunu ve uğradıkları anlam kaybını telafi etmenin bir yolu olarak tıpkı Birinci Dünya Savaşı'ndan büyük kayıpla çıkan Almanya'nın şiddeti benimsemesine benzer bir eğilimi gözler önüne sermektedir.²⁹² Bir saldırı savaşının gerçekleşmekte olan korkunç olayları durdurmak için doğru yol olup olmadığı, bir saldırının ne kadar 'insani' olabileceği tartışmalıdır.²⁹³

Dönemin diğer belirleyici özelliği, medya aracılığıyla insani krizlerin geniş halk kitleleri tarafından bilinir olması ve hükümetlerinden bu insanlara destek verilmesini talep etmeleridir. Özellikle Batılı toplumların ve kriz bölgelerine komşu ülkelerin mülteci akınlarından çekinmeleri²⁹⁴ ve insani müdahaleyi günümüz şartlarında kavramsallaştıran Kouchner örneğinden görüleceği üzere, eski usul insani yardım anlayışının dışına çıkarak çalışan sivil toplum kuruluşlarının da etkisi önemlidir.²⁹⁵

İnsani müdahalenin gündemde oluşu onun en azından bazı kesimlerce gelişmekte olan bir uluslararası norm olarak yorumlanmasına neden oldu. 1999 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir: *"Tıpkı dünyanın gerçekleşmekte olan büyük çaplı ve sistematik insan hakları ihlallerine kayıtsız kalamayacağını öğrenmiş olduğumuz gibi eğer dünya insanlarından bu konuda sürekli bir destek bekleniyorsa müdahalenin meşru ve evrensel prensiplere dayanması gerektiğini de öğrenmiş bulunuyoruz. uluslararası sistemimizi yeni aktörlere, yeni sorumluluklara ve barış ve ilerleme için yeni olanaklara daha iyi adapte etmeliyiz."*²⁹⁶ Annan'a göre insani müdahale BM'nin amaçlarıyla uyumludur ve BM Şartının giriş bölümündeki *"... ortak çıkar haricinde silahlı güç*

²⁹⁰ Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations...*, s. 2.

²⁹¹ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect*, International Development Research Centre, Ottawa, 2001, s. 13.

²⁹² Philip Hammond, *Media, War and Postmodernity*, Routledge, 2007, s. 80.

²⁹³ Coady, *op cit.*, s. 17.

²⁹⁴ Adam Roberts, "The So-Called Right ...", s. 6.

²⁹⁵ *Ibid.*, s. 7.

²⁹⁶ Kofi Annan, "Two Concepts of Sovereignty", *The Economist*, 18 September 1999, <http://www.un.org/news/press/docs/99/990918annan.htm>, (02.11.2009).

kullanılmaz ...”²⁹⁷ ifadesine dayanarak “BM Şartının hiçbir maddesi sınırların ötesindeki hakların tanınmasını engellemediğini” ileri sürmektedir.²⁹⁸ Annan, son çare olarak insanlık adına ve insanlığın ortak çıkarları için BM Güvenlik Konseyi’nin izni dâhilinde güce başvurulabileceğini söylemiş ve silahlı müdahalenin ancak sınırlı bir çözüm sunabileceğini ve barışın sürekli olabilmesi için daha fazlasına ihtiyaç duyulacağını da vurgulamıştır.²⁹⁹

1990 sonrasında sekiz tane uluslararası silahlı müdahale gerçekleşmiştir. Fakat bunların tamamı insani müdahale kapsamına girmez. İnsani müdahaleyi, BM Barış Gücü gönderilmesi gibi faaliyetlerden ayıran en önemli özellik ev sahibi ülkenin rızası aranmadan ağır insan hakları ihlallerine yol açan ya da açabilecek olan ülke içi çatışmaları önlemek veya durdurmak amacıyla yapılıyor olmasıdır. 1992’de Somali’ye ve 1994 yılında Haiti’ye BM Güvenlik Konseyi’nin kararıyla askeri müdahalede bulunulmuştur. 1991’de Kuzey Irak’a ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri ve 1998-1999’da Kosova’ya NATO insani müdahale gerçekleştirmiş, bu iki olayda BM Güvenlik Konseyi’nden açık bir müdahale kararı çıkmamıştır.³⁰⁰ Tek taraflı insani müdahale kategorisine giren bu operasyonları gerçekleştiren ülkeler BM Güvenlik Konseyi’nin bu ülkelerdeki duruma dair almış olduğu kararları hayata geçirmeye çalıştıklarını gerekçe göstermişlerdir. Özellikle Irak’taki durum hakkında BM Güvenlik Konseyi’nin aldığı 688 sayılı karar,³⁰¹ uluslararası hukukçular tarafından bir müdahale izni olarak yorumlanmaktadır.³⁰² İnsan hakları ihlalleri karşısında müdahaleyi meşrulaştıran ilk BM kararı Irak’taki duruma dair aldığı 688 numaralı karardır.³⁰³ Ayrıca bu karara dayanarak Irak’taki Kürtleri baskıcı Saddam rejiminden kurtarma çabası sayesinde *müdahale hakkı* dünya kamuoyunda bilinen bir kavram haline gelmiştir.³⁰⁴ Irak ve Kosova’ya ev sahibi ülkelerin rızasıyla BM güçlerinin yerleşmeleri ise operasyonlardan sonraki süreçte gerçekleşmiştir. 1992–1995 arasında Bosna’ya, 1994’te Ruanda’ya, 1997’de Arnavutluk’a ve 1999’da Doğu Timor’a düzenlenen BM destekli askeri operasyonlar ilgili ülke yönetimlerinin rızası dâhilinde gerçekleştirildikleri için insani müdahale kapsamında

²⁹⁷ *Charter of the United Nations*, <http://www.un.org/en/documents/charter/preamble.shtml>, (02.11.2009).

²⁹⁸ Annan, “Two Concepts of Sovereignty”.

²⁹⁹ *Ibid.*

³⁰⁰ Adam Roberts, “The So-Called Right ...”, s. 7-8. (Aslında devlet rızası meselesinde Bosna’nın durumu, bu ülkedeki Sırp yönetiminin rızasının olmaması ve Doğu Timor için de Endozeya’dan uluslararası baskıyla izin alınmış olması nedeniyle tartışmalıdır.)

³⁰¹ 688 sayılı karar metni için bkz.:

<http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/24/IMG/NR059624.pdf?OpenElement> , (11.12.2009).

³⁰² Thomas G. Weiss, Kurt M. Campbell, “Military Humanitarianism”, *Survival*, Vol. XXXIII, No. 5, 1991, s. 455.

³⁰³ Türkmen, *op cit.*, s. 62.

³⁰⁴ Corten, *op cit.*

değerlendirilmemektedirler.³⁰⁵ BM'nin Barış Gücü veya insani yardım gönderdiği çatışmaların sayısı ise çok daha fazladır. BM, 1990'larda yalnızca Afrika kıtasında 14 çatışmada görev yürütmüştür.³⁰⁶

İnsani müdahaleye dair ilk tartışmalar Irak'a BM himayesi olmadan yapılan operasyonda ortaya çıkmış, Kosova'dan sonra ise alevlenmiştir.³⁰⁷ 1990'lı yıllarda, Irak'ta koalisyon güçleri tarafından güvenli bölgeler oluşturulmasını takip eden süreçte uluslararası alanda insani müdahale konusu egemenlik ve BM'nin rolü eksenli olarak çeşitli boyutlarıyla tartışılmaya başlanmıştır.³⁰⁸ Kosova ise uluslararası politikada insani müdahale taraftarlarını memnun eden bir değişimin habercisi olmuştur. Liderler insan hakları öncelikli yeni dönemin değerlere ve ahlaka dayalı dış politikasından söz etmeye başlamışlardır.³⁰⁹ Teori ve pratik arasındaki ikilem de bu noktada ortaya çıkmış, uluslararası hukukta devletler açısından düzenlenmemiş olan insani müdahale, devlet egemenliğinin klasik tanımının dışına çıkılmaya başlanmasıyla ortaya çıkan “insan haklarının uluslararasılaşmasının” bir sonucu olan pratikteki uygulamalarla benimsenmeye başlanmıştır. Günümüzde insani müdahaleyi kabul edenler de eleştirenlerin bir bölümü de insanların kaderlerinin egemen devletlerin uygulamalarına bağlı kalamayacağı ve uluslararası toplumun herkese karşı sorumlu olduğu kabul etmektedirler.³¹⁰ Bu süreçte hem egemen devletin insan haklarının korunmasından da sorumlu olduğu anlayışı ortaya çıkmış hem de BM Şartı'nın “uluslararası barış ve güvenlik”in tehdidi durumunda Güvenlik Konseyi'nin kararı ile güce başvurulabileceğini kabul eden VII. Bölümü daha esnek yorumlanarak insani kriz durumlarında BM destekli müdahalenin önü açılmıştır.³¹¹ Uluslararası hukuk açısından bakıldığında BM sisteminin Güvenlik Konseyi'nin onayı ile insani müdahalede bulunulabileceğine izin verdiği düşünülmektedir. BM'nin izni dışında tek taraflı müdahale ise uluslararası hukuk açısından tartışmalıdır.³¹² Bu yeni dönemle geçmişe kıyasladığımızda örneğin Kosova benzeri insani açıdan gerekçelendirilmiş bir askeri operasyon geçmişte düşünülemezdi fakat günümüz için de bu *askeri insaniliğin* kendini tekrarlamaktan öteye gidip gidemediği tartışılmaktadır.³¹³ Dolayısıyla müdahalelerin ahlaki

³⁰⁵ Roberts, “The So-Called Right ...”, s. 7-8.

³⁰⁶ Mayall, *op cit.*, s. 320.

³⁰⁷ Wheeler, *Saving Strangers ...*, s. 289.

³⁰⁸ Sadako Ogata, “Sovereignty and the Future of International Society”, Dartmouth College, 18 May 1992, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid=3ae68fafc&query=humanitarian%20intervention.>, (02.11.2009).

³⁰⁹ Hehir, *op cit.*, s. 47.

³¹⁰ Garrett, *op cit.*, s. 66.

³¹¹ Welsh, *Humanitarian Intervention and ...*, s. 1-2.

³¹² Holzgrefe, “The Humanitarian ...”, s. 44.

³¹³ David Chandler, “The Road to Military Humanitarianism: How the Human Rights NGOs Shaped A New Humanitarian Agenda”, *Human Rights Quarterly*, Vol. 23, 2001, s. 698.

boyutu ve yarar sağlayıp sağlamadıkları için hukuki boyutunun dışında başlı başına tartışmalıdır.

Böylelikle bir yandan insan müdahale pratikteki uygulamalarla bir norma dönüştürülmeye çalışılırken diğer taraftan da karşılaşılan sorunlar nedeniyle sorgulanmaktadır. Özellikle taşıdığı riskler ve başarısız operasyonların verebileceği zararlar nedeniyle karışmazlık ilkesine bağlı kalınmasının müdahaleciliğin benimsenmesinden daha iyi olabileceği de dile getirilmektedir.³¹⁴

Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen müdahaleleri devletlerin insani müdahalenin yerleşmesine açık destek verdikleri şeklinde değerlendirmek doğru olmaz. Devletlerin bu konuda istekli olmaları riskler ve başarı ihtimaliyle bağlantılıdır.³¹⁵ BM destekli gerçekleşen operasyonlar, özellikle de Ruanda'daki soykırımın önlenmesine yönelik müdahale için devletlerden destek alınması zor veya gelen destek yetersiz olmuştur. Bu durumun esas nedeni ise bağımsızlığa saygı ilkesinin yıpranmasından duyulan endişe değil, BM üyesi devletlerin müdahalenin güç kullanmanın getireceği maddi yük, insan kaybı ihtimali, başarı şansının düşündürücü olması gibi faktörlerdir.³¹⁶ 1993 yılında ABD'nin Somali'de verdiği asker kayıpları, bu ülkenin 1994'te Ruanda'ya karşı kayıtsız kalmasında etkili olmuştur.³¹⁷ Ruanda'daki yetersizliğin yanı sıra Güvenlik Konseyi'nin Kosova ve Irak'ta müdahaleye açık destek vermekten çekinmesi Konsey'in mevcut çalışma sisteminin dışında başka yollarla bu sorunların nasıl aşılabacağını üzerinde durulmasına yol açmıştır.³¹⁸

NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ve Ruanda'ya müdahalede yetersiz kalınışı, konunun uluslararası kamuoyunda tartışılır hale gelmesi ve BM sisteminin aksaklıkları gibi sorunlar konunun BM tarafından ele alınmasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler sisteminin insani krizleri önleme ve yardımda yetersiz kalışının en önemli nedeni BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik bir örgüt oluşudur ki Soğuk Savaş sonrası dönemin belirleyici özelliği olan ülke içi çatışmalara bağımsız egemen devletlerin eşitliğine dayalı bu sistemin yeni gelişmelere cevap vermekte yetersiz kalışı doğaldır ve bu nedenle bir arayış içine girilmiştir.³¹⁹

³¹⁴ Stanley Hoffman, "The Politics and Ethics of Military Intervention", *Survival*, Vol. 37, No. 4, Winter 1995-1996, s. 33.

³¹⁵ Jackson, *op cit.*, s. 123.

³¹⁶ Wheeler, "The Humanitarian Responsibilities ...", s. 36.

³¹⁷ Walter Clarke, Jeffrey Herbst, "Somalia and the Future of Humanitarian Intervention", Walter Clarke, Jeffrey Herbst (eds.), *Learning from Somalia: The Lessons of Armed Humanitarian Intervention*, Colorado: Westview Press, 1997, s. 239.

³¹⁸ Jennifer M. Welsh, "Humanitarian Intervention after 11 September", Jennifer M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 182.

³¹⁹ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 13.

Bu amaçla BM'nin isteğiyle Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu tarafından 2001 yılında "Koruma Yükümlülüğü" adlı rapor hazırlandı. Çalışmanın devamında inceleyeceğimiz üzere uluslararası bir koruma yükümlülüğünün varlığı BM'nin 2005 Dünya Zirvesi'nde kabul edildi. BM sistemi çerçevesinde yerine getirilmesi öngörülen bu sorumluluğun BM'den bağımsız olarak başka devletler veya örgütler bazında ele alınıp alınamayacağı netleşmemiştir.³²⁰

Özünü insani müdahale oluşturmaya rağmen rapor kavram olarak insani müdahaleyi sahiplenmemiş ve geniş kapsamlı bir koruma sorumluluğu yaklaşımı çerçevesinde silahlı müdahalede bulunulabileceğini ifade etmiştir.³²¹ Komisyon, İngiliz Okulu'nun insani müdahale tartışmalarını yetersiz ve müdahaleci odaklı bularak kendisi için müdahale edilenleri konunun merkezine taşıyacak bir yaklaşım geliştirme amacıyla müdahale yerine koruma sorumluluğu kavramını yerleştirmeye çalışmıştır.³²² 2005 Dünya Zirvesi'nde konunun ele alınış biçimi ise müdahaleden kaçınmak isteyen devletlere kapı açacak ve devletleri diğerlerine müdahaleyle yükümlü kılmayacak şekildedir.³²³

2.2. Koruma Yükümlülüğü

2.2.1. Egemenliğe Meydan Okuyuş

Genel bir bakış açısıyla egemenlik kanun ve gelenekler aracılığıyla hükümetle vatandaş ve vatandaşların kendi aralarındaki ilişkileri içerir.³²⁴ Günümüzde egemenliğin iki farklı biçimde yorumlandığını görüyoruz. Klasik yorum, içinde karışmazlık ilkesini de barındıracak biçimde içsel benzeşimden yola çıkar. Karışmazlık ilkesi Hobbes ve Locke'un devlet-insan benzeşimi kurdukları doğa hali görüşünden ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede devletler, tıpkı insanlar gibi kendi başlarına birer amaç olan, karışılmayacak haklara sahip varlıklar olarak kabul edilmişlerdir.³²⁵ Belirli bir coğrafi bölgede yaşayan insanların kendilerini yönettiğini tanıdıkları ve diğer devletler tarafından tanınan otorite, egemendir. Bu egemen otorite meşru kabul edilmektedir fakat bu gerçekleştirdiği eylemlerin ülke içinde veya dışında ahlaki bulunduğu ya da yasal olduğu anlamına gelmemektedir.³²⁶

Bu görüş insanlar için "iyi bir hayatın" ancak mutlak egemen bir otoritenin yönetimi altında gerçekleşebileceğini öngörür. On yedinci yüzyıldan bu yana uluslararası hukukun

³²⁰ http://www.hrea.org/index.php?base_id=132, (02.11.2009).

³²¹ Hehir, *op cit.*, s. 48.

³²² Bellamy, "Motives, Outcomes, ...", s. 220.

³²³ Hehir, *op cit.*, s. 96.

³²⁴ Phillips, "The Ethics of ...", s. 16.

³²⁵ Beitz, *Political Theory ...*, s. 180.

³²⁶ Griffiths, O'Callaghan, *op cit.*, s. 296.

gelişimi, savaşa başvurmamayı düzenleyen uluslararası anlaşmalar ve Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler gibi örgütler devletin mutlak egemenliği yaklaşımı çerçevesinde şekillenmiş ve onu güçlendirmişlerdir.³²⁷ Bu devletçi yaklaşım, devletler ailesine katılacak bir yeni devletin egemen sayılıp sayılmamasına dair herhangi bir ahlaki ölçüte sahip değildir ve devletler diğer rejimlerin meşruiyetlerini sorgulamakta serbest değillerdir. Devletler arasındaki ilişkilerde diplomatik kanalların kullanılabilmesini, ekonomik ambargolar gibi caydırıcı önlemlere başvurulabileceğini kabul ederler fakat insani müdahaleyi gerekçe oluşturabilecek insan hakları ihlallerinin ciddiyetinin bir ölçütünün olmaması, büyük güçler tarafından çıkarlarını maskeleyerek amacıyla kullanılabilmesi ve insani diye nitelenen bir savaşın saldırganlığa dönüşebilmesi gibi nedenlerle karşı çıkarlar.³²⁸

Birleşmiş Milletler sisteminde güç kullanımının yasaklanması ve kendisine saldırılan devletlerin BM çerçevesinde haklarını arayabilmeleri Batının temelinde sömürgeleştirme ve emperyalizm, görünürde medenileştirme veya insani müdahale çerçevesinde Batı dışı toplumlara yönelik saldırganlıklarının önlenmesi için bir çabaydı aslında. BM'nin onayı alınmadan müdahalenin meşrulaştırılması ise Batı'nın kimin egemenliği ne kadar hak ettiği konusunda tekrar ipleri eline aldığı bir duruma dönüşü simgeleyebilir.³²⁹

Egemenliğin bu klasik yorumuna karşı çıkan görüşlere göre ise devlet insan gibi değildir, yönetimi altında yaşayan topluma karşı sorumlulukları vardır.³³⁰ “*Egemen devlet insanların kendilerini adaletsizliğe karşı korumak ve karşılıklı fayda gördükleri toplumsal işbirliğini kolaylaştırmak için oluşturdukları bir kurumdur.*”³³¹ Egemen devlet insan gibi kendi adına bir amaç değil, bir araç olarak ele alınır. İnsani değerlerin gerçekleştirilmesini sağlamak için toplum tarafından otoritesi tanınan devlet bu kişilerin haklarını çiğnediği takdirde ise egemenlik yetkisi sorgulanabilir hale gelmektedir.³³² Bu görüşte egemenliğin nihai sahibi bir devlet değil o devletin vatandaşlarıdır ve baskı altında kaldıklarında kendi devletlerine karşı uluslararası toplumdan yardım isteyebilirler. Egemenlik bu biçimde yorumlandığında yani egemen olan esasında insanlarsa ve onların beklentileri üzerine diğer ülkeler yardıma geliyorsa, insani müdahale egemenliği çiğnemiş olmayacaktır.³³³

³²⁷ Phillips, “The Ethics of ...”, s. 12

³²⁸ Andrew Linklater, “The Good International Citizen and the Crisis in Kosovo” Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000, s. 485.

³²⁹ Corten, *op cit.*

³³⁰ Beitz, *Political Theory ...*, s. 180.

³³¹ Tesón, “The Liberal Case for ...”, s. 111.

³³² Tesón, “The Liberal Case for ...”, s. 110-111.

³³³ Stacy, *op cit.*, s. 89-90.

St. Augustine gibi devleti insanlar arasında adil bir düzenin varlığından sorumlu mekanizma olarak ele alırsak,³³⁴ devletin davranışları her şart altında meşru kabul edilemez ve çeşitli kriterlere göre değerlendirilebilir. Örneğin Beitz'e göre bir devletin otonomisi onun adalete olan bağlılığıyla ilişkilidir. Adil bir düzenin varlığını otonominin ön şartı sayar. Adil devletlere müdahale edilmemesi gerektiği fakat eğer o ülkede adil bir düzenin tesis edilmesine faydası olacaksa adil olmayan bir devletin içişlerine müdahale edilebileceği görüşünü savunur.³³⁵ Burada vatandaşların kendilerini yöneten otoriteye rıza göstermelerinin önemi devreye girer. Rıza, demokratik yöntemlerle somut biçimde ortaya konacağı gibi, devletin yönetiminde farazi olarak halkın rızasına dayalı çalışmanın gereği benimsenmiş olabilir. Devletin egemenlik hakkını kullanımına yaklaştığımızda, rıza ölçütünün liberal demokrasilere özgü olup olmadığı konusunda çeşitli düşünürlerin farklı görüşleri olduğundan konuya yalnızca insani müdahaleye sebep teşkil edecek ihlaller bakımından değineceğiz. Liberal devletlerle liberal olmayanlar arasındaki ilişkilerin nasıl yürütülmesi gerektiği, çoğulculuk yaklaşımının da altını çizdiği üzere bir tarafın kendi değerlerini diğerlerine empoze etmesi biçiminde yürütülmemelidir. İnsani müdahalenin gerekçelendirilmesi çok daha dar kapsamlı ele alınmalıdır.³³⁶ Vatandaşların farazi olarak rıza gösterdiklerinin kabul edildiği ve içsel meşruiyetini adalete dayanarak sağlayan bir yönetim aleyhinde müdahalede bulunmak ise o devletin dışsal meşruiyetini zedeler.³³⁷

Egemen devletin önlemesi gereken otorite boşluğu olan anarşi hali ve otoritenin aşırı kullanımı olarak tarif edilebilecek olan tiranlık vatandaşların devletten beklentilerinin karşılanamadığının göstergesidir.³³⁸ Devletin ülkesini iyi yönetememesi, toplumun sosyal, siyasal, ekonomik ihtiyaçlarını karşılayıp haklarını koruyamaması ya kendi görevlerini hiçe sayarak toplum üzerinde baskı kurduğuna ya da başarısız bir devlet olarak bu sorumluluklarını yerine getiremediğine işaret etmektedir. İnsan haklarına dayalı iyi yönetişimin bulunmadığı bir devlet ise, sorumluluklarını yerine getirememesi bakımından egemenliği dış müdahaleye açık bir devlet haline gelir.³³⁹ Diğer bir görüşe göre ise egemenliğin bizzat kendisi, devletler arasında özneler aracılığıyla çerçevesinde inşa edilmiş bir kavramdır.³⁴⁰ Yani kısacası verili olarak alınamaz ve değişime, farklı yorumlanmaya açıktır.

³³⁴ Phillips, "The Ethics of ...", s. 9.

³³⁵ Beitz, *Political Theory ...*, s. 82.

³³⁶ Tesón, "Eight Principles for ...", s. 95.

³³⁷ Beitz, *Political Theory ...*, s. 80-81.

³³⁸ Tesón, "Eight Principles for ...", s. 98.

³³⁹ Stacy, *op cit.*, s. 89.

³⁴⁰ Wheeler, *Saving Strangers ...*, s. 22.

İnsani müdahalenin egemen devletlere karışmama ilkesi karşısındaki durumuna baktığımızda ise görüyoruz ki uluslararası toplum müdahale etse de etmese de eleştirilmektedir.³⁴¹ Fakat taraflar her zaman sabit değildir. Örneğin kalkınmakta olan ülkeler hem müdahaleye karşı çıkmakta hem de kriz durumlarında müdahale çağrısı yapabilmektedirler. Ekonomi, insan haklarının yerleştirilmesi gibi alanlarda diğer devletlerin işlerine rahatlıkla müdahalede eden gelişmiş ülkeler ise yerine göre müdahaleyi benimsemeyen bir tutum da sergileyebilmektedirler.³⁴²

Genel olarak günümüzde geline nokta baktığımızda, insani müdahalenin meşrulaştırılma çabası esasında uluslararası toplumun insan hakları konusunda diğer devletlerin işlerine karışabilmesi anlayışının bir parçasıdır. Çeşitli alanlarda her türlü müdahaleyi kolaylaştıran bu teorik çerçeve hem Batılı devletler hem de Çin ve Rusya gibi otokrasiler, sivil toplum kuruluşları ve AGİT gibi hükümetlerarası örgütler tarafından benimsenmektedir. Modern ulus devletin doğuş yeri olan Avrupa'daki devletler ise AB sistemi içinde öncelikle karşılıklı olarak birbirlerinin işlerine karışabilmektedirler.³⁴³

Günümüzde insani müdahale gerektiren durumlar özellikle azınlık haklarının ihlal edildiği veya ayrılıkçı hareketlerin olduğu devletlerde yaşanan iç çatışmalar ve başarısız devletlerde yaşanan sorunlardır. Ayrılıkçılık kaynaklı iç çatışmalar kendi kaderini tayin hakkı prensibi için uluslararası toplumdaki destek beklenmesini doğurur. Dekolonizasyon döneminde yeni devletlerin ortaya çıkmasını sağlayan bu prensip günümüzde de Soğuk Savaş sonrası otorite boşluğu nedeniyle ülke içi etnik çatışmalara yol açmaktadır ve mutlak egemenlik anlayışını zorlamaktadır.³⁴⁴ Kendi kaderini tayin hakkı, klasik mutlak egemenlik anlayışıyla çelişmektedir. Sorumluluk olarak egemenliği ele aldığımızda da kendi kaderini tayin hakkının mutlakıyetçi bir yapı sergilediğini görüyoruz. Hangi insan gruplarının neye göre diğerlerinden ayrıldıkları ve kendi kaderlerini tayin edebilmelerinin şart olduğu kesin değildir. Dolayısıyla azınlıklara bağımsızlık kazandırmak üzere kendi kaderini tayin prensibinin işletilmesine yönelik müdahaleler ahlaki açıdan tartışmalıdır.³⁴⁵ İnsani müdahalenin bu gruplar lehine gerekliliği ise ağır insan hakları ihlallerinin varlığına bakılarak kararlaştırılabilir. Özellikle günümüzün şartlarında dünyanın bir kısmı kültürel farklılıklara giderek daha esnek yaklaşırken diğer bazı ülkelerin etnik temizlik yoluyla farklı uluslardan

³⁴¹ Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur , “Unbridled Humanitarianism: between Justice, Power, and Authority”, Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000, s. 497.

³⁴² Arthur C. Helton, *The Price of Indifference: Refugees and Humanitarian Action in the New Century*, Oxford University Press, 2002, s. 135-136.

³⁴³ Robert Kagan, *The Return of History and the End of Dreams*, New York: Alfred A. Knopf, 2008, s. 64.

³⁴⁴ Hoffman, “Sovereignty and ...”, s. 15-16.

³⁴⁵ Phillips, “The Ethics of ...”, s. 13.

insanları barındıran devletlerini tek bir ulusun devletine indirgeme çabaları³⁴⁶ insani müdahalenin gerekçelendirilmesinde etkili olmaktadır. Devlet başarısızlığı ise egemenlik hakkının yönetim tarafından etkili ve toplumun yararına kullanılmadığını yani yönetimin düzeni sağlamakta, halkın ihtiyaçlarını karşılamakta ve sorumluluklarını yerine getirmekte zayıf kaldığını gösterir.³⁴⁷ Günümüzde tartışılan mesele, klasik siyaset bilimcilerin meşgul oldukları konu insanların neden devlet formunda yaşadıkları ve bunun nasıl oluştuğundan ziyade devletin halkı nasıl yönetmesi gerektiğidir.³⁴⁸

Sorumluluğun neyi simgelediğini düşündüğümüzde kavramın İngilizcesi olan “responsibility” kelime “response” yani cevap vermek fiilinden türediğini görüyoruz. Sorumlu olmak, cevap vermek, cevap olmak demektir. Ahlaki açıdan sorumluluk ise başkalarının ihtiyaçlarına ve taleplerine cevap olabilmek, devlet açısından da vatandaşlarının beklentilerine cevap olmaktır. Sorumluluğu üstlenenlerin samimiyetlerini ve amaca ulaşılıp ulaşılmadığının değerlendirilmesi de cevap olmanın ne kadar gerçekleştirildiği ile ölçülebilir.³⁴⁹

Egemenlik haklarının sorumlu biçimde kullanılması insani müdahale gerektiği düşünülen krizdeki ülkeler için yorumlanmamalıdır aslında. Örneğin ABD, egemenlik haklarına zarar getireceği endişesiyle Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne üye olmaktan kaçınmaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi ise yönettiği halka baskı uygulayan yönetimlere karşı olarak düşünülmüş bir mekanizma olmakla beraber, devletlerin içişlerindeki mutlak egemenliklerine etki edecek yapıda değildir.³⁵⁰ Bu nedenle egemen güç olmanın getirdiği sorumluluklar uluslararası sistemin geneline yayılacak biçimde özümsemeli, yalnızca belirli devletlere dayatılan bir anlayış olmaktan çıkarılmalıdır.

ABD ve İngiltere öncülüğündeki koalisyon güçlerinin 2003 yılında Irak’ı işgalleriyle başlayan süreç ise her ne kadar bu ülkeler tarafından Irak’ın diğer toplumlar için tehdit oluşturduğu ve bu ülkedeki insan hakları ihlalleri gibi sebeplerle gerekçelendirilmeye çalışılmış olsa da BM sisteminin dışında başlatılan bu “önleyici savaş” ciddi tartışmalara yol açmıştır.³⁵¹ Bu durum aynı zamanda Kosova sonrasında benimsetilmeye çalışılan tek taraflı insani müdahalenin meşruiyeti konusuna da her ne kadar bu savaş insani müdahale kriterlerini

³⁴⁶ Linklater, “The Good International Citizen ...”, s. 484-485.

³⁴⁷ Hoffman, “Sovereignty and ...”, s. 15-16.

³⁴⁸ Alan Wertheimer, “Liberty, Coercion, and the Limits of the State”, Robert L. Simon (ed.), *The Blackwell Guide to Social and Political Philosophy*, Blackwell, 2002, s. 38.

³⁴⁹ Warner, , *op cit.*, s. 20.

³⁵⁰ Scott Burchill, “Liberalism”, Scott Burchill, et al. (ed.), *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, 2005, s. 69.

³⁵¹ Andrew Linklater, “The English School”, Scott Burchill, et al. (ed.), *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, 2005, s. 103.

zaten karşılamıyor olsa da kamuoyuna yansıtılışında insan haklarına dair bahaneler sunulduğu için ciddi zarar vermiştir.

2.2.2. Sorumluluk Olarak Egemenlik

Egemenliğin sorumluluk temelli bu yeni yorumunun pratikte uluslararası alanda konuşulur hale gelmesi, BM Özel Temsilciği görevinde bulunmuş olan Sudanlı akademisyen Francis M. Deng tarafından konunun 1990'lı yıllarda yazdığı yayınlarda 'sorumluluk olarak egemenlik'(Sovereignty as Responsibility) şeklinde kavramsallaştırmasıyla olmuştur.³⁵² Egemenliğin devletlere vatandaşlarını koruma sorumluluğunu yüklediğini öne süren bu yaklaşım özellikle Irak ve Somali'ye yapılan müdahaleler konusunda katılan devletler veya Güvenlik Konseyi açıkça atıf yapmasalar da etkili olmuştur.³⁵³ Sorumlu egemenlik anlayışının düşünsel ve pratik anlamda önemsendiğini görüyoruz. Egemenliğin devletlere vatandaşlarının nasıl yaşatılacağı ile ilgili sorumluluk yüklediği çeşitli düşünürlerin devlet-vatandaş ilişkisine dair görüşlerinde yer tutmaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin eski devlet yöneticilerini görevleri başında işledikleri veya kayıtsız kaldıkları insanlığa karşı işlenen suçlara dair yargılaması ve mahkûm etmektedir. Hatta Batı'yla olan pek çoğu koloni geçmişleri nedeniyle insani müdahale argümanlarına tereddütle yaklaşsalar bile gelişmekte olan ülke elitleri de kriz durumlarında müdahale edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bütün bu gelişmeler sorumlu egemenlik anlayışının benimsenmekte olduğunun göstergeleridir.³⁵⁴

Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon, 2001 yılında hazırladığı raporda 'sorumluluk olarak egemenlik' çerçevesinde egemenliğin devlete üç tür sorumluluk yüklediği kabul etmektedir.³⁵⁵ İçsel sorumluluk kendi vatandaşlarının haklarının korunması ile ilgilidir. Dışsal sorumluluk ise diğer devletlerin egemenlik haklarına BM sistemi çerçevesinde saygı gösterilmesidir.³⁵⁶ Sorumluluğun üçüncü boyutu ise devlet içindeki karar alma ve uygulama mercilerinin bu sorumlulukların yerine getirilmemesi durumunda hesap vermeleridir.³⁵⁷

³⁵² Philip Cunliffe, "Sovereignty and the Politics of Responsibility", Christopher J. Bickerton, et al. (ed.), *Politics Without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*, UCL Press, 2007, s. 41-42.

³⁵³ Wheeler, "The Humanitarian Responsibilities ...", s. 37.

³⁵⁴ Helton, *op cit.*, s. 264.

³⁵⁵ Edoardo Greppi, "The Responsibility to Protect: An Introduction", *International Humanitarian Law Human Rights And Peace Operations*, Sanremo, 4-6 September 2008, Proceedings, Dr. Gian Luca Beruto (ed.), International Institute Of Humanitarian Law, s. 201-202

³⁵⁶ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 8

³⁵⁷ *Ibid.*, s. 13.

2.3. Haklı Sebepler

‘Sorumluluk olarak egemenlik’ kavramının ardından şimdi hangi hallerde insani müdahale gerekçesi olacak biçimde bu sorumlulukların yerine getirilemediğine yani kısa bir ifadeyle haklı sebeplere (just causes) değineceğiz. Aslında tam olarak cevap verilmek istenen şey niçin müdahale etmeliyiz sorusu. Bununla beraber, birazdan bahsedeceğimiz ölçütlerin nesnel olarak belirlenmesinin çok da mümkün olmadığı, çoğu yazarın öznel bir bakış açısıyla müdahale gerektirecek durumun sınırlarını belirlediğini göz önünde bulundurmalıyız. Aslında akıldan çok duygulara dayanan bu farklılıkları eleştirmek pek makul olmayabilir çünkü müdahalenin meşru sayılabilmesi için kaç kişinin ölmüş olması ya da ne kadar acı çekilmiş olmasının gerektiğinin kesin bir yazılı bir kuralını belirlemek pek mümkün görünmüyor. Bu nedenle tıpkı niye müdahale etmemiz gerektiğini düşündüğümüz gibi hangi durumların müdahale gerektirdiğinin kararlaştırılması da öznel ölçütlere dayanmaktadır.³⁵⁸

Genel anlamda, diğer devletlerin güvenliğine yönelik tehditler ve ağır insan hakları ihlalleri askeri müdahale gerekçeleri olarak kabul edilmektedir.³⁵⁹ Kısacası kendini müdafaa için veya şiddete maruz kalanları korumak için uluslararası alanda güç kullanmanın meşru olduğu varsayılmaktadır.³⁶⁰ İnsani müdahaleyi gerektiren, yani durdurulması veya önlenmesi gereken ve bir tanesinin bile gerçekleşmesi müdahale için sebep oluşturan iki durum Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

“- ilgili devletin eylemleri veya umursamazlığı veya harekete geçememesi veya başarısız devlet durumunda olması nedeniyle soykırım niyetiyle veya böyle bir niyet olmaksızın gerçekleşmekte olan veya gerçekleşmesinden endişe edilen büyük çapta can kaybı — öldürme, zorunlu göç, terör ve tecavüz³⁶¹ eylemleri aracılığıyla gerçekleşmekte olan veya gerçekleşmesinden endişe edilen büyük çaplı ‘etnik temizlik’”.³⁶²

Bu şartları ortaya çıkaran sebeplere indiğimizde ise insani müdahale gerekçelerini iki başlık altında toplayabiliriz: devlet başarısızlığı ve insan hakları ihlalleri.

³⁵⁸ Michael Walzer, “The Argument about Humanitarian Intervention”, *Dissent*, Winter 2002, Vol. 49, No. 1, <http://www.dissentmagazine.org/article/?article=629>, (25.12.2009).

³⁵⁹ Hoffman, “The Politics and ...”, s. 29.

³⁶⁰ William E. Murnion, “A Postmodern View of Just War”, Steven P. Lee (ed.), *Intervention, Terrorism and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory*, Dordrecht: Springer, 2007, s. 24

³⁶¹ Tecavüz ilk kez 2001 yılında, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin üç Sırp askerini insanlığa karşı işlenen suç olarak tecavüzden mahkum etmesiyle savaşın kaçınılmaz bir sonucu değil bir suç olarak ele alınmıştır, bkz.: Bryan S. Turner, “The Futures of Globalization”, George Ritzer (ed.), *The Blackwell Companion to Globalization*, Blackwell, 2007, s. 683.

³⁶² Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 32. (Etnik temizlik hâlihazırda uluslararası hukukta tanımlanmamış bir kavramdır.)

2.3.1. Devlet Başarısızlığı

Başarısız veya zayıf yönetimler her zaman var olmuş olmakla beraber, modern anlamda devlet / ulus devlet açısından baktığımızda ise, üç çözüme dalgasının etkili olduğunu görüyoruz. Birinci dalga, I. Dünya Savaşı sonucunda Habsburg ve Osmanlı İmparatorluklarının yıkılması sonrası yeni devletlerin ortaya çıkışı ile yaşandı. İkinci dalga, II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan dekolonizasyon süreci yani Avrupalı devletlerin denizaşırı sömürgelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıydı. Üçüncü dalga ise Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin yıkılması ve komünist bloğun çözülmesidir. Bu üç dalgada da, emperyal otoritenin dünyanın bazı bölgelerinden çekildiğini ve bu boşluğu kimi zaman yeni kurulmanın zayıflığı içindeki devletlerin kimi zaman da anarşinin doldurduğunu görüyoruz. Özellikle eski koloniler sömürgeci devletler tarafından etnik, ekonomik, kültürel faktörler göz ardı edilerek çizilen yapay ülke sınırları ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle başarısız olmuşlardır. Ayrıca bu yıkılmış / çekilmiş emperyal güçlerin eski hâkimiyet sahalarında kurulan yeni devletlerin içlerinde de özellikle etnik temelli çözümler ve çatışmalar gerçekleşmiştir.³⁶³ Sömürge güçleri, geçmişte hâkim oldukları günümüzün başarısız devletlerinde var olan yapıları yıkmışlardı fakat kendi Batılı devlet geleneklerini de bu ülkelere yerleştirecek kadar uzun süre bu ülkelerde kalmadılar. Bu ülkeler modernleşirken, sosyal ve coğrafi hareketlikle tanışırken, devletin sağlam temellere dayanmasını sağlayacak olan ulus inşası sürecini yaşamadılar. Başarısız devlet, hukukun üstünlüğünü sağlayacak olan güvenlik, yargı gibi kamu hizmetlerini ya sağlayamamaktadır ya da bu hizmetleri yürütecek mekanizmalar gereği gibi işlememektedirler. Çoğu zaman da devlet otoritesinin yokluğu, Kongo'da olduğu gibi askerlerin silahlı çete mensuplarına dönüşmeleri ya da hükümet yetkililerinin devletin maddi imkânlarını kendi çıkarları için kullanmalarına dönüşmektedir.³⁶⁴ Başarısız devletlerdeki otorite boşluğu, organize suçlara, kara para aklanmasına, teröre ya da devlet içinde devlet misali yapılanmalara olanak sağlamaktadır Afganistan'da afyon, Kolombiya'da kokain yetiştirilirken, Haiti ise ABD'ye sevk edilen uyuşturucular için bir durak noktası işlevi görebiliyor.³⁶⁵

³⁶³ Jeffrey Record, "Failed States and Casualty Phobia , Implications for Force Structure and Technology Choices", September 2000, Occasional Paper No. 18, Center for Strategy and Technology, Air War College, Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/cst/occp18.doc.>, s. vi.

³⁶⁴ Daniel Thürer, "The "failed State" and International Law", *International Review of the Red Cross*, No. 836, 31-12-1999, <http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/html/57JQ6U>, (25.12.2009), s. 3.

³⁶⁵ Daniel Lambach, "The Perils of Weakness: Failed States and Perceptions of Threat in Europe and Australia", *New Security Agendas: European and Australian Perspectives*, Menzies Centre for Australian Studies, King's College, London, 1-3 July 2004, <http://www.staff.unimburg.de/~lambach/discourse2004.pdf>, s. 6.

Jeopolitik konumları, sahip oldukları doğal kaynaklar, etnik bağlar, tarihsel faktörler gibi sebeplerle gelişmiş ülkelerin, AB ve NATO gibi organizasyonların başarısız devletlere müdahalede farklı tutumları olduğunu görüyoruz. Örneğin Kosova'yı bir devlet olarak tanıyıp tanımamak konusunda bile bir fikir birliği oluşmamış olmasına rağmen, iki milyondan daha az insanın yaşadığı bu küçük bölgede istikrarın sağlanması için BM çatısı altında yüksek maliyetli askeri ve idari yardım yapılmaktadır. Oysa Ruanda'da 1994 yılında 800.000 kişinin ölümüyle sonuçlanan soykırım başladığında, zaten az sayıdaki BM personeli de ülkeden ayrılmıştı. Bu iki olayda da müdahil tarafların orta yolu bulamamış olduklarını, başarısız devletlere ne ölçüde yardım edilmesi gerektiğinin bir kriterinin oluşmadığını görüyoruz.³⁶⁶

2.3.2. İnsan Hakları İhlalleri

İnsan hakları ihlalleri başarısız devletlerde meydana gelebileceği gibi, güçlü ve baskıcı rejimlerde de meydana gelebilirler. Yine de etnik çatışmalara yol açmaları bakımından düşündüğümüzde ağır insan hakları ihlalleri kategorisine giren durumlar büyük ölçüde baskıcı rejimlerden çok başarısız devletlerde görülmektedir. İnsani müdahalenin gerekliliği ise tiranlıktan çok anarşi durumunun sonuçları üzerinden tartışılmaktadır.³⁶⁷

Esasında insan hakları, Soğuk Savaş döneminde Batı tarafından Sovyetler Birliği'ni eleştirmek için sıkça kullanılan bir argümandı ve o dönemde ideolojik nedenlerle, kendi ülkesinde baskı gören insanların mülteci olarak kabul edilmeleri popüler bir tutumdur. Soğuk Savaş'ın ardından ise mülteciler, Batı'nın değerlerine ve ekonomisine karşı bir tehdit olarak algılanmaya başlandı. İnsan hakları ihlalleri bu insanların ülkelerinden ayrılmayı istemelerinde en önemli neden olarak görülüyordu. Devletlerin bu süreçte Soğuk Savaş dönemine benzer bir ortak yaklaşım sergilememelerinin ve yardım etme konusundaki isteksizliklerinin doğurduğu boşluğu ise sivil toplum kuruluşları doldurmaya başladı. STK'ların bu işlevinin siyasal yansımalarına çalışmanın devamında değineceğiz. Böylelikle başlayan insan haklarının korunması için zor kullanma döneminde insan haklarının korunması için suçlar araştırılmış, insanların yargılanmış, devletlere baskı uygulanmış, özür diletilmiş ve sonuçta insani müdahaleler yani insan hakları savaşları dönemi başlamıştır.³⁶⁸

Özellikle İngiliz Okulu, Michael Walzer'ın 'acil insani durum' (supreme humanitarian emergency) tarifinden yola çıkarak insani müdahale gerektiren durumları belirlemektedir. Bu

³⁶⁶ Marina Ottaway, Stephan Meir, "States at Risk and Failed States, Putting Security First", *Policy Outlook*, Democracy and Rule of Law Project, September 2004,

http://www.carnegieendowment.org/files/Ottaway_outlook3.pdf, (25.12.2009), s. 2.

³⁶⁷ Ignatieff, *op cit.*

³⁶⁸ Turner, *op cit.*, s. 682.

tarifin esas amacı ise karışmazlık ilkesini ortadan kaldırmaya çalışmadan, yalnızca bir meşru istisna olarak acil insani durumlarda müdahaleyi savunmaktır. Durumun aciliyetini belirleyen tehlikenin yakınlığı ve olayın ‘görülmemiş ve korkutucu’ niteliğidir.³⁶⁹ Aynı zamanda müdahale edilecek ülkedeki insanların haklarının korunması konusunda kendi yönetimlerine güvenilemeyecek şartların oluşmuş olması³⁷⁰ ve bu insanların kurtulmasının tek yolunun dışarıdan gelecek yardım olması gereklidir.³⁷¹

İnsan haklarının ihlalini değerlendirdiğimizde, haklar arasında bir öncelik ayrımı yapabiliriz. Can güvenliğinin korunması ve esaret altında tutulmama gibi haklar en temel olanlarıdır. Çünkü ancak can güvenliği ve özgürlük varsa siyasal katılım, konuşma hürriyeti gibi diğer haklar kullanılabilir.³⁷² Bu temel olmayan ikinci tür hakların kullanılması konusunda vatandaşlarına baskı yapan yönetimler bulunabilir fakat insani müdahaleye haklı sebep teşkil etmesi bakımından temel insan hakları ihlallerini ihlal eden devletleri söz konusu ediyoruz.³⁷³ Genel olarak baktığımızda insani müdahale eşiğinin soykırım, etnik temizlik veya benzeri bir ağır insan hakları ihlali durumunda aşılmış olacağı ve ancak böyle bir durumda silahlı müdahalenin meşru görülebileceği anlayışı kabul görmektedir.³⁷⁴

Müdahale için haklı sebep olma ölçütlerinden bahsettikten sonra konunun ahlaki boyutuna geri dönersek, belirlenen ölçütlere uygun haklı sebepler oluşmuşken ve hatta şiddete maruz kalan insanlardan talep de geldiği halde, insani müdahale konusunda seçici davranılmakta, uluslararası toplum benzer krizlere aynı tepkiyi vermemektedir. Dolayısıyla bu ölçütlere rağmen evrensel bir cevap oluşmadığı için haklı sebeplerin varlığı müdahaleyi kendiliğinden harekete geçirmemekte, devletler müdahale kararında seçici davranmaktadırlar ve bu durum da müdahale kararının ahlaki boyutunu tartışmalı hale getirmektedir.³⁷⁵ Savaşların ahlaki kaygılarla gerekçelendirilmesi ve bu yolla meşru gerekçelerin kötüye kullanılması yeni bir olgu değildir, Orta Çağa kadar uzanır.³⁷⁶ Haklı sebeplerin üzerinde durulmasının belki de en önemli nedeni ise müdahalede bulunan devletlerin uluslararası toplum ve kendi vatandaşları gözünde eylemlerini meşrulaştırmak istemeleridir.³⁷⁷

³⁶⁹ Alex J. Bellamy, “Humanitarian Responsibilities ...”, s. 338.

³⁷⁰ Wheeler, *Saving Strangers ...*, s. 50.

³⁷¹ *Ibid.*, s. 34.

³⁷² Ned Dobos, “Rebellion, Humanitarian Intervention, and the Prudential Constraints on War”, *Journal of Military Ethics*, Vol. 7, No. 2, 2008, s. 104.

³⁷³ *Ibid.*, s. 105.

³⁷⁴ Altman, Wellman, *op cit.*, s. 98.

³⁷⁵ Coady, *op cit.*, s. 24-25.

³⁷⁶ Alex J. Bellamy, “Ethics and Intervention: The 'Humanitarian Exception' and the Problem of Abuse in the Case of Iraq”, *Journal of Peace Research*, Vol. 41, No. 2, 2004, s. 133.

³⁷⁷ Wheeler, “The Humanitarian Responsibilities ...”, s. 32.

Meşrulaştırmayı ve hukukilik ile meşruiyet arasındaki ayrımı çalışmanın devamında inceleyeceğiz.

2.4. Koruma Yükümlülüğü Yaklaşımı

1990’larda Somali, Ruanda gibi ülkelerde yaşanan insani felaketler karşısında büyük devletlerin yetersiz kalmalarının ardından, 2001 yılında BM destekli *koruma yükümlülüğü* (responsibility to protect) kavramı sahneye çıkmıştır.³⁷⁸ Koruma yükümlülüğü kavramını, *sorumluluk olarak egemenlik* anlayışının tamamlayıcısı olarak görebiliriz. Özünde koruma yükümlülüğünden kastedilen egemenliğin getirdiği vatandaşlarını koruma sorumluluğunu yerine getirmeyen devletlerin egemenliklerinin uluslararası toplumun gözünde meşruiyetini kaybedeceğidir.³⁷⁹ Koruma yükümlülüğünün ilişkili olduğu diğer bir kavram ise yalnızca devletlerin değil insanların güvenliğinin de ön planda olduğu insani güvenliktir. Koruma yükümlülüğü 2005 zirvesi ile BM nezdinde kabul görmüş olması bakımından bu iki kavrama nazaran uluslararası hukukla yakından ilişkili görülmektedir.³⁸⁰

1980’li yıllardan bu yana, insani yardım kuruluşlarının “doğal felaketler ve benzer acil durumlardan zarar gören” insanlara erişebilmeleri için, ilki 1988 yılında BM Genel Kurulu’nda olmak üzere Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi’nde kararlar alınmaktadır.³⁸¹ İnsani müdahale konusundaki gelişime de önceki bölümlerde değindik. Koruma yükümlülüğü ise genel anlamıyla katliamları ortadan kaldırmayı amaçlamakta ve önlemeyi, diplomasiyi, ekonomiyi, hukuku, yardımı, insani müdahaleyi, devlet inşasını içeren geniş kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır.³⁸² Böylelikle her kriz durum için zaman kaybına neden olan maliyetli tek seferlik çözümler üretmektense uluslararası toplumun sorumlulukları genel bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmaktadır.³⁸³ Fakat *koruma yükümlülüğü* yalnızca silahlı çatışmanın yaşandığı durumlar için öngörülmekte ve çatışma yaşanmayan başarısız devletleri kapsamamaktadır.³⁸⁴

Kronolojik olarak baktığımızda, 1992 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Boutros-Ghali devlet egemenliğine saygının uluslararası alanda gerekli olduğunu fakat “...*Mutlak ve münhasır egemenlik döneminin geçtiğini, zaten bu teorinin hiçbir zaman gerçeklikle*

³⁷⁸ Cunliffe, *op cit.*, s. 42.

³⁷⁹ *Ibid.*, s. 40.

³⁸⁰ Ban Ki-Moon, “Responsible Sovereignty”, *UN News*, July 15, 2008.

³⁸¹ M. Bernard Kouchner, *Le Monde*, Paris, 20.05.2008, <http://ambafrance-us.org/spip.php?article975>, (16.11.2009).

³⁸² Richard H. Cooper, Juliette Voinov Kohler, *The “Responsibility to Protect.” The New Global Moral Compact*, 2006, s. 16.

³⁸³ *Ibid.*, s. 17.

³⁸⁴ Kouchner, *Le Monde*.

uyuşmamış olduğunu” dile getirmiştir.³⁸⁵ Sonraki Genel Sekreter Kofi Annan da kendi döneminde *koruma yükümlülüğü* kavramını öneren Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu’nun kurulmasını sağlamıştır. BM bünyesinde insani müdahaleyi de içeren *koruma yükümlülüğü* resmileştirilmeden önce ise 2000 yılında Afrika Birliği Şartı’nda ilk defa bir örgütün müdahale sorumluluğundan söz edilmiştir.³⁸⁶ Birliğin kurucu metninin 4 (h) maddesine göre savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçlar olarak belirtilen ağır şartlar karşısında Kurul kararıyla Afrika Birliği bir üye ülkeye müdahalede bulunma hakkına sahiptir.³⁸⁷ *Kayıtsız kalmama (non-indifference)* olarak adlandırılan bu prensiple üyelere müdahalenin ilk defa Afrika’daki bir örgüt tarafından hukukileştirilmiş olması ise tesadüfî değildir. 1994 yılında Ruanda’da gerçekleşen soykırım Afrika’daki devletleri derinden etkilemiş ve benzer olayların tekrarlanmaması için adım atmaya yönelmiştir.³⁸⁸ İlginç olan nokta ise BM’nin 1980’lerden itibaren sivil toplum kuruluşlarının her şart altında ihtiyacı olan kişilere ulaşabilmelerine imkân sağlanmasına dair aldığı kararlara en çok tepkinin STK’ların içişlerine karışmalarından endişe eden ve çoğu Afrika’da bulunan devletlerden gelmiş olmasıdır.³⁸⁹

2.4.1. Koruma Yükümlülüğü Raporu

2001 yılında, BM’nin isteğiyle kurulan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu *Koruma Yükümlülüğü* isimli raporu yayınlamıştır. Raporun teması “*egemen devletlerin kitlesel katliam, tecavüz ve açlık gibi felaketlerden kendi vatandaşlarını korumakla yükümlü oldukları fakat bu yükümlülüğü yerine getirmekte isteksiz veya yetersiz iseler yükümlülüğün devletler topluluğuna ait olduğu*” görüşüdür.³⁹⁰ Komisyon koruma yükümlülüğünü küresel vatandaşlık anlayışının esası olarak görmekte ve bu yaklaşımın yalnızca devletler değil bireyler ve hükümet dışı aktörler tarafından da benimsenmesini beklemektedir.³⁹¹ Bu eksen etrafında, yükümlülüğün hangi durumlarda, kim tarafından, ne zaman, nasıl yerine getirileceği raporda çözüme kavuşturulmaya çalışılan konulardır.³⁹²

³⁸⁵ Edward Luck, “The United Nations and the Responsibility to Protect”, *Policy Analysis Brief*, The Stanley Foundation, August 2008, s. 2.

³⁸⁶ Ian Williams, “Ban Ki Moon and R2P”, Washington, DC: *Foreign Policy In Focus*, August 3, 2009, http://www.fpif.org/articles/ban_ki_moon_and_r2p, (25.12.2009).

³⁸⁷ The Constitutive Act of Organization of African Unity, http://www.africa-union.org/root/au/AboutAu/Constitutive_Act_en.htm#Article4.

³⁸⁸ Jean Ping, <http://www.africaunion.org/root/UA/Conferences/2008/oct/BCP/23oct/Speech%20221008.doc>, (12.03.2010).

³⁸⁹ Weiss, Campbell, *op cit.*, s. 454.

³⁹⁰ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. viii.

³⁹¹ *Ibid.*, s. 75.

³⁹² Greppi, *op cit.*, s. 199.

Rapora göre bir devletin vatandaşları iç savaş, ayaklanma, baskı veya devlet başarısızlığı nedeniyle ciddi zarar görmekteyseler ve yukarıda bahsettiğimiz gibi kendi devletleri bu durumu önlemekte isteksiz veya yetersiz ise karışmazlık ilkesinin yerini uluslararası koruma yükümlülüğü alır. Komisyon bu yeni ilkenin temellerinin egemenliğin devlete yüklediği sorumluluklarda, BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik sorumluluğunda (BM Şartı'nın 24. maddesi), ulusal yasalar ve uluslararası hukuktaki insanların ve insan haklarının korunmasına yönelik belgelerde ve devletlerin, bölgesel örgütlerin ve Güvenlik Konseyi'nin uygulamalarında bulunduğunu ifade etmektedir. Rapor, üç tür yükümlülük öngörmektedir: iç çatışmalar ve insanlardan kaynaklanan krizlerin nedenlerinin önlenmesine yönelik *önleme yükümlülüğü*; yaptırımları, uluslararası yargılamayı ve aşırı durumlar için askeri müdahaleyi öngören *harekete geçme yükümlülüğü* ve özellikle askeri müdahalenin ardından gerçekleştirilecek olan *yeniden inşa yükümlülüğü*. Komisyona göre bu üçlünün en önemli ayağı önleme yükümlülüğüdür ve zor kullanmanın öncesinde muhakkak önleme yolları ve daha az zorlayıcı tedbirler tüketilmiş olmalıdır.³⁹³ Raporda önleme yükümlülüğünün çatışmaların hem “doğrudan” hem de fakirlik, siyasal baskı, kaynakların adil dağıtılmaması gibi “kök” nedenlerinin önlenmesine yönelik uygulanması gerektiğinin ve insan haklarına ve azınlık haklarına saygının teşviki, tüm grupların siyasal katılımının sağlanması gibi önleyici tedbirler alınmadan harekete geçilmesinin çatışmaları çözümlemeyeceğinin önemi vurgulanmıştır. Aksi takdirde “*çatışmaların nedenleri değil, yalnızca belirtileri ortadan kaldırılmış olacaktır*” denilmektedir.³⁹⁴

Komisyon raporun, “insani müdahale hakkı” olarak bilinen soruna dair yazıldığını³⁹⁵ belirtmiş fakat kendi adına bir geçmişi bulunan insani müdahale terimini benimsemek ve askeri ile insaniyi yan yana getirmek istemediği³⁹⁶ ve bunu bir hak değil sorumluluk olarak yorumlamak istedikleri için askeri müdahale terimini kullanmayı tercih etmiştir.³⁹⁷ Böylelikle konunun odağı müdahale edecek olan devletler değil, ölüm, tecavüz ve açlıkla karşı karşıya kalan insanların ihtiyaçları ve onlar için gerçekleştirilmesi gereken yükümlülükler olmuştur. Temel sorumluluk vatandaşları mağdur olan egemen devlete yüklenerek ve onun yükümlülüklerini yerine getirmek için uluslararası toplumla işbirliği yapmasının yolu açılarak

³⁹³ *Ibid.*, s. xi.

³⁹⁴ *Ibid.*, s. 22-23.

³⁹⁵ *Ibid.*, s. vii.

³⁹⁶ *Ibid.*, s. 9.

³⁹⁷ *Ibid.*, s. 11.

egemenlikle müdahalenin karşılığı çözümlenmek istenmiştir.³⁹⁸ Kısacası önceliği askeri olmayan eylemlere veren ve insani müdahaleden çok daha kapsamlı bir sorumluluk anlayışı yerleştirilmeye çalışılmıştır.³⁹⁹ Bununla beraber, her ne kadar daha önce adına *yükümlülük* denmemiş olsa da önlemeye ve diplomasiye, yaptırımlara, vb. çabalara dayanan kriz çözümleri uluslararası hukuk ve egemen devletler açısından zaten meşru ve alışlagelmiş yöntemlerdir. Dolayısıyla raporun en önemli özelliği, insani müdahaleyi koruma yükümlülüğünün bir parçası olarak karışmazlık ilkesinin hükmünü kaybedeceği belirli şartlar altında meşrulaştırmasıdır.

Raporun askeri müdahale için ön kabulü, haklı neden eşiğinin büyük ölçüde can kaybı veya geniş çaplı etnik temizlik sebebiyle aşılmış olmasıdır. Müdahale eden devletler açısından ise dört kriterin sağlanması gerekmektedir. Öncelikle *doğru niyet* bulunmalı yani müdahalenin temel amacı zarar gören insanların durumunu düzeltmek olmalıdır.⁴⁰⁰ Bir ülkenin sınırlarını veya rejimini değiştirmeye veya belirli bir topluluğa kendi kaderini tayin hakkı tanımaya dönük müdahalede bulunulmayacaktır. Askeri operasyonun bir gerekliliği olarak geçici bir toprak işgali söz konusu olabilir fakat bu durumda ya durumun düzelmesine bağlı olarak toprak egemen devlete en kısa zamanda iade edilmeli ya da geçici olarak BM himayesine alınmalıdır.⁴⁰¹ Askeri operasyonların tek bir devlet yerine çok taraflı olarak gerçekleştirilmeleri ise doğru niyetle harekete geçildiği konusunda güven verecektir.⁴⁰² Komisyon, ekonomik çıkarlardan mülteci akınlarını ve uyuşturucu trafiğini önlemeye kadar müdahale eden devletlerin müdahaleden çeşitli çıkarlarının bulunabileceğini ve siyasal açıdan insani ve maddi maliyeti gerekçelendirmek için bu çıkarların gözetilmesinin düşünüleceğini kabul etmekle beraber öncelikli amacın mağdurlara yardım olması gerektiğini düşünmektedir.⁴⁰³

İkincisi, askeri operasyonun son çare olarak düşünülmesi ve barışçıl çözüm yollarının önceden tüketilmiş olmasıdır. Üçüncüsü gerçekleştirilmek istenen insani koruma hedefleriyle uyumlu, orantılı güç kullanımınıdır. Dördüncüsü ise müdahale gerekçesi olan haklı nedenleri ortadan kaldırmayı sağlayacak bir başarı ihtimalinin öngörülebilir olmasıdır.⁴⁰⁴ Komisyona göre insan haklarının korunması konusunda, BM Şartı'nın askeri operasyonlara karşı önyargısı uygulamalara ve uluslararası hukuktaki gelişmelere dayanılarak

³⁹⁸ Greppi, *op cit.*, s. 202.

³⁹⁹ Gareth Evans, *The Responsibility to Protect : Ending Mass Atrocity Crimes Once and for All*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2008, s. 4.

⁴⁰⁰ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. xii.

⁴⁰¹ *Ibid.*, s. 35.

⁴⁰² *Ibid.*, s. xii.

⁴⁰³ *Ibid.*, s. 36.

⁴⁰⁴ *Ibid.*, s. xii.

esnetilebilir. Muhtemel bir müdahalenin meşruiyeti ise bu sayılan kriterler hakkında soru işaretlerinin bulunmamasıyla yakından alakalı olacaktır.⁴⁰⁵

Askeri müdahaleyi kimin gerçekleştirmesi gerektiğine gelince, Komisyon BM Güvenlik Konseyi tarafından bu kararın verilmesi gerektiğini, sorumluluğun Konsey'e ait olduğunu ve Güvenlik Konseyi'nin dışındaki devlet veya örgütlere bu konuda hak tanımak yerine Konsey'in daha etkin hale getirilmesi gerektiğini düşünmektedir.⁴⁰⁶ Eğer Konsey haklı nedenlerin bulunduğu bir durumda müdahale kararı almaz veya geç kalır ise Komisyon, BM Genel Kurulu'nun "uniting for peace" prosedürü çerçevesinde konuyu ele almasını veya bölgesel örgütlerin BM Şartının VIII. Bölümü çerçevesinde Güvenlik Konseyi'nin onayıyla kendi bölgeleri için harekete geçmelerini önermektedir.⁴⁰⁷ Müdahale edilen devlet açısından ise bu devletin askeri operasyon için rızasının alınması en güzel seçenek olmakla beraber bunun mümkün olmadığı durumlar için rıza aranmadan harekete geçilmesi öngörülmüştür.⁴⁰⁸

2005 yılına gelindiğinde ise Birleşmiş Milletler'in Dünya Zirvesi'nde koruma yükümlülüğü kabul edilmiştir. Zirve'nin sonuç belgesinin 139. maddesinde Birleşmiş Milletler aracılığıyla uluslararası toplumun "... soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardan toplumları korumaktan BM Şartı'nın VI. ve VIII. Bölümlerine uygun olarak sorumlu olduğu... eğer barışçıl çözüm yollarından sonuç elde edilemezse devletler Güvenlik Konseyi aracılığıyla ve BM Şartı'nın VIII. Bölümü kapsamında zamanında ve kararlı biçimde olay bazında ve uygun durumlarda bölgesel organizasyonlarla işbirliği içinde kolektif olarak harekete geçecekleri..."⁴⁰⁹ kabul edilmiştir. Maddede ayrıca Genel Kurul'un da konu üzerinde çaba göstermesinin ve krizlerin ve çatışmaların önlenmesi için ilgili devletlere yardım edilmesinin önemine dikkat çekilmiştir.⁴¹⁰ Belge, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul tarafından da onaylanmıştır.⁴¹¹

Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu'nun Raporu ve 139. maddeyi karşılaştırdığımızda Raporun Güvenlik Konseyi'ne yüklediği sorumlulukların hafifletildiğini görüyoruz. Raporda Konsey'in 5 daimi üyesinin askeri müdahale kararı konusunda vetonun kullanılmaması yönünde fikir birliğine gitmesi önerilmişti fakat Zirve'nin

⁴⁰⁵ *Ibid.*, s. 16.

⁴⁰⁶ *Ibid.*, s. xii.

⁴⁰⁷ *Ibid.*, s. xiii.

⁴⁰⁸ Gareth Evans, "Protection of Civilians in Peace Operations, or The "Operationalisation" of the Responsibility to Protect", *International Humanitarian Law Human Rights And Peace Operations*, Sanremo, 4-6 September 2008, Proceedings, Dr. Gian Luca Beruto (ed.), International Institute Of Humanitarian Law, s. 219.

⁴⁰⁹ 2005 World Summit Outcome, Resolution Adopted by the United Nations General Assembly, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN021752.pdf>.

⁴¹⁰ *Ibid.*

⁴¹¹ Ki-Moon, *op cit.*

sonuç belgesinde yer almamıştır ve genel anlamda Raporun öngördüğü yükümlülükler bir “hazırlıklı olma” hali şeklinde dile getirilmiştir.⁴¹²

2005 Zirvesi’nden çıkan bu sonucun nasıl yorumlandığına gelince, BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’a göre önemsenmesi gereken nokta uluslararası toplumun yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için devletlere yardım etmekteki kararlılığının yani esas amacın yükümlülükler yerine getirilmediğinde harekete geçmek değil, devletlerin bu konuda başarılı olmalarına destek vermek olduğunun ortaya konmuş olmasıdır. Barışçıl ve zorlayıcı çözüm yollarını içerebilecek “*zamanında, kararlı ve olay bazında cevap*” ise yalnızca sayılan dört suçla sınırlanmıştır. Dolayısıyla koruma yükümlülüğünün salgın hastalıklar, doğal afetler gibi durumları kapsamadığı Genel Sekreter tarafından dile getirilmiştir.⁴¹³

Ban Ki-Moon, koruma yükümlülüğünün kuzeyle veya batılı diye bileceğimiz ülkelerin fikri olduğu görüşüne ise Afrika Birliği’nin Zirve’den beş yıl önce 2000’de yukarıda bahsettiğimiz gibi müdahale anlayışını resmileştirmesini ve bu konudaki çalışmalarının kendinden önceki ikisi de Afrikalı olan genel sekreterlerin çabalarıyla BM gündemine taşınmış olmasını öne sürerek karşı çıkmıştır.⁴¹⁴ Oysaki Zirve’de, *koruma yükümlülüğü* kavramının kötüye kullanılabileceğinden endişe duyulması ve BM üyesi devletlerin Afrika Birliği’nde olduğu gibi kararlara katılamamaları, Güvenlik Konseyi’ne konunun havale edilecek olması ve buradaki veto faktörü gibi sebeplerle Afrika Birliği’nin “kayıtsız kalmama” prensibine benzer kararlı bir duruş BM açısından sergilenememiştir.⁴¹⁵ Kuzey-güney eksenli baktığımızda ise “koruma yükümlülüğü”nün iki taraf arasında bir çatışma konusu olarak görülmemesi gerektiğinde Genel Sekreter haklıdır. Çünkü konu hem iki taraf arasında hem de kuzeyin ve güneyin kendi içinde tartışılmaktadır.⁴¹⁶

Uygulamadaki gelişmelere baktığımızda 2006 yılında BM Güvenlik Konseyi silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ve Sudan Hükümeti’nin sivilleri koruma yükümlülüğü konusunda aldığı iki kararda Zirve’de belirlenen yaklaşımı benimsemiştir.⁴¹⁷ 2008 Şubat’ında ise Fransa, Kenya’daki durum için Güvenlik Konseyi’ni “koruma yükümlülüğü adına”

⁴¹² Alex J. Bellamy, “Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit”, *Ethics & International Affairs*, Vol. 20, No. 2, 2006, s. 164-165.

⁴¹³ Ki-Moon, *op cit.*

⁴¹⁴ *Ibid.*

⁴¹⁵ Jean Ping, <http://www.africaunion.org/root/UA/Conferences/2008/oct/BCP/23oct/Speech%20221008.doc>, (12.03.2010).

⁴¹⁶ Luck, *op cit.*, s. 2.

⁴¹⁷ Louise Arbour, “The Responsibility to Protect as A Duty of Care in International Law and Practice”, <http://www.unhcr.ch/hurricane/hurricane.nsf/0/5F1298CB9E6043BEC125739C0058FB02?opendocument>, (02.03.2009).

harekete geçmeye çağırıştır.⁴¹⁸ Politik açıdan koruma yükümlülüğünü bir doktrin olarak benimsemek uluslararası alanda güvenilirliği artırıcı bir hareket olarak görülmektedir.⁴¹⁹ Aslında getirdiği sorumluluklar ve insani müdahaleyi bir keyfiyet olmaktan çıkarması bakımından koruma yükümlülüğüne en çok muhtemel müdahaleci devletlerin karşı çıkmaları beklenirken ciddi bir tepki göstermemişlerdir. Bunun bir sebebi, önleyici savaş denilen bir ülkenin kendi güvenliğini sağlamak veya kendi vatandaşlarını korumak için harekete geçmesiyle koruma yükümlülüğün devletler tarafından karıştırılmasıdır. Oysaki önleyici güç kullanımı bir kendini savunma olarak devletlerin hakkıdır fakat koruma yükümlülüğünün amacı başka devletlerin vatandaşlarını korumaktan sorumlu olmaktır. Getirilen diğer bir yenilik ise uluslararası toplumun müdahalenin öncesindeki önleme çalışmalarından ve sonrasında da sorumlu olması bu nedenle hızlı müdahale kararlarından kaçınılmasının gerekliliğinin ön plana çıkmasıdır.⁴²⁰

İnsani müdahale açısından baktığımızda BM, insani müdahale doktrinine paralel olarak mutlak egemenliğin varolamayacağı görüşüne katılmakta fakat insani müdahalenin müdahalecilere ait bir “hak” olarak algılanmasına özellikle karşı çıkmakta ve konunun insan odaklı olarak devletlerin sorumlulukları çerçevesinde ele alınmasını istemektedir.⁴²¹ Bu aslında insani müdahaleyi “ahlaki olarak kabul edilebilir” bir hak olmaktan çıkarmak isteyen ve belirlenen şartlar altında uluslararası topluma ait bir “ahlaki yükümlülük” haline getirmeye yönelik bir yaklaşımdır.⁴²² Fakat niçin yükümlü olduğumuzun cevabı öznedir. Örneğin Rapor’un son cümlelerinde “...Harekete geçmeye hazır olmalıyız. Çünkü eğer böyle yapmazsak, kendimizle yaşamaya devam edemeyiz” denilmektedir.⁴²³ Şartlar açısından baktığımızda ise Komisyon eş başkanı Gareth Evans’ın ifade ettiği gibi, askeri operasyonların koruma yükümlülüğü kapsamında öngörüldüğü biçimde gerçekleştirilmeleri için mevcut durum yetersizdir.⁴²⁴

Günümüzde gelinen noktada “koruma yükümlülüğü” yeni ortaya çıkmakta olan bir norm olarak nitelendirilmektedir.⁴²⁵ Koruma yükümlülüğü anlayışının getirdiği en önemli yeniliklerden biri mutlak egemenlik anlayışının dışına çıkılarak devletin insan için varolduğu

⁴¹⁸ http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files_156/kenya_209/situation-in-kenya-2008_6019/situation-in-kenya-statement-by-bernard-kouchner-january-31-2008_10767.html, (16.11.2009).

⁴¹⁹ Cooper, Voinov Kohler, *op cit.*, s. 18. (Yazarlar doktrinin uygulanmasını ABD’nin uluslararası ortamda çok ihtiyaç duyduğu güvenilirliği sağlamasının bir yolu olarak görmektedirler.)

⁴²⁰ Arbour, *op cit.*

⁴²¹ *Ibid.*, (1674 ve 1706 sayılı kararlar).

⁴²² James Pattison, “Whose Responsibility to Protect? The Duties of Humanitarian Intervention”, *Journal of Military Ethics*, Vol. 7, No. 4, 2008, s. 263.

⁴²³ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 75.

⁴²⁴ Evans, “Protection of Civilians ...”, s. 223.

⁴²⁵ Arbour, *op cit.*

görüşünü yerleştirmeye çalışmasıdır.⁴²⁶ Ayrıca devlet, yalnızca kendi vatandaşları için değil, tüm insanlık için adaletten sorumlu bir yapı olarak ele alınmaktadır.⁴²⁷ İnsani müdahalenin meşruluğuna dair olarak ise Raporda müdahale edilen çatışmalarda bir şekilde taraf olmak durumunda kalınabileceği ifade edilerek klasik tarafsız insani yardım anlayışının dışına çıkmıştır.⁴²⁸ Hukuki açıdan devletlerin en azından Soykırım Konvansiyonu ile soykırımı önlemekle yükümlü hale geldikleri kabul edilmektedir. Uluslararası ceza hukukunun da bu yönde adımları bulunmakla beraber Soykırım Konvansiyonu'nun dışında savaş suçlarının ve insanlığa karşı işlenen suçların önlenmesinde diğer devletlere ait sorumluluklarla ilgili kapsamlı bir yaklaşım geliştirilmemiştir.⁴²⁹ Koruma yükümlülüğü anlayışı ile bu açık kapatılmaya çalışılmaktadır. Fakat “yeni ortaya çıkmakta olan bir norm” (emerging norm) denilen şeyin bir hukuki bağlayıcılığa sahip olup olmadığı, yoksa sadece siyasi bir yaklaşım mı olduğu belirsizdir.⁴³⁰ Şu anki haliyle kavram yanlış anlaşılmaya ve farklı yorumlara açıktır. Ancak devletler 2005 Zirvesi'nde vardıkları fikir birliği çerçevesine hareket ederlerse henüz gelişim halinde olan koruma yükümlülüğünün uygulamalar aracılığıyla öngörüldüğü şekliyle yerleşmesi beklenebilir.⁴³¹

Koruma yükümlülüğü, BM'nin dışında da bazı hükümetlerarası örgütler, uluslararası ve ulusal STK'lar, çeşitli devletler ve organizasyonlar tarafından açıkça desteklenmekte, özellikle internet başta olmak üzere çeşitli araçlarla kitlelere konunun benimsetilmesi amacıyla çaba gösterilmektedir.⁴³² Raporun en önemli özelliğinin insani müdahaleyi meşru konuma getirmesi olduğundan bahsetmiştik. Her ne kadar Komisyon insani müdahale terminolojisini kullanmaktan itinayla kaçınmış olsa da, koruma yükümlülüğü ve insani müdahale konunun aktarımında çeşitli kuruluşlar tarafından aynı çerçeve içinde sunulmaktadır. Bu nedenle zaman zaman insani müdahale terimi de bir anlam kaymasına uğramaktadır. Örneğin Kanada merkezli “Will to Intervene” projesi, insani müdahaleyi güç kullanma tehdidinin etkisini göstereceği fakat askeri ve askeri olmayan önlemleri ve müdahale araçlarını içeren geniş kapsamlı bir yaklaşım olarak yorumlamaktadır.⁴³³

⁴²⁶ Greppi, *op cit.*, s. 213-214.

⁴²⁷ Phillips, “The Ethics of ...”, s. 9.

⁴²⁸ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 5.

⁴²⁹ Arbour, *op cit.*

⁴³⁰ Greppi, *op cit.*, s. 210.

⁴³¹ Luck, *op cit.*, s. 8.

⁴³² Koruma Yükümlülüğü'nü destekleyen oluşumlar hakkında detaylı bilgi için bkz.: *The Responsibility to Protect (R2P): Moving the Campaign Forward*, Human Rights Center, Religion, Politics and Globalization Program, International Human Rights Law Clinic, University of California, Berkeley, October 2007.

⁴³³ The Will to Intervene Project, *Mobilizing the Will to Intervene: Leadership and Action to Prevent Mass Atrocities*, The Montreal Institute for Genocide and Human Rights Studies, August 2009, http://migs.concordia.ca/W2I/W2I_Project.html, s. vi.

Başka bir açıdan ise, insani müdahaleyi meşrulaştırması nedeniyle *koruma yükümlülüğü* eleştirilmektedir. İnsani yardımda bulunma haklarının zaten bulunduğu, insani müdahalenin ise insan haklarının bir parçası olarak sunulmasından endişe duyulduğu dile getirilmektedir. Sorumlu egemenlik anlayışında insani yardımda bulunma yükümlülüğü devletlere, talep etme hakkı ise insanlara ait olarak yorumlanmaktadır.⁴³⁴ Fakat insani müdahalenin insani yardım yükümlülüğüyle aynı sepete konulmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Koruma yükümlülüğü yaklaşımının BM destekli olarak yerleştirilmesi çabalarına yönelik eleştirilere bakıldığında öncelikle güçlü ve zayıf devletler arasındaki ilişkileri düşünersek güçlü devletlere düşen “yükümlülüğün” onların zayıflara tahakküm etmesine yol açması kaçınılmaz olacaktır.⁴³⁵ Koruma yükümlülüğünün manipüle edilmesi sayesinde klasik egemenlik anlayışına göre temel görevleri kendi vatandaşlarına karşı olan devlet adamlarının bu yükümlülüklerinden kaçınmaları mümkün olabilecektir.⁴³⁶

Responsibility kavramının Türkçe’de hem yükümlülük hem de sorumluluk biçiminde çevrilebildiğini göz önüne alırsak kimin, kimden sorumlu olduğunun açıklığa kavuşturulması gerektiğini görüyoruz. Birey bazında baktığımızda gerçek sorumluluk bireyin kendi toplumuna karşı, içinde bulunduğu toplumsal konum bazındaki sorumluluğudur. Başka toplumlara karşı olan ise yapay bir sorumluluktur. Gerçeklikten yoksunluğu, hesap verme mecburiyetini ve siyasal sorumluluğu ortadan kaldırması nedeniyle ise koruma yükümlülüğü sorumsuzca kullanılabilir bir güce dönüşecektir.⁴³⁷

Koruma yükümlülüğü yaklaşımının tavsiye ettiği biçimde insani müdahaleyi meşrulaştıran bir sorumluluğumuzun olamayacağını kabul etmemiz ise insanlığa karşı ahlaki yükümlülüklerimizin bulunduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Birinci bölümde bütün kararlarımızın aslında birer ahlaki tercih olduklarından ve gündelik kararlarımız yoluyla dış politikayı etkileyebilme kabiliyetimiz olduğundan söz etmiştik. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise adil savaş ilkeleri çerçevesinde insani müdahalenin ahlaki biçimde yürütülmesini öneren görüşleri inceleyeceğiz. Adil savaş makul bir başlangıç olabilir fakat başka toplumlara yardımın bütün yükü kriz durumlarında veya çatışma anında karar almak durumunda bulunan belirli sayıdaki askerin omuzlarına yüklenip onların ahlaki davranışları

⁴³⁴ Chiara Bonotto, et al., “Some Reflections about State Sovereignty”, *Humanitarian Action and State Sovereignty International Congress on the Occasion of its XXXth Anniversary*, San Remo, 31 August - 2 September 2000, s. 124.

⁴³⁵ Cunliffe, *op cit.*, s. 54.

⁴³⁶ *Ibid.*, s. 52.

⁴³⁷ *Ibid.*, s. 55.

seçip seçmemesine indirgenemez. Nihayetinde bu hepimizin sorumluluğudur.⁴³⁸ Bu sorumluluğun sınırlarının araştırılması içinse söylemin ötesine geçilerek somut, hayata geçirilebilir öneriler getirilmelidir. (2005 Zirvesi’nde yapıldığı gibi korumakla) yükümlü olduğumuzu ilan etmek yeterli değildir, gerçek bir ahlaki tartışma kendilerine karşı yükümlü olduğumuz insanların sorunlarının nasıl çözüleceğine yönelik olmalıdır.⁴³⁹

2.5. Yasallık Karşısında Meşruiyet

İnsani müdahalenin ahlakiliği konusunda hem devletler hem de devlet dışı aktörler müdahale etmeli miyiz yoksa etmemeli miyiz ikilemini yaşarken⁴⁴⁰ müdahale etseler de etmeseler de kararlarının sorgulandığını ve eleştirildiklerini görüyoruz.⁴⁴¹ Çift taraflı eleştirinin iki sebebi vardır. Birincisi, çalışmanın genelinde üzerinde durduğumuz, insani müdahalenin ne kadar ahlaki olabileceği sorunudur. Normatif kaygılar taşıyan bu görüş farklılığının sebebi ise normatif yargılara varmakta birbirinden farklı normlar ve değerlerden yola çıkıyor olmamızdır. Bir devlet adamının kendi vatandaşları için duyduğu kaygılar, kendi kaderinin tayin hakkını destekleyip desteklememek, insan haklarının teşviki gibi normlar zaman zaman birbirleriyle çatışabilirler. Kısacası “insani” olarak adlandırılması bir müdahaleyi kendiliğinden meşru kılmaz, niçin meşru olarak nitelendirildiğinin değerlendirilmesi gerekir.⁴⁴²

İkinci sebep ise yasallık karşısında meşruiyet görüşünün insani müdahaleyi ahlaki boyutuyla uluslararası toplumun önüne koymasıdır. Meşruiyet niçin önemlidir? İnsani müdahalenin hukuk dışılığını ilan eden tezler herkes tarafından inandırıcı bulunmuş ve kabul görmüş olsaydı, hiçbir şart altında BM’ye veya devletlere müdahale çağrısı yapılmazdı. Bu çağrı, esasında bir adalet arayışının göstergesidir, adaletin sağlanması amacı ise insanların gözünde müdahaleyi meşrulaştırmaktadır. İnsani müdahaleyi hukuki kılabilen olan onun, uluslararası hukukta bir norm haline gelmesi veya hâlihazırdaki mekanizmalar çerçevesinde belirli prosedürlere uygun olarak gerçekleştirilmesidir. Onu meşru kılacak olan ise, insanlar

⁴³⁸ Cady, “Pacifist Perspectives ...”, s. 41.

⁴³⁹ Badiou, *op cit.*, s. 104. Badiou bu yaklaşımı Avrupa’daki yasadışı göçmelere yapılan muamele için kullanmaktadır. Badiou, sınırların kaldırılmasını savunmanın bir politika sayılamayacağını çünkü hiçbir şeye karşılık gelmediğini söylemektedir. Göçmenlere hâlihazırda nasıl muamele edildiğinin ve aslında nasıl bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğinin tartışmaya açılması ise bu konuda gerçek bir politika üretme sürecini başlatacaktır.

⁴⁴⁰ Orford, *op cit.*, s. 15.

⁴⁴¹ Caney, *op cit.*, s. 227.

⁴⁴² Martha Finnemore, “Paradoxes in Humanitarian Intervention”, *Symposium on Norms and Ethics of Humanitarian Intervention at the Center for Global Peace and Conflict Studies*, University of California at Irvine, April 14, 2000, http://www.cgpac.uci.edu/research/working_papers/martha_finnemore_humanitarian_intervention.pdf, s. 1-2.

tarafından ahlaki bulunmasıdır. Bu nedenle insani müdahaleyi savunanlar tarafından meşruiyet, yasal dayanak aratmayacak bir temel gerekçe olarak kullanılmaktadır. Esas itibariyle can kaybının ve yaşanan sıkıntıların çok büyük olduğu durumlarda bu insanları kurtarmak için karışmazlık ilkesinin önüne geçebilecek bir meşru güç kullanma sebebinin oluştuğu savunulmaktadır.⁴⁴³

Hukukla ahlak arasındaki benzerlik ve farklılıklara gelirsek, hukukta hem ne yapılması ve ne yapılmaması gerektiği hem de yasalara uygun davranmayanların ne ceza alacakları açıkça ve yazılı olarak belirlenmiştir. Bunun ötesinde, kuralların ve yaptırımların uygulanmasından sorumlu, düzenleyici ve denetleyici otoriteler bulunmaktadır. Ahlaki ilkeler ise hukuki ilkelerin yapımına temel teşkil edebilmekte veya uygulanmalarını destekleyebilmektedirler. Fakat hukuk gibi kesin, kayda bağlı ve zorla uygulanabilir değildir.⁴⁴⁴ Ahlak bize ne yapmamız gerektiğini söyler ve kısmen benimsenebilecek bir şey değildir. Ahlak bilimin aksine, neyin doğru neyin yanlış olduğunu kesinlikle söyleyebilir ve hukukun aksine onun değerlendirmeleri herkes için pazarlıksız geçerli olmalıdır.⁴⁴⁵

Uluslararası hukuk açısından bakarsak, anlaşma maddeleri pazarlıkla oluşturulur veya hukuki metinlerin bazı maddelerine devletler çıkarları gereği çekince koyarak uygulamaktan kaçınılırlar. Oysa bir uluslararası ilişkiler etiği söz konusuysa, ahlakın doğası gereği, herkes tarafından kabul görmesi gerekir, pazarlığa veya kısmen kabule açık değildir. Dolayısıyla genel anlamda uluslararası ilişkileri, özelde ise insani müdahaleyi meşruiyet üzerinden konuşmak aynı zamanda devletlere kaçınılmaz sorumluluklar yükleyebilecektir. Ahlaki açıdan baktığımızda, BM Şartı'nda yer alan karışmazlık ilkesi ve güce başvurma yasaklanmasının ne kadar doğru olduğu da tartışmaya açıktır.⁴⁴⁶ Hukukun bu konudaki üstünlüğü ise insani müdahalenin ahlaki görüşlerin farklılığından dolayı etik açıdan çeşitli şekillerde yorumlanabilir olmasıdır. Uluslararası hukukun tavrı ise bir kesinlik getirmektedir. Fakat aynı zamanda konuyu karmaşıklaştırmamak için hukuki boyutunun olmaması gerekçe gösterip buna uygun davranılması bu tercihin ahlaki sonuçlarından kaçınılabileceği anlamına gelmemektedir.⁴⁴⁷ Ayrıca insani müdahale gerçekleştirilmenin tek hukuki yolu olan BM Güvenlik Konseyi'nin onayının alınmasının yani BM tarafından alınacak müdahale kararının ahlaki meşruiyeti de tartışmaya açıktır. Örneğin ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin

⁴⁴³ Murphy, "Humanitarian Intervention", s. 465.

⁴⁴⁴ Gert, *op cit.*

⁴⁴⁵ James P. Sterba, "Hoffmann's Kantian Justification For Humanitarian Intervention", Stanley Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1996, s. 88.

⁴⁴⁶ Caney, *op cit.*, s. 226.

⁴⁴⁷ Alex J. Bellamy, Paul D. Williams, 'The UN Security Council and the Question of Humanitarian Intervention in Darfur', *Journal of Military Ethics*, Vol. 5, No. 2, 2006, s. 148.

Irak'ı işgal etmelerinin ardından BM devreye sokulmuştur fakat bu durum, güç kullanımına ahlaki meşruiyet sağlamaya yeterli değildir.⁴⁴⁸

Her ahlaki eylemin hukukta karşılığı bulunmadığı gibi, her hukuki eylemin de ahlaki ve adil olduğu söylenemez. İnsani müdahale bazında, insanların ahlaka ve adalete dair beklentilerini karşılamayan kanunların ne kadar hukuki oldukları esasında hukukçuların kendi aralarında da tartışmalıdır. İnsani müdahaleyi ahlaki açıdan meşru görenlerin ise yasal dayanağın bulunmayışını çok fazla önemsediklerini söyleyemeyeceğiz.⁴⁴⁹ İnsani müdahalenin meşruiyetini savunan herkes aynı zamanda yasallaştırılması gerektiğini de düşünmemektedir. Çünkü uluslararası hukuk, kayda geçmiş prensiplerin özel şartlar ve muhtemel sonuçlar dikkate alınmadan uygulanmasına dayanır.⁴⁵⁰ Hukukun bir hak olarak insani müdahaleyi tanınması ise kötüye kullanımların önünü açabilecektir ve bazı düşünürler, istisnai durumlar için Güvenlik Konseyi'nin onayının sağlanamaması halinde yasal duruma bakılmaksızın insani müdahalede bulunmanın ahlaki bir zorunluluk ve meşru bir eylem olduğunun kabul edilmesinin yeterli olduğu görüşündedirler.⁴⁵¹

Aynı zamanda hukukun belirli bir kesimin çıkarlarını gözetecek biçimde, özellikle de uluslararası hukuk söz konusu olduğunda oluşturulması mümkündür. Örneğin insani müdahalenin yasallaştırılmasını savunan hukukçular da bulunmaktadır. Fakat müdahaleciliğin yasallaşmasının uluslararası kuruluşları ve büyük güçleri insan hakları, demokrasi gibi değerleri emperyal bir tavırla diğer devletlere empoze etme hakkının sahibi olarak onaylanması anlamına gelebileceğini tartışmaktan kaçınmaktadırlar.⁴⁵² Gerçek meşruiyetin ise çıkardan bağımsız, bütünü iradesini yansıtan bir ahlakilik içerdiği iddia edildiğinden yasallık ve meşruiyet her zaman birbiriyle örtüşmemektedir.⁴⁵³ Fakat gidişata baktığımızda insani müdahalenin meşruiyetinin sürekli gündemde tutularak ve uygulamalar sayesinde teamül hukukunun bir parçası haline getirilmeye çalışıldığı açıktır.⁴⁵⁴

Uluslararası hukuk yalnızca devletlerin çatışan çıkarlarını dengelemeye çalışan değil, kurallar koyan bir yapıdır. Uluslararası düzenin de hukukun ortak çıkarların elde edilmesine yönelik tutarlı bir mekanizma haline gelmesini sağlaması gerekir.⁴⁵⁵ Bununla beraber

⁴⁴⁸ Janne Haaland Matlary, "The Legitimacy of Military Intervention: How Important is a UN Mandate?", *Journal of Military Ethics*, Vol. 3, No. 2, 2004, s. 135.

⁴⁴⁹ Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations...*, s. 29.

⁴⁵⁰ Brown, *op cit.*, s. 44.

⁴⁵¹ Wheeler, *Saving Strangers...*, s. 41.

⁴⁵² Orford, *op cit.*, s.20.

⁴⁵³ Wheeler, *Saving Strangers...*, s. 3.

⁴⁵⁴ Haines, *op cit.*, s. 112.

⁴⁵⁵ Andrew Clapham, "National Action Challenged: Sovereignty, Immunity and Universal Jurisdiction before the International Court of Justice", Mark Lattimer, Philippe Sands (ed), *Justice for Crimes Against Humanity*, Oxford: Hart Publishing, 2003, s. 302.

yetersizliklerine rağmen uluslararası hukukun öznel ahlak anlayışlarının ötesine geçerek objektif bir kurallar bütününe hayata geçirme çabasını göz ardı edemeyiz.⁴⁵⁶ Ancak uluslararası hukukun karışmazlık ilkesi sayesinde devletlerin içişlerine karışılarak güçlü devletlerin doğru ve yanlış algıları temelli dayatmaların önüne geçilebildiğinin unutulmaması gerekmektedir. Egemenlik kavramı aşındırılarak kendini kaderini tayin hakkı ve azınlık hakları çerçevesinde her yardım talep eden topluluk adına, kimin zaman daha sonra ele alacağımız biçimde uluslararası toplumun müdahalesini sağlamak üzere olayların bilinçli tırmandırılması neticesinde insani müdahaleye başvurulması da uluslararası düzeni tehdit edecektir.⁴⁵⁷

2.5.1. Hak mı Yoksa Ödev mi?

İnsani müdahalenin meşru olması, onun adil görüldüğü anlamına gelmektedir. Bir müdahalenin adil sayılabilmesi için ise Çoğulcuların endişelerinin ötesinde herhangi birimizin harekete geçmesini sağlayacak evrensel adalet ilkelerinin neler olduğunu tanımlamak gereklidir.⁴⁵⁸ Bir devletin kendi vatandaşları için adil bir düzeni sağlayıp beklentilerini karşılayamaması içsel meşruiyetin çöktüğü anlamında yorumlanmaktadır.⁴⁵⁹ Dini, etnik, vb. farklılıklara dayanan değişik adalet anlayışlarının varlığına rağmen insan olmanın da özünde böyle bir durum karşısında harekete geçme hakkını tanıdığı düşünülmektedir.⁴⁶⁰ Fakat insani müdahaleyi yalnızca bir hak olarak görürsek hem hak sahipleri kendi, açılarından uygun gördükleri her durumda bu hakkı kullanmak özgürlüğüne sahip olurlar hem de kullanmadıkları takdirde – yardım etmekle yükümlü olmadıklarından – hesap vermek durumunda değillerdir.⁴⁶¹

Hak olarak görüldüğünde, müdahale eden devletlerin öncelikle kendi çıkarlarını gözetmeleri mümkündür. Örneğin başarısız bir devlete müdahale etmek isteyen çevre ülkeler bu devletin bölgeye istikrarsızlık ihraç etmesini engellemek amacıyla müdahale hakkına sahip olduklarını iddia edebilirler. Fakat o zaman konuyu mağdur odaklı insani müdahale kapsamında değerlendiremeyiz. Ayrıca böyle bir hakkın var olabilmesi için bu hakkın uluslararası hukuk tarafından tanınmış olması gerekir ki, insani müdahale çerçevesinde koruyan ve korunan devletler arasında bir hiyerarşiye yol açabilecek böyle bir hak tanıma söz konusu değildir. Eğer tanınırsa da o takdirde kriz durumları için müdahale çağrısı

⁴⁵⁶ Warner, , *op cit.*, s. 48.

⁴⁵⁷ Hoffman, “Sovereignty and ...”, s. 19.

⁴⁵⁸ Caney, *op cit.*, s. 231.

⁴⁵⁹ Tesón, *A Philosophy of..* , s. 1.

⁴⁶⁰ Tesón, “The Liberal Case for ...”, s. 94.

⁴⁶¹ Coady, *op cit.*, s. 25.

yapılamayacaktır çünkü hak olarak tanınmış bir yetkiyi kullanıp kullanmamak sahibinin kararı, ona ait bir ayrıcalıktır ve bu hakkı kullanmamaktan sorumlu tutulamaz.⁴⁶²

İnsani müdahaleyi bir yükümlülük olarak tarif ettiğimizde ise, insanlara müdahaleyi yasal bir hakka dönüştürmekten çok daha fazlasını zorunlu tutmuş oluyoruz. Çünkü yasal hak müdahaleyi mümkün kılar fakat tercih hakkını devletlere, örgütlere, vb. bırakır. Müdahalenin ahlaki bir yükümlülük olduğunu söylemek müdahalede bulunulmalıdır demekle eş anlamlıdır.⁴⁶³ Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu da insani müdahaleyi koruma yükümlülüğünün bir parçası olarak ele alırken İngiliz Okulu'nun insani müdahale hakkı eksenli teorik çerçevesinin dışına çıkmak istemiş ve insani müdahaleyi bir harekete geçme yükümlülüğü yani bir ödev olarak görmüştür.⁴⁶⁴

2.5.2. Meşruiyet

Konumuz ise insani müdahalenin meşruiyeti olduğundan bu meşruiyeti sağlayabilecek olan, insani müdahalenin ahlaki yükümlülükler çerçevesinde bir ödev olarak ele alınması gerektiği anlayışıdır. Fakat en başından şunu belirtmek gerekir ki bir devletin müdahaleden örneğin mülteci akınlarını önlemek gibi bir çıkarının var olması aynı zamanda insani amaçlar taşımadığı anlamına gelmez. Dolayısıyla bir devlet adamının karar alırken kendi vatandaşlarının güvenliğini ve çıkarlarını tamamen bir taraf bırakması beklenemez. Şartlara göre çıkarların ve yardım etme düşüncesinin uzlaştırılması mümkündür.⁴⁶⁵ Bir devletin siyasal açıdan müdahale etme kararını alması ise hem fiziksel ve mali imkânların elverişliliğine hem de kendi ülkesindeki halkın konuya ilgisi ve müdahale edilmesi beklentisine bağlıdır.⁴⁶⁶ Olayların gündeme getirilmesi ve medyada yer almasının kamuoyu üzerindeki etkisinden çalışmanın devamında bahsedeceğiz.

Bir insani müdahalenin meşruiyetini değerlendirme ölçütleri arasında kimin onayıyla yapıldığı, niyetler ve sonuçların değerlendirilmesi sayılabilir.⁴⁶⁷ Yasallık niyetler ve eylemlerle ilgiliyken meşruiyet konuya sonuçları da içeren daha geniş bir açıdan bakar. Uluslararası toplumun gözünde bir insani müdahalenin meşruiyeti ise çoğunlukla niyetlere değil başarılı sonuçlar elde edilmesine göre değerlendirilir.⁴⁶⁸ Sonuçların niyetlerden önemli sayılmasının çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle devletlerin genelde yalnızca insani kaygılarla

⁴⁶² Arbour, *op cit.*

⁴⁶³ Wheeler, Bellamy, *op cit.*, s. 560.

⁴⁶⁴ Bellamy, "Humanitarian Intervention and ...", s. 6.

⁴⁶⁵ Jackson, *op cit.*, s. 123-124.

⁴⁶⁶ Haines, *op cit.*, s. 112.

⁴⁶⁷ Klaus Dodds, *Geopolitics in a Changing World*, Singapore: Prentice Hall, 2000, s. 147.

⁴⁶⁸ Welsh, *Humanitarian Intervention...*, s. 7.

müdahalede bulunmanın yüküne katlanmayacakları bilindiğinden insani niyetlerle harekete geçildiğinin beyan edilmesi yeterli görülmemektedir. İkinci olarak, tartışmalı bir gerekçe olmakla beraber niyet gibi öznel bir ölçüt yerine müdahale edilen ülkedeki durumun düzelmesi gibi nesnel bir ölçütün varlığının daha uygun olacağı düşünülmektedir. Fakat durumun düzelmiş olmasının ve şartların iyileştirilmesinin neyle ölçüleceğinin farklı yorumlara açık olduğu kesindir. Üçüncü olarak da yalnızca niyetlere dayanılarak yola çıkılmaması amaca ulaşmak için kullanılacak araçların ne kadar insani olduğunun da önceden değerlendirilmesini sağlar.⁴⁶⁹

Fakat müdahalecinin niyetleri göz ardı edilerek yalnızca sonuçlara bakılması Realist bir perspektiften konuya yaklaşması ve bir müdahalenin ancak müdahale gerçekleştikten sonra sonuçlar değerlendirilip meşru sayılabileceğini zımni olarak kabul etmesi nedeniyle sorunludur. Ayrıca başarı ihtimali, her halükarda risk barındıran bir öngörüdür. Bernard Kouchner'ın ifade ettiği gibi, hem yasal hem de meşru olması bile bir eylemin başarılı sonuçlar elde edeceğinin garantisi olamaz.⁴⁷⁰

İlk anda beklenen sonuçların elde edilmesinin yani ağır insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılmasının ardından en önemli mesele ise müdahaleden sonra o ülkede yaşayan insanların geleceğinin ve nasıl bir hayatları olacağına çok iyi düşünülmesi gerektiğidir. Kısacası birini kurtarmak yeterli değildir ne uğruna kurtardığımız da önemlidir. Silahlı müdahalenin bir toplumu baskı ve şiddete sürükleyen sorumluları etkisiz hale getirmesi ve şiddeti geçici olarak durdurması mümkündür. Fakat müdahaleyi gerektirecek ortamın oluşmasında etkisi olmuş veya seyirci kalmış herkesin ve bütün toplumsal yapıların ortadan kalkmış olabileceğini düşünmek mümkün değildir. İnsani müdahale şiddete şiddetle karşılık verilmesidir ve müdahalecilerin kullandığı güç, hem kendilerine hem de korumaya gittikleri insanlara karşı yeni bir şiddet dalgasının yükselmesine neden olabilir.⁴⁷¹ Başka bir gerçek daha var ki o da herhangi bir askeri müdahalenin meşruiyetinin insanlar tarafından askeri başarı ile ölçülüyor olmasıdır.⁴⁷² Dolayısıyla tek dayanağı meşruiyet olan insani müdahalede müdahaleciler muhakkak kazanmak zorunda hissedeceklerdir kendilerini. Zaten kaybetmeleri de müdahale edilen ülkedeki şartların kötüleşmesini getirecektir. Sonuçta ise tüm insani kaygıların bir kenarda kaldığı, kazanılmak zorunda olunan bir savaşa girişilmesi olasıdır.

⁴⁶⁹ Bellamy, "Motives, Outcomes, ...", s. 224.

⁴⁷⁰ Bernard Kouchner, "US – Europe Relations : Toolbox for a New Era", Brookings Institution Washington D.C., November 12, 2008, <http://ambafrance-us.org/spip.php?article1180>, (16.11.2009).

⁴⁷¹ Coady, *op cit.*, s. 30.

⁴⁷² Matlary, *op cit.*, s. 134.

Özellikle Kosova'ya düzenlenen askeri operasyondan sonra uluslararası hukukun konuya yaklaşımı ile meşruiyet arayışının örtüşmediği daha fazla ortaya çıkmıştır.⁴⁷³ Aslında iki doğru arasında tercih yapılmasını gerektiren bu ikilem uluslararası ilişkiler açısından bir trajediye işaret etmektedir.⁴⁷⁴ Kosova'ya düzenlenen insani müdahale Güvenlik Konseyi'nin onayı alınmadan yani yasal dayanağı olmadan gerçekleştirilmekle beraber ahlaki açıdan meşru olarak nitelendirilmektedir.⁴⁷⁵ Güvenlik Konseyi'nden beklenen Çin ve Rusya vetoları nedeniyle insani müdahale için BM onayına başvurulmamış olan operasyonun ardından BM'nin NATO'nun bölgedeki konumu hakkında düzenlemelere gitmesi ise BM'nin de operasyona bir tür meşruiyet yüklediğini ortaya koymaktadır.⁴⁷⁶

Kosova için kurulan Bağımsız Uluslararası Komisyon raporunda insani müdahalenin uluslararası ahlak ile uluslararası hukuk arasındaki gri bölgede bir yerde durduğunu ve bu gri bölgenin hukukun katı çerçevesinin dışında kalması yerine hukukun meşruiyete esnek yaklaşması gerektiğini ileri sürmektedir.⁴⁷⁷ Genel kabul gören yaklaşım, ister hak ister yükümlülük olarak adlandırılınsın, insani müdahalenin bağımsızlığa saygı ve karışmazlık ilkelerinin karşısına çıkartılacak bir temel ilke değil bir istisna olarak ele alınması gerektiğidir.⁴⁷⁸ İnsani müdahale devletlerin yasal haklarının üzerinde bir ilke olarak uluslararası hukukta yer almamalıdır çünkü bedeli ağır olabilecek ve sonuçları baştan asla tam olarak bilinemeyecek bir eylemdir.⁴⁷⁹ İnsani müdahaleyi haklı gerekçelerle başlatmış olmak tek başına tam bir meşruiyet sağlamaz, *kusursuz meşruiyet* için sonuçlarının da başarıya ulaşması yani kriz durumunun tekrar ortaya çıkmayacak biçimde sona erdirilmesi gerekmektedir. Böylesine kapsamlı bir kusursuz sorumluluk anlayışı yerleştirmeye çalışan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu devletleri korumakla yükümlü kılarak bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. Oysaki bu tür bir ahlaki ütopyacılığın hayatın gerçekleriyle örtüşmesi mümkün değildir. Bu konuda en mükemmel yaklaşımı benimsemek ve uygulayabilmek, tam anlamıyla doğru olanı yapabilmek düşüncede herkesin arzusu olmakla beraber gerçekleşmekte olan ve haliz hazırdaki şartlar altında gerçekleştirilebilecek

⁴⁷³ Allen Buchanan, "Reforming the International Law...", s. 131.

⁴⁷⁴ Kofi Annan, "Annual Report to General Assembly" 20 September 1999, <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990920.sgsm7136.html>, (22.10.2009).

⁴⁷⁵ Gregory Reichberg, Henrik Syse, "Humanitarian Intervention: A Case of Offensive Force?", *Security Dialogue*, Vol. 33, No. 3, 2002, s. 310.

⁴⁷⁶ Independent International Commission on Kosovo, *The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*, New York: Oxford University Press, 2000, s.163. (BM Güvenlik Konseyi 1999 yılında Kosova ile ilgili aldığı 1244 sayılı kararın 2. ekinin 4. maddesinde NATO'nun katılımı ile Kosova'da uluslararası güvenliğin mevcudiyetine değinilmektedir, karar metni için bkz.: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>, 14.06.2010).

⁴⁷⁷ *Ibid.*, s. 164.

⁴⁷⁸ Walzer, "The Argument about Humanitarian Intervention".

⁴⁷⁹ Nardin, "The Moral Basis of ...", s. 69.

olanlar üzerinden insani müdahaleyi konuşmak belki de en doğrusu olacaktır.⁴⁸⁰ İnsani müdahaleyi gerçekleştiren şartların doğrudan egemen devletin yetkilerini etik gerekçelerle tümüyle elinden alabileceğini ve uluslararası toplumun olaya dâhil olmasının bir siyasi iradenin yerini tutabileceğini düşünmek mümkün değildir.⁴⁸¹

İnsani müdahaleyi uluslararası hukukun onayı alınmadan gerçekleştirilebilecek bir meşru istisna olarak alırsak, bu sefer böyle bir eylemi gerçekleştirebilecek siyasi iradeye kimin sahip olduğunu düşünmemiz gerekir. Siyasi iradenin bunu sağlayabilmesi için içsel ve dışsal meşruiyete ihtiyacı vardır. İnsani müdahaleyi meşru bir yükümlülük olarak ele aldığımızda, kimin, kime karşı, ne için ve hangi sınırlar dâhilinde sorumlu olduğu ahlaki açıdan incelenmeye açıktır. Bir ödev olarak insani müdahaleyi gerçekleştirme sorumluluğun diğer devletlerde yaşayan insanlara düştüğünü görüyoruz. Genç insanların ölümü göze alarak böyle bir yardımı yapmak istemelerini, ailelerinin, geride kalanların bu gidişi desteklemelerini neyin sağlayacağı üzerinde düşünmek gereklidir.⁴⁸² İnsani müdahale savunucuları, ahlaki meşruiyetin bu motivasyonu sağlayacağı görüşündedir. Fakat herkes aynı fikirde değildir. Yükümlülükleri yanlış davranışlardan kaçınmaya yönelik negatif ve tehlikeyi göze alan koruma görevini içeren pozitif yükümlülükler olarak ikiye ayırdığımızda, pozitif yükümlülükleri yalnızca kendi devletimizin vatandaşlarına karşı taşıdığımız düşünülmektedir.⁴⁸³ Nereye kadar çaba göstermekten sorumlu olduğumuz da aslında belirsizdir. Liberalizmin en nihayetinde talep edeceği biçimde dünyada olan biten her şeyden sorumlu sayılmak mümkün değildir. Böyle bir sorumluluğunun varlığı kabul edilse bile hiçbir devletin veya örgütün bunun gereklerini yerine getirebilecek ve her şeyi kontrol edebilecek gücü ve imkânları bulunmamaktadır.⁴⁸⁴

Meşruiyet arayışının devletler ve örgütler tarafından bu kadar çok önemsenmesinin nedeni, günümüzde uluslararası ilişkilerde devletlerin davranışlarını meşrulaştıran içişlerinde insan haklarına saygı, iyi yönetim gibi normatif değerlerdir. Uluslararası ilişkilerin insan hakları eksenli yürümesi ise devletleri bu standartlara uymaya zorlamakta fakat daha önemlisi diğer devlet ve örgütleri ekonomi başta olmak üzere çeşitli alanlarda standartları sağlayamayan devletlerin içişlerine müdahale etme gerekçesi olmaktadır. Artık meşru sayılan ve yasal zemine oturtulmuş bu yöntemlerle başarı sağlanamaması ve şiddetin ortaya çıkması

⁴⁸⁰ Ignatieff, *op cit.*

⁴⁸¹ Cunliffe, *op cit.*, s. 48.

⁴⁸² Shue, *op cit.*, s. 25.

⁴⁸³ *Ibid.*, s. 26-27.

⁴⁸⁴ Hall, *op cit.*, s. 194.

ise insani müdahale gerekçesi olarak sunulmaktadır.⁴⁸⁵ Diğer taraftan da uluslararası ilişkilerin normatif algılara dayalı yürütülmesi çabası müdahalecileri de kısıtlamakta, niçin ve nasıl müdahale edileceği konusunda keyfi davranmamakta ve uluslararası hukuk olmasa bile uluslararası toplum nezdinde meşru davrandıklarına dair onaylanmayı beklemektedirler.⁴⁸⁶ İnsani değerlerin uluslararası alanda meşruiyetin anahtarı haline gelmesi, olayın dışında kalan üçüncü devletleri de etkilemekte ve müdahale edilen devletin egemenlik haklarına dair bazı itirazları olsa bile dile getirmekten insani değerlere karşı çıkıyormuş gibi görünmemek adına kaçınmakta veya buna cesaret edememektedirler.⁴⁸⁷ Uygulamaya gelindiğinde ise uluslararası toplum, kriz durumlarında insani müdahale gerçekleştirip gerçekleştirilmemeyi tarihsel ve teorik çerçeve ve çıkarlar bazında tartışmakta, genelde müdahale şartlarının oluşmuş olduğu dile getirilmekte fakat bunun nasıl gerçekleştirileceği konusunda uzlaşmamaktadır.⁴⁸⁸

2.6. Bir Politika Aracı Olarak İnsanilik

Günümüzde insani müdahale kararı iç ve dış kamuoyunun tartışmaları eşliğinde alınmakta, devletlerin kaygısı ise daha önce bahsettiğimiz şekilde uluslararası alanda yükselen değer olan insan haklarına önem verilmesi ekseninde, müdahalenin insani gerekçelerle ahlaki açıdan meşrulaştırılması olmaktadır. Meşru davrandığı izleniminin bir devlete kazandırdığı bu *yumuşak güç* kararlarında ve eylemlerinde daha az muhalefet görmesini sağlar.⁴⁸⁹

İnsani müdahale daha önce bahsettiğimiz gibi ahlaki gerekçeleri de olsa siyasal gerekçeleri ve sonuçları da olan ve gerçekleştirilmesi için siyasi irade gereken bir eylemdir.⁴⁹⁰ Normal şartlar altında ise uluslararası ilişkilerin “insani” boyutu doğal afetler, açlık gibi sorunlarla yüz yüze kalan insanlara yardım etmeyi, hükümetlerin, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının, vb. bu yöndeki çabalarını içerir.⁴⁹¹ Konunun “insani” boyutu ile siyasi boyutu arasındaki ayrımı iki sivil toplum kuruluşunun farklı yaklaşımları üzerinden örneklendirebiliriz. İnsani müdahale teriminin Soğuk Savaş sonrasında kullanımını sağlayanlardan biri olan Bernard Kouchner’ın kurmuş olduğu Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü’nün Başkanı Morten Rostrup kendi yardım çabalarının askeri güç gerektiren taraflı

⁴⁸⁵ Finnemore, “Paradoxes in ..”, s. 8.

⁴⁸⁶ *Ibid.*, s. 9.

⁴⁸⁷ Wheeler, “The Humanitarian Responsibilities ...”, s. 39.

⁴⁸⁸ Bellamy, “Humanitarian Intervention and ...”, s. 19.

⁴⁸⁹ Matlary, *op cit.*, s. 133.

⁴⁹⁰ Burada yalnızca devlet adamlarının müdahale etme kararlılığından ve içsel meşruiyeti sağlamalarından bahsetmiyoruz. NATO’nun Kosova’ya müdahalesine Çin ve Rusya’nın karşı çıkışlarından veya vetolar nedeniyle BM’den müdahale kararı çıkarmanın kolay olmayışından görüldüğü üzere insani müdahale uluslararası siyasetin bir parçasıdır.

⁴⁹¹ Garrett, *Doing Good and Doing Well...*, s. 1.

askeri operasyonların bir parçası olarak sunulmaması gerektiği, bunun aynı zamanda yardım kuruluşlarında görev yapanları, yardım almaya gelenleri ve hastane, yardım kuruluşlarının büroları vb. mekânları askeri hedef haline getirebileceği ve ihtiyacı olan insanlara ulaşılmasını engelleyebileceği görüşündedir.⁴⁹² Başka bir sivil toplum kuruluşu, Uluslararası Af Örgütü çeşitli zamanlara BM’yi ve devletleri koruma yükümlülüğü çerçevesinde harekete geçmeye davet etmiştir.⁴⁹³ Sınır Tanımayan Doktorlar ise Koruma Yükümlülüğünün 2001 Raporu’nun öngördüğü biçimde işleyebilmesi için öncelikle *belirlenen ilkelere saygılı ve gerçekleştirilebilecek* siyasi iradeye ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadır.⁴⁹⁴ Buradaki mesele, silahlı çatışmada taraf olma durumunun özellikle de devletler bazında aynı zamanda siyasi bir eyleme dönüşeceği ve bunun “insani” bir seçim olarak sunulmasının ne kadar gerçekçi sayılabileceğidir. Şiddeti durdurmaktan devlet inşasına kadar çeşitli boyutlarda ihtiyaç duyulabilecek olan insani eylemin ahlaki açıdan meşru biçimde yürütülmesini sağlayacak olan ahlaki değerlendirmeler değil, siyasal açıdan konunun muhakeme edilmesidir.⁴⁹⁵

İnsanlık söylemi ise özellikle geçmişte yardım kuruluşlarında çalışmış kişilerin yazdıklarıyla krizleri ortaya çıkaran sorunlar göz ardı edilerek, kişisel deneyimlerin ön planda olduğu “*yapay bir aciliyet hissiyatı*” çerçevesinde popülerize edilebilmektedir. Özellikle akademisyenlerin ve siyasetçilerin dâhil olduğu, insani müdahalenin ahlaki ve hukuki boyutuna dair tartışmalar ise bir *sınıfta veya mahkemede* yer alabilecek fikir beyanlarını anımsatmakta, olayların gerçek mahiyetinin uzağına düşmektedir.⁴⁹⁶ İnsani müdahalenin gerekliliğini savunan kişilere baktığımızda konuyla ilgili kişisel deneyimlerin söylemleri üzerinde önemli rol oynadığını görüyoruz. Kofi Annan BM Genel Sekreteri olmadan önce Ruanda’daki soykırımın ve Srebrenitza katliamının yaşandığı yıllarda BM Barışı Koruma Bölümü’nün başındaydı, 1996 yılında Genel Sekreter seçilmesinin ardından ise BM sistemin müdahaleler konusundaki yetersizliklerini şiddetle eleştirmeye başlamıştır.⁴⁹⁷ Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu’nun eş başkanı ve koruma yükümlülüğü yaklaşımının savunucusu olan Gareth Evans bu konudaki hassasiyetinin Kamboçya’daki

⁴⁹² Morten Rostrup, “Humanitarian and Military Don’t Go Together”, http://www.msf.org/msfinternational/invoke.cfm?component=article&objectid=F7813F57-F83B-4EA1-8BC921735D2878A0&method=full_html, 18.10.2001, (16.03.2010).

⁴⁹³ *The Responsibility to Protect (R2P): Moving the Campaign Forward*, s. 100.

⁴⁹⁴ Catherine Dumait-Harper, “Responsibility to Protect”, http://www.msf.org/msfinternational/invoke.cfm?component=article&objectid=388662F3-FB8F-4F12-B6D4ECB69A1A3D64&method=full_html, (15.02.2010).

⁴⁹⁵ Nardin, “The Moral Basis of ...”, s. 66.

⁴⁹⁶ John Tirman, “The New Humanitarianism: How Military Intervention Became the Norm”, *Boston Review*, December 2003/January 2004, www.bostonreview.net/BR28.6/tirman.html, (24.02.2010).

⁴⁹⁷ Lang, *op cit.*, s. 142.

ölümlerden duyduğu üzüntüyle başladığını söylemektedir.⁴⁹⁸ 1994 yılında Ruanda’da bulunan BM gücü UNAMIR’in komutanı Romeo Dallaire’i görev başında bulunduğu sırada şahit olduğu soykırım ve BM sisteminin yetersizlikleri ülkesi Kanada’da bir soykırım karşıtı ve insani müdahale savunucusu olarak çalışmaya itmiştir.⁴⁹⁹ Sorumluluk hissiyle yola çıkan bu kişilerininkiyle 2005 Zirvesi’nde yükümlü olduklarını söyleyen fakat kendilerini mümkün olduğunca herhangi bir yasal yükümlülükle bağlamamaya çalışan ülke yöneticilerinin konuya yaklaşımları aynı kararlılıkta değildir.

Siyasal uygulamalar açısından baktığımızda adaletin sağlanması için harekete geçildiği söylemi ve etiğin siyasi kararlarda yer bulması yalnızca günümüzde gündemde değildir, adaleti güç kazanmak ve insanları etkileyebilmek için bir meşrulaştırma aracı olarak gören Machiavelli için de önemlidir.⁵⁰⁰ Siyasi iradeyi harekete geçirenin ne olduğunu sorguladığımızda asla etik kaygıların duyulmadığını ve yalnızca çıkarın gözetildiğini söylemek aslında pek mümkün değildir. İnsani müdahale kararının siyasi açıdan ikisini de barındıran çok amaçlı bir karar olarak ele alınması en doğru yaklaşım olacaktır.⁵⁰¹

Örneğin Yugoslavya’nın dağılma sürecinde Türkiye, Bosna’daki Müslümanlara yönelik katliamlar başlayana dek uzun bir süre Yugoslavya’nın bütünlüğünün korunmasını destekledi. Türkiye’nin izlediği siyasetin sebepleri arasında geçmişte Yugoslavya ile ilişkilerin iyi olması, Batılı devletlerin konuya yaklaşımlarına paralel davranma isteği, Boşnak ve Arnavut mültecilerin ülkeye gelmelerinden duyulan endişe, Avrupa ile Türkiye arasındaki ticaret yolu üzerinde bulunan Yugoslavya topraklarının güvenli olması düşüncesi ve Türkiye’nin Balkanlar’daki ülkelerle ilişkilerini bozabilecek olan bir neo-Osmanlı imajı oluşturmaktan çekinmesidir. İlginç olan nokta, saydığımız sebepler nedeniyle Türkiye’nin kendi kamuoyundan gelen baskılara rağmen ilk etapta Boşnakların yanında yer almamış olmasıdır.⁵⁰²

Türkiye’den başka bir örnek ise Afganistan’a asker gönderilmesi ile ilgilidir. Türkiye aynı dini paylaştığı Afgan halkı ile geçmişten gelen dostane ilişkilere sahiptir. Aynı zamanda ülkeyi yöneten baskıcı rejime ve buradan uluslararası terörizmin beslenmesine karşıdır.

⁴⁹⁸ Evans, *The Responsibility to Protect...*, s. 1-3.

⁴⁹⁹ <http://www.romeodallaire.com/biography.html>, (21.06.2010). *Will to Intervene* Projesi’nin geliştiricilerinden olan General Dallaire aynı zamanda BM Genel Sekreteri’nin Soykırımı Önleme Özel Danışmanı ve *sorumluluk olarak egemenlik* kavramını ortaya atan kişi olan Francis Deng’in çalışmalarına destek veren BM Soykırımı Önleme Tavsiye Komitesi üyesidir. <http://www.un.org/preventgenocide/adviser/advisory.shtml> (21.06.2010).

⁵⁰⁰ Richard Ned Lebow, “Classical Realism”, Tim Dunne et al. (eds.), *International Relations Theories*, New York: Oxford University Press, 1997, s. 60.

⁵⁰¹ Jack Donnelly, “Realism”, Scott Burchill, et al. (eds.), *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, 2005, s. 49.

⁵⁰² Şaban Çalış, “Turkey’s Balkan Policy in the Early 1990s”, *Turkish Studies, Turkish Studies*, Vol. 2, No. 1, 2001, s. 136-138.

Bununla beraber Türkiye'deki kamuoyu Afganistan'daki NATO varlığını Amerikan çıkarlarının bir uzantısı olarak görmekte, Afganistan'daki askeri varlığın bu siyasal yönü Türk halkının gözünde önem taşıdığından, kamuoyu bu ülkeye Türk askerinin gönderilmesine tepki göstermektedir.⁵⁰³ Fakat günümüzde devletin genel siyaseti açısından BM ve NATO'nun operasyonlarına asker sağlıyor olmak Türkiye'nin uluslararası alanda barışı koruma, kriz yönetimi gibi konularda bir aktör olarak önemini arttırmaktadır. Aynı zamanda NATO'ya verdiği destek ve Avrupa güvenliğine yaptığı katkı, AB ve NATO ile ilişkilerinde Türkiye'ye fayda sağlamaktadır.⁵⁰⁴

İnsani müdahaleyi gerektiren haklı sebepler bakımından ise tarafsız bir insaniliğin her zaman fayda sağlamayacağı açıktır. Bazen bir tarafın kazanmasını sağlamak ve belki de kendi kaderini tayin etmesini savunarak bir ülkeyi parçalamak gerekir. Bosna'daki savaş örneğinde olduğu gibi, çatışan tarafları birbirinden uzak tutmaya çalışmak yetmemiş, çatışmaların yalnızca Bosna'daki Sırp, Hırvat ve Boşnaklar arasında değil, ancak Sırbistan ve Hırvatistan'ın desteğiyle meydana geldikleri anlaşıldıktan ve Sırbistan'a karşı güç kullanılıp ülke yönetimine baskı yapıldıktan sonra Bosna'daki iç savaş sona ermiştir.⁵⁰⁵ Fakat bu sonucun elde edilmesine kadar ise müdahalede çok geç kalınmıştır. Savaş sonrasında gerçekten Boşnaklara Bosna'da bir gelecek sağlayabilecek bir düzenin kurulup kurulmadığı da ayrı bir tartışma konusudur.

Yalnızca Bosna örneğinde değil, Panama, Haiti ve Somali'deki krizlere yönelik tutumlarda da gelgitler yaşanmıştır. Özellikle demokratik ülkelerde güç kullanma kararının alınması tartışmalı ve yavaş olmaktadır. Müdahale kararının alınmasına kadar geçen zamanda ise tutarsız politikalar benimsenebilmektedir. Kamuoyunun durum hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığı, mülteci akınlarının beklenmediği veya muhtemel müdahalecilerin ekonomik çıkarlarının zedelenmediği Burundi, Cezayir, Sudan gibi ülkelerdeki krizler için ise müdahale gündeme alınmamaktadır. Tutum belirlemede diğer bir etken de haklı sebeplerin bulunmasına rağmen Çin veya Nijerya gibi ülkelere müdahalede başarı şansının az olması veya ilgili ülkenin gücüdür.⁵⁰⁶

⁵⁰³ Hilal Köylü, "Türk askeri Afganistan'da pek etkin, ABD memnun!", <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&Date=7.2.2010&ArticleID=978955>, (07.02.2010).

⁵⁰⁴ Abdullah Gül, Güney Avrupa Ekonomik Forumu'nda Yapılan Konuşma, Vilnius, Litvanya, 13 Eylül 2004, Abdullah Gül, *Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları*, http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/BAKANLAR/AbdullahGul_kitap.pdf, T.C. Dışişleri Bakanlığı, (17.03.2010), s. 304.

⁵⁰⁵ Ignatieff, *op cit.*

⁵⁰⁶ Von Hippel, *op cit.*, s. 169.

Özellikle mülteci akınlarının beklenmesi, kriz durumundaki ülkelere yönelik komşu ülkelerin tutumlarında belirleyici olmaktadır. Günümüzde gelen mültecileri kontrol etmek veya misafir etmek maliyetli ve sorunlu olduğu gibi, insan haklarının uluslararası ilişkilerde önemli bir norm haline gelmiş olması nedeniyle gelenleri reddetmek veya iyi muamele etmemek de devletleri zor durumda bırakmaktadır. Bu durum aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere taleplerinde ellerini güçlendirmekte ve bir nevi tehdit aracı haline gelmektedir. Haiti ABD'ye, Fas da İspanya'ya karşı daha fazla yardım için mülteci kartını kullanmıştır. Genel olarak ise mülteciler konusu gelişmekte olan ülkelere yönelik yaklaşımı etkilemekte ve bu ülkelere yapılan yardımların önceliği halkın bulunduğu yerdeki şartlarını iyileştirmeye çalışmak bunun için de yönetimi ve ekonomiyi güçlendirmek olmaktadır.⁵⁰⁷

Hukuki boyutu açısından baktığımızda da günümüzde insani müdahalede bulunmanın tek yasal yolu BM Güvenlik Konseyi'nin bu konuda karar almasıdır. Fakat Güvenlik Konseyi hukuki değil siyasi bir organdır ve siyaseti düşünerek kara vermesi beklenmektedir. *Koruma Yükümlülüğü Raporu*'nda da adil savaş ilkelerinden yola çıkılarak insani müdahalenin yürütülmesine dair genel bir çerçeve çizilmiş fakat ne zaman nereye müdahale edileceği kararının doğrudan hukukun pratiğe geçirilmesiyle değil, değerlendirme neticesinde alınması öngörülmüştür. Uluslararası sistemin farklı tecrübeleri, değişik siyasal ve ahlaki yaklaşımları barındırdığı düşünüldüğünde belirli kuralları dayatmak yerine siyasal bir yaklaşımla değerlendirmeler neticesinde kararların alınması daha doğru görünmektedir.⁵⁰⁸ BM veya NATO ancak operasyonların yürütülebilmesi için teknik olanaklar ve işbirliği ortamı sağlayabilirler fakat bu olanakların doğru amaçlar ve doğru sonuçlar için kullanımı devlet yöneticilerinin yani siyasi iradenin sorumluluğundadır.⁵⁰⁹

Adaletin sağlanmak istemesi amaç olarak doğru fakat sonuç elde etmek için yetersizdir, insani müdahale için *güçle desteklenmiş bir adalet* bunun için de siyasal desteğe ihtiyaç duyulmaktadır.⁵¹⁰ Bunun gerçekleşebilmesi için ise siyasi otoriteler insaniliği bir bahane veya gerekçe olmaktan farklı bir boyutta yorumlamalıdır. Doğru siyasal kararlar için *diğer insanları ve geleceğin göz önüne alınması, bencillikten ve kısa vadeli yaklaşımlardan uzak durulması* gerekmektedir.⁵¹¹ Soğuk Savaş sonrasında yaşanan insani

⁵⁰⁷ *Ibid.*, s. 170.

⁵⁰⁸ Lang, *op cit.*, s. 143.

⁵⁰⁹ http://www.nato.int/cps/en/SID-32DF5FD8-886D38B2/natolive/opinions_24185.htm?selectedLocale=en , (10.03.2010).

⁵¹⁰ Centre for Strategic Studies, "Humanitarian Intervention: Definition and Criteria", *CSS Strategic Briefing Papers*, Vol. 3, Part 1, 2000, <http://www.vuw.ac.nz/css/>.

⁵¹¹ Jon Elster, *Reason and Rationality*, Princeton: Princeton University Press, 2009, s. 8.

krizlerin genel bir değerlendirmesini yaptığımızda ise siyasal iradenin ve uygun kurumların yokluğu nedeniyle çoğu kez gerçekten bir şeyler yapılabilecek kadar erken bir vakitte krizlere müdahale edilmemiş olduğunu görüyoruz.⁵¹²

2.7. Medya ve Kamuoyu Üzerindeki Etkisi

İletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde Soğuk Savaş sonrası dönemde geçmişten farklı olarak insanlar dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen çatışmalar ve insan hakları ihlalleri hakkında kısa sürede bilgi sahibi olmaktadır.⁵¹³ Bizi sorumluluklarımızı düşünmeye iten nedenlerden biri de bu farkındalıktır.⁵¹⁴ Fakat medya farkındalığı arttırırken kışkırtma, gerçekleştirilemeyecek idealler ortaya koyma ve toplumu kısa vadeli düşünmeye itme gibi etkiler de yapabilir.⁵¹⁵ Diğer taraftan, uluslararası hukukun hâlihazırdaki durumu açısından insan hakları ihlalleri karşısında harekete geçmemenin devletler açısından bir yaptırımını bulunmamakta fakat medya aracılığıyla yaşananların geniş kitleler tarafından bilinir hale gelmesi harekete geçmekte gönülsüz olan devletlerin işlerini zorlaştırabilmektedir.⁵¹⁶

Medya-kamuoyu ilişkisine dair sıkça bahsedilen “CNN etkisi” olarak bilinen yaklaşım, haberlerin kamuoyunu kamuoyunun da karar alıcıları etkilediğini bu nedenle bir konunun medyada ele alınış biçimi ve sıklığının dış politika üzerinde etkili olduğunu, aynı zamanda dış politikayı ulusal çıkara dayalı akılcı çizgisinden saptırabileceğini öngörür.⁵¹⁷ “Rızanın üretimi” ise politikacıların haberlerin yapılışını etkilemek suretiyle kamuoyunu yönlendirdiklerini ve uygulamak istedikleri politikalara destek sağladıklarını öngörür.⁵¹⁸ Politikacıların ve medyanın kamuoyunu etkileyebildikleri doğrudur fakat her zaman için geçerli değildir ve kamuoyunun bu iki etkenden bağımsız fikirlere sahip olabileceğini de kabul etmemiz gerekir. İnsani müdahale konusunda medya ve kamuoyunun görüşleri arasındaki ilişkiyi politikacıları ve karar alma sürecini de göz önüne alarak çeşitli yönleriyle incelemeye çalışacağız.

Göz önünde tutulması gereken, kamuoyunun her zaman özellikle de insani müdahalede yaşanabilecek can kayıpları konusunda yeterince sağlıklı değerlendirmeler

⁵¹² Mark Thompson, “Defining Information Intervention: An Interview with Jamie Metzl”, *Forging Peace: Intervention, Human Rights and the Management of Media Space*, Monroe E. Price, Mark Thompson (eds.), Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002, s. 41.

⁵¹³ Weiss, *op cit.*, s. 218.

⁵¹⁴ Walzer, “The Argument about Humanitarian Intervention”.

⁵¹⁵ Weiss, *op cit.*, s. 218.

⁵¹⁶ Alan James, “The Concept of Sovereignty Revisited”, Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000, s. 340.

⁵¹⁷ Garrett, *op cit.*, s. 80.

⁵¹⁸ Piers Robinson, “The CNN Effect: Can The News Media Drive Foreign Policy?”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 2, 1999, s. 303.

yapamadığı fakat bu tutumunun da demokratik ülkelerde bile devletin politikalarına yansımak durumunda olmadığıdır.⁵¹⁹ Siyasetçiler kararlarına kamuoyundan destek sağlayabilmeleri için müdahale gerekçelerini, amaçlarını doğru biçimde kamuoyuna iletmek zorundadırlar. Aksi takdirde halk yabancı ülkelerde askerlerin silahlı çatışmalara girmesini gerektiren insani müdahale konusunda oldukça çekimser davranabilecektir.⁵²⁰ Medyaya yansıyanların hükümetler tarafından krizlerin kamuoyunda sağlıklı biçimde tartışılmasını sağlamak için kullanılması mümkündür fakat siyasetçiler medyaya yüklenerek aşırı tepki verebilmekte ve durumu her zaman iyi yönetememektedirler.⁵²¹ Soğuk Savaş sonrası insani müdahalelerin geneline baktığımızda ise zaten çıkış noktasının kararlı politikalar değil, medya ve kamuoyundan gelen “*ayıplamaların*” politikacıları harekete geçmeye zorlamasıdır.⁵²² En başından sorumluluğu alıp politika üretmek yerine baskıya karşı mecburiyetten yola çıkan yöneticilerin olayların gidişatı içinde de yine medya ve kamuoyunun baskısı altında kaldıkları gözlenmektedir. Bu durum ise tutarsız politikalara yol açabilmektedir. Somali konusunda öncelikle açlık çekenlerin görüntülerinin ekranlara yansımaları Amerikan halkını yönetimi müdahalede bulunmaya çağırmaya itmiştir. Sonrasında ise operasyonda ölen askerlerin görüntülerinin yansıtılması kamuoyunun geri çekilme taleplerine yol açmıştır ve BM denetimindeki operasyonun sona erdirilmesinde bu baskının da etkisi bulunmaktadır.⁵²³

Medyanın aktarımlarının kamuoyu üzerinde ne denli etkili olduğunun ilk habercisi 1991 Körfez Savaşı’nda Kürtlerin durumunun ekrana yansıtılması ve olayların sanki medya zor durumda olanların savunucusuymuş gibi aktarılmasıdır.⁵²⁴ Tıpkı tarafsız insani yardımın taraflı insani müdahaleye dönüşmesi gibi tarafsız gazetecilik de taraflı gazeteciliğe dönüşmüştür. Bosna’daki savaşı takip eden gazeteciler rollerini “*yalnızca gözlemlemek ve haber vermek değil, mağdurları savunmak ve Batı’yı harekete geçmeye çağırarak*” olarak tarif etmekteydiler.⁵²⁵ Gerçekten de ABD’nin Bosna konusunda inisiyatif kullanarak Sırp’lara baskı yapması ve Dayton Anlaşması’na giden yol maalesef ancak olayların detaylı biçimde basında yer alması ve Srebrenitza katliamı sonrasında gerçekleşmiştir.⁵²⁶ Medya, Bosna’daki durumun aktarılması konunun kamuoyunda tartışılmasını sağlamış, Avrupa ve ABD’deki

⁵¹⁹ Smith, *op cit.*, s. 508.

⁵²⁰ Robert L. Phillips, “Reply to Professor Cady”, *Humanitarian Intervention: Just War vs. Pacifism*, Robert L. Phillips, Duane L. Cady, Rowman & Littlefield Publishers, 1996, s. 41.

⁵²¹ Von Hippel, *op cit.*, s. 170.

⁵²² Wheeler, “Agency, Humanitarianism ...”, s. 13.

⁵²³ Von Hippel, *op cit.*, s. 170.

⁵²⁴ Hammond, *op cit.*, s. 22.

⁵²⁵ *Ibid.*, s. 51.

⁵²⁶ David P. Forsythe, Barbara Ann J. Rieffer-Flanagan, *The International Committee of the Red Cross: A Neutral Humanitarian Actor*, Routledge, 2007, s. 68.

kamuoyunu askeri operasyonun gerekliliği konusunda ikna etmekte ve hatta savaş sonrasında Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin kurulmasında etkili olmuştur.⁵²⁷

Zaman zaman çatışmalardaki çeşitli tarafların dünya kamuoyunu etkileyebilmek için medyayı kullandıkları da görülmektedir. Ruanda'daki Hutu yönetimi ülkede gerçekleşmekte olan soykırımı bir sivil çatışma olarak, Kosova Kurtuluş Ordusu ise Belgrat yönetiminin uyguladığı şiddeti soykırım olarak göstermek istemişlerdi. Önemli olan medyanın yanıtılabileceği değildir. Müdahale konusunda devletlerin kararlarını medyanın yaklaşımına ve bilgilendirmesine değil klasik uygulamaların dışına çıkarak kendi aralarında paylaştıkları güvenilir istihbarata dayandırmalarının gerekli olduğu ortaya çıkmıştır.⁵²⁸ Gelinek noktada “*insani müdahalelerin medyanın bilgi akışına değil analizler, olabilirlik ve meşru taleplere dayanarak gerçekleştirilmeleri*” yaklaşımı benimsenmektedir.⁵²⁹

Medyanın rolü yalnızca müdahaleyi teşvik etmek değildir, sağladığı hızlı kitlesel iletişim propaganda ve bazen de iç çatışmalarda şiddeti yönetme aracı haline gelmesine yol açmaktadır. Ruanda'da radyo ve televizyon yayınları aracılığıyla soykırımı yürüten silahlı güçlerin saldırıları yönlendirilmiştir. Söylemin eylemi bu şekilde yönlendirebilmesi onu eylemin bir parçası kılmakta ve bu durum aynı zamanda medya kuruluşlarının olası bir insani müdahalede hedef alınmaması için bir neden olmadığını da ortaya çıkarmaktadır.⁵³⁰ Nitekim Sırbistan Devlet Televizyonu RTS, Kosova'daki insan hakları ihlallerini gerçekleştiren Sırp yönetiminin propaganda aracı olması nedeniyle NATO'nun Kosova için Sırbistan'a düzenlediği operasyonda bombalanmış ve bazı çalışanlar ölmüştür. Hatta Sırp yönetiminin de böyle bir saldırıyı beklediği için üst düzey çalışanları binadan uzaklaştırmış olduğu bilinmektedir.⁵³¹ Medyanın ulusal ve uluslararası kamuoyunu ve dolayısıyla karar vericileri etkileyebilme ve aynı zamanda siyasetçiler tarafından politikalarına destek toplayabilme kapasitesinin günümüzde bu denli önemli olması, aynı zamanda medya kuruluşları ve gazetecileri hedef haline getirmektedirler. Hem ülkesindeki insan hakları ihlallerinin yayınlanmamasını, kendisine muhalefet edilmemesini isteyen siyasetçiler medyayı şiddet yoluyla susturabilmekte hem de gazeteciler bilinçli olarak veya NATO'nun Belgrat'taki Çin Büyükelçiliği'ni bombalaması sonucu ölen Çinli gazeteciler örneğinde olduğu gibi bir şekilde

⁵²⁷ Von Hippel, *op cit.*, s. 171.

⁵²⁸ Alan J. Kuperman, *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2001, s. 112-113.

⁵²⁹ Weiss, *op cit.*, s. 219.

⁵³⁰ Thompson, *op cit.*, s. 43-44. (Ruanda'da Radio-Television Libre des Milles Collines belirli adreslere gitmeleri için silahlı güçleri yönlendirmiş, plakaları yayınlanan araçlar durdurularak içerindekiler öldürülmüştür).

⁵³¹ *Ibid.*, s. 45.

silahlı çatışmada hedefi haline gelmektedirler. Kısacası medya hem şiddete karşı çıkışın hem de şiddetin yönetilmesinin bir aracı haline gelmiş durumdadır.⁵³²

İnsani müdahaleyi destekleyenler hükümetlerin “koruma yükümlülükleri” konusunda harekete geçirilmesi için medyanın ve sivil toplum kuruluşlarının çaba göstermesi gerektiğini savunmaktadırlar.⁵³³ Bilgi vermekle STK tarzında hareket etmek arasında bir yerde duran “koruma yükümlülüğü” anlayışını destekleyen çeşitli enstitü, kurum veya sivil toplum kuruluşuna bağlı veya sadece sanal ortamda faaliyet gösteren organizasyonlara ait internet sitelerini de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Bu sitelerde hem kriz durumları hem de yapılması gerekenler hakkında bilgi verilmekte, raporlar yayınlanmakta ve esas itibarıyla insanların sorumlu bireyler olarak harekete geçmeleri gerektiği düşüncesi benimsetilmeye çalışılmaktadır.⁵³⁴ Fakat medya insani krizleri spot ışıkları altına getirirken çeşitli sebeplerle seçici davranabilmekte ve böylelikle kamuoyu baskısıyla siyasetçiler de bazı sorunlara çözüm bulmaya zorlanırken diğerleri gündem dışına itilmektedir.⁵³⁵

Medyanın insani müdahaleleri halka aktarmasına geldiğimizde bunun çeşitli sakıncaları bulunmaktadır. Öncelikle şiddete şiddetle karşılık veren insani müdahalenin bir video oyunuymuşçasına ekranlara yansıtılması savaşın gerçekte nelere yol açtığı konusunda dünya kamuoyunu bir yanılsamaya sürüklemektedir. Örneğin Körfez Savaşı esnasında ölen Amerikan askerlerinin getirildiği üstün görüntü alınmasına izin verilmemiş, bunun yerine sonucunda kimsenin ölmediği izlenimi veren saldırı görüntüleri ön plana çıkarılmıştır. İkinci olarak ise detaylarının an be an dünyaya duyurulması askeri operasyonların güvenliğini tehlikeye sokmaktadır.⁵³⁶ *Koruma Yükümlülüğü Raporu*'nda da klasik bir savaş olmadıkları ve çok taraflı koalisyonlarca yürütüldükleri için de aynı zamanda bilgi paylaşımının insani müdahaleler için operasyonun güvenliğinden önce gelmesi gerektiği açıkça ifade edilmiştir.⁵³⁷ Şartların gereklilikleri ve idealize edilen durum arasındaki bu ikilem gelecekteki insani müdahalelerin ya başarı şansını düşürecek ya da eleştirilmesine yol açabilecektir.

⁵³² NATO'nun operasyonu öncesi ve sonrasında Kosova ve Yugoslavya'da Sırp yönetimi tarafından özgür basına uygulanan baskı ve operasyon sürecinde medya kuruluşları ve gazetecilere yönelik saldırılar hakkında detaylı bilgi için, bkz.: “Attacks on the Press 1999: Yugoslavia”, *Committee to Protect Journalists*, <http://cpj.org/2000/03/attacks-on-the-press-1999-yugoslavia.php>, 22.03.2000, (24.06.2010).

⁵³³ The Will to Intervene Project, *op cit.*, s. viii.

⁵³⁴ The R2P Coalition (<http://www.r2pcoalition.org/>), International Coalition for the Responsibility to Protect (<http://responsibilitytoprotect.org/>), Montreal Institute for Genocide and Human Rights Studies, (<http://migs.concordia.ca/>), Global Centre for Responsibility to Protect (<http://globalr2p.org/>), Asia-Pacific Centre for the Responsibility to Protect (<http://www.r2pasiapacific.org/>).

⁵³⁵ Livingston, *op cit.*, s. 361.

⁵³⁶ *Ibid.*, s. 361.

⁵³⁷ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 64.

2.8. Yardım Kuruluşları'nın Rolü

İnsani müdahalenin ahlaki meşruiyetinin gündeme getirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşları önemli rol oynamışlar ve ilk kez onların söylemleriyle aslında siyasi bir tercih olan taraf tutma, etik bir tercih olarak sunulmaya başlanmıştır.⁵³⁸ 1990 sonrasında insani müdahale anlayışı öncesinde tarafsız insani yardım çabalarının yakın geçmişte kaydettiği gelişmeye baktığımızda örnek olarak Kızılhaç'ı görüyoruz. 1863 yılında kurulan Kızılhaç, o tarihten bu yana silahlı çatışmada zarar gören veya şiddete maruz kalan kişilere yardım eden tarafsız ve bağımsız bir kuruluştur. Aynı zamanda uluslararası hukuk ve evrensel insan hakları ilkelerinin yerleştirilmesi aracılığıyla insan acılarının azaltılmasını desteklemektedir.⁵³⁹ Çatışmalarda taraf gözetmeyen, her toplumdaki insan aynı biçimde yardım edilmesi gerektiğini kabul eden ve evrensel insanlık anlayışı çerçevesinde çalışmalarını yürüten Kızılhaç benimsediği bu ilkelerden sapmamak için, “insanlık” adına politikadan ve taraf olmaktan uzak durmuştur.⁵⁴⁰ Uluslararası Af Örgütü ise 1961 yılında kurulmuş, “*tüm hükümetlerden, siyasi ideolojilerden, ekonomik çıkarlardan ve dinlerden bağımsız*” olarak insan haklarının geliştirilmesi, özelde ise “*düşünce mahkûmları*”nı özgürlüğe kavuşturmak için çalışan bir sivil toplum kuruluşudur.⁵⁴¹ Uluslararası Af Örgütü Soğuk Savaş döneminde her iki bloktan ülkelerdeki siyasi mahkûmların salıverilmeleri için çalışmıştır.⁵⁴²

Birleşmiş Milletler de kurulduğu zamandan beri kendi bünyesinde UNICEF, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR) gibi siyasi mekanizmayla işlemeyen insani amaçlı kurumlar oluşturmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın ardından, savaşların getirdiği yıkımlar ve açlıkla mücadele için çeşitli uluslararası yardım kuruluşları kurulmuştur. Savaş zamanı yaralarının sarılmasının ardından ise yardım kuruluşları kalkınmakta olan ülkelerdeki sorunlara yönelmişlerdir.⁵⁴³ Soğuk Savaş döneminde uzun yıllar boyunca yardım çalışmalarının genel özelliği devletlerin politik amaçlarla kalkınmakta olan ülkelere sağladıkları dış yardımlar ile bu kuruluşların tarafsız ve siyasi baskılardan bağımsız insani yardım çalışmalarının birbirinden ayrı tutulmasıydı.⁵⁴⁴

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ise “yeni insanlık” denilen yardım anlayışı ortaya çıktı. Yeni dönemin temelleri ise iki kutuplu dünyanın sona ermesinden önce atılmaya başlanmıştı. İlk olarak, tarafsızlıktan ziyade kendini mağdurlardan yana taraf alma ve bu

⁵³⁸ Chandler, *op cit.*, s. 683.

⁵³⁹ <http://www.icrc.org/HOME.NSF/060a34982cae624ec12566fe00326312/125ffe2d4c7f68acc1256ae300394f6e?OpenDocument>, (24.06.2010).

⁵⁴⁰ Chandler, *op cit.*, s. 679.

⁵⁴¹ <http://www.amnesty.org.tr/ai/hakkimizda>, (24.06.2010).

⁵⁴² Chandler, *op cit.*, s. 680.

⁵⁴³ *Ibid.*, s. 680.

⁵⁴⁴ *Ibid.*, s. 681-682.

durumdaki kişilerin gelecekte benzer tehlikelerle karşılaşmalarını önlemek için çalışma amacı, Kızılhaç'ın ilkelere rağmen yardım kuruluşları tarafından benimsenmeye başlandı.⁵⁴⁵ Bu yol ayrımının dönüm noktası, Biafra'daki (Nijerya) iç savaş olmuştur. Katliamlara rağmen Nijerya hükümetinin politikalarına karşı sessiz kalan Kızılhaç'a aralarında daha sonra Sınır Tanımayan Doktorlar örgütünü kuracak olan Bernard Koucher'ın da bulunduğu Fransız sağlık personeli tepki göstererek Nijerya yönetimini açıkça eleştirmişlerdir. Bu olayın ardından bazı yardım kuruluşları ev sahibi ülkenin rızasını aramadan çalışmalarını yürütmeye başlamışlardır.⁵⁴⁶ İkinci olarak ise, kalkınmakta olan ülkelerdeki açlık ve su kıtlığı gibi sorunlar karşısında 1970'li yıllarda yardım kuruluşlarının gıda sağlamanın ötesine geçerek bu ülkeler için uzun dönemli kalkınmayı desteklemeye başlamalarıdır.⁵⁴⁷

Sivil Toplum Kuruluşları, çatışmalarda mağdurlardan yana tavır sergilemeye ve genel anlamda yardım çalışmalarında uzun dönemli kalkınmayı desteklemeye başladıktan sonra ise yardım götürecekleri ülkelerde yerel oluşumlarla işbirliği yapmaları gerekti. Kiminle işbirliğine gidileceği ise siyasi bir tercih yapma durumunda kalmalarına tarafsızlık ilkesinden vazgeçmelerine yol açtı fakat amaçlarını gerekçelendirmek için tercihlerinin siyasi değil ahlaki olduğunu ifade ettiler. *“Müdahil olmanın insani temelleri ile gelişen siyasal uygulamalar arasındaki bu çatışma günümüzün insan hakları söylemini şekillendirmektedir. İnsani (amaçlı) STK'lar siyasal tercihleri etik diliyle gerekçelendirmek için insan hakları terminolojisini ilk kullanan uluslararası kuruluşlardır.”*⁵⁴⁸

1970'li yıllardan itibaren yardım kuruluşları doğrudan kendi ülkelerinin sağladıkları finansmanın gelişmekte olan ülkelerde kullanılmasında aktif rol oynamışlardır. 1970'li ve 80'li yıllarda aynı zamanda yardımların gerçekten faydalı olup olmadığı da yardım kuruluşları tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle de kalkınmakta olan ülke yönetimlerine doğrudan yapılan yardımların fayda sağlamadığı üzerinde odaklanılmış ve kimi zaman da yardım kuruluşları Batı bloğunun bu ülkelere sağladığı yardımlara yoksulluğu azaltmaya değil buralardaki yönetimleri desteklemeye yönelik oldukları gerekçesiyle karşı çıkmışlardır.⁵⁴⁹

Kalkınmakta olan ülkelerdeki durumun şartların düzelmesinde bu tarz yardımların faydalı olmadığını gören STK'lar devlet değil insana yardım odaklı bir yaklaşımı benimsemişler ve bu ülkelerdeki halka yönelik “sivil toplum”u destekleme ve “kapasite-

⁵⁴⁵ Forsythe, Rieffer-Flanagan, *op cit*, s. 65.

⁵⁴⁶ Weiss, Campbell, *op cit.*, s. 454.

⁵⁴⁷ Chandler, *op cit.*, s. 682.

⁵⁴⁸ *Ibid.*, s. 683.

⁵⁴⁹ *Ibid.*, s. 686.

geliştirme” eksenli çalışmalara yönelmişlerdir.⁵⁵⁰ Kalkınmakta olan ülkelerdeki hükümetler ileride kendi zayıf siyasi otoritelerini sarsacak, Batı’nın yardım kuruluşlarından destek alan STK’ların kurulmalarına izin vermişlerdir. Bu ülkelerdeki sorunların kaynağının da burada olduğu ve ancak ülke içindeki çabalarla çözülebileceği düşünülmekte, çatışmaların ortaya çıkmasında etkili olan uluslararası siyasi ve ekonomik şartlar göz ardı edilmekteydi. Böylelikle aynı zamanda devlet ve birey bazında Batı’nın sorumluluğu da göz ardı edilmiş oluyordu.⁵⁵¹

Sonuçta Batı ve geri kalanlar arasındaki siyasi ilişkiler “etik” bir çerçeveye oturtulmuş oldu. Gelişmekte olan ülkelerdeki yöneticiler halkı üzerinde baskı kurmaya ve yolsuzluğa meyilli, bu ülkelerdeki halk ise yöneticileri tarafından kolaylıkla yönlendirilebilen, siyasi katılım ve ekonomi alanlarında gelişme gösteremeyen, yardıma muhtaç insanlar olarak tarif edilmeye başlandı. Yardım kuruluşları bu imajı desteklemek için medyayı da kullandılar. Ahlaki bir masal olarak nitelendirilebilecek, günümüzün insani müdahale hikâyeleriyle örtüşen kurgular üzerinden yardım çalışmaları dünya kamuoyuna yansıtılmaya başlandı. Açlık veya etnik temizliğin çaresiz mağduru, durumdan sorumlu olan ülke yönetimi ve masalın kahramanı, mağdurun kurtarıcısı ve kendi çıkarları mağdurunkiyle birebir örtüşür görünen insani yardım kuruluşu.⁵⁵² Fakat medyayla yapılan işbirliğinin her zaman bu klişe üzerinde yürümediğini de düşünmemiz gerekir. Kimi zaman uluslararası toplumun duyarsızlığı karşısında STK’lar yaşanan dramları duyurabilmek ve yardım edilmesini sağlayabilmek için medyayı konuyla ilgilenmeye çağırmışlardır.⁵⁵³ Günümüzde Oxfam gibi çok sayıda insani yardım kuruluşu taraf olmayı beraberinde getiren *koruma yükümlülüğü* anlayışını açıktan desteklemektedirler.⁵⁵⁴

“Yeni insanilik” söylemi ile zaman içinde yardım anlayışının ahlaki gerekçesi ihtiyaçlara cevap olma anlayışının geniş biçimde yorumlanması ile insan haklarının sağlanmasına dönüşmüş, konunun odağına ihtiyaçlar değil haklar yerleştirilmiştir. Bu durum insanların zihinlerinde ihtiyaçlarla hakların örtüştürülmesine ve belirli siyasi çıkarlar uğruna etik gerekçeler kullanılarak hakların sağlanmasına yönelik müdahalelerin önünü açmıştır.⁵⁵⁵ Soğuk Savaş sonrası dönemde, “yeni insanilik” anlayışıyla birlikte yardımların taraflılığı normal hale gelmiş, yönetimlerinin şiddete yönelik eylemlerine ses çıkar(a)mayan toplumlar

⁵⁵⁰ *Ibid.*, s. 687.

⁵⁵¹ *Ibid.*, s. 688.

⁵⁵² *Ibid.*, s. 689-690.

⁵⁵³ Forsythe, Rieffer-Flanagan, *op cit.*, s. 60. (Örneğin Kızılhaç yaşananların gerçek boyutlarını Batı’ya duyurabilmek için masraflarını kendisi karşılayarak Somali’nin kırsal bölgelerine gazetecileri götürmüştür).

⁵⁵⁴ *The Responsibility to Protect (R2P): Moving the Campaign Forward*, s. 3.

⁵⁵⁵ Chandler, *op cit.*, s. 694.

da yardımlardan mahrum edilme, ekonomik yaptırımlarla yıpratılma gibi cezalara insani değerlerle bağdaşmayacak biçimde mahkûm edilmişlerdir.⁵⁵⁶ Klasik insani yardım anlayışında yaşanan bu sapma aynı zamanda gelişmiş ülkelere çatışmalarda tarafların haklılığı ve kimin yardımı hak ettiği kimin hak etmediği üzerinde insani yardım kuruluşları aracılığıyla karar verme imkânı sağlamıştır. Çabaların odağı ise mağdurlardan nefret edilmesi gereken kişi ve kurumlara ve onların nasıl cezalandırılacaklarına kaymıştır.⁵⁵⁷

Yardım kuruluşlarını siyaseti ahlaki kaygıların bu denli içine çekmeye ve devletlerle sıkı işbirliğine zorlayan nedenlerden biri de insani krizlerin ve ihtiyaçların Soğuk Savaş sonrasında büyük ölçüde artmış olmasıdır. Paralel olarak örneğin insani yardım sağlayan Kızılhaç'ın da bütçesi ihtiyaçlarla karşılaştırıldığında yetersiz olmakla beraber sürekli bir artış göstermek durumunda kalmıştır.⁵⁵⁸ İhtiyaçların gerektirdiği mali kaynaklar, elde olanlara kıyasla çok büyüktür ve bu kuruluşların gücünü aşmaktadır. Çatışmaların durdurulmaları ve insan hakları ihlalleri yaşanan ülkelerdeki sorunların çözümü için devletlerin işine karışmaları ve siyasal iradenin konuyla ilgilenmesi gerektiği artık genel kabul görmektedir. Fakat yardım kuruluşları bu seçici olmaya eğilimli siyasi tercihlerin parçası ve silahlı çatışmaların bir hedefi haline gelmek istememektedirler. Örneğin Kızılhaç, tarafsızlık ilkesiyle çalıştığı için⁵⁵⁹ açıktan destek veremediğini fakat Bosna'daki askeri güç destekli siyasi çözümden memnuniyet duyduğunu ilan etmiştir.⁵⁶⁰

İnsani yardım kuruluşlarının bu kırılğan durumu hem Batı tarafından yardım çalışmalarını sürdürmeye zorlanmalarına hem de yerel güçler tarafından Batı'yla özdeşleştirilmeleri neticesinde kendilerini silahların hedefi konumunda bulmalarına neden olmaktadır.⁵⁶¹ Fedakârlık noktasında ise askeri can kaybının ülkelerinde oluşturacağı olumsuz havadan çekinen⁵⁶² Batılı siyasilerin aksine oldukça cesur davranmaktadırlar. Kızılhaç BM askerlerinin çekilmesine rağmen Ruanda'da kalmış, yine pek çok yardım kuruluşu kendilerine karşı düzenlenen silahlı saldırılara rağmen Saraybosna'da çalışmayı sürdürmüştür.⁵⁶³

⁵⁵⁶ *Ibid.*, s. 698.

⁵⁵⁷ *Ibid.*, s. 700.

⁵⁵⁸ Forsythe, Rieffer-Flanagan, *op cit.*, s. 60.

⁵⁵⁹ Jean-Luc Blondel, "Assistance to Protected Persons", *International Review of the Red Cross*, September-October 1987, No. 260, s. 451.

⁵⁶⁰ Forsythe, Rieffer-Flanagan, *op cit.*, s. 68.

⁵⁶¹ *Ibid.*, s. 67-68.

⁵⁶² Von Hippel, *op cit.*, s. 181.

⁵⁶³ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 61.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNSANİ MÜDAHALE ETİĞİ

3.1. Adil Savaş

Adil savaş teorisi veya doktrini olarak bilinen normatif teoriye göre, devletlerin nasıl savaşılabileceklerine dair uluslararası normlar mevcuttur ve bunlara uyulmalıdır. Adil savaş teorisi pasifistler ve savaşçıların görüşleri arasında bir yerde durmaktadır. Pasifizm, amaca ulaşmak için her türlü zor kullanımını ve savaşa başvurmayı kesinlikle reddeden bir anlayıştır ve temelleri ilk Hıristiyanların pasifist görüşlerine dayanır. Bunun zıddı olan savaşçılık (bellicism) ise savaşı siyasal amaçlara ulaşmanın bir aracı, en azından kabul edilebilir bir yolu olarak görmektedir. Adil savaş teorisi ise, bu iki görüşün bir birleşimi olarak hem savaşmak için meşru gerekçelerin varlığını kabul eder (jus ad bellum-savaşma hakkı) hem de savaşırken uyulması gereken bazı kurallar (jus in bello- savaşma esnasındaki doğruluk, adalet) olduğunu söyler. Adil savaş teorisinin kökleri Eflatun'a ve "adil savaşlarda adaletle dövülmelidir" diyen Çiçero'ya uzanır. St. Augustine, Hıristiyanlık öncesinden gelen adil savaş fikrini, pasifist Hıristiyan ahlakıyla örtüştürmek istemiştir.⁵⁶⁴

St. Augustine'e göre, ilahi güç tarihi sonlandırana kadar yeryüzü ülkesi ve Tanrı ülkesi arasındaki çatışma sürecidir. Dolayısıyla dünyadaki bu mücadele içinde savaşların çıkması kaçınılmazdır.⁵⁶⁵ St. Augustine, adil savaş gerekçelerini oldukça geniş biçimde, "yanlışa karşı çıkmak, masumu savunmak, suçluyu cezalandırmak ve barış halinin devamını sağlamak" olarak düşünmüştü ve kendini savunma ve başkalarını savunmayı birbirinden ayrı olarak yorumlayarak insani müdahale anlayışına benzer biçimde mağdurların haklarını savunmak için savaşılabilirliğini öngörmekteydi.⁵⁶⁶ St Augustine, eylemlere değil niyetlere öncelik vermiş ve doğru niyetlerle hareket edildiği takdirde güç kullanmanın ve öldürmenin, adaleti ve katliamların önlenmesini sağlayarak barışa hizmet edeceğini öne sürmüştür.⁵⁶⁷

On üçüncü yüzyılda Thomas Aquinas, on dördüncü yüzyılda Vitoria, on beşinci yüzyılda da Suarez ve Gentili adil savaşın ahlaki dayanakları ile ilgilendiler. Suarez ve Gentili'den etkilenen Hugo Grotius 1625 tarihli *Savaş ve Barış Hukuku* isimli eserinde adil savaş ilkelerini ahlaki temelinden alarak seküler uluslararası hukukun bir parçası haline getirdi. Böylelikle adil savaş ilkelerine uyulmamasının yaptırımla cevap görmesinin imkânı

⁵⁶⁴ Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, *International Relations and World Politics: Security, Economy, Identity*, Prentice Hall, 2001, s. 154-157.

⁵⁶⁵ Graham, *op cit.*, s. 50.

⁵⁶⁶ Reichberg, Syse, *op cit.*, s. 310.

⁵⁶⁷ Cady, "Pacifist Perspectives ...", s. 36.

doğdu. Genel ilkelere, geleneklere, antlaşmalara, mahkeme kararlarına ve içtihatlarla dayanan savaş hukuku, günümüz uluslararası hukukunda Lahey Konvansiyonları ve Düzenlemeleri (1899, 1907) ve Cenova Konvansiyonları ve Protokolleri (1949, 1977) ile kodifiye edilmiştir.⁵⁶⁸

Adil savaş içsel benzeşimden yola çıkarak devletlerin de tıpkı bireyler gibi kendini savunma ve bir diğeri haksızlığa uğradığında müdahale etme hakkına sahip olduklarını öngörür.⁵⁶⁹ Hıristiyan Ülkesi (*Respublica Christiana*) olarak tanımlanan düzende egemen devletlerin varlığını tanımakla beraber, bu egemen birimlerin birbirlerine muamelelerini düzenleyen dinsel yapı içinde, *Doğal Hukuk* çerçevesinde insani müdahaleye başvurulabileceğini kabul eder.⁵⁷⁰ Günümüzde uluslararası sistem birbirine denk ve üst otoriteden bağımsız hareket eden Ortaçağ siyasal birimlerinden oluşmamaktadır dolayısıyla adil savaştan ne anlaşıldığı da geçmişe göre farklılık göstermektedir. Ortaçağ sonrası dönemde kimin haklı olduğuna ve kime destek verilmesi gerektiğine karışılmaması ve her iki tarafa da adil davranılması gerektiği düşünölmekteydi. Fakat bu savaşın bir seçenek olmadığı şeklinde değil, adil savaş anlayışının orijinal halinde varolmayan savaş esnasındaki kuralların (jus in bello) da prensipler arasına dâhil edilmesiyle adil savaşın bir tür nasıl savaşıması gerektiği belirleyicisi şeklinde yorumlanmasına neden oldu.⁵⁷¹

Oysaki Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden günümüze adil savaş anlayışının yolculuğunu ele aldığımızda, Haçlı savaşları gibi “haklı” görölen savaşlarla ilgili tecrübelerin ardından 19. yüzyıla gelindiğinde hukuki pozitivizm ile devletlerin evrensel adaleti sağlamakla yükömlü olmadıkları, evrensel hukuki ilkelere tabi oldukları düşünölmekteydi artık. 19. yüzyılda hukuki açıdan müdahaleye ve güç kullanımına izin verilmişken 20. yüzyılda yaşanan yıkıcı dünya savaşlarının neticesinde hukuk, bir ülkenin toprak bütönlüğü veya siyasal bütönlüğüne karşı güç kullanımını kendini savunma veya BM’nin belirli şartlar altında harekete geçmesi dışında yasaklamıştı.⁵⁷²

Adil savaş teorisi, kendi içinde çeşitli zayıflıklar barındırmaktadır ve ilk olarak karşımıza ahlaki görecelilik çıkmaktadır. Adil savaşlar, adil gerekçeyle yapılır fakat kime ve neye göre adil olduklarının genel geçer bir ölçütü yoktur. Savaşan iki tarafın da kendilerine göre haklı gerekçeleri olabilir. Hangisinin daha doğru veya uğruna savaşmaya değer olduğu muğlâktır. Yirminci yüzyıl, özgürlüğüne kavuşmak isteyen halkların savaşlarına tanıklık

⁵⁶⁸ Viotti, Kauppi, *op cit.*, s. 154-157.

⁵⁶⁹ Cady, “Pacifist Perspectives ...”, s. 36-37.

⁵⁷⁰ Garrett, *op cit.*, s. 24.

⁵⁷¹ Brown, *op cit.*, s. 40-41.

⁵⁷² Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations ...*, s. 389-390.

etmiştir. Oysa ki Aristo'ya göre, isyan eden kölelere karşı savaşmak haklı bir gerekçeydi çünkü bu şekilde davranarak düzeni bozmaktaydılar. Adil savaşa getirilebilecek başka bir eleştiri de orantılılık ilkesi ile ilgilidir. Özgürlüğün bedelinin kaç cana mal olacağı, elde edilecek sonucunun verilecek kayıplardan önemli olup olmadığı sorularının kesin cevapları bulunmamaktadır. Locke'un da ifade ettiği gibi, insanlar adaletin ne olduğunu yorumlarken önyargılı veya kayıtsız davranabilirler. Bu da savaşın adil olup olmadığı konusundaki değerlendirmelerine yansır. Ayrıca, yine göreceli olan değer yargılarına bağlı olarak, bir toplum her türlü kaybı göze alarak kendisi için önemli bir konuda savaşa girebilir.⁵⁷³ Getirilen eleştiriler, adil savaş teorisinin işlevsiz olduğu manasına gelmez fakat değerlerle ilgili tüm konularda olduğu gibi, savaşa ait adalet kriterleri de göreceli oldukları için, bir savaşın adil olup olmadığını değerlendirmek kolay değildir.

Klasik anlamda adil savaş ile Soğuk Savaş sonrası dönemde tek taraflı insani müdahalenin meşruiyetini savunucularının adil savaş yorumları farklıdır. Geçmişte bir siyasi birimin adil savaşı, kendini savunmanın nasıl yürütüleceğine dair prensipler kısacası öncelikle bir tür savunma savaşı ve ancak belirli şartlar altında bir saldırı savaşı olarak algılanıyordu. Düşmanın kendini sahasında gerçekleştirecek ve saldırıyı içeren savaş ise her zaman olmasa da saldırı savaşıdır. Vitoria, saldırı savaşının ancak daha önce karşı taraftan gelmiş bir saldırı ve uğranılmış ciddi bir zarar karşısında başlatılabileceğini öngörüyordu fakat bu ikinci şart bir saldırı savaşının meşruiyeti adına her zaman için gerekli değildir. Toprak genişletmeyi veya dini yaymayı amaçlayan savaşlar ise bu kapsamın dışındaydı. 13. yüzyıldan itibaren adil savaş bu ikili ayrıma göre düşünülmekteydi. Herkesin kendini savunmaya hakkı olduğu kabul edilirken saldırı savaşının ise yalnızca bir üst otoritenin izni dâhilinde gerçekleştirilmesi öngörülüyordu. Fakat bu yetkiye kimin sahip olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Günümüzde ise bu anlayışın bir devamı olarak kendini savunma dışında devletlere hukuken güç kullanma yetkisi tanınmazken, uluslararası alanda savunma amaçlı olmayan güç kullanma yetkisi bir üst otorite olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne aittir.⁵⁷⁴ Günümüzde ise hem insani müdahalenin meşruiyetini savunanlarca adil savaş esasına göre operasyonların yürütülmesi gerektiği bir şart olarak öne sürülmekte hem de adil savaş doktrininin önemli bir kaygısı olan ve bir üst otoritenin onayı dâhilinde yapılması öngörülen bir saldırı savaşı olarak insani müdahalenin yeri geldiğinde BM izni aranmaksızın gerçekleştirilmesi kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır.

⁵⁷³ Graham, *op cit.*, s. 59-61.

⁵⁷⁴ Reichberg, Syse, *op cit.*, s. 312-313.

İkinci olarak ise adil savaş, cezalandırma amaçlı güç kullanımını desteklemez. Askeri harekâtların bir cezalandırma aracı haline gelmesinin önlenmesi için uluslararası hukuk da savaş suçlarının cezalandırılmalarına yönelik çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir. İnsani müdahaleyi gerçekleştirenlerin ise askeri operasyonu geçmişte yapılanlara karşı bir cezalandırma aracı olarak görebilmeleri cezayı vermeye kimin hakkı olduğu ve ölçünün neye göre belirleneceği belirsiz olduğundan müdahaleyi adil savaş prensipleri açısından meşruiyeti sorgulanabilir hale getirmektedir.⁵⁷⁵

Saldırı savaşlarına yönelik çekinceler 1990'larda başlayan insani müdahale tartışmaları sarsılmaya başlamıştır.⁵⁷⁶ Örneğin Soğuk Savaş döneminde ABD'nin dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleştirdiği müdahaleler ve SSCB'ye karşı uyguladığı çevreleme politikası savunma amaçlı olarak yorumlanıyordu.⁵⁷⁷ Soğuk Savaş döneminin siyasal kaygılar etrafında hareket eden yapısı hukukun bu tarz güç kullanımlarını değerlendirmesine veya kurallara bağlamasına imkân sağlamamıştı. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin yıkılışı yalnızca kapitalizmin değil aynı zamanda Batı'nın "insani" değerlerin de uluslararası ilişkilerin temel prensibi olması gerektiği anlayışını ortaya çıkarmıştır. Klasik adil savaşın BM Şartı ve çeşitli hukuki metinlerle birleştirilerek günümüz şartlarıyla yorumlanması ise yalnızca insani müdahalenin değil, önleyici savaşın ve hukuki açıdan ilk saldırının gerekçelendirilmesi için de kullanılmaktadır.⁵⁷⁸ Demokratik değerleri yaymayı içeren "insani"lik anlayışının gücün çeşitli amaçlarla kullanımını gerekçelendirmeye yönelmesi aynı zamanda hiç de demokratik olmayan sonuçlara yol açmıştır. Gelişmiş demokratik toplumlarda askerliğin gönüllü hale gelmesi ve zaman içinde halkın beklentileri doğrultusunda mümkün olduğunca sivil hayattan çıkarılmış olması aynı zamanda askeri güç kullanımı ile ilgili kararlarda ülke yönetimlerine halktan onay beklentisinin yani içsel meşruiyet gerekliliğinin azalmasına neden olmuştur. Ülke dışında mümkün olduğunca az can kaybı yaşama kaygısı ise, karşı tarafa sivil, asker ayrımı yapmadan daha fazla zarar verilmesine neden olmaktadır.⁵⁷⁹

İnsani müdahalenin meşruiyetini savunanlarca adil savaş ilkeleri ahlaki bir müdahale için gerekli kriterler sayılmaktadır. Fakat şunu belirtmemiz gerekir ki ahlaki bir savaşın nasıl yürütüleceğinden önce uluslararası ilişkilerin geneline ahlaki bir pencereden bakmak daha

⁵⁷⁵ *Ibid.*, s. 319.

⁵⁷⁶ Coady, *op cit.*, s. 19.

⁵⁷⁷ Dwight D. Murphey, "The Ethos of Global Intervention", *The Journal of Social, Political, and Economic Studies*, Vol. 26, No.3, 2001, s. 628.

⁵⁷⁸ Costas Douzinas, *Human Rights and Empire: the Political Philosophy of Cosmopolitanism*, Routledge-Cavendish, 2007, s. 201.

⁵⁷⁹ Levy, *op cit.*, s. 89.

yararlı olacaktır.⁵⁸⁰ Önceki bölümlerde bahsettiğimiz ve çalışmanın devamında da inceleyeceğimiz üzere şiddete ve savaşa odaklanmak, krizlerin ortaya çıkmasına yol açan ülke içi ve uluslararası şartları ve müdahale sonrasında insanları nelerin beklediğini düşünmemizi engellemektedir. İnsani müdahalenin nasıl meşru biçimde kararlaştırılacağı ve yürütüleceğinin detaylandırılması ve gerekçelendirilmesi bizde müdahaleyi desteklemenin bir ahlaki ön şart olduğu hissini uyandırmaktadır.

Çalışmanın devamında, adil savaş ilkelerinin insani müdahale operasyonlarına nasıl uyarlandığını kısacası insani müdahale etiğini incelemeye çalışacağız. İnsani müdahale kararının alınması için gerekli olan şartlar (jus ad bellum); haklı sebeplerin oluşmuş olması, meşru otorite tarafından gerçekleştirilmesi,⁵⁸¹ doğru niyet yani kendi çıkarını gözetmeden harekete geçme isteği⁵⁸², güce başvurmanın son çare olarak düşünülmesi ve orantılılık güce başvurmanın bütün risklerine, vereceği zarara ve maliyetine değecek, öngörülebilir bir başarı ihtimalinin varlığıdır.⁵⁸³ Bu noktada müdahalecilere değil kendisi için müdahale edilen mağdurlara odaklanmamız gerekmektedir. Çünkü insanların güç kullanarak kendilerinden farklı olanları dize getirebileceklerini düşünmek ve bunu gücün nasıl kullanılacağına formüle edilmesiyle meşrulaştırmak hatalı olacaktır. Güç ancak son çare olarak ve mağdurların durumunu düzeltmeye yarayacak şekilde kullanıldığı takdirde fayda sağlayacaktır.⁵⁸⁴ Operasyon sırasında sağlanması gereken şartlar (jus in bello) ise savaşmayanların zarar görmemesi ve çatışma veya saldırı esnasında orantılı güç kullanımınıdır.⁵⁸⁵ Klasik anlamda adil savaş ödevlere ve yükümlülöklere dayalı deontolojik bir perspektife sahipken insani müdahaleye dayanak sağlayan çağdaş adil savaş yorumunun sonuççu ögelere ağırlık verdiğini görmekteyiz. Klasik yorum savaş kararını alan siyasi otorite ve uygulayıcı askeri kuvvetler açısından konuya yaklaşırken çağdaş yorum daha çok sonuçta elde edilen başarı açısından konuya yaklaşmaktadır.⁵⁸⁶ İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana tüm yönleriyle doğru biçimde gerçekleştirilmiş bir müdahale görmediğimizi düşünürsek, insani müdahalenin meşruiyetinin değerlendirilmesi için ortaya konan bu kriterlerin aslında idealize edilmiş bir durumu yansıttıkları unutulmamalıdır.⁵⁸⁷

⁵⁸⁰ Beitz, *Political Theory ...*, s. 10.

⁵⁸¹ Caney, *op cit.*, s. 250.

⁵⁸² Cady, "Pacifist Perspectives ...", s. 37.

⁵⁸³ Wheeler, *Saving Strangers ...*, s. 34.

⁵⁸⁴ Janzekovic, *op cit.*, s. 190.

⁵⁸⁵ Cady, "Pacifist Perspectives ...", s. 38.

⁵⁸⁶ James Turner Johnson, "Humanitarian Intervention after Iraq: Just War and International Law Perspectives", *Journal of Military Ethics*, Vol. 5, No. 2, 2006, s. 117.

⁵⁸⁷ Wheeler, *Saving Strangers ...*, s. 52.

3. 2. Müdahale Kararı

Müdahale kararının alınmasında niçin müdahale edilmesi gerektiğinin düşünülmesi yani haklı sebeplerin varlığı, müdahalecilere operasyonun getireceği yük, güce başvurulmanın son çare olarak görülüp görülmediği yani diğer çözüm yollarının tüketilip tüketilmediği, kimin için müdahale edileceği ve orantılılık yani operasyonun zararlarına değecek bir başarı ihtimalinin olup olmadığı gibi konular değerlendirilmektedir. Devletlerin kendi vatandaşlarına, kendi devletlerinden yardım göremeyen veya baskı altındaki insanlara ve genel anlamda uluslararası topluma karşı sorumlu oldukları kabul edilmektedir. Bu açıdan baktığımızda, yöneticilerin siyasi kabiliyetlerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Tüm bu sorumluluklarının gerekliliklerinin örtüştürülmesi ve akılcı bir politikayla hayata geçirilmesi gereklidir. İnsani müdahalenin nasıl kararlaştırılması gerektiği ve nasıl uygulanabileceği de bu gereklilikler içinde sabit bir reçete ile açıklanamaz, örneğin ulusal çıkarı düşünmenin ya da BM onayı alınmadan harekete geçmenin bir müdahaleyi hatalı kılacağını, fayda getirmeyeceğini kesin olarak söyleyemeyiz. Bu nedenle aşağıda bahsedeceğimiz insani müdahalenin meşruiyetine dair öngörülen genel prensiplerin olaylar ve şartlar bazında esnek biçimde yorumlanması yerinde olacaktır.⁵⁸⁸

3.2.1. Sebeplerin Değerlendirilmesi

İnsani müdahalenin gerekçesinin mağdur eksenli olarak, önceki bölümde bahsedilen haklı sebeplerle açıklandığını biliyoruz. Haklı sebeplerin ortaya çıkmış olması karşılığında müdahalenin yönlendiren bir düşmanlık veya yönetme tutkusu değil, barışı ve adaleti sağlamaya yönelik bir sevgi hissi olmalıdır. Adil savaşı herhangi bir saldırıdan farklı kılan, yalnızca düzeni sağlamayı değil yanlışları düzeltmeyi amaçlamasıdır. Cezalandırmak değil, acıları dindirmenin yanı sıra acılara sebep olanların da tekrar aynı hataları yapmalarının engellenmesi hedeflenmektedir.⁵⁸⁹ Devletler insani müdahalede bulunma kararlarını iç kamuoyuna ve dünyaya aktarırken niyetler ve amaçlar üzerinde durmaktadırlar ama konunun askeri boyutunun yani bu amaçları gerçekleştirmek için araç olarak kullanılacak kullanılacak silahlı gücün yol açabileceği zararlar ve muhtemel sonuçlar da aynı biçimde dile getirilmelidir.⁵⁹⁰ İnsanlar genelde düşünce olarak yaşanan acılar karşısında müdahale edilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Özellikle müdahalenin getireceği can kayıpları ve kamuoyu,

⁵⁸⁸ Johnson, *op cit.*, s. 125-126.

⁵⁸⁹ Alex J. Bellamy, "Motives, Outcomes ...", s. 226.

⁵⁹⁰ Phillips, Cady, *op cit.*, s. 3.

devlet ve ordu arasında fikir ayrılıklarının olduğu durumlarda ise belirli bir yere belirli bir zamanda müdahale edilmesine açıkça destek vermekten çekinmektedirler.⁵⁹¹

Haklı sebeplerin oluşması noktasında her ne kadar olaya Sırbistan ve Hırvatistan gibi bağımsız devletlerin dâhil olması bakımından insani müdahale sınıfına tam olarak girmese de müdahale eşiği tartışmaları açısından baktığımızda Bosna'daki savaşa müdahale edilmesi kararı ancak Srebrenitza katliamından sonra gelmiştir. Müdahaleciler adına mümkün olan en az can kaybı hesap edilerek girişilmiş bu operasyon siyasi iradenin desteğiyle sınırlı güç kullanımının çözümü sağlayabileceğine örnek olarak gösterilmektedir.⁵⁹² Fakat askeri güç içersin veya içermesin siyasi iradenin kararlılığına dayalı bir çözüm için harekete geçilmesinin (Srebrenitza katliamına Bosna'da o tarihe kadar işlenen katliam ve savaş suçlarını da dâhil ettiğimizde) mağdurlar adına bu kadar yüksek bir bedeli gerektirdiğinin düşünülmesi acı vericidir.

Konuya müdahaleci eksenli ve mağdurların müdahalecilerin “haklı sebepleri”ni nasıl yorumladıkları açısından baktığımızda ise ortaya farklı bir tablo çıkmaktadır. İnsani müdahaleye dair eleştirilerin yoğunlaştığı hususlardan belki de en önemlisi, müdahaleciliğin Batılı karakteridir. Özellikle de BM onayı alınmadan gerçekleştirilen tek taraflı müdahaleler üçüncü dünya ülkelerinde yeni bir sömürgecilik dalgasının geldiği hissiyle şüphe uyandırmaktadır.⁵⁹³ Soğuk Savaş'ın ardından Batı dünyası insan hakları ve demokratikleşmeyi teşviki kendine misyon edinmiş fakat hangi durumlarda insan hakları eksenli müdahalede bulunulacağı Batılı ülkelerin çıkarlarının neyi gerektirdiğine göre şekillenmiştir.⁵⁹⁴ Yalnızca insani müdahale uygulamaları değil genel anlamda Batı'nın dünyanın geri kalanına empoze ettiği insan hakları kültürü Avrupa eksenlidir ve günümüzde Batı'nın insan hakları ihlalleri karşısında harekete geçmesi gerektiği yorumları sömürgecilik dönemdeki beyaz adamın yükü anlayışını çağrıştırmaktadır. İnsanilik söylemi başka devletleri yönlendirmenin ve onların değerlerini Batı değerlerine benzetmeye çalışmanın bir yolu addedilmektedir.⁵⁹⁵ Evrensel değerlerin Batı kökenli olduğu söylemi Batılıların ahlaki değerlerin öğreticisi olarak konumlarını meşrulaştırmaktadırlar.⁵⁹⁶

⁵⁹¹ Oliver P. Ramsbotham, “Islam, Christianity and Forcible Humanitarian Intervention”, *Ethics and International Affairs*, Vol. 12, No. 1, 1998, s. 91-92.

⁵⁹² Raimo Väyrynen, “How Much Force in Humanitarian Intervention?”, Stanley Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1996, s. 9.

⁵⁹³ Garrett, *op cit.*, s. 51.

⁵⁹⁴ Mayall, *op cit.*, s. 327.

⁵⁹⁵ Hehir, *op cit.*, s. 3.

⁵⁹⁶ Siba N. Grovogui, “Postcolonialism”, Tim Dunne et al. (eds.), *International Relations Theories*, New York: Oxford University Press, 1997, s. 235.

Soğuk Savaş sonrası söylemde uluslararası hukukun ve kurumların düzeni ve adaleti temsil ettikleri, zulüm gören veya iç çatışmaların içinde kalan halkları kurtaracakları, bunun için askeri müdahalede bulunmanın hem gerekli hem de ahlaki olduğu, sonrasında ise kendi iyilikleri için bu ülkelerin ekonomilerine de müdahale edilmesi ve denetim altında tutulmalarının insanlara fayda sağlayacağı dile getirilmektedir. Fakat ne yazık ki aynı gerekçelerle yola çıkılan sömürgeci geçmiş hatırlanmamaktadır.⁵⁹⁷ Kendisi için müdahale edilen insanlar açısından baktığımızda askeri operasyonlarla sınırlı olmamak üzere sömürgecilik benzeri olarak yorumlanan insanilik aracılığıyla diplomatik, ekonomik ve askeri yollarla insan hakları ve demokrasi adına içişlerine karışılmaktadır.⁵⁹⁸ Batılılar kendi modern değerlerinin karşısında, Bosna ve Ruanda'daki olayların nedenlerini modernite öncesi döneme ait bir etnisite anlayışı veya milliyetçiliğe dayandırarak açıklıyorlar. Böylelikle uluslararası ticaretin işleyişi, Batı'nın pazar bulma ve liberalleştirme çabaları ve uluslararası kurumların çatışmaları meydana getiren şartlara zemin hazırlamadaki rolleri göz ardı edilmiş oluyor.⁵⁹⁹

İnsani müdahaleye, daha doğrusu yabancı devletlerin çeşitli alanlarda kendi ülkelerinin içişlerine karışmalarına ve liberal politikalar benimsetmeye çalışmalarına karşı çıkanlar yalnızca ülke yöneticileri değildir. Kendileri adına müdahale edildiği söylenen halklar ve hatta kimi zaman hükümetlerine karşı çalışan muhalif gruplar da bu politikalara bir baskıdan kurtulup diğerine maruz kalacakları düşüncesiyle şüpheyle yaklaşmaktadırlar.⁶⁰⁰

Başka bir yönüyle ise medyada yayınlanan görüntüler insanlarda bir acizyet hissi ve şiddetin durdurulması için birilerinin bizim adımıza güç kullanması isteğini uyandırmakta, kendimizi ne kadar kötü hissederseniz o kadar daha fazla şey yapılmasını istemektedir.⁶⁰¹ Bu güçsüzlüğün bize ahlaki zayıflığımızı gösterdiğini düşünmekteyiz ve sunulan görüntülerden yola çıkarak hissetmemiz sağlanan duyguların bizi yönlendirmektedir.⁶⁰² Fakat bu ahlaki hissiyat biz ve onlar ayrımını asla gidermemektedir. Örneğin kamuoyu insan hakları ihlallerine maruz kalan bu zor durumdaki insanların mülteci olarak kabul edilmelerine karşı çıkmakta fakat onların yerinde kalmalarını sağlayacak insani müdahaleleri desteklemektedir.⁶⁰³ *“İnsani müdahale, kurtarmak istediklerimiz ve kendi toplumumuz arasına bir mesafe koyar. Diğer bir ifadeyle, belki de artık insanlığın geri kalanı ile bir olduğumuz düşüncesi bizde dayanışma hissi kadar korku da uyandırmaktadır. Teknoloji*

⁵⁹⁷ Orford, *op cit.*, s. 34.

⁵⁹⁸ Neta C. Crawford, *op cit.*, s. 429.

⁵⁹⁹ Orford, *op cit.*, s. 121.

⁶⁰⁰ Hoffman, “Sovereignty and ...”, s. 18-19.

⁶⁰¹ Orford, *op cit.*, s. 32.

⁶⁰² *Ibid.*, s. 30.

⁶⁰³ *Ibid.*, s. 125.

ötekini fazlasıyla yakına getirmekte ve öteki medeni dünyamızı işgalle tehdit etmektedir.”⁶⁰⁴

Şiddetin, gelişmiş ve medeni Avrupa'nın dışına özgü olduğunu öngören koloni dönemi yaklaşımının bir uzantısı olan müdahale de bu ayrıma hizmet etmekte, şiddetin ve barbarlığın hâkim olduğu düşünülen tarafı uzakta tutmaya çalışmaktadır.⁶⁰⁵

3.2.2. Diğer Çözüm Yollarının Tüketilmesi

Hukuki açıdan BM Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini düşündüğü durumlar için sorumlu gördüğü ülkelere diplomatik, ekonomik ve askeri yaptırım uygulanması kararı alma hakkına sahiptir.⁶⁰⁶ Diplomatik ve ekonomik yaptırımların yetersiz kalmasının ileri aşaması BM himayesinde harekete geçirilecek askeri güçtür. Krizlerin çatışmaya dönüşmeden önlenmesinde tıpkı insani müdahale kararında olduğu gibi inisiyatif bölgesel örgütlerin veya devletlerin ele almasına gerek kalmayacak biçimde BM'nin üstlenmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Fakat mevcut işleyişiyle BM önleyici diplomasi konusunda yeterli değildir.⁶⁰⁷ BM'nin gerek önleyici tedbirler gerekse insani müdahale kararı konusundaki yetersizliğinin tek sebebi Güvenlik Konseyi'nin yapısı ve çalışma sistemi değildir. BM'nin harekete geçebilmesi için devletlerin talebi ve iradesine ihtiyaç vardır. Devletlerin BM'yi çözülemeyecek kadar karmaşıklaşmış sorunların havale edildiği bir merci olarak görmeleri ise BM için işleri zorlaştırmaktadır.⁶⁰⁸

Bu noktaca zekice yürütülen diplomasinin önemi de göze çarpmaktadır. Örneğin Batı, Ruanda'daki Hutu hükümetini Tutsi'lere taviz vermeye zorlayan bir anlaşma dayatmıştı. Sahip oldukları etkinliği kaybetmeyi göze alamayan Hutular ise bu zorlamaya karşılık Tutsiler'i ortadan kaldırma yolunu seçtiler. Ülkenin şartlarını, siyasal yapısını ve muhtemel sonuçları iyi değerlendirmeden atılmış bu diplomatik adım iyi niyetle yola çıkmış olsa da yaşanan soykırımda tetikleyici rol oynamış oldu.⁶⁰⁹

Müdahalenin zamanlaması yani diplomatik çabalar ve özellikle de yaptırımlar gibi diğer çözüm yolları tüketildikten sonra uygulanması gerektiği görüşü müdahaleyi savunanlarca sıkça dile getirilmektedir. Bununla beraber askeri operasyona kıyasla çok masum olarak yorumlanan ve insani müdahaleye karşı çıkanlarca da desteklenen bir “barışçıl” çözüm yolu olan yaptırımların mağdur durumdaki sivil halk için hiçbir iyileşme sağlamadığı

⁶⁰⁴ *Ibid.*, s. 125.

⁶⁰⁵ *Ibid.*, s. 125.

⁶⁰⁶ Haines, *op cit.*, s. 100.

⁶⁰⁷ Dietrich Schindler, “Introductory Report: Significance Of The Geneva Conventions For The Contemporary World”, *50th Anniversary of The Geneva Conventions*, San Remo, 2-4 September, 1999, s. 13.

⁶⁰⁸ Roberts, “The So-Called Right ...”, s. 21.

⁶⁰⁹ Kuperman, *The Limits of...*, s. 110.

aslında durumlarının daha da kötüleşmesine yol açtığı bilinen bir gerçektir. Halkın insan hakları ihlallerine maruz kalmasına yol açan devlet yöneticileri ve silahlı güçler kendilerini bir şekilde ambargoların zararından koruyabilmektedirler. Başarısız devletlerde ise ekonomik yaptırımlar zaten zayıf olan yönetimleri yıpratmaktadır.⁶¹⁰

Kısacası silahlı müdahaleye gerek kalmadan sorunların çözümlenmesi herkes tarafından dile getirilmektedir fakat silah kullanmadan da yıkıma yol açıldığı göz ardı edilmektedir. Ahlaki açıdan baktığımızda ve mağdur odaklı düşündüğümüzde normal ve hukuki kabul edilen bu diğer “barışçıl” çözüm yollarının neye yaradığı konusu da insani müdahale kadar tartışmaya açıktır. Bu noktada, uluslararası yargının rolü önemlidir. Hem ekonomik ambargolar gibi yaptırımlar hem de silahlı müdahaleler masum insanların zarar görmesine yol açmaktadır. Hukuki mekanizmalar ise soykırım benzeri suçlar için bir toplumu değil şahıs bazında kimin sorumluluğu varsa onu cezalandırmak için çalışmaktadırlar. Böylelikle uluslararası toplumun veya BM’nin belirli bir ülke halkına değil suçlu kimse ona karşı olduğu ortaya konmuş olmaktadır. Hukuk aracılığıyla sorumluları cezalandırma mekanizmalarının güçlendirilmesi aynı zamanda uluslararası toplumu da bir ülkeyi belirli bir yöne çekmenin maddi ve siyasi zorluklarından kurtaracaktır.⁶¹¹

Uluslararası İlişkiler disiplininde özellikle İngiliz Okulu insani müdahaleyi devlet destekli şiddete karşı bir hareket olarak sunmaktadır. Fakat bu sadece olayların şahısların yanlışları bazında açıklanmasıyla müdahale gerekliliğinin birinci öncelik olarak anlaşılmasına yol açmaktadır. Bu açıdan önlemeye ve yeniden inşaya aynı önem verilmemektedir. Diğer devletlerin sorumlulukları geniş perspektiften ele alınıp insanlığın bütün sıkıntıları acil olarak nitelendirildiğinde ise müdahaleci ülkelerin bir parçası oldukları sosyal ve ekonomik yapıların yol açtığı sorunlar görülmektedir. Bu durum ise sanki bütün bu yapıların içinde değıllermişçesine dışarıdan müdahale edenlerin ne kadar meşru davrandıklarını sorgulamamıza neden olmaktadır.⁶¹² Ayrıca insanların sorunlarına ancak her şey içinden çıkılmaz hale geldiğinde silahla çözüm getirmeye çalışmak aslında hem mülteci akınları, açlık gibi meseleler karşısında bir güçsüzlük ifadesi hem de bu meselelerin ortaya çıkışındaki sorumluluktan kurtulmanın yoludur.⁶¹³

İnsani müdahale gerektiren sebeplerin kökenine inilmemesi yalnızca Batı’nın da dâhil olduğu sosyo-ekonomik yapılar için geçerli değildir. Askeri müdahaleyle güçlülerin kendi çözümlerini dayatmaları aynı zamanda olayların siyasal kökenlerinden uzaklaştırılarak Batı

⁶¹⁰ Hoffman, “The Politics and ...”, s. 44.

⁶¹¹ Johansen, *op cit.*, s. 78-79.

⁶¹² Alex J. Bellamy, “Humanitarian Responsibilities ...”, s. 331-332.

⁶¹³ Tirman, *op cit.*

için kısa yoldan bir tür çözüm getirme imkânı sağlamaktadır. Bosna'da tarafların anlaşma imzalaması, Irak'ta ise Kürtler'e güvenli bölge sağlanmıştır. Böylelikle Batı'yı rahatsız edebilecek mülteci akınları gibi sorunlar çözülmüş olmakta fakat gerçekte şiddete yol açan ve bu bölgelerde yaşayan insanları mağdur eden sorunlar yerinde durmaktadır.⁶¹⁴

3.3. Kimin İçin Müdahale?

Mağdurlar açısından insani müdahaleyi gerektiren iki durum olduğu kabul edilmektedir. İlk olarak, insani müdahalenin konusunu oluşturan ülke içi insan hakları ihlallerine ve iç çatışmalara baktığımızda, kendini savunmakta olan, dolayısıyla çeşitli eylemleri uluslararası hukuk açısından kabul görebilen ayaklanmacı gruplarla karşılaşabiliyoruz. Amaçları bazında ayaklanmalar siyasal değişimlere karşı duran muhafazakâr ayaklanmalar, ulusal bağımsızlık hareketleri ve kendilerine yönelik insan hakları ihlallerine karşı çıkan radikal ayaklanmalar olarak üçe ayrılabilir. Ayaklanmalar bir ülkenin kendi vatandaşları tarafından gerçekleştirilirken, insani müdahaleler dış güçler tarafından gerçekleştirilmektedir.⁶¹⁵ Her ne kadar 19. ve 20. yüzyıllarda ulusal bağımsızlık hareketlerine destek veren çeşitli dış müdahalelerde bulunulmuş olsa da günümüzde yalnızca bir topluluğun kendi kaderini tayin hakkına destek vermek için insani müdahalede bulunmanın meşru olmadığı kabul edilmektedir. İnsani müdahale ancak radikal ayaklanmalara yani insan haklarının ihlal edilmesine karşı çıkanlara destek verilmesi için meşru görülebilmekte fakat çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır. Barışçıl çözüm seçeneklerinin tüketildiğinden emin olunamaması ve başarı ihtimali düşük, maliyeti yüksek bir savaşa girişime olasılığı gibi nedenlerle ayaklanmalara destek verilmesine şüpheyle yaklaşılmaktadır.⁶¹⁶ Ayrıca tamamen aynı amaca hizmet ediyor olsalar bile, bir insani müdahalenin meşru görülebilmesi için ayaklanmaya nazaran çok daha fazla şart istenmekte örneğin başarı ihtimalinin düşük olması gibi bir neden ayaklanmaların meşruiyetini sorgulamak için öne sürülmemektedir.⁶¹⁷ Temelde ise kendini savunma kapsamında görülmeleri nedeniyle ayaklanmalara karşı daha esnek bakılmaktadır.⁶¹⁸

Ayaklanmalar ile insani müdahale arasında aslında karmaşık bir ilişki mevcuttur. Müdahalenin ön şartlarından biri şiddete maruz kalan, hakları ihlal edilen kişilerin kendileri adına müdahale edilmesini memnuniyetle karşılıyor olmalarıdır. Aslında bir ayaklanmanın

⁶¹⁴ Hoffman, "Sovereignty and ...", s. 31.

⁶¹⁵ Dobos, *op cit.*, s. 102.

⁶¹⁶ *Ibid.*, s. 103.

⁶¹⁷ *Ibid.*, s. 102.

⁶¹⁸ *Ibid.*, s. 112.

varlığı, müdahalecilerin işini kolaylaştırmaktadır çünkü bu kişilerin kendi yönetimlerinin uygulamalarına rıza göstermediklerini ortaya koymaktadır. “Müdahale” kelimesinin dayatmacı çağrışımı nedeniyle eğer insanlar kurtarılmayı talep etmiyorlarsa diğer devletlerin de kendi başlarına yardım edilmesi gerektiğine karar vermemeleri ve karışmamalarının en doğrusu olduğu düşünülmektedir.⁶¹⁹ Geldiğimiz noktada görüyoruz ki insani müdahale, çalışmanın devamında inceleyeceğimiz üzere bir barışı koruma görevi değildir. Aksine, adil olmasına çalışılsa da bir kimi zaman hükümet aleyhine bir ayaklanmaya kimi zaman da bir iç çatışmanın taraflarından birine destek veren bir savaştır. Bu nedenle siyasi tercihler ve askeri operasyonun nasıl yürütüleceği açısından ele alınması gerekmektedir.⁶²⁰ İç çatışmalarda insani müdahalenin rolüne baktığımızda müdahaleci gücün taraflardan birinden yana tavır alarak diğerine dayatmada bulunması değil, tarafları bir anlaşmaya varmaya zorlaması beklenmektedir. Eğer taraflardan biri müdahaleci güç ile pazarlık yapma fırsatı bulursa bu müdahalecinin de ona denk bir taraf olduğu izlenimi uyandırır ve müdahalecinin güvenilirliğini sarsar.⁶²¹

İnsani müdahale gerektirdiği günümüzde kabul edilen diğer durum ise devlet başarısızlığıdır. Halk tarafından merkezi hükümete karşı bir karşı çıkışın olmadığı aksine bir hükümet otoritesinde yoksun olunması sebebiyle insanların güvenliklerinin tehlikede olduğu ve ihtiyaçlarının karşılanamadığı durumlarda insani müdahalenin meşru olduğu düşünülmektedir.⁶²²

3.4. Kim müdahale etmeli?

İnsani müdahale gerektirdiği düşünülen kriz durumları için genel olarak söylemde yardım çağrısı yapılmakta, uluslararası toplumun harekete geçmesi talep edilmektedir. İnsani müdahaleye yasal olarak karar vermeye hak sahibi tek merci BM Güvenlik Konseyi’dir. Fakat insani müdahalenin meşruiyetini savunanlarca BM dışındaki uluslararası örgütlerin veya devletlerin de tek taraflı müdahalede bulunabilecekleri gündeme getirilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde kimin insani müdahalede bulunması gerektiğini meşruiyet anlayışı çerçevesinde, BM ve tek taraflılık boyutlarıyla inceleyeceğiz.

İnsan hakları ihlallerine maruz kalan insanların korunması ve özellikle de son yıllarda gündemde olan koruma yükümlülüğü yaklaşımı çerçevesinde çeşitli platformlarda uluslararası

⁶¹⁹ Tesón, “Eight Principles for ...”, s. 107.

⁶²⁰ De Waal, *op cit*.

⁶²¹ R. Harrison Wagner, *War and the State: The Theory of International Politics*, The University of Michigan Press, 2007, s. 228.

⁶²² Wheeler, “The Humanitarian Responsibilities ...”, s. 35-36.

toplumdan beklentiler dile getirilmektedir. Oysa en başından şunu göz önünde tutmalıyız ki ortak amaçlar ve çıkarlar etrafında birleşen, belirli bir düzen içinde çalışan, insani müdahale bağlamında güç kullanılmasının gereği veya nasıl kullanılacağı konusunda anlaşmaya varmış bir uluslararası toplumun varlığı düşüncesi abartılıdır.⁶²³ Birinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası ilişkilerde düzen ve adaletin sağlanması adına uluslararası toplumun varlığından bahsedilmektedir. Fakat o tarihten bu yana öngörülen düzen ve adalet beklentisiyle yaşananlar örtüşmemiştir.⁶²⁴

Uluslararası toplum adına beklentilerin karşılanmasından kimin sorumlu olduğu, bu sorumluluğun yerine getirilmesinin takipçisinin kim olduğu belirli değildir. Koruma yükümlülüğü kapsamında vatandaşlarının haklarının korunması konusunda öncelikle kendi devletlerinin eğer onlar yetersiz kalır veya isteksiz davranırlarsa uluslararası toplumun sorumlu olduğu kabul edilmektedir. *Koruma Yükümlülüğü Raporu ve 2005 Zirvesi*'nde alınan karar, askeri müdahalenin BM Güvenlik Konseyi'nin izni ile gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fakat bu yalnızca hukuki izin alma sürecidir. Konsey'i kimin harekete geçireceği, hangi siyasi iradenin operasyonun sorumluluğunu üstleneceği belirsizdir.⁶²⁵ Bu nedenle insani müdahaleden kimin sorumlu olması gerektiği konusunda farklı yorumlar özellikle BM'ye karşı tek taraflılık ekseninde yapılmaktadır. Tek taraflılıktan kastedilen, insani müdahalenin BM dışında bir veya birkaç örgüt veya devlet tarafından gerçekleştirilebileceğidir. Tek taraflılığın insani müdahalenin ahlaki meşruiyeti açısından desteklenmesinin nedeni duruma göre hukuki boyut olan Güvenlik Konseyi onayının aranmasının es geçilmesini tavsiye eden meşru insani müdahale anlayışının bir parçası olmasıdır.

3.4.1. BM Barışı Koruma Güçleri

Askeri personelin insani amaçlarla kullanılmasının tarihi Büyük İskender öncesine kadar kadar uzanır. Napolyon döneminde ise iktidara destek sağlanması için ordunun halkla işbirliği yapması teşvik ediliyordu. Yakın geçmişte de 1899 ve 1907 Lahey Konferansları ile askeri personelin insani yardım konusundaki rolü kodifiye edilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından savaştan yıkıma uğramış ülkelerin toparlanmalarında orduların tecrübeleri ve imkânları faydalı olmuştur. Bu süreçte BM sisteminin oluşması ve özellikle

⁶²³ George R. Lucas Jr., "The Role of the 'International Community' in Just War Tradition - Confronting the Challenges of Humanitarian Intervention and Preemptive War", *Journal of Military Ethics*, Vol. 2, No. 2, 2003, s. 137.

⁶²⁴ Hedley Bull, "The Grotian Conception of International Society", Kai Alderson, Andrew Hurrell, (eds.), *Hedley Bull on International Society*, New York: St. Martin's Press, 2000, s. 96.

⁶²⁵ Pattison, *op cit.*, s. 263.

ABD ordusundaki çalışmalarla insani yardımın askeri güçlerle işbirliği içinde yürütülmesi sistematikleşmiş oldu.⁶²⁶

Birleşmiş Milletler'in askeri güç kullanımına izin vermesi genelde devletlerarası çatışmalar, iç savaş, kargaşalık gibi olayların yaşandığı yerlerde barışı koruma (peacekeeping) görevleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Birleşmiş Milletler'in karşı devletin rızası aranmadan gerçekleşecek bir askeri müdahaleye izin vermesinin gündeme gelmesi ise Soğuk Savaş sonrası döneme aittir

Barışı koruma, hafif silahlar taşıyan güçlerin “*sınırlı askeri kapasite, tarafsızlık, ev sahibi ülkenin rızasının alınması ve yalnızca savunma amaçlı güç kullanımı*”⁶²⁷ esasları çerçevesinde, ateşkesin sağlanmış olduğu devletler arası ve iç çatışma bölgelerinde görevlendirilmesini öngörür. Çatışmaların tüm taraflarının rızası alınarak yerleştirilen bu güçlerin tarafsız davranmaları ve şiddete başvurmamaları beklenmektedir.⁶²⁸ BM'nin çatışma bölgesindeki etkinliğini simgeleyen bu güçler asker, polis ve sivil görevlilerden oluşabilmektedir. BM, olayların geçtiği yerde böylesine bir fiziksel varlık göstermesinin çatışmaların önlenmesi ve çatışmaya yol açan sorunların çözümlenmesini için etkili olduğunu düşünmektedir. Barışı zorlama (peace enforcement) güçlerinin ise ateşkesin kararlaştırıldığı fakat tam olarak yürürlüğe girmediği bölgelerde görevlendirilmeleri, barışı koruma güçlerine nazaran daha ağır silahlarla donatılmaları ve daha uzun bir hazırlık eğitimine tabi tutulmaları öngörülmektedir.⁶²⁹ Genel olarak baktığımızda BM yönetimindeki askeri güçlerin kamuoyunda kısaca BM barış gücü şeklinde isimlendirildiğini görmekteyiz fakat aralarında çeşitli farklar bulunmaktadır. Mavi bereliler olarak bilinen askerlerin görev aldığı barış gücü operasyonları kural olarak BM himayesinde, Barışı Koruma Operasyonları Bölümü'nün idaresinde gerçekleşmektedir. Barışı koruma operasyonları ise her zaman için BM Güvenlik Konseyi'nin onayı ile fakat çoğu zaman devletlerin idaresinde ve BM'den daha bağımsız biçimde yürütülürler.⁶³⁰ Barış güçleri, BM Şartı'nın VI. Bölümü kapsamında, çatışmanın taraflarının rızasıyla kısacası devlet egemenliğini zedelemeyecek biçimde görev almaktadırlar. Barışa zorlama operasyonları ise BM Şartı'nın VII. Bölümü kapsamında, rıza şartı aranmadan gerçekleştirilmektedir.⁶³¹

⁶²⁶ Weiss, Campbell, *op cit.*, s. 452-453.

⁶²⁷ Eric A. Heinze, *Waging Humanitarian War: the Ethics, Law, and Politics of Humanitarian Intervention*, Albany: State University of New York Press, 2009, s. 9.

⁶²⁸ Weiss, Campbell, *op cit.*, s. 458.

⁶²⁹ Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992, *An Agenda for Peace Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping*, A/47/277 - S/24111, 17 June 1992, <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html>, (21.10.2009).

⁶³⁰ Heinze, *Waging Humanitarian War...*, s. 9.

⁶³¹ Griffiths, O'Callaghan, *op cit.*, s. 235.

BM Şartı'nda barışı koruma görevinden bahsedilmemektedir. Süveyş Bunalımı sırasında Kanada Dışişleri Bakanı Lester Pearson, ateşkesin devamlılığının sağlanması için savaşı tarafların arasına tarafsız bir gücün yerleştirilmesinin fayda sağlayacağını düşünerek bölgeye asker yerleştirilmesi önerisini yapmıştı.⁶³² 1956 yılında Süveyş Bunalımı'nın ardından Mısır'da konuşlandırılan UNEF I (UN Emergency Force), BM'nin ilk "barışı koruma" gücüdür. Tarafsız olan bu güç İngiltere ve Fransa'nın çekilişine zemin hazırlamış ve Mısır ve İsrail kuvvetleri arasında güvenli bölge oluşmasını sağlamıştır. Bu olayın üzerine dönemin BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'ün çalışmalarıyla "önleyici diplomasi" ve gelecekteki barışı koruma operasyonlarının nasıl yürütüleceği sistematikleştirilmiştir.⁶³³

Barışı koruma operasyonlarının tarihine baktığımızda Soğuk Savaş öncesi ve sonrası olarak bir ayrıma gidebiliriz. Soğuk Savaş döneminde devletler arası çatışmalara ABD veya SSCB'nin müdahil olmasını engellemek amacıyla çoğu BM Güvenlik Konseyi üyesi olmayan ülkelerden gelen güçler görevlendiriliyordu. Soğuk Savaş sonrasında ise hem barışı koruma operasyonu yürütülen olayların sayısı artmış hem de devletler arasından çok ülke içi çatışmalara insani yardım sağlama ve devlet inşası gibi görevleri de üstlenecek güçler gönderilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda barış gücü görevlendirmenin maliyeti de artmış, operasyonlar için ayrılan bütçe 1990 yılında 0,5 milyon dolardan az iken 1994'te yaklaşık 4 milyon dolara yükselmiştir.⁶³⁴ 1997'de ise bu rakam 1990'ların ikinci yarısında yaşanan operasyon ve konuşlandırılan personel sayısındaki azalmayla tekrar 1 milyon doların altına inmiştir. BM'nin geri adım atmasının nedeni ise Somali, Bosna ve Ruanda'daki başarısızlıklar ile büyük devletlerin maliyetlere katılma ve asker sağlama konusundaki isteksizlikleridir. Fakat bu durum 2000'ler itibariyle değişmeye başlamıştır. Büyük güçlerin istekli davranmalarının önemi Kosova'ya düzenlenen NATO operasyonu ile bir kez daha görülmüştür. Operasyonun ardından BM, ABD'den gelen destek ile Kosova'nın yeniden yapılanmasını üstlenmiştir. BM'nin çabaları tekrar hız kazanmış, 2000'li yıllarda güvenliğin ve idari hizmetlerin sağlanmasını üstlendiği diğer ülke ise Doğu Timor olmuştur.⁶³⁵

Şu bir gerçektir ki korunacak bir barışın varolmadığı ve çatışmaların sürdüğü ortamlarda, savaşmak için hazırlanmamış olan BM'nin barışı koruma güçleri her zaman için başarısızlığa uğramışlardır.⁶³⁶ BM'nin tanımlarından yola çıkıldığında barışı zorlama, insani müdahale ile karıştırılabilmektedir. Örneğin ABD, barış operasyonları diye tanımladığı

⁶³² De Waal, *op cit.*

⁶³³ Haines, *op cit.*, s. 98.

⁶³⁴ BM'nin 2000 yılı itibariyle göndermiş olduğu barış güçlerinin sayısı 50'dir. 36'sı 1988-1998 yılları arasında görevlendirilmiştir, bkz.: Griffiths, O'Callaghan, *op cit.*, s. 236.

⁶³⁵ *Ibid.*, s. 237.

⁶³⁶ De Waal, *op cit.*

faaliyetler adı altında, barışı zorlamanın insani müdahaleyi de kapsadığını varsaymaktadır. Bir görüşe göre bu yanıltıcı bir yorumdur. BM'nin kendi adına ürettiği çözümlerin içinde doğrudan askeri operasyon düzenlenerek çatışmaların veya insan hakları ihlallerinin durdurulması bulunmaz.⁶³⁷ Diğer bir görüşe göre ise, duruma göre barışı zorlama operasyonlarını insani müdahale olarak adlandırmak mümkündür.⁶³⁸ BM'nin kendi adına olaylara yaklaşımına baktığımızda kendisini barışın koruyucusu olarak görmesinin uygulamadaki yansıması barış gücü yerleştirmekten öteye gidememektedir. Klasik anlamdaki barış gücünün bir insani müdahale operasyonu için yetersiz olduğu ise bir gerçektir.⁶³⁹ İnsani müdahaleye barışı zorlama çerçevesinde onay vermesi durumunda BM; Somali, Haiti, Ruanda ve Bosna örneklerinde görüldüğü üzere konunun tartışıldığı bir çerçeve görevi görmüş fakat operasyonların idaresinde sorumluluk almamıştır.⁶⁴⁰

Barışı koruma gücü görevlerinin tanımının insani müdahalenin öngörülerinden ne kadar farklı olduğuna Srebrenitza ve Ruanda'da BM güçlerinin sadece hukuki emirleri uygulamaları neticesinde yaşananlar örnek gösterilebilir. Barışı koruma güçlerinin mensupları birer asker veya görevli olarak sadece emirleri uygulamakla yükümlüdürler. Buldukları bölgedeki halkın güvenliğini sağlamak için risk almak durumunda değillerdir ve kendilerine böyle bir inisiyatif kullanma hakkı da verilmemiştir. Ahlaken doğru bir tercih olsa dahi böyle bir harekette bulunmaları hukuki değildir, kendilerine ahlaki kaygılarla da olsa belirli görevlerin dışına çıkma hakkı verilmemiştir. Özellikle barış gücü askerlerini komuta edenler emirleri altındakilerin hayatlarını tehlikeye attıkları için sonrasında hesap vermek durumunda kalacaklardır.⁶⁴¹ Barış güçlerinin çatışmaların ortasında kalması, ölümleri engelleyememeleri veya bizzat kendilerinin hedef olması uluslararası alanda operasyonlara duyulan güveni ve verilen desteği azaltmaktadır. Barış güçlerinin çatışmaların yoğunlaşması nedeniyle çekilmeleri ise diğer görevlerde de çabuk ayrılmalarını sağlamak üzere yerel güçler tarafından hedef alınmalarına nede olabilmektedir. Ayrıca yetersiz kapasitede güç yerleştirmek, onlar güvenerek silah bırakan tarafların veya sığınan sivil halkın da zarar görmesine neden olmaktadır. Kısacası gerekli insan ve materyal kapasitesinde olmayan ve iyi yönetilmeyen barış güçleri yarardan çok zarara yol açmaktadırlar.⁶⁴²

⁶³⁷ Donald M. Snow, Eugene Brown, *The Contours of Power: An Introduction to Contemporary International Relations*, New York: St. Martin's Press, 1996, s. 532.

⁶³⁸ Heinze, *Waging Humanitarian War...*, s. 9.

⁶³⁹ Snow, Brown, *op cit.*, s. 532.

⁶⁴⁰ Heinze, *Waging Humanitarian War...*, s. 9-10.

⁶⁴¹ Paolo Tripodi, "Peacekeepers, Moral Autonomy and the Use of Force", *Journal of Military Ethics*, Vol. 5, No. 3, 2006, s. 227-228.

⁶⁴² Kuperman, *The Limits of...*, s. 117.

BM'nin kendi ordusu yoktur. BM idaresinde olsun veya olmasın barışı koruma ve barışı zorlama gücü personeli devletlerden talep edilen ulusal ordu ve emniyet teşkilatı mensupları ve sivil görevlilerden oluşmaktadır. Barışı koruma operasyonlarında karşılaşılan bir düşmanın yokluğu, zafer kazanmak gibi bir amacın olmaması, savunma dışında güç kullanılmaması, emir-komuta zincirinin karmaşık yapısı gibi özellikler askerler açısından mesleklerine dair algılarla örtüşmemektedir. İnsani müdahalenin öngördüğü biçimde mağdur durumdaki “yabancı” ların korunması için askerlerin savaşması ise daha önce barışı koruma operasyonlarında görev almış olsalar bile ulusal ordular için alışlagelmemiş bir durumdur.⁶⁴³

Kâğıt üzerindeki görev ayrımları kriz bölgelerinde her zaman işe yaramamaktadır. BM kendisini barış koruyucusu olarak görse bile Birleşmiş Milletler'in askerler aracılığıyla bir çatışma bölgesindeki varlığı taraflardan birinin hedefi haline gelebilmektedir. Barışı koruma güçlerindeki askerlere saldırılabilmekte, rehin alınmakta ve öldürülmektedir.⁶⁴⁴ Aslında bu insanları çatışma bölgelerine gönderip sonuçta ölüm tehlikesiyle karşılaşmamalarını beklemek makul değildir.⁶⁴⁵ Buldukları yerde masum siviller öldürülürken tarafsız kalmalarının ve sadece kendilerini savunmak için güç kullanmalarının beklenmesi de aynı biçimde hatalıdır. Srebrenitza'da BM'nin güvenli bölgesine sığınan Bosnalılar ve Ruanda'da mavi berelilerden koruma bekleyenler örneklerinde olduğu gibi, insanlar teorik görev tanımı ayrımlarının bilincinde değildirler ve BM askeri varlığının kendilerini koruyacağını düşünmektedirler.

Askeri operasyon ile insani yardım amaçlarının birleştirilmeye çalışıldığı fakat tutarsız davranıldığı ve çatışan tarafların karşısında güçlü biçimde durulamadığı için Somali ve Bosna'daki operasyonlar başarısız olduğu düşünülmektedir.⁶⁴⁶ Başarının neyle ölçüleceği görecelidir. BM'nin Somali ve Bosna konusundaki girişimleri insani yardımın ulaştırılması ve bazı hayatların kurtarılması açısından başarılı olmuştur. Başarısızlık ise sorunları çözecek siyasi kararlılığın eksikliği yani büyük güçlerin kendi çıkarlarını çok da etkilemeyen sorunların çözümü için işe karışmak ve tarafları geri adım atmaya zorlamakla uğraşmak istememeleridir.⁶⁴⁷

Örneğin Bosna konusunda uluslararası toplum olayların bir iç çatışma mı yoksa bağımsız Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Yugoslavya devletleri arasında geçen bir savaş mı olduğu konusunda çelişkili tavırlar sergilemiştir. İç savaş mı yoksa devletler arası savaş mı olduğu önemlidir. Çünkü iç çatışmalar için genel prensip diğer devletlerin tarafsızlığı iken

⁶⁴³ Tripodi, *op cit*, s. 216.

⁶⁴⁴ Väyrynen, *op cit*, s. 7.

⁶⁴⁵ Janzekovic, *op cit*, s. xii.

⁶⁴⁶ Väyrynen, *op cit*, s. 7.

⁶⁴⁷ Mayall, *op cit*, s. 325.

devletler arasındaki bir çatışma, uluslararası toplum açısından zarar görenden yana taraf olmayı ve BM Şartı'ndaki çeşitli yükümlülüklerin işletilmesini gerektirecektir.⁶⁴⁸ Ruanda'daki soykırıma müdahale edilmesi konusunda ise Somali'deki asker kayıpları ve başarısızlığının, 1990'lı yıllarda barışı koruma operasyonlarında yaşanan sorunların ve kendi kamuoyundan gelebilecek baskının etkisiyle ABD yönetimi müdahaleyi destekleyecek siyasi kararlılık göstermemiş ve BM Güvenlik Konseyi'nin müdahale yönünde karar almasını engellemiştir.⁶⁴⁹ Fakat ABD bu konuda yalnız değildir. Fransa ve kısmen Mısır, Ruanda'daki soykırımcı rejime destek vermişler, İngiltere konuyla ilgilenmekte isteksiz davranmış, Belçika ise soykırımın gerçekleşeceğine dair bilgisi olmasına rağmen harekete geçmemiştir. Belçika, on askerinin öldürülmesi üzerine hem bölgedeki kuvvetlerini korudukları insanları katliamla karşı karşıya bırakacak şekilde ülkeden çekmiş hem de Ruanda'daki BM gücü UNAMIR'in tamamen çekilmesi için çaba göstermiştir.⁶⁵⁰

3.4.2. Barışı Güçleri ve İnsani Müdahale

Barışı koruma gücü operasyonları ve insani müdahale arasındaki farklara baktığımızda öncelikle barış güçleri, çatışan taraflar arasında kesin bir anlaşma sağlanmamış olsa bile en azından ateşkes yapıldıktan sonra bölgeye giderler ve her zaman gönüllülükle olmasa da ev sahibi ülkenin veya ülkelerin talebi ve rızasıyla bölgeye yerleşirler. İkinci olarak, insani müdahale mağdur adına yapılırken barışı koruma gücünün tarafsız olması gerekmektedir. Üçüncüsü, barışı koruma gücü sisteminin işleyişinin hukuki çerçevesi belirlidir fakat askeri açıdan insani müdahalenin hukuki ve ahlaki boyutları tartışmalıdır.⁶⁵¹ İnsani müdahalenin gerektireceği gücün niteliği ve niceliği barışı koruma faaliyetlerinin gerekliliklerinden çok farklıdır.⁶⁵² Barışı koruma güçlerini bir tür arabulucu olarak nitelendirebiliriz fakat insani müdahalede bulunan güçler savaştıkları karşı taraf kadar silahlı ve saldırı kapasitesine sahip

⁶⁴⁸ Stanley Hoffman, "Humanitarian Intervention In The Former Yugoslavia", Stanley Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1996, s. 42–43.

⁶⁴⁹ Leonie G. Murray, *Clinton, Peacekeeping and Humanitarian Interventionism: Rise and Fall of a Policy*, Routledge, 2008, s. 6. (ABD'nin bu tutumunun altında, "yeni dünya düzeni" kavramını ortaya atan kişi olan Bush döneminin Soğuk Savaş'ın galibi olma düşüncesi ve Körfez Savaşı'nın başarısının sonucu olan iyimserliği Clinton döneminde karamsarlığa dönüşmüştür. Dünyanın kolaylıkla değiştirilemeyeceği gerçeği, BM barışı koruma sisteminin organizasyonel yetersizliklerinin ortaya çıkması, barışı koruma ve barışı zorlamanın örtüşürülememesi ve operasyonların maliyetlerinin öngörülemediği olması ABD'nin yeni politikasında etkili olmuştur, bkz.: Murray, *op cit.*, s. 2). ABD'nin 2000'li yıllardaki politikası ise müdahalecilikte acele etmek yerine bu konuda çeşitli prensipler belirlemeye ve benimsemeye gitmek olmuştur, bkz.: Von Hippel, *op cit.*, s. 7.

⁶⁵⁰ Murray, *op cit.*, s. 7.

⁶⁵¹ Snow, Brown, *op cit.*, s. 534.

⁶⁵² *Ibid.*, s. 535.

olmalıdırlar.⁶⁵³ İç çatışmalarda görev yapan barışı koruma güçleri taraflar arasında ahlaki bir ayrıma gitmemektedirler. Amaç, varolan veya en azından ateşkesle sağlanmış olan düzenin devamlılığının sağlanması iken insani müdahale varolan düzeni mağdurlar lehine düzeltmeyi amaçlar.⁶⁵⁴

Barış güçleri için görevlendirilmiş asker sayısı rakamın en yüksek olduğu 1993 yılında 80.000'dir.⁶⁵⁵ İnsani müdahale kapasitesinin geliştirilebilmesi için ise eldeki kapasiteden çok daha fazlası, fazladan 100.000 askerin hazır tutulması gerektiği, tek bir çatışma bölgesinin istikrara kavuşturulması için bile on binlerce askere ihtiyaç duyulabileceği hesaplanmaktadır. Müdahale kararının gecikmeden zamanlı bir biçimde alınmasının önemine değinmiştik. Aynı şekilde asker sevkıyatının da hızlı ve yeterince asker gönderilerek yapılması gerekmektedir.⁶⁵⁶ Bu askeri kapasiteye ulaşılabilmesi için BM'nin emrinde bir ordu kurulması yerine ulusal ordulardan faydalanılması, NATO ve Afrika'daki bölgesel örgütlerle işbirliği yapılmasının işleri kolaylaştıracağı vurgulanmaktadır. Burada amaç tek taraflı insani müdahalenin savunulması değil, ulusal ve bölgesel güçlerin çok taraflılık esasına dayalı bir ön hazırlıkla varolan kuvvetlerinin gerektiğinde insani müdahale için harekete geçirebilmeleridir. Müdahalenin yönetiminin de BM yerine bölgesel örgütlerde olmasının askeri açıdan kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.⁶⁵⁷

İnsani müdahale kapasitesinin geliştirilebilmesi için ulusal ordular ve bölgesel örgütlerin askeri hazırlık, insani müdahale etiği çerçevesinde hareket edilmesini sağlayacak düşünsel hazırlık ve gerekli eğitimler, operasyonların yürütülmesi ve sivil-asker işbirliği konularında hazırlık yapmaları gerekmektedir. Hâlihazırda bu konuda çalışmalar yürütülmektedir fakat yeterli düzeyde değildir.⁶⁵⁸ İhtiyaç duyulan gelişmiş devletlerin askeri bütçelerinde aşırı bir artış değil savunma önceliklerine farklı yaklaşımlarıdır. Gelişmekte olan ülkelerin ise orduları için daha fazla eğitim ve ekipmana, bunun için de uluslararası yardıma ihtiyaçları bulunmaktadır.⁶⁵⁹

Günümüzde, genel anlamda koruma yükümlülüğünün bir parçası olarak barışı koruma gücünden insani müdahale operasyonlarına, çatışma bölgelerinde asker göndermeyi gerektiren durumlar için insan haklarına saygı çerçevesinde askerlerin davranışları da sorgulanmaya başlanmıştır. Artık tartışılan yalnızca mağdurlara barışın götürülmesi değil, bu görevin de

⁶⁵³ Heinze, *Waging Humanitarian War...*, s. 9.

⁶⁵⁴ Garrett, *op cit.*, s. 4.

⁶⁵⁵ Griffiths, O'Callaghan, *op cit.*, s. 236.

⁶⁵⁶ Michael E. O'Hanlon, *Expanding Global Military Capacity for Humanitarian Intervention*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s. 9.

⁶⁵⁷ *Ibid.*, s. 11-12.

⁶⁵⁸ Evans, "Protection of Civilians ...", s. 220.

⁶⁵⁹ *Ibid.*, s. 113.

insan haklarına saygılı biçimde nasıl yürütüleceğidir. Askeri eğitimin ahlaki açıdan gözden geçirilmesi, hem askerlerin eğitilmeleri hem de kendilerini eğitmeleri bakımından gündemdedir. Savaşçıyla barış koruyucusunun etik kodlarının birbirinden farklı olduğu, barış koruyucusunun insani değerleri ve korumakla yükümlü olduğu insanları ön plana alarak hareket etmesinin gerektiği düşünülmektedir.⁶⁶⁰ Barışı koruma gücünde görev alan askerlerden sivilleri göz önüne alarak inisiyatif kullanmaları ve mümkün olduğunca az güce başvurmaları beklenmektedir.⁶⁶¹ Burada bir kavram kargaşasıyla karşılaşmaktayız. İnsani müdahale düşmanın, zaferin ve saldırının var olduğu bir savaştır. Müdahaleci askerlerin ise savaşçı mı yoksa barış koruyucusu olarak mı yönlendirilecekleri açık değildir.

Güvenlik Konseyi onayıyla barış gücü göndermenin 1956'dan beri süregelen bir uygulama olduğunu ve hukuki açıdan tartışılmadığını görmekteyiz. Ahlaki ve askeri açıdan da barış güçlerinin varlığına ve görevlendirilmelerine dair bir sorgulama yapılmamakta; görev tanımları, idare mekanizması, nasıl daha etkili olabilecekleri gibi konular tartışılmaktadır. Fakat insani müdahale açısından durum farklıdır. BM Güvenlik Konseyi'nin, barışı zorlama olarak sınıflandırılabilir olan BM Şartı'nın VII. Maddesi çerçevesinde bir ülke içi çatışmanın durdurulmasına yönelik müdahaleye onay vermesi hiç de kolay değildir. BM'nin bu hukuki prosedürü ahlaki açıdan da oldukça tartışmalıdır. Güvenlik Konseyi üyelerinden birinin veto etmesi durumunda insani müdahaleye onay verilmemektedir. Böylelikle bazı devletlere tek başına bu kadar önemli bir kararı kendi çıkarları veya işbirliği içinde olduğu bir ülkenin çıkarı için engelleyebilme hakkı tanınmış olmaktadır.⁶⁶² Müdahale kararı alma durumundaki büyük devletlerin kendi aralarındaki ilişkiler tutumlarını etkileyebilmekte ve ilişkilerinin bozulmaması dünyanın bir köşesindeki insan hakları ihlallerinden daha önemli olmaktadır.⁶⁶³ Ayrıca Güvenlik Konseyi'nin daimi ve daimi olmayan üyelerinin kendi insan hakları geçmişleri ve insan hakları ihlalleri konusunda ne kadar çaba gösterecekleri tartışmaya açıktır. Kısacası hukuki açıdan Konsey onayı şartının konulmuş olması, Konsey'in işleyişinin ahlaki yetersizliklerinin farkında olunmasını engellememelidir.⁶⁶⁴

Fakat güç kullanımının bu kadar katı kurallara bağlanmış olması da insanlık tarihinin tecrübeleriyle alakalıdır. BM Güvenlik Konseyi'nin gerekçe ne olursa olsun müdahaleye izin veren her kararı aynı zamanda uluslararası alanda güç kullanılmaması ilkesini yıpratıcak ve zaman içinde devletlerin "*hakkı gerekçeler*"le kendi çıkarları doğrultusunda hareket

⁶⁶⁰ Tripodi, *op cit*, s. 229.

⁶⁶¹ *Ibid.*, s.219.

⁶⁶² Tesón, "Eight Principles for ...", s. 108.

⁶⁶³ Hoffman, "The Politics and ...", s. 46.

⁶⁶⁴ Tesón, "Eight Principles for ...", s. 108.

etmelerine yol açabilecektir.⁶⁶⁵ Esasında BM, çeşitli devletlerin müdahale edilmesi gerektiğini düşündükleri krizler için önleyici diplomasiyi hayata geçirerek geniş çaplı diplomatik çaba gösterilmesini ve taraflara silah satışlarının durdurulması gibi yaptırımlar uygulanmasını, sağlıklı bir müdahalenin nasıl gerçekleştirilebileceğinin tartışılmasını, siyasi ve mali sonuçların paylaşılmasını sağlayan bir platform görevi görmektedir.⁶⁶⁶

Bu çerçevede dünyada yaşanan krizler ve barış gücü sisteminin yetersizlikleri çerçevesinde nasıl hareket edilmesi gerektiği açısından BM de kendini sorgulamaktadır. Özellikle BM Güvenlik Konseyi'nden onay çıkmayacağı öngörüldüğü için bu prosedüre hiç başvurulmadan gerçekleşen NATO'nun Kosova operasyonu ile bu süreç hızlanmış ve daha önce bahsettiğimiz şekilde koruma yükümlülüğü yaklaşımının BM tarafından benimsenmesine giden yol açılmıştır. BM Güvenlik Konseyi Kosova için harekete geçmek istemiş fakat Çin ve Rusya'nın müdahaleye karşı tavırları, Konsey'in inisiyatif kullanmasını engellemiştir. Ruanda'daki soykırım karşısında ise Konsey müdahaleyi söz konusu bile etmemiştir. Konsey'in kilitlenmiş olması veya isteksizliği karşısında ne yapılabileceğinin karşılığı olarak *koruma yükümlülüğü* yaklaşımı geliştirildi.⁶⁶⁷ Takiben 2005 Dünya Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde, önceki bölümde incelediğimiz üzere öncelikle devletlerin kendi vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlara karşı korumakla yükümlü oldukları fakat yerinde getirmekte isteksiz veya yetersiz iseler sorumluluğun BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla uluslararası topluma ait olduğu kabul edilmiştir.⁶⁶⁸

Yükümlülüğün BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla yerine getirileceğinin kabul edilmesi, Güvenlik Konseyi'nin zaten varolan uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi durumunda harekete geçme hakkının vurgulanmasının ötesinde bir yenilik getirmemektedir. Zirve'de uzlaşılan metinde Konsey'in kilitlenmesine veya isteksizliğine çözüm sağlayacak bir değişim çabası içine girilmemiştir. Konsey'in beş daimi üyesinin veto hakları diğer devletlere karşı başlı başına bir ayrıcalık iken, Konsey üyeleri arasında da karar almadaki etkinlik bakımından dengesizlik ve veto konusunda ABD'nin büyük ağırlığı vardır.⁶⁶⁹ Devletler koruma yükümlülüğü yaklaşımını prensipte kabul etmekle beraber yükümlülüklerin nasıl yerine getirileceği konusunda hemfikri değiller. Genel Sekreter Ban Ki-Moon "*dar kapsamlı*

⁶⁶⁵ Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations...*, s. 393.

⁶⁶⁶ *Ibid.*, s. 391-392.

⁶⁶⁷ Bellamy, "Whither the Responsibility...", s. 143-144.

⁶⁶⁸ 2005 World Summit Outcome, Resolution Adopted by the United Nations General Assembly, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN021752.pdf>.

⁶⁶⁹ Noam Chomsky, "Making War to Bring 'Peace'", *In These Times*, 03.08.2009, <http://www.globalpolicy.org/qhumanitarianq-intervention/48001.html> (02.11.2009).

fakat derin” bir yaklaşımla koruma yükümlülüğünün kapsamının genişletilmeyeceğini fakat işler hale gelmesi üzerinde çalışıldığını ifade etmektedir.⁶⁷⁰

Gelinen noktada BM'nin amacı 2005 Zirvesi'nde belirlenen üç ayaklı koruma yükümlülüğünün üç ayaklı strateji ile harekete geçirilmesidir. Birincisi, devletlerin kendi vatandaşlarına karşı olan koruma yükümlülükleri, ikincisi uluslararası yardım ve kapasite geliştirilmesi, üçüncüsü ise zamanında ve kararlı cevaptır.⁶⁷¹ BM, Zirve'de devletlerin üzerinde uzlaşmaya vardıkları prensiplerin koruma yükümlülüğü çerçevesinde insan hayatının korunmasına BM Şartı'yla uyumlu biçimde hizmet edeceklerini düşünmektedir. Bu nedenle BM açısından koruma yükümlülüğü yaklaşımının ve Zirve'de alınan kararın kesinlikle tekrar tartışılması ve gözden geçirilmesi gündemde değildir. Aksine BM bu genel çerçevenin uygulamaya geçirilmesini ve özellikle de bu kararı alan devletlerin sorumluluklarından kaçmamaları ve yeni fikirler üretmek veya kararlaştırılanı tartışmak yerine koruma yükümlülüğünün üç ayağıyla hayata geçirilmesini istemektedir.⁶⁷²

3.4.3. Tek Taraflılık

Bir veya birkaç devlet veya örgütün tek başlarına ya da bir araya gelerek BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan gerçekleştirdikleri insani müdahaleler literatürde tek taraflı (unilateral) müdahale olarak adlandırılmaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin BM Şartı'nın VII. Bölümü kapsamında onay vermediği bu “yetkisiz” (unauthorized) müdahalelerin⁶⁷³ uluslararası hukukta yeri bulunmamaktadır.⁶⁷⁴ Kosova operasyonu sonrasında gündeme gelen tek taraflılığa dair tartışmalar meşruiyet üzerinden yapılmaktadır.

Tek taraflı meşru müdahalenin gündeme gelmesini sağlayan NATO'nun Kosova için güç kullanmasına baktığımızda operasyon, uluslararası hukuka aykırı olmasına rağmen BM veya genel anlamda uluslararası toplum tarafından kınanmamıştır. Bu sonuç ise tek taraflı müdahalenin olabirliğinin giderek daha fazla kabul gördüğünün ve ileride bir norm hakline gelebileceğinin göstergesi olabileceği gibi güçlü devletlerin kurallara uygun davranmaya ihtiyaç duymadıkları biçiminde de yorumlanmaya da açıktır.⁶⁷⁵ Tek taraflı insani müdahalenin meşrulaştırılması, zaman içinde kendine karşı herhangi bir tehdit algılayan bir devletin

⁶⁷⁰ Luck, *op cit.*, s. 1.

⁶⁷¹ *Implementing the responsibility to protect*, Report of the Secretary-General, 12 January 2009, Follow-up to the outcome of the Millennium Summit, UN General Assembly, A/63/677, s. 1-2.

⁶⁷² *Ibid.*, s. 28.

⁶⁷³ J.L. Holzgrefe, Robert O. Keohane, *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 1.

⁶⁷⁴ Yoram Dinstein, “Theme 6 - The Legal Consequences of Infringing upon the Right to Humanitarian Assistance”, *International Colloquium on the Right to Humanitarian Assistance*, UNESCO House, Paris, 25-27 January 1995, <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001124/112481Eo.pdf>, (09.11.2009).

⁶⁷⁵ Wheeler, “The Humanitarian Responsibilities ...”, s. 30.

diğerine karşı kolaylıkla haklı sebeplerle gerekçelendirilmiş tek taraflı güç kullanma hakkı olduğu yorumuna yol açabilecektir.⁶⁷⁶ Kaldı ki Kosova sonrasında tek taraflı güç kullanımının meşruiyetinin kabulünün Irak'ın işgalinde de kolaylaştırıcı rol oynadığı iddia edilmektedir.⁶⁷⁷

Tek taraflı insani müdahalenin niçin gündemde olduğuna gelince, 1970'lerden bu yana gerçekleşen ve insani açıdan başarılı olan müdahaleler devletler tarafından gerçekleştirilmiştir. BM'nin barışı koruma güçleri güçleri Srebrenitza katliamı ve Ruanda'daki soykırıma seyirci kalmışlardır. Oysaki Yugoslavya'da Dayton Anlaşması'yla kalıcı barışın sağlanması ve Kosova'da şiddetin önlenmesi BM'nin değil devletlerin ve NATO'nun çabalarıyla gerçekleşmiştir. Bu noktada BM'nin isteksizliği değil işleyiş sistemi itibariyle etkili askeri güç kullanabilme kapasitesinin bulunmadığı göz önünde tutulmalıdır.⁶⁷⁸ Günümüzde meşruiyeti savunulan tek taraflı insani müdahale, Kosova operasyonu referans verilerek yapılan yani Batılı devletlerin liderliğindeki müdahaledir. Batılı ülkelerin uluslararası sistemde bu kadar etkili olabilmelerinin nedeni ise Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Batı bloğunun hareket kabiliyeti üzerindeki kısıtlamanın kalkmış olmasıdır. 1991'de Kuveyt'in işgalinin ardından BM çerçevesinde, Irak'ın çekilmeye zorlanması konusunda SSCB zorluk çıkarmıştır. 2003 yılına gelindiğinde ise daha güçsüz bir Rusya'nın yer aldığı BM, ABD önderliğindeki koalisyonun Irak'ı işgaline ses çıkartamamıştır.⁶⁷⁹

Hukuki boyutun dışında meşruiyet açısından konuyu ele aldığımızda insani müdahalenin BM bünyesinde yani çok taraflı olarak gerçekleştirilmesi öncelikle operasyonun insani amaçlarla gerçekleştirildiğinden daha az şüphe duyulmasını sağlamaktadır.⁶⁸⁰ Adaletin tek bir devletin veya grubun kararı ve eylemiyle sağlanabileceğinden şüphe duyulmaktadır. Müdahale etmek isteyen devletin veya devletlerin amaçlarının ne kadar haklı olduklarının takdirinin kendileri tarafından yapılamayacağı ve uluslararası mekanizmalar aracılığıyla müdahalenin kararlaştırılmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir.⁶⁸¹ Diğer taraftan BM'nin insan hakları ihlalleri karşısında harekete geçmekte yavaş ve yetersiz olduğu bir gerçektir. Bu noktada devletler müdahale etmedikleri takdirde de eleştirilmektedirler. Fakat BM'nin devletlere bu hakkı tanıması aynı zamanda adaletin kendi politikaları sorgulanmaya açık olanlar eliyle sağlanması anlamına gelecektir.⁶⁸² Tek taraflı müdahaleler kötüye kullanıma açıktırlar. Güç kullanmama, karışmazlık gibi genel prensipleri çiğneyen tek taraflı

⁶⁷⁶ Johansen, *op cit.*, s. 65.

⁶⁷⁷ Hehir, *op cit.*, s. 143.

⁶⁷⁸ Johnson, *op cit.*, s. 125.

⁶⁷⁹ Boucher, *op cit.*, s. 372.

⁶⁸⁰ Hoffman, "The Politics and ...", s. 45.

⁶⁸¹ Phillips, "The Ethics of ...", s. 10.

⁶⁸² Schnabel, Thakur, *op cit.*, s. 497.

müdahalelerin ahlaki gerekçelerine ve nasıl yürütölmeleri gerektiğine dair uluslararası toplumda ortak bir görüş bulunmamaktadır.⁶⁸³

Farklı askeri sistemler arasında koordinasyonun sağlanması, eğitim ve ekipman paylaşımı gibi hazırlıkların gerekliliği örneğin NATO benzeri bir yapıda biraraya gelmemiş, askeri güçleri uyumlaştırılmamış ve ortak hareket etmeye hazırlıklı olmayan ölkelerin birlikte operasyon yapmaları askeri açıdan yüksek maliyetlidir. Çok taraflı müdahalenin ise siyasi gücü vardır; hem dünya kamuoyunda hem de katılan devletlerin iç kamuoylarında geniş katılımlı ve tarafsız bir operasyon gerçekleştirildiği izlenimi uyandırır.⁶⁸⁴ Askeri açıdan tek taraflılık kolaylık sağlamakla beraber müdahale edilen öлкеye karşı olan sorumluluklar bir bütün halinde düşünöldüğünde, özellikle bir veya birkaç devletin müdahale sonrasında geniş çaplı uzmanlık, uzun zaman ve büyük maddi kaynak gerektiren ölkenin yeniden yapılandırma sürecinin altından kalkması mümkün değildir. Bu sürecinin geniş katılımlı bir temsil mekanizması aracılığıyla yönetilmesi aynı zamanda müdahale edilen devletin halkının uluslararası toplum tarafından önemsendiğini de gösterecektir.⁶⁸⁵

Haklı gerekçelere dayanan ve meşru tek taraflı müdahalenin olabilirliğinin kabul edilmesi BM'nin sürecin tamamen dışında tutulmasını gerektirmez. Gerekçeler BM'ye bildirilebilir, operasyonların nasıl gerçekleştirildiği BM denetimine açılabilir ve müdahaleye yol açan olayların tekrar yaşanmasının önlenmesi için müdahale sonrasında gerçekleştirilecek ilgili ölkedeki yeniden yapılanma süreci BM'nin desteğiyle yürütölebilir.⁶⁸⁶ Gelişmelere baktığımızda tek taraflılığa örnek olarak gösterilen NATO'nun Kosova müdahalesi de askeri operasyon için değil ama öncesi ve sonrasında BM'nin desteğini almıştır. Güvenlik Konseyi'nin operasyon öncesinde Kosova'daki durum hakkında aldığı kararlar silahlı müdahaleye giden yolu açtıkları şeklinde yorumlanmışlardır.⁶⁸⁷ Müdahale sonrasında Kosova'nın yeniden yapılanmasında da BM aktif rol alarak bir şekilde müdahaleyi meşrulaştırmıştır.⁶⁸⁸ Yugoslavya'daki sorunların çözümü için askeri operasyonun yeterli olmadığı, uzlaştırma ve yeniden inşa süreci gerektiği düşünöldüğünde NATO'nun BM ile işbirliği yapması hem bu faaliyetlerin gerekli uzmanlığa sahip kişilerce gerçekleştirilmesi hem

⁶⁸³ Wheeler, "Agency, Humanitarianism ...", s. 15.

⁶⁸⁴ Finnemore, "Paradoxes in ..", s. 15-16.

⁶⁸⁵ Johnson, *op cit.*, s. 125.

⁶⁸⁶ Rex Martin, "Walzer and Rawls on Just Wars and Humanitarian Interventions" Steven P. Lee (ed.), *Intervention, Terrorism and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory*, Dordrecht: Springer, 2007, s. 85.

⁶⁸⁷ A. J. R. Groom, Paul Taylor, "The United Nations System and the Kosovo Crisis", Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000, s. 298.

⁶⁸⁸ Griffiths, O'Callaghan, *op cit.*, s. 237.

de gelecekteki muhtemel operasyonlar için uluslararası toplumun desteğinin alınabilmesi adına önemlidir.⁶⁸⁹

3.4.4. Tek Taraflılığa Karşı Çok Taraflılık

2005 Zirvesi'nde devletler çok taraflılıktan yana tavır almışlardır fakat uluslararası alanda ortak hareket etme kabiliyetini sağlayacak amaç ve kaynak birliğinin yokluğu nedeniyle sonuca ulaşmanın en etkin yolu olarak tüm sakıncalarına rağmen tek taraflılık ön planda görünmektedir.⁶⁹⁰ İnsani müdahale operasyonlarının, tek taraflılığın getireceği yukarıda belirttiğimiz çeşitli sıkıntıları önlemek amacıyla bir veya birkaç devlet yerine BM ile sınırlı olmamak üzere uluslararası örgütler tarafından gerçekleştirilmesi gündemdedir. Uluslararası örgütlerin devletlere nazaran tarafsız davranacakları ve örgüt içi demokratik karar alma süreçleri göz önünde tutulduğunda çıkarların ötesinde geniş kapsamlı bir “uluslararası iradeyi” temsil edecekleri düşünülmektedir. Ayrıca insani müdahalenin devamında gerektireceği müdahale edilen ülkede hayatın normale döndürülmesi ve devlet inşası sürecinde devletlere kıyasla uluslararası örgütler daha tecrübeli ve güven vericidirler. Örneğin bir ülkede seçimlerin özgür bir ortamda yapılmasına herhangi bir devletin nezaret etmesi uluslararası sistemin işleyişi bakımından uygun değilken uluslararası örgütlerin bu tarz sorumluluklar üstlenmeleri meşru görülmektedir.⁶⁹¹

Uluslararası örgütlerin bu alanda etkin olmalarının beklenmesinin nedeni birer bürokratik yapı olan bu kuruluşların kamuoyunun bilgisi dâhilinde, belirli kurallara bağlı olarak çalıştıklarının, tarafsız olduklarının, konularında bilgi sahibi ve tecrübeli olduklarının ve bu sebeplerle otoritelerinin meşru ve etik olduğunun düşünülmesidir.⁶⁹² Devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri algısıyla birleştiğinde uluslararası örgütler başka devletlere müdahale etme ve yeniden inşa etme hakkına sahip aktörler olarak görülmektedirler. Fakat uluslararası örgütlerin kurallara sıkı sıkıya bağlı tarafsız yapıları onları krizlere doğru çözümler getirememelerine, tarafsızlığı katı yorumlamalarına ve sonuçta kriz ve mağdur odaklı değil kural odaklı çalışmalarında sebep olabilmektedir. Örneğin devletlerin yeniden inşa sürecinde serbest seçimlerin yapılmasının gerektiği prensibi,

⁶⁸⁹ Nicola Butler, “NATO: From Collective Defence to Peace Enforcement”, Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000, s. 287.

⁶⁹⁰ Francesca Musiani, “War, Security, and Humanitarian Intervention in the United Nations Reform Agenda”, *Peace and Conflict Review*, Vol. 3, No. 1, s. 6.

⁶⁹¹ Finnemore, “Paradoxes in ..”, s. 16-17.

⁶⁹² *Ibid.*, s. 17.

karışıklıklara yol açabileceğinin bilindiği durumlarda bile kurallara uygun davranmak adına aceleyle hayata geçirilmektedir.⁶⁹³

İnsani yardım ve müdahalede etik kodlara bağlı kalınmasının sonuçları olay bazında farklılık göstermektedir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği gelen tüm mültecilere ayırım gözetmeden yardım etme ilkesiyle çalıştığı için Kongo'daki kamplarında Ruanda'da soykırıma katılmış olan Hutu milislerini kabul etmek durumunda kalmış ve kamplar milislerin yeni saldırıları için üs haline gelmiştir.⁶⁹⁴ Kosova'daki krize bakıldığında ise farklı bir tabloyla karşılaşılıyor. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Makedonya'nın BM'nin konuya müdahil olmasını istememesi sebebiyle Makedonya'ya sığınan Kosovalılara yardım edememiştir. Devamında mültecilerin ihtiyaçlarıyla NATO ilgilenmiştir. Fakat insan onuruna verilen önem açısından onları kurtaran NATO'nun mültecilere yardım ediş biçimi, BM'nin bu konudaki çalışma standartlarıyla kıyaslandığında yetersizlikle eleştirilmektedir.⁶⁹⁵

Tek taraflı insani müdahalenin meşru görülmesi aynı zamanda bütün tek taraflı güç kullanımlarının, güce başvuran devletler açısından “insani” olarak lanse edilebilmesine yol açmaktadır. Karşı taraftaki devletler açısından ise işgalle insani müdahalenin zaman içinde özdeşleştirilmesiyle karşı karşıya kalınabilir. BM'nin uluslararası toplumu temsil eden bağımsız imajının ve tarafsız çalışan insani yardım kuruluşlarına verdiği lojistik desteğin karşısında NATO ise Afganistan'da askeri harekât ve insani yardımı özdeşleştirmeye çalışmaktadır. Örneğin NATO, Afganistan için *yumuşak güç* olarak nitelendirdiği yardım kuruluşlarının kendi güç kullanma stratejisinin bir parçası olduğunu iddia etmiş fakat bölgede çalışan Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü'nden (MSF) tepki almıştır.⁶⁹⁶ MSF'nin tepkisi sadece NATO'nun bu yumuşak güç söylemini benimsemesine değildir. NATO'nun bölgeye sağladığı gıda yardımı ihtiyaçların sadece küçük bir bölümünü karşılamaya yeterken havadan atılan gıda paketlerinin bombalarla aynı renkte olması, sivil ölümlere yol açmıştır. İngiltere ve ABD yöneticileri bölgedeki insani yardım kuruluşlarını kendileriyle işbirliği yapmaya ve kendi mesajlarını yaymaya çalışmaya davet etmişlerdir. MSF ise askeri çıkarların dost görüntüsü altında gizlenmeye çalışıldığını öne sürmüş ve bölgedeki Amerikan askerlerinin

⁶⁹³ *Ibid.*, s. 18-19.

⁶⁹⁴ *Ibid.*, s. 19.

⁶⁹⁵ Mr. Poul Nielson, “Humanitarian Crises: Challenges for the 21st Century”, International Conference: Partners in Humanitarian Crises, U Thant International Conference Hall, United Nations University, Tokyo, 25 January 2001, s. 5.

⁶⁹⁶ MSF Pres Release, 11 March 2010, http://www.msf.org/msfinternational/invoke.cfm?objectid=4DA02AC0-15C5-F00A-250FC40F2C57FC37&component=toolkit.pressrelease&method=full_html, (25.03.2010).

sivil kıyafetlerle halkın arasına karışarak kendilerini “yardım gönüllüsü” olarak tanıtmalarını örnek göstermiştir.⁶⁹⁷

İnsani müdahalenin meşruiyetini savunan bazı düşünürlerce tek taraflı müdahalenin kolaylıkları anlatılarak normlaşmasına giden yol açılmaya çalışılırken tartışılması gereken başka konular da bulunmaktadır. Öncelikle potansiyel müdahaleci devletlerin kendi çıkarları söz konusu olmadığında müdahaleye isteksiz oldukları bir gerçektir.⁶⁹⁸ Başarısız devletler söz konusu olduğundan bu bölgelerdeki iç çatışmalardan veya mülteci akınlarından doğrudan etkilenecek ülke/lerin tek taraflı müdahalesinin ne kadar “insani” sayılabileceği tartışmalıdır, burada konunun kendini müdafaa çerçevesinde gerekçelendirilmesi daha doğru olacaktır.⁶⁹⁹

Potansiyel müdahaleci devletlerin dünyanın çeşitli yerlerindeki sorunların hepsiyle aynı biçimde ilgilenmeyecekleri açıktır. Meşru tek taraflı müdahale anlayışının öncüsü olduğu sürülen Kosova operasyonu, NATO’nun bir Avrupa sorununa verdiği cevaptır ve katılan ülkelerin liderleri de bu müdahalenin bir başlangıç değil istisnai bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Lojistik açıdan müdahaleyi kolaylaştırması sebebiyle coğrafi yakınlık⁷⁰⁰, bu yakınlık nedeniyle krizden bölgedeki siyasi dengelerin etkilenmesi ihtimali, mülteci akınının beklenmesi gibi ulusal çıkarları ilgilendiren sebepler, tek taraflı insani müdahalenin yarar sağlamadığını göstermez fakat müdahale kararının alınması için belirleyicidirler.⁷⁰¹ NATO’nun uluslararası alanda kendine çizmek istediği imaj da NATO’nun müdahalede bu kadar istekli davranmış olmasının sebepleri arasındadır. Kosova için inisiyatifin ele alınışının ardında NATO’daki yetkililerin Bosna’da barışa giden yolun ancak NATO’nun hava saldırıları sonrasında açıldığına inanmalarından gelen bir özgüven bulunmaktadır. NATO Bosna’daki olaylara önce seyirci kalmış ardından operasyon düzenleyerek “güvenilirliğini yeniden kazanmıştır”. Kosova’daki hareket tarzını ise NATO, “güvenilir güçle desteklenmiş diplomasi” olarak sunmuştur.⁷⁰²

Kosova’da yaşanan sürece baktığımızda müdahale konusundaki kararlılığın bir sebebi de Yugoslavya’nın dağılma sürecinde yaşanan insanlık dramıdır. Avrupa’nın kendi

⁶⁹⁷ Hehir, *op cit.*, s. 58.

⁶⁹⁸ *Ibid.*, s. 143.

⁶⁹⁹ Hoffman, “The Politics and ...”, s. 46.

⁷⁰⁰ Özellikle ABD’nin Afrika’daki krizlere müdahalede yetersizliği ele alındığında diğer sebeplerin yanında ABD’nin çıkarlarının gerektirdiği Avrupa, Basra Körfezi gibi bölgelerde üsleri bulunurken Afrika’da havadan hızlı biçimde ulaşılmasını sağlayacak yakınlıkta askeri üssünün bulunmamasından da kaynaklanmıştır. Fransa ise, her ne kadar Ruanda’daki soykırıma müdahalede yetersiz kalmış bile olsa Turkuaz Operasyonu sırasında bölgedeki üslerini kullanarak Ruanda’ya kolaylıkla ulaşmıştır, bkz.: Kuperman, *The Limits of...*, s. 114.

⁷⁰¹ Lori Fisler Damrosch, “The Inevitability of Selective Response? Principles to Guide Urgent International Action”, Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000, s. 414.

⁷⁰² Butler, *op cit.*, s. 277.

değerleriyle örtüştüremediği etnik temizlik ve yerinden etme gibi politikaların Avrupa’da tekrar yaşanmasını engellemek amacıyla Kosova için harekete geçmiştir. Bu özellikleriyle Kosova, dünya genelinde tek taraflı insani müdahalenin yaygınlaştırılabilmesi için örnek teşkil edemez, dönemin NATO Genel Sekreteri’nin de ifadesiyle özel şartlar içeren bir durumdur.⁷⁰³

İkincisi tek taraflı müdahalede bulunmaya kimin hakkı olacağıdır ki “aydınlanmış” Batılı devletlerin bu yolla insan haklarının dünya genelindeki koruyuculuğunu üstlenmeleri genel kabul görmemektedir.⁷⁰⁴ Ulusal çıkarlar yerine değerleri açıklama parametresi olarak kabul etsek bile NATO’nun “insani değerleri” yine de coğrafi yakınlık ve medeni Avrupa’nın kendi bünyesinde insanların öldürülmesine artık izin veremeyeceği yaklaşımıyla yani “biz”den olanların korunmasıyla bağdaştırdığı açıktır.

Güvenlik Konseyi’nin insani müdahale operasyonlarına onay vermek ya da yönetimlerini üstlenmek konusunda daha istekli davranmasının güce başvurmama prensibi yıpratacağı düşünülmektedir. Bölgesel örgütlerin etkinliğinin ise hem Güvenlik Konseyi’nin karar alma tekelinin zayıflatılması hem de tek taraflı operasyonlardan kaynaklanabilecek kötüye kullanımların önlenmesi için faydalı olacakları düşünülmektedir.⁷⁰⁵ Ayrıca hem insani müdahale hem de barışı koruma operasyonları için ilgili ülke hakkındaki bilgi eksikliğinin önemli sorunlara yol açtığı düşünüldüğünde bölgesel örgütlerin sağlayacağı fayda daha önemli hale gelmektedir. Fakat yerel bilgi ve coğrafi yakınlık aynı zamanda sakıncalar da barındırabilmektedir. Müdahaleye katılan çevre ülkeler zaten iç çatışmadaki taraflardan birini destekliyor olabilirler. Ülkedeki fiziksel varlıkları kendi çıkarlarını gözetmelerine ve müdahale ettikleri ülkenin iç politikasına etki etmelerine imkân sağlayabilmektedir. Bu açıdan Kosova’nın yeniden inşa sürecinin bölgesel bir örgüt yerine BM’ye teslim edilmiş olmasının uygulanabilirlik açısından çeşitli zorluklar taşımakla beraber bu tarz olumsuz gelişmelere imkân sağlamayacağı düşünülmektedir.⁷⁰⁶

İnsani müdahale tartışmalarında bölgesel örgütlere baktığımızda kendilerini nasıl konumlandıkları net değildir.⁷⁰⁷ Yugoslavya’nın dağılma sürecinde AGİT sorumluluğu AB’ye o da BM’ye atmayı seçmiştir.⁷⁰⁸ Doğu Timor’a baktığımızda Avustralya’nın BM destekli müdahalesinin de tıpkı Kosova gibi istisnai bir durum olarak yorumlanabilir. Güney Doğu Asya’daki herhangi bir devlet, bölgedeki başarısız devletlere düzenlenecek bir

⁷⁰³ <http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000128a.htm>, (18.03.2010).

⁷⁰⁴ Hoffman, “The Politics and ...”, s. 46.

⁷⁰⁵ Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations...*, s. 393.

⁷⁰⁶ Mayall, *op cit.*, s. 331-332.

⁷⁰⁷ Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations...*, s. 393.

⁷⁰⁸ Hoffman, “Sovereignty and ...”, s. 33.

operasyona öncülük edebilecek diplomatik güce ve lojistik imkânlarla sahip değildir. Bölgesel örgüt olarak ASEAN'ın yaklaşımı da karışmazlık ilkesi temellidir. Doğu Timor'a müdahalede ise bölgenin geri kalanında karşılaşılabilecek şartların aksine BM'nin Endonezya'nın Doğu Timor üzerindeki hâkimiyetini hiçbir zaman tanımamış olması ve Avustralya'nın müdahale etme isteğidir.⁷⁰⁹

Darfur'da yaşananlar konusunda ise BM Güvenlik Konseyi harekete geçmeye istekli değildir. Afrika Birliği'nin bölgedeki etkin örgüt olarak özellikle de Birlik Şartı'nda yer alan "kayıtsız kalmama" prensibi nedeniyle harekete geçmesi beklenebilir fakat Afrika Birliği'nin müdahale kapasitesi ve üyeleri arasındaki görüş birliği yetersizdir. Geriye kalan alternatifler olarak AB ve NATO'ya bakılabilir fakat İngiltere, Fransa ve ABD'nin hâlihazırda Güvenlik Konseyi üyeleri olarak Darfur konusunda çaba göstermedikleri göz önüne alındığında AB ve NATO'dan da etkinlik beklenemeyecektir.⁷¹⁰ Darfur için ABD ve İngiltere'nin insani müdahaleye girişmemelerinin ardında uluslararası toplumda bu ülkelere Irak'ı işgallerinin ardından duyulan güvensizlik yatmaktadır. Bu iki devletin uluslararası düzene aykırı davrandıkları göz önüne alındığında, aciliyete olan bir insani krize müdahale edilmesini talep etme konusunda da güvenilirlikleri azalmıştır.⁷¹¹ Genel olarak 11 Eylül sonrasında "teröre karşı savaş" kapsamında Afganistan ve Irak'ın işgallerinde insanlık söyleminin kullanılması insani müdahalenin meşruiyetine desteği riske atmıştır.⁷¹² Fakat niyetlerin insanlık ekseninde değerlendirilmesi ve çıkar amaçlı olanların ayırt edilmesi çok da zor değildir.⁷¹³

3.5. Seçicilik

Seçicilik her ne kadar zihinde insani müdahaleye dair olumsuz bir çağrışım uyandırsa da gerçeğin tamamını yansıtmaz. Bir açıdan baktığımızda, tarafsız bir insani müdahalenin gerçekleştirilebileceği düşüncesi bir yanılsamadan ibarettir.⁷¹⁴ Devletlerin kararlarını yönlendiren esas faktör "insani" amaçlar değil; çıkar, ihtiyat ve siyasi fırsatçılık gözetilmesidir. Bu nedenledir ki devletler müdahale gerektirdiği düşünülebilecek her durum karşısında aynı biçimde hareket etmemektedirler.⁷¹⁵ İnsani amaçlarla hareket edildiği

⁷⁰⁹ James Cotton, *East Timor, Australia and Regional Order Intervention and its aftermath in Southeast Asia*, Routledge Curzon, 2004, s. 88.

⁷¹⁰ Bellamy, Williams, *op cit.*, s. 157.

⁷¹¹ Alex J. Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? the Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention after Iraq", *Ethics & International Affairs*, Vol.19, No. 2, 2005, s. 32-33.

⁷¹² Wheeler, "The Humanitarian Responsibilities ...", s. 30.

⁷¹³ Kanada'nın BM temsilcisi Kosova ve Doğu Timor'a "öteki"ni korumak için, Afganistan ve Irak'a ise "kendini" korumak için müdahale edildiğini dile getirmiştir, bkz.: Welsh, "Humanitarian Intervention ...", s. 181.

⁷¹⁴ Weiss, *op cit.*, s. 224.

⁷¹⁵ Roberts, "Humanitarian War ...", s. 446.

söyleminin çıkarlarla ne derecede örtüştürüldüğüne ABD'nin Irak'ı işgali için insani gerekçeler göstermesi örnek verilebilir. 1980'li yıllardan itibaren ABD bölgede İran'ın etkinliğini azaltmak için Irak'taki rejimi desteklemiştir. Bu çerçevede Amerikan yönetimleri İran-İrak Savaşı'nda İran askerlerine ve sonra kendi Kürt nüfusuna karşı kimyasal silah kullanan ve kendi halkına karşı şiddet uygulayan Irak yönetimine ses çıkarmamakta ve hatta bu ülkeye milyarlarca dolarlık kredi ve borç vermektedir.⁷¹⁶ Ancak Irak'la çıkar çatışmasına girilmesinin ardından ABD, Irak yönetiminin insan hakları ihlallerini önemsemeye başlamıştır.

En güçlü olan kendi isteklerini insani söylemle meşrulaştırma hakkına sahip görünmektedir. Yani hem kime müdahale edileceği hem de kimin müdahale edeceği, güç ekseninde değişkendir. *Koruma Yükümlülüğü* Raporu'nda BM Güvenlik Konseyi'nin etkin olamadığı durumlar için bölgesel örgütlerin yasal açıdan kendi bölgeleri için harekete geçmelerine imkân sağlanmıştır. Yasal açıdan hangi coğrafi alanda hareket etmeye hakkı olduğunu ise güçlü olan örgüt kendisi belirlemektedir. NATO tek taraflı olarak Balkanlar'ın ve Afganistan'ın kendi görev alanı içine girdiğine karar vermiştir fakat Afrika Birliği'nin bu şekilde davranabilmesi mümkün değildir.⁷¹⁷ Benzer şekilde, karşı tarafın gücü nedeniyle Çeçenistan yüzünden Rusya'ya veya Tibet için Çin'e müdahale edilmesi ihtimal dâhilinde değildir.⁷¹⁸

Seçiciliği yardımlaşmaya din, dil, etnik köken birliği gibi kriterler konmasından ziyade çıkar ekseni olarak ele almak yararlı olacaktır. İnsani müdahale söylemi Irak'ı işgal gerekçesi olmuşken, uzunca bir süre Endonezya'nın Doğu Timor'daki katliamlarına ses çıkartılmamıştır. BM'nin 2005 Zirvesi'nde koruma yükümlülüğü prensibini resmen benimsediği halde Darfur'daki sistematik şiddetin durdurulması için çaba gösterilmemektedir.⁷¹⁹ Seçiciliğin varlığı yadsınamaz fakat şiddet uygulayanlara karşı müdahaleyi medeniyetler çatışması tezinin daha doğrusu medeniyeti din ve kültürle özdeşleştiren bir anlayışın uzantısı olarak görmek yanlış olacaktır. Örneğin Afrika'daki krizlere Batı'ya yönecek mülteci akını beklenmediği ve bölgede nükleer silah bulunmadığı için Batı'nın insani müdahalede bulunmasının beklenmemesi gerektiği öne sürülmektedir, Batı için doğrudan etkileneceği kendine yakın coğrafyalardaki krizler önem taşımaktadır.⁷²⁰

⁷¹⁶ Ken Roth, "War in Iraq: Not a Humanitarian Intervention", *Human Rights Watch 2004 Report*, http://www.hrw.org/wr2k4/3.htm#_Toc58744952.

⁷¹⁷ Chomsky, *op cit.*

⁷¹⁸ Eric A. Heinze, "Commonsense Morality and the Consequentialist Ethics of Humanitarian Intervention", *Journal of Military Ethics*, Vol. 4, No. 3, 2005, s. 179.

⁷¹⁹ Boucher, *op cit.*, s. 251.

⁷²⁰ Von Hippel, *op cit.*, s. 192.

Özellikle dinsel ve kültürel açıdan iç çatışmalara baktığımızda Müslüman ve Hıristiyanların birbirlerine ve kendi dinlerinin mensuplarına karşı şiddet uygulayabildiklerini görüyoruz. Müdahale çağrıları da farklı dinlerin mensuplarından gelmiştir. BM'nin müdahale ve barış gücü gönderme kararlarına baktığımızda hem Müslüman hem de Hıristiyan nüfusun ağırlıkta olduğu ülkeler destek oyu vermişler ve asker sağlamışlardır.⁷²¹ Gelinek noktada 2005 Zirvesi'nde koruma yükümlülüğüne dair alınan karar devletlere ne zaman ve nereye müdahale edileceği konusunda kesin bir yükümlülük getirilmemiş ve bir tür *a la carte* müdahaleciliğin yolu açılmıştır. Bu yaklaşım siyasi açıdan devletlerin işlerini kolaylaştırmaktadır fakat mağdur odaklı baktığımızda ahlaki açıdan gerekçelendirilmesi çok zordur.⁷²² Şu bir gerçektir ki siyasi açıdan her krize müdahale etmek devletlerin güç yetirebilecekleri bir şey değildir fakat hiçbir çaba göstermemek de ahlaki açıdan çok ağır sonuçlara yol açabilir bu nedenle ikisinin arasında bir denge sağlanması gerekmektedir.⁷²³

3.6. Ahlaki Zafiyet:

Ahlaki zafiyet kavramı sigortacılık dilinden gelmektedir. İnsanların sigortalı oldukları risklere karşı, olası zararlarının tazmin edileceği düşüncesiyle eğilim gösterdiklerini öngörür.⁷²⁴ Uluslararası İlişkiler disiplininde ahlaki zafiyetten kastedilen iç çatışmalarda, hükümete karşı ayaklanan grupların liderlerinin kendi topluluklarının üyelerinden ve özellikle de uluslararası toplumdan destek sağlamak için provokasyonlara giriştikleri ve şiddeti tırmandırdıkları görüşüdür.⁷²⁵ Dışarıdan gelmesi beklenen desteğin insanları sorumsuz davranmaya ittiği, provokasyonların devletten karşılık bulması halinde ise olayların başlatanların kendi gruplarının aleyhine bir soykırıma dönüşebileceği öngörülmektedir.⁷²⁶ Özellikle Bosna ve Kosova'da BM'nin ve Batı'nın desteğinin sağlanması için bu yöntemi kullandıkları ileri sürülmektedir.⁷²⁷

Ahlaki zafiyetin oluşmasının nedeni olarak risk altındaki grupların niyetlerine ve yaşanmakta olan olaylara dair sağlıklı bilginin bulunmayışı gösterilmektedir.⁷²⁸ Müdahale etmesi beklenen devletlerin azınlıkları sorumlu davranmaya yöneltebilecekleri ise

⁷²¹ Ramsbotham, *op cit.*, s. 82.

⁷²² Hehir, *op cit.*, s. 72.

⁷²³ Thompson, *op cit.*, s. 41.

⁷²⁴ Robert W. Rauchhaus, "Conflict Management and the Misapplication of Moral Hazard Theory", *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s. 216.

⁷²⁵ Kuperman, *The Limits of...*, s. 118.

⁷²⁶ Timothy W. Crawford, Alan J. Kuperman, "Introduction: Debating the Hazards of Intervention", *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s.143.

⁷²⁷ Kuperman, *The Limits of...*, s. 118.

⁷²⁸ Rauchhaus, *op cit.*, s. 215.

öngörülmele beraber bunu sağlamak kolay değildir. Çünkü üçüncü tarafların şiddetin başlamasından veya tırmanmasından gerçekten kimin sorumlu olduğunu ayırt edebilmeleri kolay değildir. Baskı altındaki grubun şiddeti başlatan taraf olduğu açıklığa kavuşsa bile liderlerinin veya grubun bazı üyelerinin bu tutumu masum insanlara yönelik saldırılarla sonuçlanmış olduğu için müdahaleci tarafın bu insanları yüzüstü bırakması beklenemez. Medyanın potansiyel müdahaleci ülkelerdeki yayınlarının acı çekenleri odak alan yaklaşımının olayların başlangıcı hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan gelişmiş ülkelerdeki kamuoyunu devlet yöneticilerine müdahale çağrısı yapmaya yönelttiği ve siyasileri baskı altına alabildiği de bir gerçektir.⁷²⁹

Ahlaki zafiyet açısından insani müdahaleye yaklaşılması disiplinde tartışılmaktadır. Bazı düşünürler ayaklanan grupların müdahale edileceği hesabıyla harekete geçtikleri ve uluslararası alanda müdahalenin konuşulur olmasının iç çatışmaları tetiklediği görüşüne karşı çıkmaktadırlar. Mağdur durumda olanların dışarıdan destek aradıkları ve liderlerin sivil halkın acıları üzerinden Batı'nın sempatisini kazanmaya çalıştıkları bir gerçektir. Örneğin Boşnak yönetiminin sivil acılara dikkat çekebilmek için Saraybosna'ya su ulaştırılmasını yavaşlattığı bilinmektedir.⁷³⁰ Ayrıca Yugoslavya'nın dağılmasının ardından ordunun tamamı Sırların eline geçmiş olduğundan Boşnak yönetiminin de ifade ettiği üzere umutlarını Batı'dan gelecek yardıma bağlamışlardı.⁷³¹ Fakat bu yaklaşımın şiddeti başlattığını ve özellikle de Bosna ve Kosova için müdahale edilmesi beklentisinin Boşnak ve Arnavutları Sırları kışkırtmaya ittiği ve eğer bu beklentiyle harekete geçmemiş olsalardı Sırların şiddetiyle karşılaşmamış olacaklarını söylemek makul değildir. Yugoslavya'daki etnik rekabetin uzun bir tarihsel geçmişi vardır. Boşnaklar eğer silahlanmasalardı Sırların saldırısına uğramayacaklardı ve Kosovalı Arnavutlar şiddete başvurarak Belgrat yönetimini kışkırtılar söylemleri sağlam temellere dayanmamaktadır.⁷³²

İnsani müdahalenin bir norm olarak yerleştirilmeye çalışılmasının iç çatışmaları arttırdığı görüşüne karşı çıkanlar bunun ispatının olmadığını savunmaktadırlar.⁷³³ Son yıllarda hem insan haklarına verilen değerin arttığı hem de iç çatışmaların azaldığı öne sürülmektedir.⁷³⁴ Fakat 1990'lı yıllarda yaşanan ülke içi şiddet ve soykırımlar düşünüldüğünde aynı süreçte Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle insan hakları ve

⁷²⁹ Arman Grigorian, "Third-party Intervention and Escalation in Kosovo: Does Moral Hazard Explain It?", *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s. 197.

⁷³⁰ Forsythe, Rieffer-Flanagan, *op cit*, s. 68.

⁷³¹ Dobos, *op cit.*, s. 111-112.

⁷³² Detaylı bilgi için bkz.: Jon Western, "Illusions of Moral Hazard: A Conceptual and Empirical Critique", *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s. 225-236.

⁷³³ *Ibid.*, s. 226.

⁷³⁴ *Ibid.*, s. 235.

demokratikleşmenin ön plana çıkmasının bunların oluşumun engelleyemediği, insani müdahalenin ise ancak soykırımların sonrasında konuşulabilir hale geldiği gerçektir.

Ahlaki zafiyetin müdahale kararını etkileyebildiğini öne sürenler, zayıf tarafa Batı'dan gelmesi beklenen desteğin “*ahlaksız bir teşvik*” olduğunu düşünmektedirler. Sonucunda ise bu grupların liderlerinin kendi topluluklarının can güvenliğini tehlikeye attıkları ve müdahale ihtimalinin kuvvetli olmasının dünya genelinde iç çatışmaları tetiklediği öne sürülmektedir.⁷³⁵ Oysaki müdahaleler çoğu zaman için ayaklananların kışkırtmalarına karşı devletten gelen cevabı ve soykırım politikasını engelleyemeyecek kadar geç gelmektedir.⁷³⁶ İnsani müdahaleyi savunanların bir kısmı, kendisi için müdahale edilenlerin mağduriyeti varsayımını sorgulamaya açacağı için çalışmalarında konuya yer vermemektedirler.⁷³⁷ Liberal amaçlarla baskı altında oldukları düşünülen azınlıkların özgürlüğe kavuşturulması için bu grupların kışkırtılması soykırıma varan şiddete maruz kalmalarına yol açabilmektedir. Bu nedenle, özellikle Batı toplumlarında kendi kamuoylarını yönlendiren ve müdahalelerle desteği teşvik eden insanların, bu “özgürleştirme”nin “insani” boyutu yani çok sayıda kişinin ölümüne yol açabileceğini de açıklıkla anlatmalıdırlar.⁷³⁸

Aslında kendi lehlerine müdahale ihtimalinin varlığına inanmaları, bu gerçekleştirilebilecek veya gerçekleştirilemeyecek olsa bile, ayrılıkçı gruplarla kendi hükümetlerinin arasındaki ilişkiyi etkiler. Dışarıdan bekledikleri destekle uzun vadede elde edebilecekleri kazanımlar için şiddete maruz kalmayı göze alan ve harekete geçen bu gruplara karşı kendi hükümetleri eğer dışarıdan yardım geleceğine inanmıyorlarsa savaşmayı seçebilirler. Dışarıdan yardım gelme ihtimalinin olduğu ya da öyle sanıldığı durumlarda ise hükümetler kendi vatandaşlarına karşı önleyici saldırıda bulunabilirler.⁷³⁹ Sonuç olarak baktığımızda ahlaki zafiyet yaklaşımı, özellikle de insani müdahalenin meşruiyetinin BM nezdinde konuşulur olmasının ancak Kosova operasyonu sonrasında gerçekleştiği düşünüldüğünde Bosna ve Kosova'da yaşananları açıklamaz. Fakat gelecek için, insani müdahalenin insan haklarına saygılı rejimlerin yerleşmesini mi yoksa ayrılıkçı gruplara umut vaat ederek bir şekilde şiddetin meşrulaştırılmasına mı hizmet ettiği ahlaki zafiyet çerçevesinde göz önünde bulundurulmalıdır.

⁷³⁵ Kuperman, *The Limits of...*, s. 117-118.

⁷³⁶ Alan J. Kuperman, “Suicidal Rebellions and the Moral Hazard of Humanitarian Intervention”, *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s. 150.

⁷³⁷ Timothy W. Crawford, “Moral Hazard, Intervention and Internal War: A Conceptual Analysis”, *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s. 176.

⁷³⁸ Kuperman, “Suicidal Rebellions ...”, s. 168.

⁷³⁹ Harrison R. Wagner, “The Hazards of Thinking about Moral Hazard”, *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s. 243-244.

3.7. Güç Kullanımı:

Koruma Yükümlülüğü Raporu, güç kullanımına dair ikisi önleyici ve birisi müdahaleci olmak üzere üç aşamalı bir ayrıma gitmiştir. Komisyon, muhtemel müdahalecilerin krizle yakından ilgilendikleri ve çözüm konusunda siyasi kararlılık göstereceklerinin bir simgesi olarak önleme sürecine önem vermektedir. Önleyici güçlerin ilki, çatışma çıkma tehlikesi bulunan bölgelere ev sahibi ülkenin rızasıyla krizin tırmanmasını engellemek amacıyla yerleştirilen askeri kuvvetlerdir. Buradaki gücün askeri kapasitesi değil, bölgede yaşanan gelişmelerin BM Güvenlik Konseyi'nin takibinde olduğu ve taraflar şiddete başvururlarsa uluslararası toplumun harekete geçeceğini sembolize ediyor olması önemlidir.⁷⁴⁰

İkinci grup önleyici operasyonlar ise ev sahibi ülkenin rızası aranmadan, baskıyla diplomatik çözümü hızlandırmak, yaptırımların uygulanmasını denetlemek ya da çatışmaların komşu ülkelere sıçramasını engellemek gibi amaçlarla yerleştirilen askeri güçler tarafından gerçekleştirilirler. Ayrıca temel olarak savunma amaçlı çalışacak bu güçlerin bölgedeki varlıklarının gerek olduğu takdirde müdahale kapasitesi sağlayacağı da düşünülmektedir. Raporda her iki yöntem de başarılı olmadıkları takdirde önleyici operasyonların müdahale operasyonlarına dönüştürülmesi öngörülmüştür.⁷⁴¹

İnsani müdahalede silahlı gücün nasıl ve hangi amaçla kullanılması gerektiğinin belirlenmesi orantılılık ilkesi ekseninde yapılmaktadır. Orantılılığı “*düşmanı taklit etmek değil düşmana ahlaki açıdan uygun bir cevap vermek*” olarak tarif edebiliriz.⁷⁴² İnsani müdahalenin orantılılığı hem sonuçta güce başvurmaya değecek bir fayda elde edilecek olmasını hem de operasyon esnasında karşı tarafına orantılı güç kullanımını nitelemek için kullanılmaktadır. İlgili ülkede yaşanan sıkıntılar o denli büyük boyutta olmalıdır ki insani müdahale sırasında kan dökülecek olması şartların düzelmesi yanında önemsiz kalmalıdır.⁷⁴³

Gücün aşırılaşmaya müsait doğası ve insani müdahalenin klasik yenilgi ve zafer sonuçlarının beklenmediği bir savaş olduğu göz önüne alındığında silahlı gücün amaca uygun ve doğru biçimde kullanılmasının uygulamada gerçekleştirilmesinin hiç de kolay olmadığını söyleyebiliriz. Operasyonların zaman ve mekân açısından kısıtlanmaları, geniş bir coğrafi alandaki şiddeti ortadan kaldırmaya ve bölgedeki halkın güvenliğini sağlamaya yönelik olarak planlanmaları gerekmektedir.⁷⁴⁴ Operasyonların mümkün olduğunca çabuk biçimde, siviller

⁷⁴⁰ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 57.

⁷⁴¹ *Ibid.*, s. 58.

⁷⁴² Coady, *op cit.*, s. 27.

⁷⁴³ Stacy, *op cit.*, s. 102

⁷⁴⁴ Phillips, “The Ethics of ...”, s. 21.

korunarak ve müdahaleden sonra da müdahaleciler ülkenin yeniden inşasıyla ilgilenmek zorunda kalacaklarından en az maddi zarar verilerek tamamlanması öngörülmektedir.⁷⁴⁵

Mekânın en fazlasıyla belirli bir ülkenin topraklarıyla sınırlandırılması gerektiğini düşünürsek insani müdahale açısından önceden bir takvim belirlemenin zorluğu öne çıkmaktadır. Özellikle adil bir savaş yürütüldüğüne gerek müdahale edilen ülke halkının gerekse dünya kamuoyunun inandırılması bakımından müdahalecilerin geri çekilme takviminin belirli olması ve buna uyulması beklenmektedir. Savaşın kendi içinde barındırdığı belirsizlik ve gidişatın önceden kesin olarak bilinmemesi, zaman kısıtlamasına da yansiyacak ve geri çekilmeler beklendiği şekilde gerçekleşmeyecektir.⁷⁴⁶

Şiddetin şiddeti tetikleyeceği de diğer bir gerçektir. Müdahaleciler makul ölçütlerde güç kullanma hesabıyla operasyonu başlatsalar bile karşı taraftan gelecek cevap çatışmaların kontrolden çıkmasına şiddetin öngörülmediği biçimde artmasına neden olabilir.⁷⁴⁷ *Koruma Yükümlülüğü* Raporu'nda çatışmaların seyrine göre müdahalecilerin güç artırımına gidebilecekleri öngörülmüştür. Rapor'un orantılılıktan kastı yıkıcı silahların kullanılmamasıdır. Bu prensibin müdahaleci güçlerin saldırı ve hareket kabiliyetlerini engellememesi gerektiği de belirtilmiştir.⁷⁴⁸

Kullanılan gücün etkisi orantılılık kadar gücün nasıl kullanıldığı ile de ilgilidir. Çözüm için daha etkili bir seçenek olmasına rağmen siyasi riskleri nedeniyle büyük güçler kara harekâtı düzenlemekten kaçınmaktadırlar. Çatışmalara doğrudan dâhil olmanın getireceği belirsizlik, can kayıpları, kara harekâtı düzenlemenin teknik zorlukları ve ülkeden çıkamamanın endişesini taşımaktadırlar. Fakat bu yükü üstlenmemeleri müdahalelerin yeterli siyasi kararlılıkla desteklenmemesine sebep olmakta ve operasyonların başarı ihtimalini de azaltmaktadır.⁷⁴⁹

Kosova için kurulan Bağımsız Uluslararası Komisyon dahi yayımladığı Kosova Raporu'nda NATO'nun operasyonunun meşru olduğunu açıkça ilan etmesine rağmen operasyonun yürütülüş biçimini ve sivil Sırp nüfusa verdiği zararı eleştirmiştir. Komisyon'a göre bir "insani savaş", uluslararası savaş hukukunda belirlenenden daha yüksek insani kriterlere göre yürütülmelidir. Komisyon "askeri gereklilik" olarak tanımladığı ve müdahalelerin haklılığını sağlayacak bu daha yüksek standartların hâlihazırda güç

⁷⁴⁵ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 57.

⁷⁴⁶ Phillips, "The Ethics of ...", s. 21.

⁷⁴⁷ Altman, Wellman, *op cit.*, s. 102.

⁷⁴⁸ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 62.

⁷⁴⁹ Väyrynen, *op cit.*, s. 6-7. Güvensiz bölgelerde karada görev yapmaları için özel şirketlerin sağladığı güçlerden yararlanılması da gündemdedir. Fakat bu yöntemin güvenilirliği tartışmalıdır, bkz.: Von Hippel, *op cit.*, s. 177-178.

kullanımına yönelik uluslararası hukukta yer alan kısıtlamaların bir tamamlayıcısı olduğunu düşünmekte ve bunların Cenevre Konvansiyonu'na dâhil edilerek hukuki açıdan resmileştirilmesini önermektedir.⁷⁵⁰

Kara harekâtı yerine müdahaleci ülkelerin askerleri adına can kaybı açısından en düşük maliyetli operasyon seçeneği olan hava saldırısı⁷⁵¹ düzenlenmesi, müdahale edilen ülke halkı adına sivil can kaybına ve tahribata yol açmaktadır. Hava saldırılarının hedefleri ne kadar vurabildiği de tartışma konusudur. NATO'nun Kosova için düzenlediği operasyon sırasında Belgrat'taki Çin Büyükelçiliği vurulmuş, sivil Sırp ve Kosovalı Arnavutlar ölmüş hatta atılan bombaların bazıları Yugoslavya'nın dışına düşmüştür. Bu zararlarının yanında operasyonun askeri açıdan uygulanma biçiminin "insani" sonuçlarının ne kadar başarılı olduğu da tartışmalıdır. Operasyon süreci Arnavutlara yönelik katliamları ve evlerinden ayrılarak komşu ülkelere sığınmalarını engelleyememiştir.⁷⁵² Havadan misket bombalarının atıldığı operasyonda hem özellikle de altyapıya⁷⁵³ ve kalabalık nüfusun yaşadığı bölgelerdeki hedeflere yönelik saldırılar esnasında en az 500 sivil Sırp ve Arnavut ölmüştür. Dünya genelinde kara mayınlarının temizlenmesine yönelik uluslararası çabalar düşünüldüğünde mayından daha çok zarar verebilen binlerce patlamamış misket bombasının bölgede bulunuyor olması üzüntü vericidir.⁷⁵⁴ İnsani müdahalenin meşrulaştırılmasına yönelik çalışmalarda adil savaş kapsamında görülen çift etki doktrininden faydalanılarak sivil ölümleri açıklanmaya çalışılmaktadır.

Savaşmayanlara zarar verilmemesi ile ilgili adil savaş ilkesine bir esneklik getiren Çift Etki Doktrini aslında daha farklı alanlarda da uygulaması olan genel bir ahlaki ilkedir. Çift Etki Doktrini, niyet edilmemiş olmakla beraber, savaş esnasında belirli bir olumsuz sonuca yol açacağı bilinerek yapılan eylemleri ifade etmek için kullanılır. Çift Etki Doktrininde temel zayıflık, ölçmemizin mümkün olmadığı, niyetlerin samimiyetiyle ilgilidir. İkincisi ise eylemler konusunda sorumsuzluğa varacak bir hareket serbestisi getirmesidir. Bir amacı gerçekleştirmenin en uygun yolunun araştırılması da bir sorumluluktur. Üçüncü eleştirilecek nokta ise, kendimize göre haklı bir amacımız olsa bile, bunu her ne pahasına olursa olsun gerçekleştirmeye hakkımızın olup olmadığıdır.⁷⁵⁵

⁷⁵⁰ Independent International Commission on Kosovo, *op cit.*, s. 165-166.

⁷⁵¹ James, *op cit.*, s. 341.

⁷⁵² Butler, *op cit.*, s. 281.

⁷⁵³ Operasyon sırasında Sırbistan'ın ulaşım, enerji ve su altyapısının tahrip edilmesi yalnızca bu ülkeyi zarara uğratmamış komşu Romanya'nın ekonomisinin de bozulmasına neden olmuştur, bkz.: Coady, *op cit.*, s. 28.

⁷⁵⁴ Komisyon gelecekteki "insani müdahale" operasyonlarında hiçbir şekilde misket bombası kullanılmamasını da önermiştir, bkz.: Independent International Commission on Kosovo, *op cit.*, s. 180-181.

⁷⁵⁵ Örneğin, bir askeri tesis bombalanacağında, yakınlarda bulunan bir hastanenin de zarar görebileceği ihtimalinin bilinmesine karşılık, amaç hastaneyi değil de askeri tesisi bombalamak olduğu ve hastane zarar

Kara operasyonu ise özellikle müdahaleci askerlerle müdahale edilen ülkedeki güçlerin ve sivil halkın karşı karşıya gelmesi bakımından endişe verici sonuçlara yol açabilmektedir. 1999 yılında Sierra Leone'ye yapılan müdahalede Batı Afrika'dan askerlerin kendileri şiddet uygulamışlardır. 1993 yılında Somali'ye düzenlenen BM ve ABD destekli operasyonda ise müdahaleci güçlerin askerleri kendilerini birebir yerel çatışmanın savaşan tarafı konumunda bulmuşlardır.⁷⁵⁶ Siyasi sürecin bir sonucu olarak General Aidid'in güçlerine karşı savaşmaya geçilmesi ile bölgedeki BM ve Amerikan güçleri "insani" vasıflarını yitirmişlerdir. Buna ilaveten uluslararası gücün bölgeye gidişinden itibaren işlediği işkence, tecavüz ve öldürmeyi içeren suçlar da göz ardı edilmemelidir.⁷⁵⁷

3.8. Başarılı Sonuç

İnsani müdahalenin meşruiyetinin kabul edilmesi için başarıya ulaşması beklenmektedir. Başarı iki adımlıdır; mağdurların kurtarılması ve ülkede insan haklarının korunacağı bir düzenin tesis edilmesi ile ölçülmektedir. Kurtarma; haklı sebep eşliğinin aşıldığı durumu ortadan kaldırmayı amaçlarken koruma kısmı ise ülkede olayların bu noktaya gelmesindeki sorunları çözmektir.⁷⁵⁸ İlk adım askeri operasyonun başarısı ile ilgiliyken aslında ikinci adım insani müdahalenin kapsamını aşmakta ve yeniden inşa olarak tanımlanmaktadır.

Bir insani müdahalenin uluslararası hukuka uygun ve meşru biçimde gerçekleştirilmiş olması, başarılı olduğu yani insanlık dramlarına çözüm getirildiği anlamına gelmemektedir. Kâğıt üzerindeki kriterlerin sağlanması gerçek hayattaki durumla örtüşmeyebilir.⁷⁵⁹ Müdahaleler ilgili ülkedeki toplumu militarize edebilir, ülke içi çatışmaları tırmandırabilir, ayrılıkçı ve etnik temelli oluşumlara zemin hazırlayabilirler. Bir ülkeyi bombalamak ve ayrılmak ancak şiddetin şiddetle ve geçici bir süre için durdurulmasına yol açar.⁷⁶⁰ Askeri operasyon düzenlenmesinin her zaman için ölümleri engelleyeceği de kesin değildir, şartlar büyük önem taşımaktadır. Batı'nın Ruanda'ya müdahaledeki isteksizliğini bir kenarda

göremese de tesis yıkılırsa niyet edilen eylem gerçekleşmiş olacağı için, bu durum Çift Etki Doktrini'ne göre mazur görülmektedir ve saldıran taraf hastane yıkılsa da bundan sorumlu değildir. Fakat eğer niyet düşmanın moralini bozmak için hastanenin yıkılması olsaydı, bu durum farklı yorumlanabilirdi. Detaylı bilgi için, bkz.: Graham, *op cit.*, s. 69-72.

⁷⁵⁶ Neta C. Crawford, *op cit.*, s. 426.

⁷⁵⁷ De Waal, *op cit.*

⁷⁵⁸ Wheeler, *Saving Strangers ...*, s. 37.

⁷⁵⁹ Kouchner, "US – Europe relations...".

⁷⁶⁰ ABD'nin Kamboçya'yı bombalaması Pol Pot rejiminin iktidarına, NATO'nun Yugoslavya'yı bombalaması Sırp'ların Milošević etrafında toplanmalarına, İsrail'in Lübnan'ı işgali ise Lübnan'daki iç savaşa zemin hazırlamıştır, bkz.: Anthony Burke, *Beyond Security, Ethics and Violence: War against the Other*, London: Routledge, 2007, s. 147.

tatarsak bu ülkenin coğrafi konumu ve soykırımın hızı düşünüldüğünde şiddetin başlamasından sonra düzenlenecek bir operasyon en iyi şartlarda bile olayları ancak yüz binlerce insan öldükten sonra durdurabilirdi.⁷⁶¹ Teknik açıdan zamanında müdahale edilmesinin gerekliliği ile insani müdahalenin son çare olarak düşünülmesi arasında bir ikilem bulunmaktadır. Özellikle Batılı devletler açısından müdahale kararını iç kamuoyuna benimsetmek vakit alırken, Ruanda, Kosova ve Doğu Timor gibi örneklerde görüldüğü üzere çok kısa bir süre içinde şiddetin tırmanması mümkündür ve zamanında harekete geçilmesi çok önemli hale gelmektedir.⁷⁶²

Operasyonu düzenleyen askeri kuvvetler için ateşkesin sağlanması ya da barış anlaşmasının yapılması yeterli bir başarı olarak görülebilmekte, müdahale eden devletler veya kurumlar da bu sayede imajlarını güçlendirmektedirler. Fakat müdahalelerin başarısının o ülkede yaşayan insanları daha iyi bir geleceğin bekleyip beklemediği açısından ele almak gerekmektedir. Yakın geçmişi ele aldığımızda ise ilgili bölgede hayat kurtarıp düzeni sağlayan müdahaleler olduğu gibi durumu kötüleştirilenler ya da ihtiyaç olduğu halde müdahale edilmeyen veya askerlerin geri çekildiği olaylar da bulunmaktadır.⁷⁶³ Silah aracılığıyla gerçek bir barışın sağlanması mümkün değildir. Spinoza barışı savaşın olmaması değil, iyilikseverlik, güven ve adaletin varlığı üzerinden tanımlamıştır. Bir toplumu işbirliği içinde insanların birbirine saygı duyulduğu hale getirebilmek ise silahlar aracılığıyla gerçekleştirilemez.⁷⁶⁴

3.8.1. Yeniden İnşa

İnsani müdahalelerin başarısı ancak geriye bakıldığında, operasyonun nasıl uygulandığına ve sonuçlarına bakılarak değerlendirilebilir. Fakat gerçek bir başarılı sonucun sağlanabilmesi için de en başından planların sürecin tamamını göz önünde bulunduracak şekilde yapılması ve hazırlıklı olunması önemlidir. *Koruma Yükümlülüğü Raporu*'na göre uluslararası toplumun, kendi devletleri sorumluluklarını yerine getiremediği için müdahale ettiği ülkedeki halka bu sorumluluğu iade etmesi gerekmektedir. İnsani müdahalenin meşruiyeti ve emperyal amaçlarla gerçekleştirilmediği ancak bu şekilde ortaya konabilir. Uluslararası toplumun yeniden inşa sorumluluğunun amacı, ilgili ülkedeki halkı kendi geleceklerini belirleyebilecek duruma getirmektir.⁷⁶⁵ İnsani müdahale eğer kurtardığı

⁷⁶¹ Kuperman, *The Limits of...*, s. 109.

⁷⁶² *Ibid.*, s. 111.

⁷⁶³ Ignatieff, *op cit.*

⁷⁶⁴ Cady, "Reply to Professor Phillips", s. 99.

⁷⁶⁵ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *op cit.*, s. 45.

hayatları korumaya devam edecek ve ortadan kaldırdığı haksızlıkların tekrar meydana gelmesini önleyecek bir rejimin kurulmasını sağlayamazsa ahlaki açıdan görevini tamamlamış olmayacaktır.⁷⁶⁶ Fakat askeri operasyonlar için destek toplayan gelişmiş ülkeler yeniden inşa çabalarına, müdahale öncesindeki gerekçelerine insani açıdan gölge düşürecek biçimde, aynı isteklilikte destek sağlamamaktadırlar.⁷⁶⁷

Aslında yeniden inşa literatürde “ulus inşası” ve “devlet inşası” olarak da geçmektedir. Fakat “ulus inşası” *geniş, belirsiz ve olumsuz çağrışımlar yapan bir kavramdır.*⁷⁶⁸ Maddi açıdan hayata geçirilmesinin zorluklarının ötesinde ahlaki açıdan ulusun başkaları tarafından inşa edilebilen bir şey olduğunu söyleyemeyiz. O ulusu oluşturan insanların bizzat kendileri tarafından gerçekleştirilmesi gereken bir süreçtir. Yabancılar bunu gerçekleştirmek istediklerinde yerel halk üzerinde hâkimiyet kurmaları gerekecektir ki bu da halkın karşı çıkışına yol açacaktır. Bu nedenle ulus inşasının başka ulusların üstlenilebileceği bir sorumluluk değildir fakat toplumlara bu süreçte maddi yardım ve uzmanlık desteği verilebilir.⁷⁶⁹ “Demokratik ve güvenli bir devletin” oluşturulması olarak tanımlanan ulus inşası devlet inşası kavramıyla eş değer tutulmaktadır. Fakat örnek olarak verilen geçmişte ABD’nin yürüttüğü ulus inşası çabalarının Vietnam’ı ve Orta Amerika’daki ülkelere müdahaleleri içerdiğini düşündüğümüzde,⁷⁷⁰ kavramın olumsuz çağrışımlar içerdiği açıktır. Bu nedenle popüler literatürde ulus inşası çabaları kastedilerek devlet inşası kavramı kullanılmaktadır.⁷⁷¹ Ulus-devlet inşası diyebileceğimiz bu yöntem ayrıca 21. yüzyılda üniter ulus devletlerin yerinin olup olmadığı ve devlet mekanizmasının güçlendirilmesinin fayda sağlayıp sağlamayacağı üzerinden de tartışılmaktadır. Çalışmamızda insani müdahale sonrasında uluslararası topluma düşen sorumluluğu *Koruma Yükümlülüğü Raporu*’nun ele aldığı biçimde, yeniden inşa olarak tanımlıyoruz.

Bu çerçevede dile getirilen diğer bir kavram olan “demokratikleştirme” ise kapsamlı ulus inşası sürecinin bir parçası olarak II. Dünya Savaşı’ndan bu yana demokrasilerin çoğunlukla birbirleriyle savaşmadıkları tezinden hareketle dünya barışı adına askersizleştirme ve bir ülke halkının tamamının yeniden eğitilmesinden seçimlerin serbestliği için gözlemci görevi üstlenmeye kadar çeşitli düzeylerde demokratikleştirme çalışmaları yürütülmektedir.⁷⁷² İnsani müdahale operasyonu yürüten güçlerin yeniden inşadan kendilerini sorumlu görüp

⁷⁶⁶ Phillips, “The Ethics of ...”, s. 28.

⁷⁶⁷ Damrosch, *op cit.*, s.500.

⁷⁶⁸ Simon Chesterman, *You, The People: The United Nations, Transitional Administration, and State-Building*, Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 4.

⁷⁶⁹ Coady, *op cit.*, s. 33.

⁷⁷⁰ Von Hippel, *op cit.*, p. 10.

⁷⁷¹ Fukuyama, *op cit.*, s. 141.

⁷⁷² Von Hippel, *op cit.*, s. 9-11.

görmedikleri veya bunu gerçekleştirebilecek kapasiteye sahip olup olmadıkları tartışmalıdır. Fakat zaman içinde insani müdahale operasyonlarının yeniden inşaya dair sorumlulukları da beraberinde getirdiği görüşü yerleşmeye başlamıştır.

1990'ların başında gerçekleşen ABD ve BM'nin Somali'ye müdahalesinde Amerikan kaynakları operasyonun askeri kısmının esasında başarıyla başladığını fakat BM'nin ulus inşasına geçmek istemesi nedeniyle müdahalenin başarısızlıkla sonuçlandığını iddia etmektedirler. O dönemde, daha az karmaşık bir eylem olan insanları korumakla onları beslemenin ve toplumdaki kurumları yeninde inşa etmenin birbirinden çok farklı oldukları ve bu amaç genişlemesinin Güvenlik Konseyi'nin ve politikacıların "hırslarından" kaynaklandığı öne sürülmüştür.⁷⁷³ Fakat gerçekler farklıdır. Bir ülkeye en hızlı biçimde girip çıkmak sadece çatışan taraflara, müdahaleciler gittikten sonraki savaşları için hazırlık süreci sağlamaktadır.⁷⁷⁴ Örneğin Amerikalılar bir an önce askerlerini Somali'den çekmek istemişlerdir. Oysaki ülkedeki şiddeti kısa bir süreliğine durdurmak sorunları çözmeyecektir ve şiddetin geri dönmemesi için Somali'deki halkın sorunlarıyla ilgilenmek BM'nin üzerine kalmıştır.⁷⁷⁵ NATO'nun Kosova operasyonuna gelindiğinde ise amacın yalnızca "savaşı kazanmak" değil, Kosova'da kalıcı barışın sağlanması olduğu açıklanmış⁷⁷⁶ ve operasyonun ardından Kosova'da büyük güçlerin desteklediği BM denetiminde bir yeniden inşa süreci başlamıştır.

Müdahalelerin gerçek bir barış ahalini ve adaleti sağlamaları için sorunların ortaya çıkışına neden olan faktörler doğru biçimde ele alınıp ilgili ülkede reformlara gidilmedikçe sorunlar çözülemez.⁷⁷⁷ Müdahaleci güçlerin yeniden inşa sürecini gerçekleştirmeye ne kadar yeterli oldukları da üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Askerlerin insani operasyonun parçası olarak düşünülen fiziksel ve kurumsal inşa gereklilikleri konusunda tüm sorumluluğu üstlenebilecekleri düşünülemez. Örneğin yol yapımı veya su, yiyecek dağıtımını gibi konular için askeri kuvvetlerden faydalanılabilir. Fakat ülkedeki hukuki kapasitenin geliştirilmesi veya polis güçlerinin, hapishane sisteminin yapılandırılması gibi alanlarda askerleri görevlendirmek zararlı sonuçlara yol açabilmektedir.⁷⁷⁸

Birleşmiş Milletler ise devlet yönetimini üstlenme konusunda oldukça tecrübelidir. Geçmişte Batı İran, Kamboçya ve Doğu Slavonya'da idari kontrolü üstlenmiştir. Ayrıca

⁷⁷³ Clarke, Herbst, *op cit.*, s.240.

⁷⁷⁴ Von Hippel, *op cit.*, s. 9.

⁷⁷⁵ Clarke, Herbst, *op cit.*, s.242-243.

⁷⁷⁶ Butler, *op cit.*, s.286.

⁷⁷⁷ Hoffman, "Humanitarian Intervention..." , s. 55.

⁷⁷⁸ Lucas, *op cit.*, s.137.

BM'nin yürüttüğü barışı koruma operasyonlarından bazıları da idari görevler içermekteydi.⁷⁷⁹ BM yakın geçmişte ise Kosova ve Doğu Timor'un yeniden yapılandırılmalarını üstlenmiştir.⁷⁸⁰ İnsani müdahaleyi kimin gerçekleştirmesi gerektiği kapsamında incelediğimiz BM'yi ön plana çıkaran tarafsızlık, uluslararası toplumun genelini temsil etme, güvenilirlik gibi kriterler özellikle uzun bir süreci kapsayan yeniden inşa çalışmaları için önem kazanmaktadır.

⁷⁷⁹ Groom, Taylor, *op cit.*, s.303.

⁷⁸⁰ Griffiths, O'Callaghan, *op cit.*, s. 237.

SONUÇ

Siyasi ve askeri bir eylemin ahlaki açıdan gerekçelendirilmesiyle ortaya çıkan insani müdahalenin Soğuk Savaş'tan sonraki popüleritesinin temelleri dekolonizasyon sürecinin beraberinde getirdiği, Birinci Dünya'nın Üçüncü Dünya'yla ilişkilerinde aranmalıdır. Soğuk Savaş henüz bitmeden Afrika'daki açlık, azgelişmişlik, iç çatışmalar gibi sorunlar karşısında Batı'nın nasıl bir tutum izlemesi gerektiğine dair bir öneri olarak insani müdahale kavramı dile getirilmiştir. 1990'lardan sonra ise iki kutuplu uluslararası sistemin ve beraberinde yerel çatışmaların nükleer savaşa kadar tırmanabilme tehlikesinin ortadan kalkması, doğan otorite boşluğunda yaşanan çözümler, ortaya çıkan başarısız devletler olgusu ve büyük ölçüde sivilin hayatını kaybettiği iç çatışmalar, soykırım ve etnik temizlik hareketlerinin artması ise insani müdahale tartışmalarını gündeme taşımıştır.

İnsani müdahalenin en önemli özelliği, hem müdahale edilen ve müdahaleci ülkeler hem de uluslararası sistemin işleyişi açısından taşıdığı ciddi riskler nedeniyle yürütülmesi için güçlü siyasal kararlılığa ihtiyaç duyulmasıdır. İnsani müdahale, uygulamalarla yaygınlaştırılması halinde uluslararası ilişkilerde güce başvurmama ilkesinin yıpratılmasına ve insani müdahale kriterlerini sağlamayan saldırıların da insanlık nitelendirmesi altında meşrulaştırılmasına yol açabilecektir. Müdahalede bulunmanın insan haklarının Batılı medeni toplumlara ait değerler olduğu algısı üzerinden gelişmiş ülkelere ait bir ayrıcalık olarak algılanması, özellikle de koloni geçmişi, bulunanlar başta olmak üzere diğer ülkelerin insani müdahaleye karşı mesafeli bir tavır almalarına neden olmaktadır.

Diğer taraftan ise olay bazında müdahaleleri ve müdahale çağrılarını değerlendirdiğimizde görüyoruz ki birbirlerine şiddet uygulayan taraflar farklı dinsel ve etnik kökenlerden gelebildikleri gibi aynı kökenlerden gelen topluluklara saldırılar da düzenlenebilmektedir. Yine müdahale çağrısında bulunulması veya BM barış güçlerine destek verilmesi söz konusu olduğunda dünyanın çeşitli yerlerindeki; farklı dinsel, etnik, kültürel köklerden gelen ve farklı gelişmişlik düzeyindeki devletlerin aynı amaç için harekete geçtiklerini görebiliyoruz.

Hukuki boyutuyla insani müdahale ancak BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak karar ile gerçekleştirilebilir, NATO'nun Kosova için düzenlediği operasyon gibi tek taraflı girişimlerin hukuken karşılığının bulunmadığı ileri sürülmektedir. Fakat hem mağdurların hem de gelişmiş ülkelerde yaşayan halkın adalet beklentileri, hukuki geçerlilik arayışlarının ötesine geçerek insani müdahalenin meşruiyetinin tartışılmasına yol açmıştır. Meşruiyetin

ölçütü olarak ise insani müdahalenin etik açıdan nasıl kararlaştırıldığı ve yürütüldüğü incelemeye alınmaktadır.

Etik açıdan gerekçelendirilmesine ve nasıl yürütüleceğine dair incelediğimiz görüşlere bakacak olursak esas itibariyle insani müdahale bir askeri güç kullanımıdır ve askeri gücün ne zaman nasıl kullanılması veya kullanılmaması gerektiğinin kesin olarak belirleyen *ideal bir ahlak teorisi* yani tüm soru işaretlerini kesin olarak kaldıracak *mükemmel bir teori* bulunmamaktadır.⁷⁸¹ Ahlaki bir perspektiften insani müdahaleye yaklaşmak her zaman ve her şart altında doğru olacak, ilgili kesimlerin tamamını tatmin edecek bir kriterler bütünü sağlayamaz. Dolayısıyla meşruiyetinin genel geçer kriterlerinin belirlenemediği bir eylemin meşruiyetine dayanılarak hukuki bir ilkeye dönüşebileceğini düşünmek pek mümkün değildir. Bu nedenle insani müdahaleye dair değerlendirmelerin siyasi ve askeri koşullar göz önünde tutularak yapılması ve meşruiyetin olay bazında ahlaki değerlendirmeye tabi tutulması daha makul görünmektedir.

İnsani müdahalenin meşruiyetine bu denli yoğunlaşmanın uluslar arasındaki ilişkilere ne gibi bir katkı yapacağı belirsizdir. İnsani müdahale etiği tartışmaları çok dar bir biçimde tek noktaya odaklanmaktadır. Öyle ki Pasifizm modern devletleri “*insani müdahalenin meşruiyeti konusunda kendi çıkarlarını gözetmekle, askeri güce başvurmakta acele etmekle ve gerçek anlamda insani ve şiddet içermeyen barışçıl çözüm yollarının geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilgilenmemekle eleştirmekte*”⁷⁸² aslında oldukça haklıdır. Şiddete ve savaşa odaklanmak, krizlerin ortaya çıkmasına yol açan ülke içi ve uluslararası şartları ve müdahale sonrasında bu ülkede yaşayan insanları, nelerin beklediğini düşünmemizi engellemektedir. İnsani müdahalenin nasıl meşru biçimde kararlaştırılacağı ve yürütüleceğinin detaylandırılması ve gerekçelendirilmesi bizde müdahaleyi desteklemenin bir ahlaki ön şart olduğu hissini uyandırmaktadır.

Oysaki insani müdahaleyi öncesi, yürütülüşü ve sonrası açısından incelediğimizde, uluslararası ilişkilerin bireyden Birleşmiş Milletler’e kadar bütün aktörlerini içeren ve uluslar arasındaki ilişkilerin yabancı yatırımlardan ötekileştirme mevzusuna kadar pratik ve teorik pek çok konusunun dâhil edilmesi gereken karmaşık bir meseleyle karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Bu yüzden insani müdahale etiği, adil savaş kavramının kazuistik yöntemlerle Kosova benzeri olaylara uygulanarak müdahalelerin ahlaki gerekçelendirilmesiyle değil, kapsamlı bir uluslararası ilişkiler etiği tartışması çerçevesinde insani müdahalenin de bir son çare olarak uluslararası denetim altındaki yerini almasıyla mümkün olabilir.

⁷⁸¹ Janzekovic, *op cit.*, s.51.

⁷⁸² Cady, “Pacifist Perspectives ...”, s. 33.

Genel olarak baktığımızda insani müdahale eşiğinin soykırım, etnik temizlik veya benzeri bir ağır insan hakları ihlali durumunda aşılmış olacağı ve ancak böyle bir durumda silahlı müdahalenin meşru görülebileceği anlayışı kabul görmektedir.⁷⁸³ Fakat harekete geçilmesi gerektiğinde bunun nasıl yapılacağı belirsiz kalmakta, ya hiç müdahale edilememekte ya da müdahale doğru zamanda ve doğru biçimde yapılamamaktadır. Önemli olan aslında insani müdahalenin hukuka uygun olarak BM onayıyla veya tek taraflı olarak gerçekleştirilmesi değildir. Sonuçta BM veya bölgesel örgütler de ancak büyük devletlerin istekli olmaları halinde harekete geçebilmektedirler, bu noktada önemli olan siyasi iradenin kararlılığı ve sorumluluk almasıdır.

Fakat “insani”liğin bu derece popüler olması neticesinde büyük devletler ahlaki açıdan “insani” olanla olmayanın ayrımı ortadan kaldıracak şekilde tüm savaşlarını “insani” olarak nitelendirilmekle meşguldürler.⁷⁸⁴ Bu durum ise insani müdahalenin güvenilirliğinin yitirilmesine ve güçlü devletlerin çıkarları uğruna kamuoyunun, sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın manipüle edilmesine yol açabilmektedir. Uzun vadedeki sonucu ise insani müdahalelere ve hatta insani yardıma karşı genel bir güvensizlik doğurmasıdır.

Belki de esas sorun insani müdahale çalışmada aktardığımız üzere uluslararası sistemin işleyişini ve bütünü görmekten itinayla kaçınacak biçimde toplumları “öteki toplumlar” için harekete geçmeye çağırmasıdır. Diğer toplumlara yardım ve insani müdahale konularında biz ve onlar ayrımı yapılması sanaldır. Bizi ve onları hepimiz başlığı altında toplamak mümkün olduğu gibi, bizden kastedilen, aslında sosyal inşa yoluyla çizilmiş bir sınırdır. Dolayısıyla insani’den ne anladığımızda aslında bizim insanîyet hakkındaki düşüncelerimizden ibarettir. Hâlihazırda ise, insanlar, kendi inşa ettikleri insanîlik çerçevesinde, açlık ve fakirlikle boğuşan milyonlarca kişiyi kendi rahat koltuklarından televizyonda izlemekte, belki onlara merhamet etmekte fakat bu durumu dünya politikasının kaçınılmaz bir sonucu olduğunu düşünerek kanıksamaktadırlar.⁷⁸⁵

Ne yapılması ve nasıl yapılması gerektiğinin cevabı ise yalnızca ahlaki yaklaşımlarda aranmamalıdır. İnsani müdahale, insan kaybı ve maddi külfeti gerektiren, sonuçları açısından başarısızlık ihtimalinin de olduğu, hatta başarısının uzun vadede neye göre ölçüleceğinin muğlak olduğu, müdahaleci ülkeler adına da ciddi riskler taşıyan bir eylemdir. Bu nedenle süresiz, sınırsız bir yardımın yapılabileceğini teorileştirmek makul değildir. Böyle

⁷⁸³ Altman, Wellman, *op cit.*, s. 98.

⁷⁸⁴ Bellamy, “Ethics and Intervention ...”, s.145.

⁷⁸⁵ Wheeler, “Agency, Humanitarianism ...”, s.10.

düşünüldüğünde esasında insani müdahalenin amacını sorgulayacak olursak ise belki yardım etmek değil, insanların kendilerine yardım etmelerini sağlamak olarak düşünülebilir.⁷⁸⁶

Etik ve insani müdahale arasındaki ilişkiyi incelediğimizde görüyoruz ki insani müdahale geniş kapsamlı bir uluslararası ilişkiler etiğinin parçası olarak yorumlanmalıdır. Çünkü ancak bu takdirde sorunların şiddete karşı şiddetle bastırılması değil, gelişmiş ülkelerin sorunlara yol açan şartların hazırlanmasındaki rolleri de masaya yatırılacak biçimde gerçek çözüme kavuşturulması söz konusu olabilir.

⁷⁸⁶ Phillips, “The Ethics of ...”, s. 5.

KAYNAKÇA

- ____ 2005 World Summit Outcome, Resolution Adopted by the United Nations General Assembly,
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN021752.pdf>
- ____ Centre for Strategic Studies, “Humanitarian Intervention: Definition and Criteria”, *CSS Strategic Briefing Papers*, Vol. 3, Part 1, 2000, <http://www.vuw.ac.nz/css/>
- ____ *Charter of the United Nations*, <http://www.un.org/en/documents/charter/preamble.shtml>
- ____ “Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide”, *Adopted by Resolution 260 (III) A of the United Nations General Assembly on 9 December 1948*, <http://www.hrweb.org/legal/genocide.html>
- ____ *Implementing the Responsibility to Protect*, Report of the Secretary-General, 12 January 2009, Follow-up to the Outcome of the Millennium Summit, UN General Assembly, A/63/677.
- ____ Independent International Commission on Kosovo, *The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*, New York: Oxford University Press, 2000.
- ____ MSF Press Release,
http://www.msf.org/msfinternational/invoke.cfm?objectid=4DA02AC0-15C5-F00A-250FC40F2C57FC37&component=toolkit.pressrelease&method=full_html
- ____ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect*, International Development Research Centre, Ottawa, 2001.
- ____ Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992, *An Agenda for Peace Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping*, A/47/277 - S/24111, 17 June 1992, <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html> .
- ____ The Constitutive Act of Organization of African Unity,
http://www.africa-union.org/root/au/AboutAu/Constitutive_Act_en.htm#Article4
- ____ *The Responsibility to Protect (R2P): Moving the Campaign Forward*, Human Rights Center, Religion, Politics and Globalization Program, International Human Rights Law Clinic, University of California, Berkeley, October 2007.
- ____ The Will to Intervene Project, *Mobilizing the Will to Intervene: Leadership and Action to Prevent Mass Atrocities*, The Montreal Institute for Genocide and Human Rights Studies, August 2009, http://migs.concordia.ca/W2I/W2I_Project.html
- ____ “Uniting for Peace”, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/377\(V\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/377(V))
- ALTMAN Andrew, Christopher Heath Wellman, *A Liberal Theory of International Justice*, New York: Oxford University Press, 2009.
- ANDERSEN Svend, “Kant, Kissinger and other Lutherans: on Ethics and International Relations”, *Studies in Christian Ethics*, Vol. 20, No.1, 2007, s.13-29.
- ANNAN Kofi, “Annual Report to General Assembly” 20 September 1999,
<http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990920.sgsm7136.html>
- ANNAN Kofi, “Two Concepts of Sovereignty”, *The Economist*,
<http://www.un.org/news/oss/sg/stories/kaecon.html>.

- ARBOUR Louise, “The Responsibility to Protect as a Duty of Care in International Law and Practice”,
<http://www.unhcr.ch/hurricane/hurricane.nsf/0/5F1298CB9E6043BEC125739C0058FB02?opendocument>
- BADIOU Alain, *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: Metis, 2004.
- BEITZ Charles R., “Bounded Morality: Justice and the State in World Politics”, *International Organization*, Vol. 33, No. 3, 1979, s. 405-424.
- BEITZ Charles R., *Political Theory and International Relations*, Princeton: Princeton University Press, 1979.
- BELLAMY Alex J., “Ethics and Intervention: The 'Humanitarian Exception' and the Problem of Abuse in the Case of Iraq”, *Journal of Peace Research*, Vol. 41, No. 2, 2004, s. 131-147.
- BELLAMY Alex J., “Humanitarian Intervention and the Three Traditions”, *Global Society*, Vol. 17, No. 1, 2003, s.3-20.
- BELLAMY Alex J., “Humanitarian Responsibilities and Interventionist Claims in International Society”, *Review of International Studies*, Vol. 29, No. 3, 2003, s.321–340.
- BELLAMY Alex J., “Motives, Outcomes, Intent and the Legitimacy of Humanitarian Intervention”, *Journal of Military Ethics*, 2004, Vol. 3, No. 3, s.216-232.
- BELLAMY Alex J., “Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention after Iraq”, *Ethics & International Affairs*, Vol. 19, No. 2, 2005, s.31-54.
- BELLAMY Alex J., “Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit”, *Ethics & International Affairs*, Vol. 20, No. 2, 2006, s.143-169.
- BELLAMY Alex J., Paul D. Williams, 'The UN Security Council and the Question of Humanitarian Intervention in Darfur', *Journal of Military Ethics*, Vol. 5, No. 2, 2006, s.144 -160.
- BIRDSALL Andrea, *The International Politics of Judicial Intervention: Creating a More Just Order*, Routledge, 2009.
- BLONDEL Jean-Luc, “Assistance to Protected Persons”, *International Review of the Red Cross*, No. 260, 1987, s. 451-468.
- BONOTTO Chiara, et al, “Some Reflections about State Sovereignty”, *Humanitarian Action and State Sovereignty International Congress on the Occasion of its XXXth Anniversary*, San Remo, 31 August - 2 September 2000, s.119-127.
- BOUCHER David, *The Limits of Ethics in International Relations: Natural Law, Natural Rights, and Human Rights in Transition*, New York: Oxford University Press, 2009.
- BROWN Chris, “International Relations as Political Theory”, Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories*, New York: Oxford University Press, 1997.
- BUCHANAN Allen, “Reforming the International Law of Humanitarian Intervention”, J.L. Holzgrefe, Robert O. Keohane (ed.), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, New York: Cambridge University Press, 2003.

- BUCHANAN Allen, "The Internal Legitimacy of Humanitarian Intervention", *The Journal of Political Philosophy*, Vol. 7, No. 1, 1999, s.71-87.
- BUNNIN Nicholas, E.P. Tsui-James, *The Blackwell Companion to Philosophy*, Blackwell, 2003.
- BUNNIN Nicholas, Jiyuan Yu, *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*, Blackwell, 2004.
- BULL Hedley, "The Grotian Conception of International Society", Kai Alderson, Andrew Hurrell (ed.), *Hedley Bull on International Society*, New York: St. Martin's Press, 2000.
- BURKE Anthony, *Beyond Security, Ethics and Violence: War against the Other*, London: Routledge, 2007.
- BURCHILL Scott, "Liberalism", Scott Burchill, et al. (ed.), *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, 2005.
- BUTLER Nicola, "NATO: From Collective Defence to Peace Enforcement", Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000.
- CADY Duane L., "Pacifist Perspectives on Humanitarian Intervention", *Humanitarian Intervention: Just War vs. Pacifism*, Robert L. Phillips, Duane L. Cady, Rowman & Littlefield Publishers, 1996.
- CADY Duane L., "Reply to Professor Phillips", *Humanitarian Intervention: Just War vs. Pacifism*, Robert L. Phillips, Duane L. Cady, Rowman & Littlefield Publishers, 1996.
- CANEY Simon, *Justice Beyond Borders: A Global Political Theory*, New York: Oxford University Press, 2005.
- CAPUTO John D., "The End of Ethics", Hugh La Folette (ed.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Blackwell, 2000.
- CHANDLER David, "The Road to Military Humanitarianism: How the Human Rights NGOs Shaped A New Humanitarian Agenda", *Human Rights Quarterly*, Vol. 23, 2001, s. 678–700.
- CHESTERMAN Simon, *You, The People: The United Nations, Transitional Administration, and State-Building*, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- CHOMSKY Noam, "Making War to Bring 'Peace'", *In These Times*, 03.08.2009, <http://www.globalpolicy.org/qhumanitarianq-intervention/48001.html>
- CLAPHAM Andrew, "National Action Challenged: Sovereignty, Immunity and Universal Jurisdiction before the International Court of Justice", Mark Lattimer, Philippe Sands (ed.), *Justice for Crimes Against Humanity*, Oxford: Hart Publishing, 2003.
- CLARKE Walter, Jeffrey Herbst, "Somalia and the Future of Humanitarian Intervention", Walter Clarke, Jeffrey Herbst (ed.), *Learning from Somalia: The Lessons of Armed Humanitarian Intervention*, Colorado: Westview Press, 1997.
- COADY J.A.C., "The Ethics of Armed Humanitarian Intervention", *Peaceworks*, No. 45, 2002.
- COCHRAN Molly, *Normative Theory in International Relations: A Pragmatic Approach*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

- COOPER Richard H., Juliette Voinov Kohler, *The "Responsibility to Protect:" The New Global Moral Compact*, 2006.
- CORTEN Olivier, "Humanitarian Intervention: A Controversial Right", http://www.unesco.org/courier/1999_08/uk/ethique/txt1.htm
- COTTON James, *East Timor, Australia and Regional Order Intervention and its aftermath in Southeast Asia*, Routledge Curzon, 2004.
- CRAWFORD Neta C., *Argument and Change in World Politics: Ethics, Decolonization, and Humanitarian Intervention*, Cambridge University Press, 2004.
- CRAWFORD Timothy W., "Moral Hazard, Intervention and Internal War: A Conceptual Analysis", *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s.175-193.
- CRAWFORD Timothy W., Alan J. Kuperman, "Introduction: Debating the Hazards of Intervention", *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s.143-147.
- ÇALIŞ Şaban, "Turkey's Balkan Policy in the Early 1990s", *Turkish Studies*, Vol. 2, No. 1, 2001, s.135-146.
- CUNLIFFE Philip, "Sovereignty and the Politics of Responsibility", Christopher J. Bickerton, et al. (ed.), *Politics without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*, UCL Press, 2007.
- DAMROSCH Lori Fisler, "The Inevitability of Selective Response? Principles to Guide Urgent International Action", Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000.
- De WAAL Alex, "No Such Thing as Humanitarian Intervention: Why We Need to Rethink How to Realize the "Responsibility to Protect" in Wartime", 21.03.2007, <http://hir.harvard.edu/articles/1482/1/>
- DINSTEIN Yoram, "Theme 6 - The Legal Consequences of Infringing upon the Right to Humanitarian Assistance", *International Colloquium on the Right to Humanitarian Assistance*, UNESCO House, Paris, 25-27 January 1995, <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001124/112481Eo.pdf>
- DOBOS Ned, "Rebellion, Humanitarian Intervention, and the Prudential Constraints on War", *Journal of Military Ethics*, Vol. 7, No. 2, 2008, s.102 -115.
- DODDS Klaus, *Geopolitics in a Changing World*, Singapore: Prentice Hall, 2000.
- DONNELLY Jack, "Realism", Scott Burchill, et al. (ed.), *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, 2005.
- DOUZINAS Costas, *Human Rights and Empire: the Political Philosophy of Cosmopolitanism*, Routledge-Cavendish, 2007.
- DUMAIT-HARPER, Catherine "Responsibility to Protect", http://www.msf.org/msfinternational/invoke.cfm?component=article&objectid=388662F3-FB8F-4F12-B6D4ECB69A1A3D64&method=full_html.
- DUNCAN W. Raymond, et al., *World Politics in the 21st Century*, Pearson, 2004.
- DUNNE Tim, Brian C. Schmidt, "Realism", John Baylis, Steve Smith (ed.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, New York: Oxford University Press, 2006.

- ELSTER Jon, *Reason and Rationality*, Princeton: Princeton University Press, 2009.
- EVANS Gareth, "Protection of Civilians in Peace Operations, or the "Operationalisation" of the Responsibility to Protect", *International Humanitarian Law Human Rights And Peace Operations*, Sanremo, 4-6 September 2008, Proceedings, Dr. Gian Luca Beruto (ed.), International Institute Of Humanitarian Law.
- EVANS Gareth, *The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and for All*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2008.
- FALZON Christopher, *Foucault ve Soysal Diyalog: Parçalanmanın Ötesi*, İstanbul: Paradigma, 2001.
- FINNEMORE Martha, "Constructing Norms of Humanitarian Intervention", Peter J. Katzenstein (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1996.
- FINNEMORE Martha, "Paradoxes in Humanitarian Intervention", *Symposium on Norms and Ethics of Humanitarian Intervention at the Center for Global Peace and Conflict Studies*, University of California at Irvine, April 14, 2000, http://www.cgpacs.uci.edu/research/working_papers/martha_finnemore_humanitarian_intervention.pdf
- FIXDAL Mona, Dan Smith, "Humanitarian Intervention and Just War", *Mershon International Studies Review*, Vol. 42, No. 2, 1998, s. 283-312.
- FORSYTHE David P., Barbara Ann J. Rieffer-Flanagan, *The International Committee of the Red Cross: A Neutral Humanitarian Actor*, Routledge, 2007.
- FREY R.G., "Act-Utilitarianism", Hugh La Folette (ed.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Blackwell, 2000.
- FROST Mervyn, "A Turn Not Taken: Ethics in IR at the Millennium", Tim Dunne, et al. (ed.), *The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- FROST Mervyn, *Constituting Human Rights: Global Civil Society and the Society of Democratic States*, New York: Routledge, 2002.
- FUKUYAMA Francis, *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.
- GARRETT Stephen A., *Doing Good and Doing Well: An Examination of Humanitarian Intervention*, Praeger Publishers, 1999.
- GERT Bernard, "The Definition of Morality", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2008 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/morality-definition>
- GRAHAM Gordon, *Ethics and International Relations*, Blacwell Publishers, 1997.
- GREPPI Edoardo, "The Responsibility to Protect: An Introduction", *International Humanitarian Law Human Rights And Peace Operations*, Sanremo, 4-6 September 2008, Proceedings, Dr. Gian Luca Beruto (ed.), International Institute Of Humanitarian Law.
- GRIGORIAN Arman, "Third-party Intervention and Escalation in Kosovo: Does Moral Hazard Explain It?", *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s.195-213.
- GRIFFITHS Martin, et al., *Fifty Key Thinkers in International Relations*, Routledge, 2009.

- GRIFFITHS Martin, Terry O'Callaghan, *International Relations: The Key Concepts*, Routledge, 2004.
- GROOM, A. J. R., Paul Taylor, "The United Nations System and the Kosovo Crisis", Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000.
- GROVOGUI Siba N., "Postcolonialism", Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories*, New York: Oxford University Press, 1997.
- GÜL Abdullah, Güney Avrupa Ekonomik Forumu'nda Yapılan Konuşma, Vilnius, Litvanya, 13 Eylül 2004, Abdullah Gül, *Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları*, http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/BAKANLAR/AbdullahGul_kitap.pdf, T.C. Dışişleri Bakanlığı.
- HAINES Steven, "Military Intervention and International Law", Trevor C. Salmon (ed.), *Issues in International Relations*, Routledge, 2000.
- HALDANE John, "Applied Ethics", Nicholas Bunnin, E.P. Tsui-James (ed.), *The Blackwell Companion to Philosophy*, Blackwell, 2003.
- HALL John A., *International Orders*, Polity Press, 1996.
- HAMMOND Philip, *Media, War and Postmodernity*, Routledge, 2007.
- HEINZE Eric A., "Commonsense Morality and the Consequentialist Ethics of Humanitarian Intervention", *Journal of Military Ethics*, Vol. 4, No. 3, 2005, s.168-182.
- HEINZE Eric A., *Waging Humanitarian War: the Ethics, Law, and Politics of Humanitarian Intervention*, Albany: State University of New York Press, 2009.
- HELTON Arthur C., *The Price of Indifference: Refugees and Humanitarian Action in the New Century*, Oxford University Press, 2002.
- HEHIR Aidan, *Humanitarian Intervention after Kosovo: Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*, Palgrave Macmillan, 2008.
- HOFFMAN Stanley, "Humanitarian Intervention in the Former Yugoslavia", Stanley Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1996.
- HOFFMAN Stanley, "Sovereignty and the Ethics of Intervention", Stanley Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1996.
- HOFFMAN Stanley, "The Politics and Ethics of Military Intervention", *Survival*, Vol. 37, No. 4, Winter 1995-1996, s. 29-51.
- HOLLIS Martin, Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Clarendon Press, 1991.
- HOLZGREFE J.L., "The Humanitarian Intervention Debate", J.L. Holzgreffe, Robert O. Keohane (ed.), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, New York: Cambridge University Press, 2003.
- HOLZGREFE J.L., Robert O. Keohane, *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, Cambridge University Press, New York, 2003.

- HOOKER Brad, "Rule-Consequentialism", Hugh La Folette (ed.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Blackwell, 2000.
- IGNATIEFF Michael, "Intervention and State Failure", *Dissent*, Vol. 49, No. 1, 2002, <http://www.dissentmagazine.org/article/?article=641>
- JACKSON Robert H., "The Political Theory of International Society", Ken Booth, Steve Smith (ed.), *International Relations Theory Today*, Polity Press, 1997.
- JANZEKOVIC John, *The Use of Force in Humanitarian Intervention: Morality and Practicalities*, Ashgate, 2006.
- JAMES Alan, "The Concept of Sovereignty Revisited", Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000.
- JOHANSEN Robert J., "Limits and Opportunities in Humanitarian Intervention", Stanley Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1996.
- JOHNSON James Turner, "Humanitarian Intervention after Iraq: Just War and International Law Perspectives", *Journal of Military Ethics*, Vol. 5, No. 2, 2006, s.114-127.
- KAGAN Robert, *The Return of History and the End of Dreams*, New York: Alfred A. Knopf, 2008.
- KAMM F. M., "Nonconsequentialism", Hugh La Folette (ed.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Blackwell, 2000.
- KI-MOON Ban, "Responsible Sovereignty", *UN News*, July 15, 2008.
- KOUCHNER M. Bernard, *Le Monde*, Paris, 20.05.2008, <http://ambafrance-us.org/spip.php?article975>.
- KOUCHNER M. Bernard, *US – Europe Relations: Toolbox for a New Era*, Brookings Institution Washington D.C., November 12, 2008, <http://ambafranceus.org/spip.php?article1180>
- KÖYLÜ Hilal, "Türk askeri Afganistan'da pek etkin, ABD memnun!", <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&Date=7.2.2010&ArticleID=978955>
- KRASNER Stephen D., "Compromising Westphalia", *International Security*, Vol. 20, No. 3, Winter 1995-1996, s. 115-151.
- KUPERMAN Alan J., "Suicidal Rebellions and the Moral Hazard of Humanitarian Intervention", *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s.149–173
- KUPERMAN Alan J., *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2001.
- LAMBACH Daniel, "The Perils of Weakness: Failed States and Perceptions of Threat in Europe and Australia", *New Security Agendas: European and Australian Perspectives*, Menzies Centre for Australian Studies, King's College, London, 1-3 July 2004, <http://www.staff.unimburg.de/~lambach/discourse2004.pdf>
- LANG Anthony F., Jr, "Humanitarian Intervention", Patrick Hayden (ed.), *The Ashgate Research Companion to Ethics and International Relations*, Ashgate, 2009.

- LEBOW Richard Ned, "Classical Realism", Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories*, New York: Oxford University Press, 1997.
- LEVY Yagil, "The Gap of Legitimacies Syndrome: A Conceptual Framework", *International Political Science Review*, Vol. 31, No.1, 2010, s. 77 -94.
- LINKLATER Andrew, "The English School", Scott Burchill, et al. (ed.), *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, 2005.
- LINKLATER Andrew, "The Good International Citizen and the Crisis in Kosovo" Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000.
- LITTLE Richard, "The English School's Contribution to the Study of International Relations", *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 3, 2000, s. 395-422.
- LIVINGSTON Steven, "Media Coverage of the War: An Empirical Assessment", Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000.
- LUCAS Jr, George R., "The Role of the 'International Community' in Just War Tradition - Confronting the Challenges of Humanitarian Intervention and Preemptive War", *Journal of Military Ethics*, Vol. 2, No. 2, 2003, s.122-144.
- LUCK Edward, "The United Nations and the Responsibility to Protect", *Policy Analysis Brief*, The Stanley Foundation, August 2008.
- MacMILLAN John , "Immanuel Kant and the Democratic Peace", Beate Jahn (ed.), *Classical Theory in International Relations*, New York: Cambridge University Press, 2006.
- MARTIN Rex, "Walzer and Rawls on Just Wars and Humanitarian Interventions" Steven P. Lee (ed.), *Intervention, Terrorism and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory*, Dordrecht: Springer, 2007.
- MATLARY Janne Haaland, "The Legitimacy of Military Intervention: How Important is a UN Mandate?", *Journal of Military Ethics*, Vol. 3, No. 2, 2004, s.129-141.
- MAYALL James, "The Concept of Humanitarian Intervention Revisited", Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000.
- Mc CARTHY Leo, *Justice, The State and International Relations*, Macmillan Press, 1998.
- MILL John Stuart, "A Few Words on Non-Intervention", *Foreign Policy Perspectives*, No. 8, 1859, s.1-6.
- MORGENTHAU Hans J., *Politics Among Nations; The Struggle for Power and Peace*, New York: McGraw-Hill, 1993.
- MORGENTHAU Hans J., "To Intervene or Not To Intervene", *Foreign Affairs*, April, 1967.
- MURNION William E., "A Postmodern View of Just War", Steven P. Lee (ed.), *Intervention, Terrorism and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory*, Dordrecht: Springer, 2007.

- MURPHEY Dwight D., "The Ethos of Global Intervention", *The Journal of Social, Political, and Economic Studies*, Vol. 26, No.3, 2001, s. 625-638.
- MURPHY Sean D., "Humanitarian Intervention", Dinah L. Shelton (ed.), *Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity*, Vol I, Thomson Gale, 2005.
- MURPHY Sean D., *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996.
- MURRAY Leonie G., *Clinton, Peacekeeping and Humanitarian Interventionism: Rise and Fall of a Policy*, Routledge, 2008.
- MUSIANI Francesca, "War, Security, and Humanitarian Intervention in the United Nations Reform Agenda", *Peace and Conflict Review*, Vol. 3, No. 1, s.1-6.
- NARDIN Terry, "The Moral Basis of Humanitarian Intervention", *Ethics & International Affairs*, Vol.16, No.1, 2002, s. 57- 70.
- NARDIN Terry, "The Problem of Relativism in International Ethics", *Millennium - Journal of International Studies*, Vol. 18, No. 2, 1989, s. 149-161.
- NARDIN Terry, "The Moral Basis of Humanitarian Intervention", *Ethics & International Affairs*, Vol.16, No. 1, 2002, s.57- 70.
- NIELSON Paul, "Humanitarian Crises: Challenges for the 21st Century", International Conference: Partners in Humanitarian Crises, U Thant International Conference Hall, United Nations University, Tokyo, 25 January 2001.
- HALL John A., *International Orders*, Polity Press, 1996.
- HAMMOND Philip, *Media, War and Postmodernity*, Routledge, 2007.
- O'HANLON Michael E., *Expanding Global Military Capacity for Humanitarian Intervention*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003.
- OGATA Sadako, "Sovereignty and the Future of International Society", Dartmouth College, 18 May 1992, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid=3ae68fafc&query=humanitarian%20intervention>.
- ONUF Nicholas G., "Everyday Ethics in International Relations", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 27, No.3, 1998, s. 669-693.
- ONUF Nicholas G., "Humanitarian Intervention: The Early Years", http://www.cgpac.uci.edu/research/working_papers/nicholas_onuf_humanitarian_intervention.pdf.
- ORFORD Anne, *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, New York: Cambridge University Press, 2003.
- OTTAWAY Marina, Stephan Meir, "States at Risk and Failed States, Putting Security First", *Policy Outlook*, Democracy and Rule of Law Project, September 2004, http://www.carnegieendowment.org/files/Ottaway_outlook3.pdf
- PATTISON James, "Whose Responsibility to Protect? The Duties of Humanitarian Intervention", *Journal of Military Ethics*, Vol. 7, No. 4, 2008, s. 262-283.
- PAZARCI Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri III*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1997.
- PHILLIPS Robert L., "Reply to Professor Cady", *Humanitarian Intervention: Just War vs. Pacifism*, Robert L. Phillips, Duane L. Cady, Rowman & Littlefield Publishers, 1996.

- PHILLIPS Robert L, “The Ethics of Humanitarian Intervention”, *Humanitarian Intervention: Just War vs. Pacifism*, Robert L. Phillips, Duane L. Cady, Rowman & Littlefield Publishers, 1996.
- PING Jean,
<http://www.africaunion.org/root/UA/Conferences/2008/oct/BCP/23oct/Speech%20221008.doc>.
- POGGE Thomas W., “Cosmopolitanism and Sovereignty”, *Ethics*, Vol. 103, No. 1, 1992, s. 48-75.
- POOLE Ross, *Morality and Modernity*, Routledge, 1996.
- POPKE E. Jeffrey, “Poststructuralist Ethics: Subjectivity, Responsibility and the Space of Community”, *Progress in Human Geography*, Vol. 27, No. 3, 2003, s. 298-316.
- RAMSBOTHAM Oliver P., “Islam, Christianity and Forcible Humanitarian Intervention”, *Ethics and International Affairs*, Vol.12, No. 1, 1998, s. 81-102.
- RAUCHHAUS Robert W., “Conflict Management and the Misapplication of Moral Hazard Theory”, *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s. 215–224.
- RAWLS John, *Halkların Yasası ve “Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması”*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- RECORD Jeffrey, “Failed States and Casualty Phobia , Implications for Force Structure and Technology Choices”, September 2000, Occasional Paper No. 18, Center for Strategy and Technology, Air War College, Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/cst/ocppr18.doc>
- REICHBERG Gregory, Henrik Syse, “Humanitarian Intervention: A Case of Offensive Force?”, *Security Dialogue*, Vol. 33, No. 3, 2002, s.309-322.
- ROBERTS Adam, “Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights”, *International Affairs*, Vol. 69, No. 3, 1993, s. 429-449.
- ROBERTS Adam, “The So-Called Right of Humanitarian Intervention”, *Trinity Papers*, No. 13, Trinity College, The University of Melbourne, 2000.
- ROBINSON Piers, “The CNN Effect: Can The News Media Drive Foreign Policy?”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 2, 1999, s. 301–309.
- ROFF H. M., “Response to Pattison: Whose Responsibility to Protect?”, *Journal of Military Ethics*, Vol. 8, No.1, 2009, s. 79-85.
- ROSTRUP Morten, “Humanitarian and Military Don’t Go Together”, http://www.msf.org/msfinternational/invoke.cfm?component=article&objectid=F7813F57-F83B-4EA1-8BC921735D2878A0&method=full_html
- ROTH Ken, “War in Iraq: Not a Humanitarian Intervention”, *Human Rights Watch 2004 Report*, http://www.hrw.org/wr2k4/3.htm#_Toc58744952
- SAYRE-McCORD Geoffrey, “Contractarianism”, Hugh La Folette (ed.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Blackwell, 2000
- SCHINDLER Dietrich, “Introductory Report: Significance Of The Geneva Conventions For The Contemporary World”, *50th Anniversary of The Geneva Conventions*, San Remo, 2-4 September, 1999, s. 8-14.

- SCHNABEL Albrecht, Ramesh Thakur, "Unbridled Humanitarianism: between Justice, Power, and Authority", Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, The United Nations University, 2000.
- SHUE Henry, "Limiting Sovereignty", Jennifer M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004.
- SKORUPSKI John, "Ethics", Nicholas Bunnin, E.P. Tsui-James (ed.) *The Blackwell Companion to Philosophy*, Blackwell, 2003.
- SMITH Hugh, "What Costs Will Democracies Bear? A Review of Popular Theories of Casualty Aversion", *Armed Forces & Society*, Vol. 31, No. 4, 2005, s. 487-512.
- SNOW Donald M., Eugene Brown, *The Contours of Power: An Introduction to Contemporary International Relations*, New York: St. Martin's Press, 1996.
- STACY Helen, "*Humanitarian Intervention and Relational Sovereignty*", Steven P. Lee (ed.), *Intervention, Terrorism and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory*, Dordrecht: Springer, 2007.
- STEANS Jill, Llyod Pettiford, *Introduction to International Relations: Perspectives and Themes*, Pearson, 2005.
- STERBA James P., "Hoffmann's Kantian Justification for Humanitarian Intervention", Stanley Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1996.
- TESÓN Fernando R., *A Philosophy of International Law*, Colorado: Westview Press, 1998.
- TESÓN Fernando R., "Eight Principles for Humanitarian Intervention", *Journal of Military Ethics*, Vol. 5, No. 2, 2006, s. 93-113.
- TESÓN Fernando R., "The Liberal Case for Humanitarian Intervention", J.L. Holzgrefe, Robert O. Keohane (ed.), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, New York: Cambridge University Press, 2003.
- THOMPSON Mark, "Defining Information Intervention: An Interview with Jamie Metz", *Forging Peace: Intervention, Human Rights and the Management of Media Space*, Monroe E. Price, Mark Thompson (ed.), Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002.
- THÜRER Daniel, "The "failed State" and International Law", *International Review of the Red Cross*, No. 836, s. 731-761, 31.12.1999,
<http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/html/57JQ6U>
- TIRMAN John, "The New Humanitarianism: How Military Intervention Became the Norm", *Boston Review*, December 2003/January 2004,
www.bostonreview.net/BR28.6/tirman.html
- TOMUSCHAT Christian, "Uniting for Peace", <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/ufp/ufp.html>
- TRIPODI Paolo, "Peacekeepers, Moral Autonomy and the Use of Force", *Journal of Military Ethics*, Vol. 5, No. 3, 2006, s. 214-232.
- TURNER Bryan S., "The Futures of Globalization", George Ritzer (ed.), *The Blackwell Companion to Globalization*, Blackwell, 2007.
- TÜRKMEN Füsün, "Cyprus 1974 Revisited: Was It Humanitarian Intervention", *Perceptions*, Vol. X, No. 4, 2005, s. 61-87.

- VARGAS CARREÑO Edmundo, “Introductory Report: Humanitarian Action and State Sovereignty”, *Humanitarian Action and State Sovereignty International Congress on the Occasion of its XXXth Anniversary*, San Remo, 31 August - 2 September 2000.
- VÄYRYNEN Raimo, “How Much Force in Humanitarian Intervention?”, Stanley Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1996.
- VIPOTTI Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, *International Relations and World Politics: Security, Economy, Identity*, Prentice Hall, 2001.
- Von HIPPEL Karin, *Democracy by Force: US Military Intervention in the Post-Cold War World*, Cambridge University Press, 2004.
- WAGNER R. Harrison, “The Hazards of Thinking about Moral Hazard”, *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s.237-246.
- WAGNER R. Harrison, *War and the State: The Theory of International Politics*, The University of Michigan Press, 2007.
- WALZER Michael, *Arguing about War*, New Haven & London: Yale University Press, 2004.
- WALZER Michael, “The Argument about Humanitarian Intervention”, *Dissent*, Winter 2002, Vol. 49, No. 1, <http://www.dissentmagazine.org/article/?article=629>
- WARNER Daniel, *An Ethic of Responsibility in International Relations*, Lynne Rienner Publishers, 1991.
- WEISS Thomas G., “Rekindling Hope in UN Humanitarian Intervention”, Walter Clarke, Jeffrey Herbst (ed.), *Learning from Somalia: The Lessons of Armed Humanitarian Intervention*, Colorado: Westview Press, 1997.
- WEISS Thomas G., Kurt M. Campbell, “Military Humanitarianism”, *Survival*, Vol. XXXIII, No. 5, 1991, s. 451-465.
- WELLMAN Christopher Heath, “Justice”, Robert L. Simon (ed.), *The Blackwell Guide to Social and Political Philosophy*, Blackwell, 2002.
- WELSH Jennifer M., “Humanitarian Intervention after 11 September”, Jennifer M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004.
- WELSH Jennifer M., *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004.
- WERTHEIMER Alan, “Liberty, Coercion, and the Limits of the State”, Robert L. Simon (ed.), *The Blackwell Guide to Social and Political Philosophy*, Blackwell, 2002.
- WESTERN Jon, “Illusions of Moral Hazard: A Conceptual and Empirical Critique”, *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 2, 2005, s. 225–236.
- WHEELER Nicholas J., “Agency, Humanitarianism and Intervention”, *International Political Science Review*, Vol. 18, No. 1, 1997, s. 9-25.
- WHEELER Nicholas J., *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford: Oxford University Press, 2002.
- WHEELER Nicholas J., “The Humanitarian Responsibilities of Sovereignty: Explaining the Development of a New Norm of Military Intervention for Humanitarian Purposes in

International Society”, Jennifer M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004.

WHEELER Nicholas J., BELLAMY Alex J., “Humanitarian Intervention in World Politics”, John Baylis, Steve Smith (ed.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, New York: Oxford University Press, 2006.

WIGHT Martin, “An Anatomy of International Thought”, Gabriele Wight, Brian Porter (ed.), *and Four Seminal Thinkers in International Theory: Machiavelli, Grotius, Kant, and Mazzini*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

WILLIAMS Ian, "Ban Ki Moon and R2P", *Foreign Policy in Focus*, Washington, DC: August 3, 2009, http://www.fpif.org/articles/ban_ki_moon_and_r2p

<http://www.amnesty.org.tr>

<http://cpj.org>

<http://www.diplomatie.gouv.fr>

<http://globalr2p.org>

<http://www.hrea.org>

<http://www.icrc.org>

<http://migs.concordia.ca>

<http://www.nato.int>

<http://responsibilitytoprotect.org>

<http://www.romeodallaire.com>

<http://www.r2pasiapacific.org>

<http://www.r2pcoalition.org>

<http://www.un.org>